

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\Nová složka (2)\Remarque_E_M-Cesta_zpátky.pdb

PDB Name: Cesta zpátky
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 4.1.2005
Modification Date: 4.1.2005
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Erich Maria Remarque
CESTA ZPÁTKY
Version: Palm 1.0.final
OCR: Anakin
Corrections: 1
PalmBookZ

Zbytek druhé čtyř leží v rozstříleném zákopu za frontou, zpola spí a zpola ospale zevluje.

„Nějaké divné granáty —," říká najednou Jupp.

„Jak to?" ptá se Ferdinand Rosole a trochu se nadzvedá.

„Tak poslouchej!" odpovídá Jupp.

Kosole zvedá dlaň k uchu a poslouchá. I my tajíme dech a nasloucháme do noci. Ale není slyšet nic jiného, než temné dunění dělové palby a vysoké švitoření granátů. Z pravé strany k tomu ještě přistupuje vrzání kulometů a sem tam výkřik. Ale to přece už známe celá léta, to přece vůbec nestojí za to, otevřít kvůli tomu ústa.

Kosole se dívá povážlivě na Juppa.

„Teď to zrovna přestalo," hájí se Jupp rozpačitě.

Kosole se na něj znova pátravě kouká. Jelikož však Jupp nic neříká, odvrací se od něho a jenom bručí: „Tobě hvízdá v břiše hlad, to jsou ty tvoje divné granáty. Měl by sis raději hodit dvacet." Přitom si sám lopatou shrnuje hlinu a modeluje

si z ní podhlavník. Pak se opatrně natahuje tak, aby mu boty nemohly sklouznout do vody.

„Člověče, a to má jeden doma ženu a dvě postele," bručí už se zavřenýma očima.

„Však on už se do nich někdo najde," odpovídá ze svého kouta Jupp.

Kosole otevírá jedno oko a dívá se ostře na něho. Vyhlíží, jako by přece jen chtěl ještě vstát. Pak ale jenom zavrčí: „To bych jí neradil, ty sůvo." Hned nato už chrápe.

Jupp mu dává znamení, abych přišel k němu. Přelézám boty Adolfa Bethka a sedám si vedle něho. Podívá se opatrně po chrápajícím a podotýká trpce: „Járku, ani ponětí o vzdělání to nemá."

Jupp byl před válkou písařem u nějakého advokáta v Kolíně nad Rýnem. Ačkoliv je už tři roky na vojně, má přece jen ještě citlivou duši a ku podivu klade váhu na to, aby byl tady venku považován za vzdělaného člověka. Co vlastně to vzdělání je a oč jde, ovšem ani sám neví; ale ze všeho, co kdy slyšel, mu zrovna toto slovo utkvělo v mysli a chytá se ho jako záchranného pásu v moři, aby neutonul. Ostatně každý zde má něco takového, jeden svoji ženu, druhý svůj obchod, třetí svoje boty, Valentin Laher svou kořalku a Tjaden touhu nažrat se ještě jednou fazolí na kyselo se špekem. Kosola naopak slovo vzdělání samo o sobě popouzí. Nějak mu vybavuje představu škrobeného límce, a to mu stačí.

Dokonce teď ho řálo. Aniž přestává chrápat, odsekává stručně: „Ty smrade kancelářská."

Jupp rezignovaně a vznešeně potřásá hlavou. Chvilí mlčíme a sedíme těsně při sobě, abychom se zahřáli. Noc je vlhká a studená, mračna táhnou po obloze a chvílemi prší. To pak vždycky bereme stanové dílce, na nichž dřepíme, a házíme je přes sebe. Krčíme se pod nimi, dokud se déšť nepřežene.

Na obzoru se rozžehují ohně od ústí děl. Člověk má dojem, že tam je krajina méně studená, tak útulně to vypadá. Jako pestré a stříbrné květy stoupají světlice nad tím blýskáním na časy. Velký a rudý pluje měsíc v mlhavém vzduchu nad troskami nějakého statku.

„Myslíš, že půjdeme domů?" šeptá Jupp.

Krčím rameny. „Snad jo —"

Jupp dýchá hlasitě. „Teplá světnice a pohovka a večer moct někam jít — dovedeš si to vůbec ještě představit?"

„Když jsem byl naposledy na dovolené, zkusil jsem si civilní hadry, ale už je mi to všechno moc malé; — musel bych si koupit nové věci," říkám zamyšleně. Jak zvláště to tady všechno zní: civilní šaty, pohovka, večer, — divné myšlenky se v člověku zvedají, — jako se někdy v člověku zvedá černá káva, když chutná příliš po plechu a řezu ešusu a člověk tu kávu ještě horkou s dávením zase vyzvrací.

Jupp se snívá šťouřá v nose. „Člověče, výkladní skříň — kavárny — a ženské —"

„Ale vašnosti, hled' se nejprv dostat tady z toho hajzlu," říkám a dýchám si na zkřehlé ruce.

„Máš pravdu," Jupp si přetahuje stanový dílec přes svá hubená, křivá ramena.
„Co budeš dělat ty, až budeme odsud pryč?"
Směju se. „Já? Budu asi zase muset do školy. Já a Vilík a Albert, — a dokonce i Ludvík tam naproti."
A ukazují dozadu, kde před rozstřílenou kavernou leží kdosi, zakrytý dvěma plášti.
„Ale sakra! A to že byste opravdu chodili do školy? To snad ne?" míní Jupp.
„Ještě nevím. Patrně budeme muset," odpovídám a chytá mě vztek, sám nevím proč.

* * *

Ludvík se začíná hýbat. Bledá, úzká tvář se zvedá a tiše sténá. Můj spolužák, poručík Ludvík Breyer, velitel naší čety, má už pár týdnů krvavý průjem, je to nesporně úplavice, ale nechce zpátky do etapy, do nemocnice. Chce mermomoci zůstat tady u nás, protože my všichni čekáme, že bude mír a pak ho budeme moci vzít s sebou. Špitály jsou přeplněné, nikdo se tam o člověka valně nestará, a když člověk jednou leží na takové posteli, je hnedle o pořádný kus mrtvější. Kolem dokola chápají lidi, to je nakažlivé, když je člověk sám mezi nimi, a než se naděješ, vezeš se také. Max Weil, náš sanitář, obstaral Breyerovi něco jako tekutou sádru, tu tedy Breyer požírá, aby si vycementoval střeva a aby se vnitřnosti měly čeho zachytit. Přesto spouští za den okrouhle dvacetkrát až třicetkrát kalhoty. I teď musí znova zase do ústraní. — Pomáhám mu dobelhat se za roh. Tam jde do dřepu. Jupp na mě kývá: „Slyšíš to? Už zase je to tady!"
„Copak?"

„Ty divné granáty."
Kosole se probouzí a zívá. Pak se zvedá a kouká významně na svou těžkou pěst, šilhá po Juppovi a prohlašuje:
„Chlape, jestli si z nás zas utahuješ, tak můžeš svoje kosti poslat domů v chlebníku."
Nasloucháme. Syčení a hvízdání neviditelných granátů nad námi je přerušováno divným, táhlým chraptivým zvukem, který je tak divný a neobvyklý a nový, až mi naskakuje husí kůže.
„Plynové granáty!" volá Vilík Homeyer a vyskakuje ze země.
Najednou jsme všichni vzhůru a napjatě posloucháme.
Wessling ukazuje do vzduchu. „Tady jsou! Divoké husy!"
Před pozadím smutné šedě mračen táhne tmavější pruh, klínovitá čára. Hrot klínu směřuje rovnou do Měsíce, teď protíná jeho rudý kotouč, zřetelně je vidět černé stíny, úhel mnoha křídel, tah krákoravých, cizích, divokých zvuků, jenž se ztrácí v dáli.

„Tak si tady letí," vrčí Vilík, „sakra, kdyby člověk mohl taky tak vzít roha. Dvě křídla a šup odsud!"
Jindřich Wessling se dívá za husami. „To už je tedy zima přede dveřmi," říká pomalu. Wessling Je sedlák a takovým věcem rozumí.

Zesláblý Ludvík Breyer se těžce a smutně opírá o pažení a šeptá: „To je poprvé, co je vidím."
Nejrychleji a nejlíp však obživil Kosole. Dává si věc se zimou honem ještě jednou vysvětlit a především na Wesslingovi vyzvídá, jsou-li divoké husy taky tak velké jako krmené domácí.

„Přibližně," říká Wessling.
„Hrom do toho," Kosolovi se rozčilením až třese brada. „Tak si tady letí vzduchem patnáct nebo dvacet bezvadných pečinek!"

Zase šumí nad námi křídla, tentokrát hodně nízko, zase se na nás vrhá ze vzduchu jako jestřáb ten drsný hrdelní zvuk, jenž klove do hlavy, a pleskot křídel se mísí s táhlým voláním a s nárazy vzrůstající se vichřice, v náhlý pojem svobody a života.

Práskl výstřel. Kosole pomalu sklání břízu a dívá se horlivě po obloze. Zamířil doprostřed hejna. Vedle něho stojí Tjaden, připravený jak lovecký pes vyrazit, jakmile padne husa. Ale hejno letí v sevřeném tvaru dál.

„Škoda," říká Adolf Bethke, „to mohla být první rozumná rána v celé té všivé válce."

Kosole zklamaně odhazuje pušku. „Teď tak mít brokovnici." Je načisto skleslý, a rozpřádá ve své fantazii, co by se všechno dalo podniknout, kdyby člověk měl brokovnici. Bezděky začíná žvýkat.

„Jen si poroučej," říká Jupp, který ho pozoroval, „s jablečným pyré a s opékanými brambory, vid'?"

Kosole se na něj jedovatě dívá. „Drž hubu, ty písářino!"

„Měl ses dát k letcům," zubí se Jupp, „byl bys je teď mohl chytat do sítě."

„Jdi do prdele!" říká Kosole na znamení, že končí rozhovor, a seká sebou zase na zem. Spát je opravdu nejrozzumnější.

Děšť sílí. Sedáme se, zády k sobě, a dáváme si stanové dílce přes hlavy. Jak temné kupy hlíny dřepíme v zákopu. Hlína, uniformy a pod tím trocha života.

* * *

Ostrý šepot mne probouzí. „Vpřed — vpřed!"

„Copak se děje?" ptám se rozespale. „Máme jít dopředu," vrčí Kosole a sbírá své věci. „Vždyť jsme zrovna odtamtud přišli," říkám udiveně.

„Taková pitomost," slyším nadávat Wesslinga, „válka je přece už u konce."

„Tak, poklusem vpřed!“ Je to sám Heel, velitel naší roty, kdo nás popohání. Netrpělivě běží zákopem. Ludvík Breyer už je na nohou. „Nic naplat, musíme ven,“ říká odevzdaně a bere pár ručních granátů. Adolf Bethke se na něho dívá. „Ty bys tu měl zůstat, Ludvíku. S tou tvou úplavicí nemůžeš dopředu —“ Breyer potřásá hlavou.

Opasky chřestí, pušky cvakají a sinalý pach smrti zase náhle stoupá ze země. Doufali jsme, že jsme mu unikli už nadobro, neboť jako světlice vzlétla nedávno před námi myšlenka míru, a i když jsme tomu ještě nevěřili a ještě to ani nepochopili, naděje sama stačila za těch několik minut, co potřebovala pověst, aby prolétla našimi řadami, změnit nás víc, než předtím dvacet měsíců. Roky války se dosud usazovaly jeden na druhý, jeden rok beznaděje splýval s druhým, a když člověk začal počítat, divil se skoro stejně moc tomu, že jsme zde už tak dlouho, jako tomu, že zde jsme teprve tak dlouho. Teď ale, když se rozneslo, že mír může nastat každým dnem, teď má každá hodina tisícinásobnou závažnost a každá minuta v palbě nám připadá skoro těžší a delší než celý čas předtím.

* * *

Vítr skučí ve zbytecích pažení a mračna táhnou kvapně přes měsíc. Světlo a stín se v jednom kuse střídají. Jdeme těsně za sebou, skupina stínů, ubohá, zubožená druhá četa, postřílená až na několik mužů, — vždyť celá rota má už sotva početní stav normální čety, — ale tento zbytek je vyzkoušený a vybraný. Máme mezi sebou dokonce ještě tři staré mazáky z roku čtrnáctého: Bethka, Wesslinga a Kosola, kteří všechno znají a kteří někdy vyprávějí o prvních měsících pohyblivé války bez zákopů, jako by se to bylo odehrálo za dob starých Germánů.

Každý si v zákopu vyhledává svůj kout, svoje doupě. Celkem se nic neděje. Světlice, kulometry, krysy. Vilík jednu z nich vyhazuje virtuózním kopancem do výše a ve vzduchu ji pílí ostřím lopaty.

Ojediněle padají rány. Z pravé strany znějí vzdálené exploze ručních granátů.

„Doufejme, že to sem nepřijde,“ říká Wessling.

„Teď ještě dostat jednu do kokosu —“ Vilík potřásá hlavou.

„Kdo má smůlu, zláme si prst, když se šťárá v nose,“ bručí Valentin.

Ludvík leží na stanovém dílci. Opravdu mohl zůstat ležet vzadu. Max Weil mu dává užívat tabletky.

Valentin mu domlouvá, aby pil kořalku. Ledderhose se pokouší vyprávět nějakou šťavnatou sviňačinu. Nikdo ho neposlouchá. Povalujeme se. Čas plyne.

Najednou to se mnou trhá a zvedám hlavu. Vidím, že i Bethke už je ve střehu. I Tjaden ožívuje. Dlouholetý instinkt cosi hlásí, nikdo ještě neví co, ale určitě se děje něco zvláštního. Opatrně vykukujeme a posloucháme, oči přivřené v úzkou štěrbinu, abychom pronikli přítmí. Všichni jsou vzhůru, smysly všech jsou napjaty do krajnosti, všechny svaly jsou připraveny čelit tomu neznámému, co přichází a co může znamenat jen nebezpečí. Tlumeně haraší ruční granáty, s nimiž se Vilík, náš nejlepší vrhač, plíží kupředu. My ostatní ležíme, přitisknutí k zemi jako kočky. Vedle sebe objevuju Ludvíka Breyera. V jeho napjatých rysech není po nemoci už ani stopy. Má tutéž chladnou, vražednou tvář jako my všichni zde, tvář zákopů. Šílené napětí jí zmrazilo, tak neobvyklý je vjem, jež nám tlumočí podvědomí ještě dlouho předtím, než jej mohly rozpoznat naše smysly.

Mlha se valí a vlaje. A najednou cítím, co nás všechny zaklelo do tohoto stavu nejvyšší pohotovosti; bylo to ticho, jež nastalo. Nic víc. Jenom naprosté ticho.

Už žádný kulomet, žádný výstřel, žádný dopad, žádné hvízdání granátů, nic, už vůbec nic, žádná rána, žádný výkřik. Je prostě ticho, úplné ticho.

Díváme se jeden na druhého a nemůžeme to pochopit. Je po prvé tak ticho, co jsme ve válce. Neklidně větríme, abychom se dověděli, co to znamená. Plíží se k nám plyn? Ale vítr není správný, odehnal by ho. Přichází útok? Ale to předčasné ticho by ho přece prozradilo. Co se jenom děje? Granát v mé ruce je mokrý, tak se vzrušením potím. Mám pocit, jako by mi každou chvíli měly prasknout nervy. Pět minut. Deset minut. „Už je to čtvrt hodiny,“ volá Valentin Läher. Jeho hlas zní v mlze dutě, jako z hrobu. A ještě pořád se nic neděje, žádný útok, žádné náhle houstnoucí, skákající stíny ...

Ruce se uvolňují a zase svírají, ještě pevněji. Už to nelze vydržet! Jsme lomozu fronty tak zvyklí, že teď, kdy na nás přestal najednou doléhat, máme

pocit, že musíme prasknout, vyletět do vzduchu jako balóny.

„Človče, podrž se, je mír,“ říká najednou Vilík, a je to, jako když vybuchne puma.

Tváře se uvolňují, pohyby jsou najednou mátožné a nejisté.

Mír? Díváme se nevěřícně jeden na druhého.

Mír? Granát mi padá z ruky. Mír? Ludvík uléhá zase pomalu na svůj stanový dílec.

Mír? Bethke má v očích výraz, jako kdyby se jeho tvář měla v příští vteřině rozpadnout.

Mír? Wessling tu stojí nehnutě jako strom, a když odvrací tvář a obrací se k nám, vypadá, jako by se chtěl rovnou vydat na cestu a nezastavit se až doma.

Najednou, ani jsme to ve víru vzrušení skoro nezpozorovali, je mlčení u konce, temně duní zase palba děl a jako klování datlů zní zase v dálce palba nějakého kulometu. Uklidňujeme se a jsme skoro rádi, že zase slyšíme povědomé zvuky smrti.

* * *

Po celý den máme pokoj. V noci musíme zase kus nazpátek, jako už tak často. Ti odnaproti se však nespokojují tím, že by prostě postoupili, ale napadají nás. Zčista jasna přichází z druhé strany těžká palba. Za námi běsní a soumrakem víří rudé fontány. Na našem úseku je zatím ještě klid. Vilík a Tjaden náhodou nalézají masovou konzervu a hned ji pořádají. Ostatní leží a vyčkávají. Dlouhá řada měsíců je vyžíhala a jsou skoro lhostejní, dokud se nemohou bránit.

Velitel roty se propíchl do našeho kráteru. „Máte všechno?“ snaží se překřičet lomoz.

„Málo munice,“ křičí Bethke. Heel krčí rameny a podává Bethkovi cigaretu. Bethke ji bere a ani se neohlíží.

„Musí to jít i tak,“ volá Heel a skáče do sousedního kráteru. Ví určitě, že to půjde. Každý z těchto starých vojáků by mohl být velitelem roty zrovna jako on sám.

Stmívá se. Palba se přenáší a zasahuje i nás. Ochrany máme málo. Rukama i lopatami hrabeme do stěny kráteru díry pro hlavy. Tak ležíme pevně přitisknutí, Albert Trosske a Adolf Bethke vedle mě. Dvacet metrů od nás to bouchlo. Už když ta potvora hvízдалa ve vzduchu, otevřeli jsme dokořan huby, abychom uchránili bubínky, ale přesto jsme zpola hluší.

Hlína a bláto nám stíká do očí a ten zatracený kouř z prachu a síry nás škrábe v krku. Déšť střepin se rozléta. Jednoho to určitě vzalo, protože do našeho kráteru dopadá se žhavým kusem granátu utržená ruka, zrovna vedle Bethkovy hlavy. Heel skáče do našeho kráteru. Při svitu exploze vidíme, že jeho tvář pod přílbou je vzteky bílá jako stěna.

„Přímý zásah,“ sípá a sotva popadá dech, „Brandt to chytil — všechno v tahu.“ A zase to bouchá, hučí, řve, kolem dokola prší bláto a železo, vzduch hřímá, země duní. Pak se zvedá opona, couvá, v tu chvíli se zvedají ze země lidé, spálení, černí, ruční granáty v hrsti, připraveni ke skoku.

„Pomalu zpět!“ volá Heel.

Těžiště útoku je nalevo od nás. Bojuje se o kráter, o jeden z našich opěrných bodů. Kulomet štěká. Blesky ručních granátů plápolají. Najednou kulomet mlčí. Porucha. V mžiku se ti odnaproti pokoušejí o obchvat. Je věcí několika minut, než budou naši načisto odříznuti.

Heel to vidí. „Sakra,“ mohutným skokem se přenáší přes pažení, „vpřed!“ Munice letí obloukem za ním, Vilík, Bethke i Heel už zalehli na dohoz a házejí.

Heel zase vyskakuje, je načisto šilený v takových chvílích, úplný satan. Ale kousek se podařil. Chlapci v kráteru chytají druhý dech, kulomet zase štěká na plné pecky, spojení je obnoveno, a my všichni jako jeden muž mažeme zpátky, abychom byli co nejdřív za betonovou traverzou. Šlo to tak rychle, že Američané ani nezmerčili, že náš kráter je vyklizený. Stále ještě bijí blesky zásahů do opuštěné jámy.

Boj trochu usíná. Bojím se o Ludvíka. Ale je zde. Pak se ke mně plíží Bethke. „Wessling?“ „Co je s Wessiingem?“ „Kde je Wessling?“ — Volání najednou strní z temného dunění dalekonosných děl. „Wessling — Wessling —“ pojednou je tu Heel, jako by ze země vyrostl. „Co je?“

„Wessling chybí.“

Tjaden vedle něho ležel, když se začal ústup, potom ho však ztratil z očí.

„Kde?“ ptá se Kosole. Tjaden ukazuje dopředu. „Sakra.“ Kosole se dívá na Bethka. Bethke na Kosola. Oba vědí, že toto byl snad náš poslední boj. Neváhají ani na okamžik.

„To je jedno,“ vrčí Bethke. „Šup, jedem!“ funí Kosole. Oba mizí v temnotě. Heel vyskakuje z krytu za nimi.

Ludvík připravuje všechno k okamžitému výpadu pro případ, že by ti tři byli napadeni. Zatím je ticho. Najednou však blýskají exploze ručních granátů. Do toho praskají rány z revolveru. V mžiku vyska kujeme z krytu. Ludvík jako první — ale vtom už vidíme zpoceně tváře Bethka a Kosola, kteří někoho vlečou za sebou ve stanovém dílci.

Heel? To sténá Wessling. Heel? Ten drží v šachu Američany. On to také byl, kdo střílel; hned nato je zpátky u nás, „celá banda v kráteru vyřízena,“ křičí, „a ještě dva revolverem.“ Pak se upřeně dívá na Wesslinga. „No, jak je?“

Wessiing neodpovídá.

Jeho břicho je roztržené a vypadá jako řeznický krám. Není vidět, jak hluboko rána sahá. Obvazujeme ji, jak můžeme. Wessiing sténá po vodě, ale žádnou nedostává. Kdo je střelený do břicha, nesmí pít. Pak si říká o přikrývky. Je mu zima, ztratil mnoho krve.

Spojka přináší rozkaz ustoupit ještě dále. Wesslinga bereme s sebou ve stanovém dílci, jehož otvory jsme prostrčili pušku, abychom měli za co vzít, dokud nenajdeme nosítka. Opatrně a husím pochodem tápeme do tmy. Znenáhla svítá. Stříbrná mlha v křovinách. Opouštíme bojové pásmo. Už si myslíme, že máme všechno za sebou, vtom něco tiše zabrouká a s tikotem na něco naráží. Ludvík Breyer mlčky vykásává rukáv. Dostal ránu do paže. Weil ho obvazuje. Jdeme zpátky. Zpátky.

* * *

Vzduch je lahodný jak víno. To není listopad, to je březen. Nebe bledě modré a jasné. V kalužinách na cestě se zrcadlí slunce. Jdeme alejí topolů. Stromy stojí po obou stranách silnice, vysoké a skoro bez úhony, jen tu a tam některý z nich chybí. Tato krajina byla dříve v týlu, nebyla tak pustošena jako ty kilometry vpředu, které jsme den po dni a metr za metrem museli vzdávat. Slunce pálí do stanového plátna, a co tak jdeme žlutou alejí, snášejí se na ně klouzavým letem pořád a pořád listy; — některé padají na Wesslinga.

V polní nemocnici je všechno přeplněné. Mnoho raněných už leží přede dveřmi. Necháváme Wesslinga také zatím venku.

Skupina lidí s prostřelenými rukama a pažema, už obvázaní, se řadí k odchodu. Nemocnice se již rozpouští. Lékař

chvatně obchází a vyšetřuje nově přicházející a přinášené, jednoho muže, kterému se pod zlomeným a vyvráceným kolenem bezmocně houpe noha, dává ihned odnést dovnitř. Wesslinga jenom obvazuje a nechává ho venku.

Wessling se probouzí z obluzení a dívá se za lékařem.

„Pročpak bere roha?“

„Však on zase přijde,“ říkám.

„Ale já přece musím dovnitř, vždyť mě musejí operovat.“ Wessling je najednou příšerně rozčilený a hmatá po svém obvazu. „Takového něco se přece musí hned sešit.“

Snažíme se ho uklidnit. Je načisto zelený a strachy se potí: „Adolf, utíkej za ním, ať hned přijde.“

Bethke okamžik váhá. Ale nemůže odolat Wesslingovým očím, ačkoliv ví, že to je marné. Vidím ho, jak mluví s lékařem.

Wessling se za ním dívá, jak daleko jen může, vypadá hrozně, jak se snaží otočit hlavu.

Bethke se vrací tak, že ho Wessling nemůže vidět, potřásá hlavou, ukazuje prstem: jedna, a říká ústy neslyšně: jednu hodinu. —

Všichni se rázem tváříme nadějně. Ale kdo dovede oklamat umírajícího sedláka! Když mu Bethke říká, že ho budou operovat později, protože rána se musí nejdříve začít trochu hojit, ví Wessling už všechno. Chvilí mlčí, pak tiše sípá: „Jo, vy si tady stojíte a jste zdraví — přijdete domů — a já — čtyři roky a teď tohle — čtyři roky — a potom tohle —“

„Vždyť půjdeš hned dovnitř, do nemocnice, Jindro,“ těší ho Bethke.

Wessling tiše odmítá: „Nepovídej.“ Od té chvíle už toho mnoho neříká. Také už nechce, aby ho odnesli dovnitř, chce zůstat venku. Nemocnice leží na mírném svahu. Alej, kterou jsme přišli, je odsud vidět do veliké dálky. Je pestrá a zlatá. Země tu leží tiše a měkce a jakoby na věky bezpečná, dokonce pole je vidět, malé, hnědé, zorané lány, těsně u nemocnice. Když vítr odvané pach krve a hnisu, je cítit trpkou vůní hrud. Dálava je modrá a všechno je nadmíru pokojné; neboť vyhlídka odsud není směrem k frontě. Fronta leží napravo.

Wessling mlčí. Bedlivě si všechno prohlíží. Oči jsou pozorné a jasné. Wessling je sedlák a rozumí si s krajinou ještě lépe a jinak než my. Ví, že teď musí pryč. Proto nechce nic zmeškat a už nespouští oči ze země. Vůči hledě bledne.

Konečně pohne rukou a šeptá: „Arnošte ...“

Nakláním se k jeho ústům. „Vyndej mi věci z kapes,“ říká.

„Na to je ještě času dost, Jindro ...“

„Ne, ne. Dělej!“

Kladu věci před něho. Náprsní tašku z ošoupaného kalika, nůž, hodinky, peníze — takovýmhle službám se člověk časem naučil. V tašce, hned na hoře, leží obrázek jeho ženy. „Ukaž,“ říká.

Beru fotografii do ruky a držím ji tak, že se na ni může dívat. Je to upřímná, snědá tvář. Wessling si obrázek tiše prohlíží. Za chvíli šeptá: „Tak je tedy po všem,“ a rty se mu třesou. Konečně odvrací hlavu. „Vem to s sebou,“ říká. Nevím, co míní, ale nechci se dlouho vyptávat a strkám proto obrázek do kapsy. „To jí zanes...“ dívá se na ostatní věci. Kývám, že ano. „A řekni jí...“ dívá se na mne divným, dlouhým pohledem, šeptá něco, potřásá hlavou a sténá. Křečovitě se snažím ještě něco pochytit, ale Wessling už jen chroptí, natahuje se, dýchá tíž a pomaleji, s přestávkami, zajíkávě — a pak ještě jednou načisto zhluboka a se vzdechem — a najednou má oči, jako by byl oslepl, a je mrtev.

* * *

Příštího rána ležíme naposledy vpředu. Sotva už kdo střílí. Válka je u konce. Za hodinu máme odtáhnout. A už nikdy nemusíme sem zpátky. Až odsud půjdeme, půjdeme navždy.

Ničíme, co se dá zničit. Je toho dost málo. Několik úkrytů. Pak přichází rozkaz k ústupu.

Je to divná chvíle. Stojíme v houfu a díváme se dopředu. Lehké chuchvalce mlhy se vznášejí nad zemí. Linie kráterů a zákopů je zřetelně vidět. Jsou to sice už jenom poslední linie, neboť toto zde patří k záchytnému postavení, ale je to pořád ještě na dostřel. Jak často jsme tímto spojovacím zákopem postupovali; jak často jsme se, decimovaní, tudy vraceli —. Šedě leží před námi jednotvárná krajina — v dálce zbytek lesíku, několik pahýlů —, zříceniny vesnice, mezi troskami vysoká, osamělá zeď, která se pořád ještě udržela.

„Jo,“ říká Bethke zamyšleně, „tak v tomhle tady člověk čtyři roky dřepěl...“

„Krucifix, abych neklel,“ přisvědčuje Kosole a kývá hlavou. „A teď je najednou prostě konec.“

„Pánové, pánové,“ Vilík Homeyer se opírá o pažení. „Je to vlastně legrační, když se to tak vezme, no ne ...“

Stojíme a civíme. Trosky statku, zbytek lesa, návrší, linie tam naproti na obzoru, to byl hrozný svět a těžký život. A teď to tady prostě zůstane, až odsud vykročíme, každým krokem to bude za námi zapadat a za hodinu to bude pryč, jako by to nikdy nebylo existovalo. To člověku nejde na rozum!

Tak tady stojíme a měli bychom se smát a řvát radostí — a místo toho je nám v žaludku nanic, jako by člověk byl sežral koště a čekal, až začne blít.

Nikdo neví, co kloudného by řekl. Ludvík Breyer se unaveně opírá o kraj zákopu a zvedá ruku, jako by naproti stál člověk, kterému chce zamávat.

Heel se objevil. „Nemůžete se utrhnout, co? Jo, teď přijde svrab.“

Ledderhose se na něho udiveně kouká. „Teď přece přijde mír.“

„Ano, to je ten svrab,“ říká Heel a jde dál. Tváří se, jako by mu byla zemřela matka.

„Tomu chybí hvězdička na nárameníku,“ prohlašuje Ledderhose.

„Ale, drž hubu,“ říká Albert Trosske.

„Tak teda, šup, jedem,“ míní Bethke, sám však ještě pořád stojí a nehýbá se z místa.

„Dost našich tu leží," říká Ludvík.

„Ano — Brandt, Müller, Katcza, Haie, Bäumer, Bertinck —."

„Sandkuhl, Meinders, oba Terbüiggenovi, Hugo, Bernard..."

„Člověče, přestaň..."

Mnoho našich tady leží, ale dosavad jsme to tak nepocítovali. Vždyť jsme zůstali spolu, pohromadě, oni zakopaní, my v zákopech, jenom trochu té hlíny nás od nich dělilo. Měli vlastně před námi jenom nevelký náskok, neboť nás denně ubývalo a jich přibývalo — a často jsme pořádně nevěděli, zda už patříme k nim nebo ne. Ale někdy granáty přinášely i ty mrtvé znova mezi nás, rozmetané, rozpadající se kosti, zbytky uniforem, shnilé, mokré a v hlínu obalené hlavy, které se v bubnové palbě ze svých zasypaných krytů ještě jednou vracely do bitvy. Nehrozili jsme se jich; na to jsme jim byli příliš blízcí. Ale teď jdeme zpátky do života, a oni tu musí zůstat.

Ludvík, jehož bratranec v tomto úseku padl, smrká do ruky a obrací se. Pomalu ho následujeme. Ale ještě několikrát zůstáváme stát a ohlížíme se. A zase stojíme a mlčíme; a najednou cítíme, že tohle tady, to peklo děsu, ten roztrhaný, proděravěný kus země, nám vězí v prsou, až to, k sakru, kdyby to nebyla taková volovina a vůbec k zblití, až to skoro vypadá, jako bychom si tu byli navykli a zdomácněli tady, jako by toto byla naše hrůzná a mučivá vlast, a že prostě patříme sem.

Potřásáme nad tím hlavou — ale ať už to jsou ztracená léta, která tam zůstávají, ať to jsou kamarádi, kteří tam leží, ať už to je všechno to utrpení a bída, kterou kryje tato země, — lítost a žal nám vězí v kostech, že bychom se nejraději dali do breku. Pak se dáváme na pochod.

DÍL PRVNÍ

Silnice se dlouze táhne krajem, vesnice jsou ponořené do šedivého světla, stromy šumí a listí padá, padá. Po silnicích však co noha nohu míjí, v sinálých špinavých uniformách táhnou šedé kolony vojsk. Zarostlé tváře pod přilbami jsou úzké a vpadlé z hladu a hrůzy, rysy jsou vykotlané a slité v pečeť, kterou děs, statečnost a smrt vtiskují obličejům. Mlčky tudy táhnou, jak táhli už tolika silnicemi, jak seděli v tolika nákladních vagónech, jak dřepěli v tolika krytech a jak leželi v tolika kráterech, bez dlouhých řečí. Tak táhnou i teď po této silnici, která vede k domovu a k míru. Bez dlouhých řečí.

Staří vousatí lidé a útlí, daleko pod dvacet let, kamarádi bez rozdílu. A vedle nich jejich poručíci, napolo děti, ale vůdci v mnohé noci a v mnohém útoku. A za nimi pochoduje armáda mrtvých. Tak jdou, krok za krokem, nemocní, polomrtví hladu, bez munice, v prořídých rotách, s očima, jež stále ještě nemohou pochopit: že unikli z podsvětí a že jdou cestou zpátky do života.

I.

Rota pochoduje pomalu, neboť jsme unaveni a máme s sebou ještě raněné. Proto naše skupina zůstává pozadu. Čím dál tím víc. Krajina je pahorkatá, a když silnice stoupá, vidíme z vrchu na jedné straně poslední čtyřstupy našich, a na druhé straně husté, nekonečné řady těch, kteří táhnou za námi. Jsou to Američané. Jako široká řeka valí se jejich kolony mezi řadami stromů, a nad nimi světélkuje neklidný lesk zbraní. Kolkolem však leží tichá pole, a vrcholky stromů ční podzimními barvami vážně a nezúčastněně z postupující záplavy.

Na noc jsme zůstali v malé vesnici. Za domy, ve kterých jsme byli ubytováni, vede úzká pěšinka. Dáváme se po ní, jdeme husím pochodem, je nás dlouhý zástup. Kosola vede. Vedle něho běží Vlk, pes naší roty, a čichá k jeho chlebníku.

Na křižovatce, tam, kde pěšina ústí do silnice, Kosole uskakuje zpátky.

„Pozor!"

V mžiku máme pušky na rukách a jsme rozstříknutí. Kosole leží, připraven k palbě, v příkopu silnice. Jupp a Trosske se krčí za bezovým živým plotem a rozhlížejí se opatrně po terénu, Vilík Homeyer si nadhodil opasek s ručními granáty, a i naši ranění jsou připraveni k boji.

Po silnici přicházejí Američané. Smějí se a povídají si. Je to jejich předvoj, který nás dohonil.

Adolf Bethke jako jediný z nás nezalehl. Zůstal stát, a teď klidně opouští kryt živého plotu. Několika kroky je na silnici. Kosole zase vstává. I my ostatní jsme se vzpomatovali a rozpačitě a zmateně si upravujeme opasky a řemeny pušek — vždyť už několik dní se nebojujeme.

Američané jsou zaraženi, když nás vidí. Jejich hovor rázem ustává. Pomalu se blíží. Ustupujeme až k jakési kolně, abychom měli krytá záda, a vyčkáváme. Raněné bereme do svého středu.

Po minutě mlčení vystupuje ze skupiny dlouhatánský Američan a mává na nás.

„Haló, kamaráde!"

Po jeho vzoru zvedá ruku také Bethke. „Kamaráde!"

Napětí povoluje. Američané přistupují blíž. Za chvíli jsme jimi obklopeni. Z takové blízkosti jsme je dosud viděli, jenom když byli zajatí nebo mrtví.

Je to zvláštní chvíle. Díváme se na ně a mlčíme. Američané stojí kolem nás do půlkruhu, samí velcí statní lidé, na první pohled je na nich vidět, že měli vždycky dosyta co jíst. Všichni jsou mladí — žádný z nich není ani přibližně tak starý

jako Adolf Bethke nebo Ferdinand Kosole, a to přece nejsou ještě zdaleka nejstarší z nás. Ale žádný z nich není tak mladý jako Albert Trosske nebo Karel Bröger, a to nejsou pořád ještě naši nejmladší.

Mají nové uniformy a nové pláště; jejich boty jsou nepromokavé a padnou jako na míru; jejich zbraně jsou dobré a jejich kapsy plné munice. Všichni jsou svěží a neopotřebovaní.

Ve srovnání s těmito lidmi jsme učiněná horda loupežníků. Naše uniformy jsou vylouhované blátem let, deštěm Argon, vápnem Champagne, bažinami Flander; — pláště, roztrhané střepinami a šrapnely, sešívané hrubými stehy, jsou zatvrdlé hlinou a někdy i krví; — boty rozšmajdané, zbraně vykotlané, munice skoro vyčerpaná; — všichni jsme stejně špinaví, stejně zpustlí, stejně unavení. Válka přes nás přejela jak parní válec.

* * *

Pořád víc a víc amerických vojáků přichází. Prostranství je teď plné zvědavců. Stojíme pořád ještě v koutě, hustě seskupeni kolem našich raněných, — ne, že bychom se báli, ale proto, že patříme k sobě. Američané se šfouchají a ukazují na naše staré, opotřebované věci. Jeden z nich nabízí Breyerovi kus bílého chleba, ale Breyer nebere, ačkoliv mu hlad kouká z očí.

Najednou kdosi s potlačeným výkřikem ukazuje na obvazy našich raněných. Jsou z krepového papíru a omotané provázkem. Všichni se koukají na raněné; pak ustupují a něco si šeptají. Na jejich přívětivých tvářích se ukazuje výraz soucitu, protože vidí, že nemáme už ani gázová obinadla.

Muž, který na nás předtím volal, klade Bethkovi ruku na rameno: „Němec — dobrá voják —!“ říká, „statečná voják —.“ Ostatní horlivě přikyvuji.

Neodpovídáme, protože teď nemůžeme odpovídat. Poslední týdny nás mocně schvátily. Museli jsme znovu a znovu do ohně a nadarmo jsme ztráceli lidi, ale nenadělali jsme přitom mnoho řečí, poslouchali jsme, jako jsme poslouchali po celý ten čas, a nakonec měla naše rota z původních dvou set už jen dvaatřicet mužů.

A tak jsme vyšli odtamtud a už jsme dál nepřemýšleli, a neměli jsme už jiný pocit, než že jsme poctivě udělali, co nám bylo uloženo.

Ale teď, pod soucitnými pohledy Američanů, chápeme, jak to všechno bylo nakonec nesmyslné. Podívaná na jejich nekonečné, bohatě vystrojené a vyzbrojené kolony nám ukazuje, jak beznadějná byla přesila lidí a materiálu, proti které jsme obstáli.

Koušeme se do rtů a díváme se jeden na druhého. Bethke cuká ramenem pod rukou Američana, Kosole hledí strnule před sebe. Ludvík Breyer se narovná — pevněji se chápeme pušek, naše kostry se narovnávají, náš pohled tvrdne a už se nesklání, zase se díváme do kraje, ze kterého jsme přišli, naše tváře samým pohnutím nabývají výrazu uzavřenosti a jako horká vlna prochází námi ještě jednou vzpomínka: na všechno, co jsme udělali, na všechno, co jsme vytrpěli, a na všechno, co jsme nechali za sebou.

Nevíme, co se s námi děje; ale kdyby teď mezi nás vletělo ostré slovo, — chtěj nechtěj by nás strhlo, vyrazili bychom a začali běsnit, divoce, fanaticky, šíleně a beznadějně bychom bojovali — zase bychom všemu navzdory bojovali —.

* * *

Zavalitý americký seržant s uhřátou tváří se k nám prodírá. Zahrnuje Kosola, který mu stojí nejbliž, přívalem německých slov. Ferdinand je tak překvapen, až sebou trhne.

„Vždyť on mluví zrovna jako my,“ říká udiveně Bethkovi, „co tomu říkáš?“

Muž mluví dokonce lépe a plynňěji než Kosole. Vypráví, že byl před válkou v Drážďanech a že tam má mnoho známých.

„V Drážďanech?“ ptá se Kosole a je čím dál tím ohromenější, „tam jsem přece byl taky, — dva roky!“

Seržant se usmívá, jako by to bylo pro něho významné. Jmenuje ulici, kde bydlel.

„Ani ne pět minut ode mě,“ prohlašuje Ferdinand, teď už vzrušený. „A že jsme se nikdy nepotkali? Neznáte náhodou vdovu Pohlovou, roh Jánské? Takovou tlustou, s černými vlasy? To byla moje bytná.“

Seržant ji sice nezná, ale zato zná účetního radu Zandera, na kterého se zase nemůže upamatovat Kosole. Ale oba si vzpomínají na Labe a na zámek, a to stačí, aby se mohli na sebe usmívat jako staří přátelé. Ferdinand plácá seržantovi na rameno:

„Člověče, člověče — mele to německy jako dospělej a v Drážďanech to bylo taky — chlape, proč my dva jsme vlastně proti sobě válčili?“

Seržant se směje a také to neví. Vytahuje balíček cigaret a podává je Kosolemu.

Kosole se nedává dvakrát pobízet, protože za dobrou cigaretu by každý z nás dal ochotně kus duše. Naše cigarety jsou už jenom z bukového listí a sena, a to ještě ta lepší sorta. Valentin Laher tvrdí, že obyčejné cigarety se dělají z mořské trávy a ze sušených kobylinců — a Valentin je znalec.

Kosole labužnický odfukuje kouř. My ostatní dychtivě větríme. Laher bledne. Jeho chřípí se chvějí „Dej mi šluka,“ říká prosebně Ferdinandovi. Ale dřív než může nabízenou cigaretu vzít, podává mu jiný Američan balíček tabáku. Je to virginia. Valentin se dívá na Američana a neví, jak jeho gestu rozumět. Pak bere balíček do ruky a čichá k němu.

Laherova tvář je v extázi. Váhavě vrací tabák, ale Američan naznačuje, že ho nechce, a energicky ukazuje na kokardu Laherovy čepice, která vyčnívá z chlebníku.

Valentin mu nerozumí. „Chce vyměnit tabák za kokardu," vysvětluje seržant z Drážďan. Ted' ovšem je Laher načisto tumpachový. Takový prvotřídní tabák za plechovou kokardu — tomu člověku přeskočilo. Valentin by paklík nedal, ani kdyby se mohl na místě stát desátníkem nebo třebas poručíkem. A tak podává Američanovi hned celou čepici, a třesoucím se rukama nacípává ze skvělého tabáku první dýmku.

Ted' nám dochází, oč jde: Američané chtějí vyměňovat. Výměna ve velkém se tedy začíná. Hned je vidět, že tihle Američané nejsou ještě dlouho ve válce; sbírají ještě suvenýry, epolety, kokardy, přezky opasků, řády, knoflíky z uniforem. Za to dostávají mýdlo, cigarety, čokoládu a konzervy. Za našeho psa nabízejí kromě věci dokonce navíc ještě velkou hrst peněz; — ale to si mohou nabízet co chtějí, Vlk zůstane u nás.

Zato máme štěstí pokud jde o naše raněné. Je tu jeden Američan, má v ústech tolik zlata, že se to v jeho chleběrně leskne jak v mosaznické dílně. Tento muž chce kusy zkrvavělých obvazů, aby mohl doma dokázat, že jsme měli skutečně papírová obínadla. Za kusy náhražkových obvazů nabízí prvotřídní sušenky a především náruč opravdových obínadel. Dostává obvazy, a pečlivě a nesmírně spokojeně uschovává cáry do své náprsní tašky. Obzvlášť pozorně ukládá kousek z obvazu Ludvíka Breyera; na tom je přece důstojnická krev. Ludvík musel na obvaz napsat tužkou místo, jméno a číslo pluku a roty, aby každý v Americe hned viděl, že to není žádný podfuk.

Ludvík sice zprvu nechtěl; — ale Weil mu domlouvá, neboť dobrá obínadla potřebujeme opravdu krvavě. Sušenky však jsou kromě toho pro Breyerovu úplavici přímo spásou.

Největší žehť ovšem sklízí Artur Ledderhose. Přivlekl sem bednu plnou řádů a vyznamenání. Našel ji v kterémsi opuštěném plukovní kanceláři. Američan zrovna tak vrásčivý jako Ledderhose, s tváří připomínající zrovna tak citrón, chce koupit celou bednu, tak jak stojí a leží. Ale Ledderhose se na něho jenom dívá. Dlouhý pohled z přimhouřených očí projevuje naprosté ovládnutí situace. Američan rovněž ani nehne brvou a také se tváří naprosto nevinně. Najednou si jsou podobní jako bratr bratru. Navzdory válce a smrti střetá se zde něco, co přečkalo všechno: obchodní duch.

Ledderhosův partner si brzo uvědomuje, že se nedá nic dělat, neboť Artur neseďá na vějíčku: ví, že obchod v drobném mu vynese mnohem víc. A vyměňuje, až je bedna prázdná. A vedle něho se začíná pozvolna kupit halda věcí, dokonce máslo, hedvábní, vajíčka, prádlo a peníze, takže Ledderhose nakonec vypadá jak obchod se smíšeným zbožím na nohou do O.

* * *

Dáváme se na pochod. Američané za námi volají a kývají. Obzvlášť seržant z Drážďan je neúnavný. I Kosole je dojatý, jak dalece ovšem může starý voják být dojatý. Huhňá pár slov na rozloučenou a kývá; ale u něho to pořád ještě vypadá, jako kdyby hrozil. Pak se obrací k Bethkovi: „Docela správně kluci, co?"

Adolf kývá, že ano. Mlčky pochodujeme dál. Ferdinand věší hlavu. Myslí. Nečiní tak často, ale když ho to popadne, tak je houževnatý a dlouho se s tím moří. Seržant z Drážďan mu nejde z hlavy.

Z vesnic civí za námi lidé. V domku traťového hlídače mají za oknem květiny. Žena s velkými prsy kojí dítě. Má na sobě modré šaty. Psi za námi štekají, Vlk jím odpovídá. Při cestě cuchá kohout slepici. Kouříme a nemyslíme na nic.

* * *

Pochodujeme, pochodujeme. Pásmo polních nemocnic. Pásmo zásobovacích skladů. Velký park platanů. Pod stromy nosítka a ranění. Listí padá a pokrývá je nacheť a zlatem.

Plynový špitál. Těžké případy, už neschopné transportu. Modré, voskové, zelené tváře, mrtvé oči rozežrané žiravinami, chroptící, dávící se agónie. Všichni chtějí pryč, bojí se zajetí. Jako by to nebylo úplně jedno, kde umřou.

Snažíme se je utěšit a uklidnit, říkáme jim, že u Američanů na tom budou lépe se zaopatřením. Ale oni nedbají. Pořád a pořád volají, abychom je vzali s sebou. To volání je hrozné. Bledé tváře vypadají tak neskutečně v tom jasném, čistém vzduchu. Nejhorší ale jsou vousy. Žijí si tak jaksi pro sebe, tvrdé, zarputilé, cizopasí a rostou kolem čelistí, vrstva černé plísňe, která bují tím víc, čím více tváře odumírají.

Někteří z těžce raněných k nám vzpínají hubené, šedivé paže jako děti. „Tak nás přece vemte s sebou, kamarádi," žebroni, „vemte mě s sebou, kamarádi."

V jejich očních důlcích už dřepí hluboké, cizí stíny a panenky se k světlu prodírají už jen zmučeně jako tonoucí ke vzduchu. Jiní zase jsou zticha; sledují nás jenom zrakem, jak daleko mohou.

Volání znenáhla slábne. Silnice pomalu mijejí. Vlečeme se s mnoha věcmi, vždyť člověk chce něco přinést s sebou domů. Mračna visí na nebi. Odpoledne se ukazuje slunce, a brízy, už jenom s trochou listí, se odrážejí v kalužinách cesty. Lehounká modrá vůně se tetelí ve větvích.

Jak tak jdu, tornu na zádech, hlavu skloněnou, vidím na kraji silnice, v jasných dešťových kalužích obraz světlých, hedvábných stromů, a dojem v tomto nahodilém zrcadle je silnější než skutečnost. V rámci hnědé půdy zde leží kus nebe, stromy, hloubka a jas, a najednou mě mrazí. Poprvé po dlouhé době zase cítím, že něco je krásné, že toto zde je prostě krásné, krásný a čistý je ten obraz v troše vody přede mnou — a v tom mrazení se mi vznášá srdce, na chvíli všechno ze mne padá a ted' cítím poprvé: mír — vidím to: mír — zplna to vnímám: mír. Tlak, jenž dosud ničemu nedopřál volnosti, polevuje, něco neznámého, nového vzlétá, racek, míre, bílý racku, chvějící se obzor, chvějící se očekávání, první pohled, předtucha, naděje, cosi mohutného, dmoucího se, přicházejícího: mír.

Lekám se a ohlížím se; — tam vzadu leží moji kamarádi na nosítkách a pořád ještě volají. Je mír, a oni přece musejí umřít. Já však se chvěju radostí a nehanbím se. Je to tak divné —. Snad se války vždycky opakují jenom proto, že jeden nikdy nemůže úplně pochopit utrpení druhého.

II.

Odpoledne posedáváme na dvoře jakéhosi pivovaru. Náš velitel roty, nadporučík Heel, přichází z kanceláře závodu a svolává nás. Přišel rozkaz, že z mužstva mají být zvoleni důvěrníci. Udivuje nás to. Dosud nic takového jakživ nebylo. Ale tu se na dvoře objevuje Max Weil. Mává novinami a volá: „V Berlíně je revoluce!"

Heel se obrací: „Nesmysl," říká ostře, „v Berlíně jsou nepokoje."

Weil však ještě není hotov. „Císař uprchl do Holandska."

To nás probouzí. Weil se zřejmě zbláznil. Heel, najednou rudý jako krocan, křičí: „Zatracený lhář!"

Weil mu podává noviny. Rázem je ten kus papíru smačkán a zahozen. Heel vztekle civí na Weila. Náš nadporučík ho odjakživa nemohl vystát, protože Weil je žid, klidný člověk, který pořád vysedává a čte knihy. Heel však je voják, sangvinik a muž činu.

„Samý nesmysl," vrčí Heel a dívá se na Weila, jako by ho chtěl sežrat.

Max rozepíná blůzu a vytahuje druhé zvláštní vy dání. Heel se na ně dívá, trhá list na kusy a pak odchází do své kanceláře. Weil kousky sbírá, dává je dohromady a předčítá nám zprávy. Sedíme jak opilé slepice. V tomhle už se žádný z nás nevyzná.

„Prý chtěl zabránit občanské válce," říká Weil.

„Blbost," křičí Kosole, „jakpak kdybychom to byli tenkrát řekli my? A kvůli tomu, křucifix, jsme to všechno vydrželi!"

„Juppe, štipni mě, abych věděl, jestli tu ještě jsem," říká Bethke a potřásá hlavou. Jupp potvrzuje jeho existenci. „Tak už to bude pravda," pokračuje Bethke, „ale přece to nechápu. To tak udělat někdo z nás, tak ho hned postavili ke zdi."

„Teďka nesmím myslet na Wesslinga a na Schrödra," říká Kosole a svírá pěsti, „nebo puknu vzteky. To mládě, ten Schröder, tak ho to rozplácl, a ten, pro kterého padl, ten bere do zaječích! — Je to k zblití! —" Kosole kope podpatky do sudu.

„Mluvme raději o něčem jiném," navrhuje Vilík Homeyer. „Ten pán je pro mě nadobro vyřízený," dodává s opovržlivým gestem.

Weil prohlašuje, že u některých pluků byly utvořeny rady vojáků. Důstojníci že už nejsou představenými. Mnoha z nich že strhli nárameníky.

Chce i u nás založit radu vojáků. Ale nachází málo sympatií. My už nechceme nic zakládat. Chce mě domů. A k tomu nepotřebujeme žádné rady.

Konečně jsou zvoleni tři důvěrníci: Adolf Bethke, Max Weil a Ludvík Breyer.

Weil chce po Ludvíkovi, aby sundal nárameníky.

„Tudle," říká Ludvík unaveně, a ukazuje prstem na čelo.

Bethke Weila odstrkuje. „Ludvík přece patří k nám," říká úsečně.

Ludvík přišel k rotě jako válečný dobrovolník, a stal se zde poručíkem. Tyká si nejen s námi, s Trosskem, Homeyerem, Brogrem a se mnou — to je samozřejmé, protože jsme spolužáci ze školy —, ale i se svými staršími kamarády, není-li nablízku žádný jiný důstojník. To má u všech navždy připsáno k dobru.

„Ale Heel," trvá na svém Weil.

To už lze chápat spíš. Heel Weila občas šikanoval; není divu, že se Weil chce dožít svého triumfu. Nám je to naprosto jedno. Heel byl sice ostrý, ale na nepřítele byl jako Blucher, a byl vždycky v první řadě, před ostatními. V tomhle má voják smysl pro velmi jemné odstíny.

„Můžeš se ho jít zeptat," říká Bethke.

„Ale vem si s sebou zásobu fáčů," volá za ním Tjaden.

Leč dopadá to naisto jinak. Heel vychází z kanceláře, zrovna když tam Weil chce vstoupit. Má v ruce několik formulářů a ukazuje na ně. „Je to tak," říká Maxovi.

Weil začíná svoji řeč. Když přichází na řadu otázka epolet, Heel sebou prudce trhá. Čekáme, že teď začne bengál, ale velitel roty k našemu hroznému údivu najednou říká: „Máte pravdu." Pak se obrací k Ludvíkovi a klade mu ruku na rameno: „Nikdy to asi nepochopíte, Breyere, vidíte? Kabát prostého vojáka, v tom je to. Všechno ostatní je to tam." Žádný z nás nic neříká. To už není Heel, kterého známe, Heel, jenž chodil v noci na patroly jenom s hůlčičkou v ruce a o kterém byl kdekdo přesvědčen, že je nezranitelný; — tohle je člověk, jenž sotva stojí na nohou a mluví jen s námahou.

* * *

Večer už spím, když mne probouzí nějaký šepot. Slyším Kosola, jak říká: „Magořiš." „Svatá pravda," odporuje Vilík. „Pojď se sám podívat."

Sbírají se a vycházejí na dvůr. Jdu za nimi. V kanceláři svítí světlo, je vidět dovnitř. Za stolem sedí Heel. Jeho důstojnická blůza leží před ním. Epolety na ní chybí. Sám je oblečen v kmánskou kazajku. Hlavu má opřenou do dlaní — ale to přece vůbec není možné — jdu o krok blíž — Heel, Heel pláče.

„No tohle," šeptá Tjaden.

„Pryč!" říká Bethke Tjadenovi a dodává slovu důraz kopancem. Jsme jaksi zdrceni a plížíme se zpět.

Druhého rána slyšíme, že se nějaký major od sousedního pluku zastřelil, když se dověděl o útěku císaře.

Heel přichází. Je šedý a nevyspalý. Tiše udílí nejnutnější dispozice. Pak zase odchází. Nám všem je bídně. Poslední, co jsme měli, nám bylo vzato. Teď jsme ztratili půdu pod nohama.

„Člověk si opravdu připadá jako zrazený a prodaný," říká Kosole nevrle.

Je to úplně jiný útvar než včera, když se teď řadí a pochoduje v hlubokém, ponurém mlčení. Ztracená rota, opuštěná armáda. Lopatky klepou a řinčí při každém kroku jednotvárnou melodii — všechno marné — všechno marné —.

Jenom Ledderhose je čilý jako křepelka. Prodává ze svých amerických zásob konzervy a cukr.

* * *

Druhého večera přecházíme hranice Německa. Teď, když se kolem nás už nemluví francouzsky, začínáme pomalu opravdu věřit, že je mír. Dosud jsme pořád v duchu počítali s rozkazem vrátit se a jít znova do zákopů; neboť voják nevěří v dobro jen tak, a je lépe hned z počátku počítat s opakem. Ale teď se v nás pozvolna zvedá mírná, tichá horečka.

Přicházíme do velké vesnice. Několik zvadlých girland visí napříč silnicí. Patrně tudy už prošlo tolik vojska, že jim nestojí za to, zařizovat pro ty poslední něco nového. Tak nám nezbyvá, než spokojit se s tím vybledlým „Vítejte nám" na deštěm rozmoklých plakátech, které jsou ověšeny dubovým listím ze zeleného papíru. Sotva kdo se na nás dívá, když pochodujeme vesnicí, tak jim ta podívaná už zevšedněla. Pro nás však je nové přijít domů, a jsme hladoví po pár přívětivých slovech a pohledech, i když tvrdíme, že na to kašleme. Aspoň děvčata by se mohla trochu postavit a zamávat. Tjaden a Jupp se znova a znova snaží voláním na sebe upozornit, ale nemají úspěch. Patrně jsme moc špinaví. Tak toho konečně nechávají.

Jenom děti nás doprovázejí. Vedeme je za ruce a běží vedle nás. Dáváme jim čokoládu, kolik jenom můžeme, protože něco chceme samozřejmě přinést s sebou domů.

Adolf Bethke vzal malé děvčátko na ruku a nese je. Holčička tahá Adolfa za knír, jako by to byly otěže houpacího koně, a směje se na celé kolo, neboť Adolf se legračně šklebí. Malé ručky mu ťapají do tváře. Adolf jednu tu pěstičku chytá a ukazuje mi, jak je malinká.

Jakmile se Adolf už nešklebí, začíná dítě plakat. Bethke se snaží je uklidnit, ale děvčátko pláče ještě víc a nezbyvá než postavit je na zem.

„Tak se mí zdá, že doma s námi budou strašit děti," bručí Kosole.

„Prostě se bojí opravdovské zákopové vizáže, jde z ní strach," poučuje ho Vilík.

„Je z nás cítit krev, to je ono," říká Ludvík Breyer unaveným hlasem.

„Asi nám nezbude, než se vykoupat," míní Jupp, „potom snad i děvčata budou zabírat."

„Jo, kdyby na to stačila koupel," odpovídá Ludvík zamyšleně.

Rozmrzele táhneme dál. Návrat domů jsme si představovali jinak po těch letech tam venku. Myssleli jsme, že nás budou očekávat; ale teď vidíme, že každý zde už je plně zaměstnán sám sebou. Že všechno šlo a jde dál, skoro jako bychom zde byli už zbyteční. Tato vesnice není samozřejmě Německo, ale přece nás to žere a stín o nás zavádí, a divná předtucha.

Řinčící vozy nás míjejí, kočí křičí, lidé občas zvednou oči a letmo se na nás podívají a zase běží svou cestou, za svými starostmi a myšlenkami. Z kostelní věže bíjí hodiny a vlhký vítr se nad námi šolíchá. Jenom jakási stará žena v kokrhelu s dlouhými pentlemi běhá neúnavně podle našich řad a ptá se nesmělým hlasem po nějakém Erhardu Schmidtovi. Velkou kolnu nám přidělují na nocleh. Ale ačkoliv máme za sebou velké pochody, nikdo z nás nemá stání. Jdeme do hospody.

Tam je ohromný provoz. Cepuje se kalné víno, je už letošní a nádherně chutná. Jde silně do nohou. O to raději sedíme. Mračna kouře plynou nízkou místností a víno voní po zemi a létu. Vytahujeme konzervy a krájíme maso na tlusté chleby s máslem, zapichujeme nože vedle sebe do dřeva širokých stolů a jíme. Petrolejová lampa je nad námi všemi jako matka.

Večer dodává světu na kráse. Nikoli v zákopech, zato ale zde v míru. Dnes odpoledne jsme vtáhli do vesnice mrzutí, ale teď ožíváme, Malá kapela, která hraje v koutě, je rychle doplněna našimi lidmi. Máme nejen pianisty a virtuózy na foukací harmoniku, máme v rotě dokonce Bavoráka, jenž vlastní basovou citeru. Navíc je tu ovšem Vilík Homeyer. Z pokliček, z příklopu od prádelního hrnce a z necek sestavil bicí sortiment, a jakoby bubnem, činely a zvonky tvrdí muziku.

Ještě víc než víno a ještě nezvyklejší, co nám stoupá do hlav, jsou děvčata. Jsou jinší než dopoledne, smějí se a jsou přístupná. Jsou to snad jiná?

Děvčata jsme dávno neviděli. Ze začátku jsme lační a nesmělí zároveň, nějak si pořádně netroufáme, neboť tam venku jsme zapomněli, jak s nimi zacházet; — potom však startuje Ferdinand Kosole s jednou k valčíku. Je to správná ženská, s mohutnou předprsí, na níž může krásně zalícit, a ostatní následují jeho příkladu.

Sladké, těžké víno zpívá příjemně v hlavě, děvčata se točí, hudba hraje a v koutě sedíme pohromadě kolem Adolfa Bethka. „Děti," říká, „zítra nebo pozítří jsme zase doma. Děti, děti, moje žena — teďko už je tomu deset měsíců —"

Nahýbám se přes stůl a mluvím s Valentinem Läherem, který chladně a kriticky pozoruje děvčata. Vedle něho sedí blondýna, avšak Läher si jí málo všimá. Jak se tak nakláním, tlačí mě v kabátě něco o hranu stolu. Sahám do kapsy.

Jsou to hodinky Jindřicha Wesslinga. Jak daleko je to všechno už za námi —

* * *

Jupp ulovil nejtlustší dámu. Když s ní tančí, má tvar otazníku. Jeho velká ploutev leží zešíroka na mohutné zádi děvčete a brnká tam na klavír. Holka se mu směje vlhkými ústy do tváře a Jupp je čím dál tím živější. Nakonec s ní rej duje ke dveřím do dvora a už je venku.

Několik minut nato jdu také ven, poohlédnout se, kde je nějaký šikovný koutek; — ale v tom nejbližším už stojí zpocený desátník s děvčetem. Plavu do zahrady a zrovna chci začít, když se za mnou ozývá mocný třeskot a rána. Ohlížím se a vidím Juppa s tou tlustou, jak se kutálejí po zemi. Zahradní stůl se pod nimi probořil. Macatá propuká v prskavý smích, když mě vidí, a vyplazuje na mě jazyk. Jupp syčí a nadává. Mizím urychleně za ker a přitom někomu šlapu na ruku, — zatracená noc. „Neumíš chodit, ty vole?“ řve hluboký bas.

„Jakpak mám vědět, že tady ležíš, ty krávo nedojená?“ odpovídám rozzlobeně a konečně nalézám tichý koutek. Chladný vítr, příjemný po tom čoudu a kouří tam uvnitř, tmavé vikýře domů, loubí, ticho a pokojné zurčení, jak si ulevuju. Albert přichází a stoupá si vedle mě. Měsíc svítí. Pouštíme samé stříbro.

„Člověče, Arnošte, to je, co?“ říká Albert.

Přikyvují. Díváme se ještě chvíli do měsíce. „Že už je s tím neřádstvem konec, Alberte, vid’?“

„K sakru, jo, Arnošte —“

Za námi to vrzá a praská. Občas z křoví kvikají vysoké, rázem tlumené-ženské hlasy. Noc je jako bouřka, horečně nabitá životem, jenž láme mříže a okovy, životem, jenž se divoce a chvatně navzájem rozněcuje.

V zahradě někdo sténá. Chichot odpovídá. Stíny slézají ze seníku. Dva stojí na žebříku. Muž tiskne hlavu jako šílenec do sukní dívky a něco blábolí. Děvče se směje drsným hlasem, jenž nám přejíždí po nervech jako kartáč. Vlny mrazení mi stékají po zádech. Jak blízko je to u sebe, včerejšek a dnešek, smrt a život.

Tjaden se noří z tmavé zahrady. Pot se z něho jenom leje a tvář mu září. „Děti, teďko aspoň člověk zase ví, že žije,“ říká a zapíná si blůzu.

Obcházíme dům a narážíme na Vilíka. Homeyer rozdělal na poli z natě táborák a hodil do něho pár hrstí ukořistěných brambor. Teď tu sedí, pokojně a zasněně a sám, a čeká, až se brambory upečou. Na zemi vedle sebe americkou konzervu s kotletami. Pes sedí u něho a bedlivě sleduje přípravu k večeři.

Plápolající oheň hází měděná světla do jeho zrzavých vlasů. Zdola, z luk, se táhne mlha. Hvězdy se třpytí. Sedáme si k němu a taháme brambory z ohně. Slupky jsou černé a spálené, ale vnitřek je zlatožlutý a voní. Bereme kotlety do obou rukou a jezdíme po nich ústy jak po foukací harmonice. Připijíme kořalku z hliníkových polních pohárků.

Jak ty brambory chutnají! Točí se svět? Kde to jsme? Nesedíme opět, zase jako kluci, u Torloxtenu na poli? Nedobývali jsme celý den brambory ze silně vonící země, červenolící děvčata v modrých, vybledlých sukních a s kosi za námi? Ó, vy podzimní ohně mladí! Fáby bílého kouře se táhly po polích, ohničky praskaly, jinak bylo všude ticho, brambory byly poslední plodiny, všechno ostatní už bylo sklizené, — jen ještě země, jasný vzduch, hořký bílý milovaný dým, sklonek podzimu. Hořký kouř, hořká vůně podzimu, táboráčky mladí — kouř vlaje, vlaje a mizí, obličej kamarádů, jsme na cestě, válka je u konce, všechno tak prapodivně splývá — táboráky zase přicházejí, a podzim a život.

„Člověče, Vilíku, Vilíku —“

„To je pochutnáníčko, vid’?“ ptá se a zvedá oči, ruce plně masa a bramborů. —

Dej pokoj, mezuláne, myslel jsem na něco docela jiného.

* * *

Oheň dohořel. Vilík si otírá ruce o kalhoty a zavírá nůž. Pár psů štěká ve vesnici. Jinak je ticho. Už žádné granáty. Už žádné muniční vozy neřinčí. Ani písek neskřípe pod opatrnými koly sanitních aut. Je noc, ve které umírá mnohem méně lidí, než kdy za poslední čtyři roky.

Jdeme zase do krčmy. Ale tam se už skoro nic neděje. Valentin svlékl kabát a udělal pár stojek na rukách. Děvčata tleskají, ale Valentina pochvala ani netěší. Mrzutě říká Kosolovi: „Byl jsem kdysi dobrý artista, Ferdinande. Ale tohle nestačí už ani pro jarmark. Moje kosti všechno zapomněly. A Valentin na visuté hrazdě, to bylo kdysi, pane, nějaké číslo! Teď mám revma —“

„Buď rád, že máš vůbec ještě nějaké kosti,“ říká Kosole a bouchá rukou do stolu. „Hudba! Smáčkni to, Vilíku!“

Homeyer ochotně spouští buben a činely. Hospoda ožívá. Ptám se Juppa, jaké to bylo s tou tlustou. Jeho gesto vyjadřuje zdrcující kritiku a naprosté odmítnutí. „No, no,“ říkám celý tumpachový, „nějak rychle tě omrzela.“

Jupp se šklebí. „Myslím si: má mě ráda, rozumíš, ne? Co tě vede, ta mrcha pak na mně chtěla peníze. A navíc jsem si ještě naboural koleno o ten zatracený krám v zahradě. Sotva lezu.“

Ludvík Breyer sedí bledý a mlčenlivý za stolem. Měl by vlastně už dávno spát, ale nechce. Paže se mu dobře hojí, a i úplavice trochu polevila. Ale zůstává uzavřený a melancholický.

„Ludvíku,“ říká Tjaden těžkým hlasem, „taky bys měl jít na zahradu — to je dobré proti všemu —“

Ludvík potřásá hlavou a je najednou hrozně bledý. Sedám si vedle něho. „Copak se vůbec netěšíš domů?“

Vstává a jde pryč. Nějak se v něm už nevyznám. Později ho nalézám venku, jak stojí úplně sám. Už se ho dál na nic

neptám. Mlčky se vracíme dovnitř.

Ve dveřích se setkáváme s Ledderhosem, který chce právě zmizet s tou tlustou. Jupp se škodolibě zubí. „Ten bude koukati“

„Koukat bude ona,“ říká Vilík, „nebo si snad myslíš, že Artur vyplázne třeba jen zlamanou grešlí?“

Víno teče po stole, lampa čoudí, sukně děvčat poletují. Vlahá únava vane za mým čelem, všechno má teď měkké obrysy, jako světlice mívají někdy za mlhy — zvolna klesá hlava na desku stolu — Noc šumí měkce a nádherně jako rychlík do vlasti; brzo budeme doma.

III.

Naposledy nastupujeme v řad na kasárenském dvoře. Někteří z roty bydlí v okolí. Ti zde demobilizují. Ostatní musejí sami hledět, jak se protlučou domů. Železniční doprava je tak rozrušená, že není možno transportovat nás po vojensku. Musíme se rozejít.

Prostranný, šedý dvůr je pro nás příliš veliký. Sinalý listopadový vítr, jenž voní po hnilobě a umírání, se prohání dvorem. Stojíme na prostranství mezi kantýnou a hlavní strážnicí, víc místa nepotřebujeme. Velká prázdná plocha kolem nás budí teskné vzpomínky. Tam stojí, seřazeni v hlubokých formacích, naši mrtví.

Heel jde podle roty. Ale s ním jde neslyšně přízračný sled jeho předchůdců. Jako prvý, krvácí ještě z krku a z utržené čelisti, se smutnýma očima Bertinck, půldruhého roku velitel roty, učitel, ženatý, čtyři děti; — vedle něho s tváří zelenou až do černá Möller, devatenáct let, otrava plynem, tři dny po tom, co převzal rotu; — za ním Redecker, lesní inženýr, dva týdny nato zadupán do země přímým zásahem granátu; — potom už mlhavější, vzdálenější Büttner, hejtman, padl při útoku, kulka z kulometu přímo do srdce; — a za nimi jako stíny, už skorem beze jména, tak vzdálení, ti ostatní — sedm velitelů roty za dva roky. A víc než pět set mužů. Dvaatřicet nás stojí na kasárenském dvoře.

* * *

Heel se pokouší o několik slov na rozloučenou. Ale k ničemu to nevede; musí přestat. Žádná slova na světě nemohou obstát proti tomuto osamělému, prázdnému kasárenskému dvoru, s těmi několika málo řadami těch, kdo přečkali, a teď zde stojí mlčky a zimomřivě v pláštích a botách a vzpomínají na své kamarády.

Heel jde od jednoho k druhému a každému podává ruku. Když přichází k Weilovi, říká sevřenými rty: „Teď nadchází vaše doba, Weile —“

„Bude méně krvavá,“ odpovídá klidně Max.

„A méně heroická,“ oplácí Heel.

„Heroismus není to nejvyšší v životě,“ říká Weil.

„Ale to nejlepší,“ odpovídá Heel. „Nebo co jiného?“

Weil chvíli váhá. Pak říká: „Něco, co má dnes špatný zvuk, pane nadporučíku: dobro a láska. I v nich může být heroismus.“

„Nikoliv,“ odpovídá Heel rychle, jako by o tom byl už; dávno přemýšlel, a vrásky na čele mu cukají. „Může v nich být jenom mučednictví, a to je něco naprosto jiného. Heroismus začíná tam, kde stávkuje rozum při pohrdání životem. Heroismus má něco společného s nesmyslností, s opojením, s riskováním, chcete-li to vědět. Ale je vzdálený účelů. Účel, to je váš svět: Proč, nač, kvůli čemu — kdo se tak ptá, nic už o tom neví —“

Mluví tak prudce, jako by chtěl přesvědčit sám sebe. Jeho vpadlá tvář se chvěje. Za těch několik dní zahořkl, a zestárl o léta. Ale stejně rychle se změnil Weil. Byl to vždycky nenápadný člověk, v němž se ovšem nikdo kloudně nevyznal.

Teď najednou vystoupil a je čím dál tím vyhraněnější. Žádný z nás by si nebyl pomyslel, že dovede takhle mluvit. A čím je Heel zrušenější, tím klidnější je Max. Tiše a pevně říká: „Heroismus několika málo lidí je bídou miliónů zaplacen příliš draho.“

Heel krčí rameny. „Příliš draho — účel — platit — to je tak z vašeho slovníku. Uvidíme, kam to s tím dotáhnete.“

Weil se dívá na blůzu prostého vojáka, kterou má Heel pořád ještě na sobě. „Kam jste to dotáhli vy se svým světovým názorem?“

Heel se červená. „Ke vzpomínce,“ říká tvrdě. „Mám alespoň vzpomínku na věci, které se nedají koupit za peníze.“

Weil chvíli mlčí. „Máte vzpomínku —“ opakuje potom, a pak se dívá po prázdném kasárenském dvoře a na naše krátké řady — „ano, — a hroznou odpovědnost —“

My ostatní tomu pořádně nerozumíme. Nám je zima a považujeme za zbytečné zde řečnovat. Řečením se svět přece nezmění.

* * *

Šik se uvolňuje. Začíná loučení. Můj soused Müller si upravuje tornu na zádech a bere svůj balík s potravinami pod paži. Pak mi podává ruku: „Tak Arnošte, všechno nejlepší —“

„Všechno nejlepší, Felixi —“ Jde dál k Vilíkovi, k Albertovi, ke Kosolovi —

Přichází Gerhard Pohl, nejlepší zpěvák roty, který při pochodu vždycky zpíval nejvyšší tenor, když melodie stoupala v strmém oblouku. Po celý ostatní čas odpočíval, aby mohl pořádně zasáhnout na dvojhlasy místech. Jeho hnědá tvář s bradavicí je pohnutá; zrovna dával sbohem Karlu Brögrovi, s nímž absolvoval nesčetné partie skatu. Toto loučení mu bylo těžké.

„Na shledanou, Arnošte —“

„Na shledanou, Gerharde —“ Odchází.

Weddekamp mi podává ruku. Jeho oborem bylo sbíjení křížů pro padlé. „Škoda, Arnošte,“ říká, „tak už jsem ti bohužel nemohl posloužit. Byl bys dostal kříž z prima mahagonu. Rezervoval jsem pro tebe krásné víko od klavíru.“

„Co není, může ještě být,“ odpovídám. „Až to se mnou bude nahnuté, pošlu ti korespondenční lístek.“

Směje se. „Dávej bacha, kamaráde, válka ještě není u konce.“ Pak se kolébá pryč, jedno rameno výš než druhé, jako vždycky.

První skupina už mizí za branou kasáren. Scheffler, Fässbender, malý Lücke a August Beckmann jsou mezi nimi. Ostatní následují. Zmocňuje se nás rozčilení. Člověk si teprve musí zvykat na to, že odcházejí nadobro. Dosavad znamenal odchod od roty jenom smrt, zranění nebo odvelení. Teď k tomu ještě přistupuje: mír.

Divné je to: Jsme tolik zvyklí na krátery a zákopy, že nedůvěřujeme tichu krajiny, do které teď přicházíme; — jako by to ticho byla jenom léčka, aby nás vlákali do tajně podmínovaného terénu —

A teď tady do toho nebezpečí jdou kamarádi, neopatrně, sami, bez pušek, bez ručních granátů. Člověk by se nejraději za nimi rozběhl, přivedl je zpátky a křičel jim do uší: Kampak proboha chcete, co si tam venku sami počnete, patříte přece sem, k nám, musíme zůstat pohromadě, vždyť jinak ani nemůžeme žít —

Divné mlýnské kolo v palici: moc dlouho jsme byli vojáky. —

Listopadový vítr fíčí po prázdném kasárenském dvore. Pořád víc kamarádů odchází. Nebude dlouho trvat a každý bude zase sám.

* * *

Ostatek naší roty zůstal pohromadě. Máme stejnou cestu domů. Táboříme ve dvoraně nádraží, abychom chytili nějaký vlak. Hala je učiněné válečné ležení. Kam se podíváš, všude bedny, krabice, telata, stanové dílce.

Za sedm hodin projíždějí všeho všudy dva vlaky. Jako hrozny visí roje lidí kolem dvířek vozů. Odpoledne dobýváme místo blízko kolejí. Večer jsme už načisto vpředu, v nejlepší pozici. Spíme vstojе.

První vlak, který zastavuje, přijíždí až druhého dne v poledne. Je to vlak nákladní, veze slepé koně. Jejich oči, obrácené v sloup, jsou modravé a červeně podlité. Koneš stojí docela nehybně, hlavy vypjaté, a jen ve větřících nozdrách je život.

Odpoledne se vyhláší, že dnes už nic nepojede. Nikdo se ani nehne. Voják nevěří vyhláškám. A opravdu, za clivili přijíždí vlak. Na první pohled vidíme, že to je vlak správný. Je obsazený nanejvýš z poloviny.

Hala se chvěje lomozem, jak každý sbíráme svých pět švestek a jak se zvedá mocný útok kolon, které vyrazí z čekáren. Lidé z čekáren se dostávají do divokých klubek a virů s těmi, kteří čekají ve dvoraně.

Vlak přejíždí pomalu kolem nás. Jedno okno je otevřené. Alberta Trösska, který je z nás nejlehčí, zvedáme, dáváme mu rychlost, a Trosske s opičí mrštností mizí ve voze. V příštím okamžiku jsou dveře vagónů ucpány a ověšeny těly.

Většina oken je zavřená. Už je slyšet řinčet sklo pod pažbami těch, kteří chtějí jet také, třeba s roztrhanými rukama a nohama. Pokrývky letí přes střepiny v rámech, a ztékání vagónů se začíná už na několika místech.

Vlak stojí. Albert, jenž proběhl vlakem, bleskurychle otvírá okno před námi. Tjaden a pes tam letí jako první. Bethke a Kosole, jimž pomáhá Vilík, následují. Ti tři se ženou cvaem rovnou ke dveřím chodby, aby oddíl blokovali z obou stran. Do oken litají svršky, současně s nimi Ludvík a Ledderhose, potom Valentin, já a Karel Bröger a jako poslední, když si venku ještě pořádně ulevil, Vilík.

„Všechno tady?“ křičí Kosole ode dveří chodby, kde vládne ohromný tlak. „Jo!“ řve Vilík. Jako vystřelení odprýskávají Bethke, Kosole a Tjaden ode dveří a vrhají se na sedadla. Vzdušná vlna ostatních zaplavuje oddíly, šplhá do sítí pro zavazadla a zaplňuje každý centimetr.

Lokomotiva je vzata útokem. I na náraznících sedí už lidé. Střechy vagónů jsou plně obsazené. Vlakvedoucí křičí:

„Dolů! Rozbijete si hlavy!“ — Drž hubu, však my si dáme pozor,“ rozléhá se odpověď. Na Aha! sedí pět mužů. Jeden vyčnívá zadnicí daleko z okna.

Trhnutím zabírá stroj, vlak se rozjíždí. Několik lidí, co se špatně drželi, padá. Dva se dostali pod kola, kdosi je vleče pryč. Hned naskakují druzí. Stupátka jsou plná. Ještě za jízdy trvá tlačení.

Jeden se drží dveří. Dveře se otvírají, muž se ocitá venku a visí v prostoru. Vilík se za ním vyklání, popadá ho za límec a táhne ho dovnitř.

* * *

V noci má náš vagón první ztráty. Vlak projel nízkým tunelem. Několik lidí na střeše bylo rozmačkáno a smeteno. Druzí to sice zpozorovali, neměli však možnost tam shora vlak zastavit. I muž v okně Aha! usnul a vypadl.

Ostatní vagóny mají také ztráty. Proto se střechy vylepšují madly z klacků a držadly z provazů a zabodnutých bajonetů. Kromě toho se zřizuje hlídková služba, která má v případě nebezpečí varovat.

Spíme a spíme, vstojíme, vleže, vsedě, v dřepu, celí křiví na tornách a balících, ale spíme.

Vlak rachotí. Domy, stromy, zahrady, mávajících lidí; — demonstrace, průvody, rudé prapory, hlídky na nádražích, křik, zvláštní vydání, revoluce — pro nás je první: pořádně se vyspat. To ostatní neuteče. Teď teprve člověk cítí, jak ho ta léta utahala.

Sklání se k večeru. Stropní kahan plápolá. Vlak jede pomalu. Často zastavuje pro poruchu na stroji.

Torny se houpají. Dýmky hulí. Pes spí pokojně na mých kolenou.

Adolf Bethke ke mně přisedá a hladí psa. „Jo jo, Arnošte, tak už se my dva taky brzo rozejdeme," říká za chvíli.

Přikyvují. Je to opravdu divné, nedovedu si život bez Adolfa vlastně už vůbec ani představit; — bez jeho bdělých očí a jeho klidného hlasu. Adolf vychoval mě a Alberta, když jsme přišli do pole, rekruti, bez potuchy o válce. Myslím, že nebýt Adolfa, nebyl bych už vůbec na světě.

„Musíme se scházet," říkám. „A často, Adolfe."

Podpatek těžké boty mně drncá do obličeje. Nad námi v síti na zavazadla sedí Tjaden a počítá horlivě své peníze; — chce jít z nádraží rovnou do pufu. Aby se přivedl do patřičné nálady, vyměňuje teď zkušenosti a názory s několika landšturmáky.

Nikdo na tom nevidí nic svinského; — není v tom řeč o válce, a už proto každý rád poslouchá.

Zákopník, kterému chybí dva prsty, pyšně vypráví, že jeho žena porodila sedmiměsíční dítě a že to děcko přesto vážilo přes tři kila. Ledgerhose se mu vysmívá — něco takového je přece úplně nemožné. Zákopník mu nerozumí. Počítá na prstech měsíce mezi svou dovolenou a porodem. „Rovných sedm měsíců," říká, „je to tak, jak jsem řekl."

Ledderhose se pochechtává a jeho citrónovitá tvář se posměšně šklebí: „Tak to teda za tebe obstaral někdo jiný."

Zákopník se na něho strnule dívá: „Co — co to říkáš?" koktá.

„No vždyť to je úplně jasné," odpovídá na půl huby Artur a protahuje se.

Zákopníkovi vyrazí na čele pot. Počítá znova a znova. Rty se mu chvějí. Nějaký tréňák, tlust'och s plnovousem, se u okna prohýbá smíchy. „Človče, ty vole, ty vole pitomá."

Bethke se narovná: „Drž hubu, ty sádloni!"

„Proč?" ptá se plnovous.

„Protože máš držet tlamu," říká Bethke, „a ty zrovna tak, Arture!"

Pionýr je najednou bledý. „Co mám teď dělat, co si mám počít?" ptá se bezradně a drží se okenního rámu.

„Jo," říká Jupp zadumaně, „člověk se holt má ženit až tenkrát, když se děti živí už samy. Potom se něco takového nemůže přihodit."

* * *

Venku nás míjí večer. Lesy leží na obzoru jak obrysy tmavých krav, pole bledě světélkují v sinálé záři, kterou vlak vrhá z oken. Najednou to jsou už jenom dvě hodiny, a budeme doma. Bethke vstává a chystá si tornu. Bydlí ve vsi několik stanic před městem a musí vystupovat dřív. —

Vlak stojí. Adolf nám podává ruku. Výklopýtá na malé nástupiště a rozhlíží se takovým divným, kroužícím pohledem; jako vyprahlé pole dešť, tak ve vteřině vsává do sebe celou krajinu. Pak se zase obrací k nám. Ale už nic neslyší.

Ludvík Breyer stojí u okna, ačkoliv má bolesti. „Tak už zmiz, Adolfe," říká, žena tě přece čeká —

Bethke se dívá k nám nahoru a potřásá hlavou. „Takový spěch zase není, Ludvíku." Táhne ho to vši silou pryč, je to vidět, ale Adolf je Adolf — zůstává u nás až do posledního okamžiku. Ale jakmile se vlak rozjíždí, dělá rychle čelem vzad a natahuje to dlouhými kroky.

„Přijďme tě brzo navštívit," volám ještě honem za ním.

Vidíme ho, jak jde přes pole. Dlouho ještě mává. Kouř z lokomotivy se valí kolem oken. V dálce stojí několik červenavých světél. Trať opisuje velký oblouk. Teď už je Adolf načisto malý, takřka jenom bod, malinký člověk docela sám na velké tmavé rovině, nad níž se klene noční obloha, mohutná, místy světlá, jak bývá před bouřkou, a na obzoru do ztracena žlutá jako síra. Nevím proč, nijak to s Adolfem nesouvisí, ale dojímá mě, jak tady pod ohromným nebem, po velké ploše polí jde jedinký člověk, večer a sám. Pak se k trati sunou stromy, a s nimi silnější temnoty, a najednou už tu není nic než jízda a nebe a lesy.

* * *

V oddílu začíná ruch. Zde uvnitř jsou kouty, hrany, pach, teplo, prostor a hranice — zde jsou snědé, ošlehané tváře, v nich lesklé skvrny očí, páchne to tu po zemi, potu, krvi a uniformách — venku však se kolem šťve svět, neurčitě v dusání vlaku, a zůstává za námi, pořád dál, svět zákopu a kráterů, tmy a hrůzy, už je to jen vír za okny, jenž nás už nemůže zachvátit.

Kdosi začíná zpívat. Další se přidávají. Už zpívají všichni, celý oddíl, sousední oddíl také, celý vagón, celý vlak.

Zpíváme stále silněji, stále hlasitěji, čela rudnou, žíly nabíhají, zpíváme všechny vojenské písně, které známe, vstáváme přitom a hledíme jeden na druhého, oči planou, kola hřmí k tomu rytmus, zpíváme a zpíváme —

Jsem vpřechován mezi Ludvíka a Kosola a cítím skrz blůzu jejich teplo. Pohybují rukama, otáčím hlavou, svaly se napínají a chvění mi stoupá od kolen do žaludku, tetelí se v mých kostech jako šumivá limonáda, skáče do plic, do rtů, do očí, až se mi celý oddíl zamží, hučí to ve mně jak telegrafní sloup ve vichřici, tisíc drátů zní, tisíc cest se otevírá; — kladu zvolna svoji ruku na ruku Ludvíkovu a myslím, že musí shořet; ale když vzhledá, unavený a bledý jako vždycky, nemohu ze sebe vypravit nic z toho, co je ve mně, a jen se ptám ztěžka a zajímavě: „Ludvíku, nemáš cigaretu?“ Dává mi ji. Vlak se žene a zpíváme dál. Znenáhla však se do našich písní mísí temnější dunění, než je rachot kol, do pauzy mezi dvěma písněmi najednou burácí mohutné hřímání a dlouze se valí po temné rovině. Mraky se nakupily, snáší se bouře. Blesky planou jak ohně při ústí blízkých děl. Kosole stojí u okna a potřásá hlavou. „Lidičky, tak pozdě na podzim a ještě bouřka,“ šeptá a vyklání se daleko ven. Najednou volá: „Honem! Honem! Už je to tady!“ Tlačíme se k oknu. Za svitu blesků vyrazejí na obzoru do nebe úzké, tenké věže našeho města. S rachotem hromu padá temnota znova na krajinu i na věže, ale při každém dalším blesku jsou věže zase o kus blíže. Oči nás vzrušením pálí. Jako gigantický strom roste pojednou očekávání mezi námi, nad námi, v nás. Kosole sbírá své věci. „Lidé draží, kdepak asi budem sedět ode dneška za rok,“ říká a protahuje paže. „Na zadnici,“ prohlašuje nervózně Jupp. Ale nikdo se už nesměje. Město po nás skočilo, vine nás k sobě. Zde leží, skoro dýchá v divokém světle, široce rozpaté se nám blíží a my jedeme k němu, vlak vojáků, vlak návratu z naprostého nic, vlak obrovského očekávání, blíž a blíž, řítíme se k němu, zdí se nám vrhají vstříc, teď už už se musíme srazit, blesky létají, hrom běsní, — pak se rozstříkl příboj nádraží, hluk a volání po obou stranách vagónu, mo hutný déšť se rozpoutává, rampa se leskne mokrem, a my bez rozmyslu vyskakujeme z vozu. Se mnou skáče ze dveří pes. Tlačí se ke mně a utíkáme spolu deštěm po schodech dolů.

DÍL DRUHÝ

I.

Jako když vychrstne na dlažbu džber vody, rozléváme se před nádražím. Ohromnými skoky ženou se Kosole s Brögrem a Trosskem po Jindřišské ulici dolů. Stejně rychle se dávám s Ludvíkem k Nádražní aleji. Ledderhose se ani nerozloučil. Jako když ho vystřelí, zmizel se svým vetešnictvím. Tjaden si dává od Vilíka honem ještě popsat nejkratší cestu k pufu, a jenom Jupp a Valentin mají pokdy. Na ně nikdo nečeká, a tak se zatím loudají do čekárny, aby se ohlédlí po něčem k snědku. Řekli si, že později půjdou do kasáren.

Se stromů Nádražní aleje kape mokro. Mračna táhnou nízko a rychle. Několik vojáků nejmladšího ročníku nás zastavuje. Mají na rukávech rudé pásy. „Epolety dolů!“ křičí jeden a hrne se na Ludvíka.

„Drž hubu, rekrute umazaná,“ říkám a odstrkuju ho z cesty.

Ale další se na nás tlačí a obklíčují nás. Ludvík se vteřinku klidně dívá na jednoho, který stojí před ním, a pak jde dál.

Mladík uhýbá. Potom však přibíhají dva námořníci a vrhají se na něho.

„Vy prasata, copak nevidíte, že J'e raněný?“ řvu a odhazuju tornu, abych měl volnější ruce. Ale Ludvík už leží na zemi, vždyť je skoro bezbranný s tou prostřelenou paží. Námořníci mu šubají uniformu a šlapou po něm. „Poručík!“ ječí ženský hlas, „zabte ho, vraha!“

Než mohu přiskočit na pomoc, cítím ránu v obličeji, až zavrávám. „Potvoro!“ sípám a sázím útočnickovi vší silou botu do břicha. S heknutím se kácí. Ale hned se na mě vrhají tři jiní. Pes skáče jednomu z nich do týlu. Ale druzí mě srážejí k zemi. Ženský hlas ječí heslo rváčů z periferie: „Světlo zhas — kudlu tas!“

Kolem mě je spleť kopajících nohou, a najednou tou spleť dupajících bot vidím, že Ludvík svou zdravou levicí škrtí námořníka, kterého se mu podařilo složit tím, že ho zdola udeřil do ohbí kolen.

Ludvík námořníka nepouští, ačkoliv ostatní do něho mocně buší. Vtom mě kdosi přetahuje opaskem po hlavě, cítím, že zrovna přezkou, a kdosi jiný mi dává kopanec do zubů. Vlk mu sice v nejbližší vteřině zatíná zuby do lýtky, ale nemůžeme se osvobodit, ani se zvednout, pořád nás srážejí a chtějí nás rozdupat na kaši. Chytá mě vztek a snažím se dostat k svému revolveru. Ale v tom okamžiku padá jeden z útočníků vedle mě pozpátku na dlažbu, až to duní. Druhá rána — druhý bezvědomý — hned nato třetí — to určitě zapracoval Vilík.

Přihnal se tryskem, cestou už odhodil tornu; a teď nad námi běsní. Vždy po dvou je popadá za límec a otlouká jim hlavy o sebe. Hned omdlévají, protože Vilík, když je vzteklý, je jak parní buchar. Jsme volní, zvedám se, ale útočníci už berou do zaječích. Ještě se mi daří praštit honem jednoho tornou do kříže, pak se starám o Ludvíka.

Vilík se však už pustil do pronásledování. Z dálky viděl, že ti dva námořníci tloukli Ludvíka. Jeden z matrosů teď leží celý modrý nad kanálem a stěná, — vrčícího psa nad sebou, za druhým se žene Vilík s vlající hřívou, zrzavý orkán. Ludvíkův obviz je pošlapaný. Krev jím prosakuje. Tvář má umazanou, na čele šrám od kopance. Utírá se pomalu vstává. „Hodně jsi to schytl?“ ptám se. Je bledý jako smrt, ale potřásá hlavou.

Vilík zatím lapil toho druhého námořníka a vleče ho za sebou jako pytel. „Svině zatracené,“ sípe, „celou válku jste se flákali na vašich kocábkách jak na letním bytě a nečuchli jste si k prachu; — teď si chcete otvírat dršťku a přepadat vojáky z fronty, — já vám pomůžu! Klekní, ty kryso etapová- Popros ho za odpuštění!“

Vilík sráží námořníka před Ludvíkem na zem a přitom vyhlíží tak divoce, že z něho opravdu jde strach.

„Já tě rozsekám na faširku,“ syčí, „roztrhnu tě jak hada, marš na kolena!“

Muž hrůzou skučí. „Nech ho, Vilíku,“ říká Ludvík a sbírá si věci.

„Co?“ ptá se Vilík a je úplně tumpachový, „zbláznil ses? Oni ti rozdupají pracku, a já ho mám nechat?“

Ludvík už jde dál. „Ale, nech ho plavat.“

Vteřinu je Vilík na rozpacích a dívá se nechápavě za Ludvíkem; pak potřásá hlavou a námořníka pouští. „Tak teda dobrá, koukej zmizet!“ Ale neodolá pokušení a v okamžiku, kdy námořník bere roha, ho urychluje takovým kopancem, že matros předvádí dva bezvadné kotrmelce.

Jdeme dál. Vilík nadává, neboť musí mluvit, když je vzteklý. Ludvík však mlčí.

Najednou vidíme, že se tlupa utečenců od rohu Pivovarské ulice zase blíží. Zřejmě si sehnali posilu.

Vilík sundává brýzu s ramene. „Nabít, zajistit!“ říká a jeho oči jsou najednou malé. Ludvík vytahuje revolver a i já беру na ruku pušku připravenou k palbě. Dosavad to všechno byla jenom rvačka; teď ale jde do tuhého. Podruhé se nedáme přepadnout.

Rozestupujeme se na tři kroky od sebe, abychom neposkytovali hutný cíl, a postupujeme. Pes hned ví, co se děje. Vří a tiskne se v jízdní dráze k obrubě chodníku, neboť se na frontě naučil plížit a krýt se.

„Jak jsme na dvacet metrů od nich, střílíme,“ křičí výhružně Vilík.

V houfu před námi vzniká neklid. Jdeme dál. Nějaké pušky se zvedají proti nám. Vilík se zdůrazněným gestem cvakne pojistkou a bere z opasku ruční granát, který má ještě pořád u sebe jako železnou rezervu. „Budu počítat do tří —“

Vtom se od houfu odděluje starší muž v blůze poddůstojníka. Na blůze už nejsou prýmký. Muž předstupuje a volá:

„Jsme kamarádi, nebo nejsme?“

Vilík musí teprve nabrat dech, tak je překvapený. „K čertu, to se ptáme my vás, vy zbabělá sebranko,“ odpovídá rozhořčeně, „kdopak tu začal přepadávat raněné?“

Starý poddůstojník je zaražený. „Udělal někdo ně co takového?“ ptá se dozadu.

„Nechtěl sundat epolety,“ odpovídá jeden z houfu.

Muž je zřejmě nesvůj a je nepřijemně dotčen. „To ovšem neměli dělat, kamaráde. Ale zdá se, že vůbec nevíte, co se děje. Odkud vlastně přicházíte?“

„Z fronty, odkud jinud?“ zuří Vilík.

„A kam chcete?“

„Tam, kde vy jste byli celou válku: domů.“

„Kamaráde,“ muž nadzvedává prázdný rukáv, „tohle jsem doma neztratil.“

„Tím hůř,“ prohlašuje Vilík, a není nikterak dojatý. „To by ses teprve měl stydět ukazovat se s takovouhle imitací vojáků!“

Poddůstojník přistupuje blíž. „Je revoluce,“ říká klidně, „a kdo není s námi, je proti nám“.

Vilík se směje. „Pěkná revoluce, tady s tím tvým spolkem na trhání epolet. Když nechcete víc —“ Vilík si opovržlivě odplivuje.

„Chceme víc,“ říká jednoruký a přistupuje nyní až těsně k Vilíkovi. „Chceme konec války, chceme konec rozeštvávání! Konec vraždění! Chceme být zase lidmi, a ne válečnými stroji!“

Vilík zavěšuje granát na opasek. „Tohle byl k tomu pěkný úvod,“ říká a ukazuje na Ludvíkův pošlapaný obvaz. Pak se obrací a je několika skoky u houfu. „Táhněte domů, vy cucáci,“ řve do ustupující smečky, „lidmi chcete být? Vždyť ještě nejste ani vojáci! Když se na vás člověk podívá, jak držíte pušku, jde na člověka strach, že si s tím něco uděláte!“ Zástup řídne, rozchází se. Vilík se vrací a stoupá si zešíroka před poddůstojníka. „Tak, a teď ti něco povím. Máme toho krámu zrovna tak po krk jako vy, a skoncovat se s tím jednou musí, to je jasné. Ale ne takhle! Když něco děláme, tak to děláme sami, předpisovat si ještě dlouho nic nedáme! A teď laskavě vyval oči!“

Dvěma hmaty si Vilík trhá s ramen čísla pluku. „Tohle dělám, protože já to chci, a ne proto, že to chcete vy! To je moje záležitost, ale ten tady —“ ukazuje na Ludvíka — „to je náš poručík, a ten si svoje epolety nechá, a běda tomu, kdo přes to cekne.“

Jednoruký přikyvuje. Tvář mu cuká pohnutím. „Vždyť jsem byl také venku, člověče,“ říká zajikavě, „vždyť já taky vím, zač je toho loket! Tady —“ zvedá rozčileně pahýl paže. „Dvacátá pěší divize, Verdun!“

„Znám to tam,“ říká Vilík lakonicky, „tak teda — má úcta —“

Vilík si nadhazuje tornu a bere brýzu na řemen. Jdeme dál. Ale když Ludvík mívá invalidu, poddůstojník s rudou páskou na rukávě sráží kufry, stává se do pozoru a zvedá ruku ke štítku čepice. Rozumíme, co chce: nezdraví uniformu a nezdraví válku; — zdraví kamaráda tam z fronty.

* * *

Vilík bydlí nejblíž. Dojatě mává přes ulici a zdraví malý domek. „Vítám tě, stará boudo!“ A píská poslední takty večerky, jejíž podložený text je: „Sbohem, vojno, rezerva jde domů.“

Chceme se zastavit a rozloučit se s ním. Vilík odmítá. „Nejdřív dopravíme domů Ludvíka,“ říká bojovně, „můj bramborový salát a mravoučné kázání mi neutečou.“

Cestou se ještě zastavujeme a dáváme se do pořádku, aby naši rodiče neviděli, že jdeme rovnou ze rvačky. Utírám Ludvíkovi tvář a převíjím obvaz, abychom zakryli krvavá místa. Nechceme, aby se jeho matka lekla. Později musí beztak do nemocni ce dát se převázat.

Ostatek cesty už míjí klidně. Ludvík vypadá stále ještě velmi schváceně. „Nic si z toho nedělej,“ říkám mu a podávám mu ruku. Vilík ho bere svou mohutnou tlapou kolem ramen. „Člověče, to se může stát každému. Nemít tu ránu, tak jsi z nich udělal guláš.“

Ludvík se loučí kývnutím hlavy a vchází do domu. Díváme se za ním, zda jde správně do schodů a není-li mu zle.

Ludvík už je v polovině schodiště, když Homeyerovi náhle něco napadá. „Podruhé, Ludvíku, kopej,“ volá za ním, a v

hlase zní úpěnlivé zapřísahání, „jenom kopat kolem sebe, pořád jenom kopat! Nepustit si nikoho k tělu!“ Potom Vilík uspokojeně zavírá domovní dveře.

„Rád bych věděl, co s ním je,“ říká, „je takový divný ty poslední týdny.“

Vilík se drbe v hlavě. „To bude ta úplavice,“ míní, „protože Ludvík přece jinak —! Pamatuješ ještě, jak docela sám oddělal ten tank u Bixschoote? A to panečku nebylo jenom tak —“

Vilík si nadhazuje tomu: „Tak, všechno nejlepší, Arnošte — musím se jít podívat, co dělala Homeyerovic rodina za posledního půl roku. Jedna hodina dojetí, počítám, a pak zase začne vychovávání. Moje matka — člověče, z té by byl býval felák! Zlaté srdce má ta moje stará dáma — ale zafasované do žuly!“

Jdu dál, jsem sám, a najednou je svět načisto změněný. V uších mí hučí, jako by nějaká řeka proudila pod dlažbou, a nevidím a neslyším už nic až do chvíle, kdy stojím před naším domem. Pomalu stoupám po schodišti. Nade dveřmi bytu visí zarámovaný nápis: „Vítej nám!“ a za rámečkem je kytka květin. Viděli mě už přicházet a všichni zde stojí, maminka úplně vpředu u schodů, otec, sestry — za nimi je vidět obývací pokoj, na stole jídlo, a všechno je slavnostní. — „Copak to děláte za nesmysly,“ říká, „květiny a to všechno — načpak to — tolik se toho přece neděje — pročpak pláčeš, maminko, — vždyť jsem už zase tady a válka je u konce, — tak nač ještě plakat —“ a teprve teď pozoruju, že mně samému tečou slzy slane do huby.

II.

Měli jsme k večeři bramborové placky a vajíčka a salám — nádherná hostina. Skoro dva roky jsou tomu, co jsem naposledy viděl vajíčko; — o bramborových plackách ani nemluvě.

Teď sedíme sytí a spokojeni kolem velkého stolu v obývacím pokoji a pijeme náhražkovou kávu ze žaludů, slazenou sacharínem. Lampa hoří, kanárek zpívá, dokonce kamna jsou teplá a Vlk leží pod stolem a spí. Je to tak krásné, že to ani nemůže být krásnější.

„Tak, Arnošte, a teď povídej, co jsi všechno zažil,“ říká otec.

„Co jsem zažil —“ odpovídám a přemýšlím, „zažil jsem vlastně nezažil nic. Vždyť byla pořád válka, a copak člověk může za války zažít?“

Lámu si hlavu, ale nic pořádného mi nenapadá. O těch věcech tam venku se s civilisty nedá mluvit, a nic jiného přece neznám. „Vy jste tady doma přece jistě zažili mnohem víc,“ říká na svou omluvu.

Opravdu zažili. Sestry mi vyprávějí, jak těžko sháněly dnešní večeri. Dvakrát jim na nádraží všechno vzali četníci. Když se vydaly na cestu po třetí, zašily vajíčka do plášťů, salám strčily za blůzy a brambory daly do kapes pod sukněmi. Tak s tím proklouzly.

Poslouchám, ale jsem duchem trochu nepřítomný. Sestry vyrostly od té doby, co jsem je viděl naposled. Ale je také možné, že jsem si toho tenkrát tak nevšiml a že mi to je proto teď tak nápadné. Iluze už musí být přes sedmnáct. Jak ten čas utíká —

„Jestlipak víš, že vládní rada Pleister umřel?“ ptá se mě otec.

Potřásám hlavou, že nevím. „A kdypak?“

„V červenci, — tak někdy kolem dvacátého.“

Voda na kamnech zpívá. Hraju si s třásněmi ubrusu. Tak, v červenci, říkám si, v červenci, ano, tenkrát jsme v posledních pěti dnech ztratili šestatřicet mužů. Ale sotva o třech ještě vím, jak se jmenují, tolik jich potom ještě bylo.

„Copak chytil?“ ptám se, trochu ospalý z nezvyklého tepla světnice, „střepinu nebo kulku?“

„Ale Arnošte,“ odpovídá otec udiveně, „vždyť on vůbec nebyl na vojně! Zápal plic dostal.“

„Ano, ano,“ říkám a sedám si pořádně na židli, „ovšem, jsou také ještě lidé, kteří nebyli na vojně.“

Vyprávějí mi dále, co se zběhlo od mé poslední dovolené. Rezníka u nás na rohu napolo zabily hladové ženy. Jednou, koncem srpna, se vydávalo na každou rodinu celého půl kila ryby. Psi doktora Knotta někdo ukradl a patrně zpracoval na mýdlo.

Slečna Mentrupová má dítě. Brambory zase podražily. Příštího týdne se snad budou na jatkách prodávat kosti. Druhá dcera tety Gréty se minulého měsíce provdala, dokonce za rytmistra —

Venku bubnuje déšť na okna. Krčím rameny. Je to divné, sedět zase ve světnici. Je to divné, být zase doma.

Sestra se odmlčuje. „Ty vůbec neposloucháš, Arnošte —“ říká udiveně.

„Poslouchám, poslouchám,“ ujišťuju ji a rychle se soustředí, „rytmistra si vzala, ovšem, rytmistra.“

„Ano, představ si, takové štěstí,“ pokračuje horlivě sestra, „a přitom má přece tvář samou pihu! Co tomu říkáš?“

Co tomu mám, proboha, říkat — když rytmistra dostane šrapnelovou kuličku do mozku, je zrovna tak vyřízený jako každý jiný člověk.

Sestry mluví dál, ale nejsem jaksi s to udržet myšlenky pohromadě. Znova a znova se ml zatoulávají.

Vstávám a dívám se z okna. Dole visí na šňůře podvlikačky. Sedě a malátně vlají v soumraku. Nejistě pološero bělidla plápolá, — a najednou za ním stoupá zdaleka jako stín obraz jiný: — vlající, plápolající prádlo, osamělá foukací harmonika za večera, rojnice postupující za soumraku, — a mnoho mrtvých černochů v sinálních modrých pláštích, s rozpukanými rty a s očima krví podlitými, — plyn. Obraz je na chvíli načisto zřetelný, pak kolísá a mizí, prosvítají jim zase podvlikačky, zase je tu bělidlo a cítím zase za sebou světnici s rodiči, teplem a bezpečím. Odyto, myslím si, mám pocít úlevy a rychle se odvracím.

„Pročpak jsi tak neposedný, Arnošte?“ ptá se otec, „ani čtvrt hodiny nevydržíš pořádně sedět.“ „Snad je příliš unavený,“ míní matka. „To ne,“ odpovídám trochu zmateně a přemýšlím;

„to nejsem, ale skoro myslím, že už vůbec neumím sedět tak dlouho na židli. Na frontě jsme židle neměli, povalovali jsme se, jak se právě dalo. Prostě už na to nejsem zvyklý.“

„To je komické,“ říká otec.

Krčím rameny. Matka se usmívá. „Byl jsi už ve svém pokoji?“

„Ještě ne,“ odpovídám a jdu ke dveřím. Srdce mi buší, když je otevírám a když cítím ve tmě vůni knih. Rychle a nedočkavě rozhlížím. Pak se rozhlížím. „Zůstalo to všechno přesně tak, jak to bylo,“ říká za mnou sestra.

„Ano, ano,“ odpovídám trochu odmítavě, neboť bych právě teď byl raději sám. Ale ostatní už také přicházejí. Zůstávají stát ve dveřích a povzbudivě se na mne dívají. Sedám si do lenošky a kladu ruce na stůl. Deska je hladká a chladná.

Ano, všechno zůstalo, jak to bylo. Je zde dokonce stále ještě těžítka z hnědého mramoru, které mi daroval Karel Vögt.

Leží na svém starém místě vedle kompasu a kalamáře. Ale Karel padl na hoře Kemmel.

„Už se ti tvá světnice nelíbí?“ ptá se sestra.

„Líbí,“ říkám váhavě, „ale je taková malá —“

Otec se směje. „Vždyť byla dřív navlas stejná.“

„To byla,“ připouštím, „ale já si představoval, že je mnohem větší —“

„Dlouho jsi tu nebyl, Arnošte,“ říká matka.

Přikývuji. „Postel ti teprve čerstvě povlečeme,“ pokračuje matka, „tam se ještě nedívej.“

Sahám do kapsy blůzy. Adolf Bethke mi na rozloučenou daroval balíček doutníků. Musím si teď jeden zapálit. Všechno kolem mě je takové poddajné, volné, jako bych měl slabou závrať. Vdechuju kouř hluboko do plic a hned cítím, že mi je lépe.

„Doutníky kouříš?“ ptá se mě otec překvapeně a skoro vyčítavě.

Udiveně se na něho koukám. „Samozřejmě,“ odpovídám, „doutníky venku přece patří k menáži. Každý den se fasovaly tři nebo čtyři. Chceš taky jeden?“

Otec potřásá hlavou a bere si doutník. „Dřív jsi vůbec nekouřil.“

„Ano, dřív —“ říkám a mimoděk se trochu usmívám, protože otec tomu kouření přikládá tolik důležitosti. Dříve ovšem bych to také nebyl udělal. Ale ostych před staršími lidmi člověk v zákopech ztratil. Tam jsme si byli všichni rovni. Kradmo se dívám na hodinky. Jsem tu teprve několik hodin, ale připadá mi, jako by to bylo už několik týdnů, co jsem neviděl Homeyera a Ludvíka. Nejraději bych vstal a rychle se za nimi rozběhl; protože si pořád ještě nedovedu představit, že mám zůstat teď už navždy v rodině, stále ještě mám pocit, že se zítra, pozítří nebo vůbec jednou zase dáme na pochod, bok po boku, klnouce, odevzdaně, ale těsně při sobě.

Konečně vstávám a jdu na chodbu pro plášť. „Nezůstaneš dnes večer u nás?“ táže se matka.

„Musím se ještě jít hlásit do kasáren,“ říkám, protože pravou příčinu by beztak nepochopili.

Matka se mnou jde až ke schodišti. „Počkej,“ říká, „je tam tma, já ti posvítím —“

Překvapeně zůstávám stát. Posvítit? Světlo? Pro těch pár schodů? Pane na nebesích; — s kolika zbahnělými krátery, s kolika rozstřílenými přibližovacími komunikacemi jsem si musel poradit za ta léta, v noci, bez světla a za těžké palby; — a teď to světlo pro jedno patro? Ó matko! — Ale čekám trpělivě, až přijde s lampou, a když mi svítí, je to, jako by mě hladila v temnotě.

„Dej na sebe pozor, Arnošte, ať se ti venku nic nestane,“ volá ještě za mnou.

„Copak by se mi mohlo stát, maminko, tady doma, a v míru?“ říkám, dívám se vzhůru k matce a usmívám se. Maminka se naklání přes zábradlí. Její malá, zbrázděná tvář je v zlatém šeru stínítka lampy. Neskutečně vlají za ní stíny a světla po chodbě.

A najednou něco ve tmě kolísá, najednou mne popadá takové divné dojetí, skoro jako bolest — jemně najednou, jako by nebylo na světě nic jiného než tato tvář, jako bych byl zase dítětem, kterému se musí svítit na schody, chlapcem, kterému se může na ulici něco stát, a všechno ostatní mezi včerejškem a dneškem jako by byl jenom strašidelný přelud a sen —

Ale světlo lampy se chytá ostrým odrazem přezky mého opasku. Vteřina mizí, nejsem dítě, nosím uniformu. Rychle sbíhám dolů, tři schody беру najednou, domovní dveře se rozlétají, Ženu se ven, dychtivý dostat se ke kamarádům.

* * *

Nejdřív jdu k Albertovi Trösskovi. Jeho matka má uplakané oči, ale to dnes ovšem patří k programu a není to nebezpečné. Ale ani Albert už není, jaký byl, sedí za stolem jako zmoklá slepice. Vedle něho sedí jeho starší bratr. Už jsem ho dlouho neviděl a vím jenom, že ležel ve špitále. Ztloustl a má baculatou, krásně růžovou papulu.

„Brejvečír, Jendo, už zase zdráv?“ říkám zvesela, „jak se štracháš životem, stará vojno, pěšky nebo za vozem? No, hlavně když člověk stojí na vlastních nohách, vid?“

Jan Trosske šeptá něco nesrozumitelného. Paní Trössková sahá po kapesníku a odchází. Albert mi dává očima znamení. Necháपavě se rozhlížím. A tu vidím, že Jan má vedle židle položené berly.

„Pořád tě ještě nedali dohromady?“ ptám se.

„Dali,“ odpovídá, „minulý týden propuštěn z nemocnice.“ Sahá po berlách, opírá se o ně, dvakrát se zakomíhá a stojí u kamen. Obě chodidla mu chybí. Vpravo má železnou protězu, vlevo už umělou nohu se střevicem.

Stydím se za své hloupé řeči. „Nevěděl jsem to, Jendo,“ říkám.

Jan Trosske mlčky přikývuje. Nohy mu omrzly v Karpatech, pak dostal sněť a konečně mu museli obě chodidla amputovat.

„Chvála Bohu, že to byla jen chodidla!" říká paní Trössková. Přinesla polštář a dává jej pod protězy.

„Jenom trochu trpělivosti, Jendo, však se v tom naučíš chodit." Sedá si vedle něho a hladí mu ruce.

„Ano," říká, abych také něco řekl, „aspoň nohy ti zůstaly."

„Mně stačí, oč jsem přišel," odpovídá.

Dávám mu cigaretu. Co má člověk v takových chvílích dělat — všechno zní surově, i když si člověk dává sebevíc pozor. Povídáme sice něco, ztěžka, a co chvíli nevíme, jak dál, ale když jeden z nás vstává, Albert nebo já, a chodí sem a tam, pozorujeme, že se nám Jan dívá na chodidla pohledem temným a zmučeným, a že i oči jeho matky sledují tutéž cestu, — pořád za našimi chodidly — sem a tam — vy máte každý dvě chodidla — já nemám žádné —

Nemůže asi myslet na nic jiného, aspoň zatím; — a jeho matka se stará jen o něho. Nevidí, že Albert tím trpí. Plachý, vystrašený člověk se z něho stal za těch několik hodin.

„Alberte, poslouvej, musíme ještě do kasáren se hlásit," říká, abych i jemu umožnil odejít.

„Ano," odpovídá rychle.

Venku z nás padá tíže. Večer se zrcadlí měkce v mokré dlažbě. Lucerny plápolají ve větru. Albert se dívá strnule před sebe. „Vůbec nic přece za to nemůžu," začíná zajíká, „ale když tam tak sedím a vidím Jendu i matku, tak si už nakonec myslím, že to je moje vina, a stydím se, že mám ještě obě nohy. Člověk si připadá jako sprosták, jenom proto, že je tak zdravý. Kdybych aspoň měl prostřelenou ruku jako Ludvík, tak bych si nemusel říkat, že působím tak provokativně —"

Snažím se ho utěšit, ale dívá se stranou. Ať říkám co říkám, nic ho nepřesvědčí; — ale aspoň mně se tím ulevuje. Tak je to ostatně vždycky, když někdo někoho utěšuje.

Jdeme navštívit Vilíka. V jeho světnici je boží dopuštění. Rozložené součásti postele jsou opřené o zeď. Vilík na vojně tak vyrostl, že musejí postel zvětšovat. Prkna, kladiva a pily se zde povalují. Na židli se leskne mohutná mísa bramborového salátu. Vilík sám tu není. Jeho matka říká, že je už hodinu v prádelně, kde se drhne a šlechtí.

Čekáme. Paní Homeyerová klečí před Vilíkovou tornou a prohrabuje se v ní. Potřásajíc hlavou tahá z torny umazané hadry. Podle všeho to kdysi byly ponožky.

„Samá díra," šeptá a dívá se káravě na mě a na Alberta.

„Válečné zboží," říká a krčím rameny.

„Tak, válečné zboží?" odpovídá rozmrzele, „že vy také musíte všemu rozumět! Nejlepší vlna to byla! Osm dní jsem běhala po městě, než jsem ji sehnala. A teď je po ponožkách. A nové nikde nedostanu." Ustaraně kouká na to, co z nich zbylo. „To jste ve válce jistě měli aspoň jednou týdně dost času, abyste si mohli vzít čisté ponožky. Čtyři páry bral posledně s sebou. Jenom dva přivezl nazpátek, a to ještě takhle zřízené!" Paní Homeyerová prostrkává děrami fusek lí ruku.

Zrovna se chci Vilíka zastat, když vtom sem vráží, vítězoslavně a s ohromným řevem. „Tomuhle se říká klika od prasečího chlívku! Zájemce o pekáč! Dnes večer máme navíc kuřecí hašé!"

V ruce třímá, jako prapor, tlustého kohouta. Zelená a zlatá vlající pera se lesknou, hřebínek nachově září, na zobáku visí několik kapek krve. Ačkoliv jsem dobře jedl, sbíhají se mi v ústech sliny.

Vilík, celý blažený, mává zvířetem sem a tam. Paní Homeyerová povstává a z hrdla se jí dere výkřik: „Viléme! Kde jsi ho sebral?"

Vilík pyšně líčí, kterak před chvílí kohouta za kolnou zmerčil, chytil a zabil, všechno, prosím, ve dvou minutách.

Poplácává maminku po ramenou:

„V tom máme školu, mami. Vilík nebyl nadarmo kdysi také zástupcem plukovního špeka."

Paní Homeyerová se na něho dívá, jako by byl spolkl pumu. Pak volá svého muže. Oplně zničená sténá: „Oskare, podívej se — on zabil Bindingovic chovného kohouta!"

„Jak to Bindingovic?" ptá se Vilík.

„Kohout přece patří Bíníngovi, mlékaři, co bydlí vedle nás. Bože na nebesích, jak jsi mohl něco takového provést?"

Paní Homeyerová jako v mrákotách klesá na židli.

„Přece nenechám utéct takovou pečínku," říká Vilík udiveně. „To už má člověk dokonale nacvičené!"

Paní Homeyerová se nemůže uklidnit. „To bude boží dopuštění! Vždyť on ten Binding je už beztak rapl!"

„Copak si vlastně o mně myslíš?" ptá se Vilík a je teď už opravdu uražený, „myslíš si snad, že mě vůbec něčí oko zmerčilo? Já přece nejsem žádný začátečník! Je to zrovna desátá slepice, kterou jsem lapil. Je to kohout jubilejní! Můžeme ho sníst v klidu a pokoji, žádný Binding o tom nemá potuchy." Vilík něžně třepe kohoutem. „Na tobě si pochutnám! Upečeme ho, nebo uvaříme?"

„Snad si nemyslíš, že vezmu do úst jediné sousto?" volá paní Homeyerová úplně bez sebe, „hned půjdeš a kohouta vrátíš!"

„Nejsem blázen," prohlašuje Vilík.

„Vždyť jsi ho ukradl," nařiká zoufale paní Homeyerová.

„Ukradl?" Vilík propuká v řehot. „To tak! Rekvíroval jsem ho. Zaopatřil. Našel. Ukradli Když někdo sebere peníze, tak se může mluvit o krádeži, ale ne když si někdo sežene něco k snědku. To bychom se byli nakradli, Arnošte, vid'?"

„To je jasné," říká, „ten kohout se k tobě přidal, Vilíku. Zrovna jako tenkrát slepice toho velitele baterie od druhé dělostřelecké ve Sladenu. Pamatuješ se ještě, jak jsi tenkrát z té slepice udělal hašé pro celou rotu? Víš, míchanou s koníčkem, jedna ku jedné, — jedna slepice na jednoho koně".

Vilík se polichoceně zubí a sahá opatrně na plotnu sporáku. „Úplně studená," říká zklamaně a obrací se ke své matce.

„Copak nemáte uhlí?"

Paní Homeyerová rozčilením ztratila řeč. Nemůže už, než potřást hlavou. Vilík ji chce uklidnit a potěšit: „Taky bude, zítra obstarám! Zatím můžeme vzít tady tu starou židli, beztak je už rozviklaná a za nic nestojí."

Paní Homeyerová se znova dívá zoufale na svého syna. Pak mu trhá z ruky nejdřív židli a potom kohouta, a dává se na cestu k mlékaři Bindingovi.

Vilík je upřímně rozhořčený: „Tak krásný byl, a nenávratně ztracen," deklamuje melancholicky. „Chápeš to, Arnošte?" Že nesmíme vzít židli, ačkoli jsme v poli jednou spálili celý klavír, abychom dovařili bělouše, tomu konečně ještě rozumím. A že zde doma už nesmíme povolovat bezděčnému cukání svých pěti prstů, — ačkoliv tam venku všechno, co se týkalo snědku, byla záležitost štěstí a nikoliv morálky, — to snad také ještě časem pochopím. Ale že někdo jde vracet kohouta, který je beztak už mrtvý, když přece i rekrutu musí být jasné, že z toho budou jen zbytečné oplétačky, — to považuju za vrchol pitomosti.

„Když tohle přijde do módy, umřeme tu hladu, to si pamatuj," prohlašuje Vilík, pobouřený do hloubi duše. „Za půl hodiny jsme mohli mít prima kuřecí hašé, být jenom mezi sebou. Byl bych k tomu udělal zvlášť ještě žlutou omáčku." Vilíkův pohled bloudí melancholicky od sporáku ke dveřím a ode dveří ke sporáku. „Uděláme nejlip," navrhuji, „když se ztratíme. Tady to pořád ještě vypadá na bubnovou palbu."

Ale paní Homeyerová se už vrací. „Nebyl doma," říká, popadajíc dech, a chce rozčileně mluvit dál. Vtom vidí, že Vilík už má na sobě plášť a opasek. Rázem zapomíná na kohouta i na ponožky. „Už zas chceš pryč?"

„Jen trochu na patrolu, maminko," říká a směje se jako kluk.

Paní Homeyerová se dává do pláče. Vilík ji rozpačitě plácá na rameno. „Však já se zase vrátím. Teď se budeme pořád vracet. Víc, než ti bude libo, jenom počkej —"

* * *

Bok po boku, velkými kroky, ruce v kapsách, jdeme po Zámecké třídě. „Nestavíme se pro Ludvíka?" navrhuji.

Vilík potřásá hlavou. „Raději ho necháme spát. Je to pro něho lepší."

Město je neklidné. Nákladní auta s námořníky se ženou ulicemi. Rudé prapory vlají.

Před radnicí skládají a rozdávají stohy letáků. Lidé je námořníkům trhají z rukou a hltavě je čtou. Oči se jím lesknou.

Náraz větru sahá do balíků, a vyhlášky víří vzhůru jako hejno bílých holubů. Listy se zaplétají do holého větroví stromů, zůstávají tam viset a šelestí v něm.

„Kamarádi," říká starý muž v polním plášti vedle nás, „kamarádi, teď bude všechno lepší." Ústa se mu chvějí.

„Pane jo, tady se asi něco děje," říkám.

Přidáváme do kroku. Čím víc se blížíme ke Kostelnímu náměstí, tím větší je tlačení. Náměstí je plné lidí. Na schodech divadla stojí voják a mluví. Křídově bílé světlo karbidové lampy mu šlehá po tváři. Nerozumíme, co říká, neboť v dlouhých, nepravidelných nárazech supí vítr po náměstí. Pokaždé přináší s sebou z domu vlnu hudby. Tenký, úsečný hlas řečníka málem tone v akordech varhan.

Vzrušující, neurčité napětí se klene nad náměstím. Dav stojí jako zeď. Skoro samí vojáci. Mnozí se svými ženami.

Mlčenlivé, pohnuté tváře mají tentýž výraz jako v poli, když zpod helmy vyhlížely nepříteli. Ale v očích je teď ještě něco jiného: předtucha budoucnosti a nadpomyšlné očekávání jiného života. —

Od divadla zaznívá volání. Temné hučení odpovídá.

„Děti, teď to začne!" říká Vilík nadšeně. Paže se zvedají. Davem probíhá impuls. Řady se dávají do pohybu. Průvod se řadí. Je slyšet volání: „Vpřed, kamarádil"

Jako gigantické nabrání dechu šumí pojednou na dlažbě rytmus pochodu. Bez rozmyšlení se přidáváme.

Vpravo od nás jde nějaký dělostřelec. Před námi zákopník. Skupina za skupinou se přidává. Jen málo kteří se znají.

Přesto si hned rozumíme. Vojáci nepotřebují o sobě navzájem mnoho vědět — jsou kamarádi, to stačí. „Pohni sebou, Oto, pojď taky s námi!" volá zákopník před námi na kohosi, jenž zůstal stát.

Oslovený váhá. Má s sebou ženu. Žena ho bere za ruku a dívá se na něho. Voják se rozpačitě usmívá:

„Později, Františku."

Vilík se šklebí. „Jak se do toho připlेतou spodničky, už má kamarádství namále, uvidíš!"

„Nekecej," odpovídá zákopník a dává Vilíkovi cigaretu, „ženské jsou půl života. Jenom všechno v pravý čas."

Mimoděk se dostáváme do vojenského kroku. To je jiné pochodování! Dlažba duní a jako blesk vzlétá nad kolonami divoká fanatická naděje: jako by pochod teď vedl rovnou do života svobody a spra vedlnosti.

* * *

Ale už po několika stech metrů se průvod zastavuje. Před bytem starosty. Několik dělníků lomcuje domovními vraty. V domě se nic nehýbá; ale za zavřenými okny je na okanzík vidět bledou tvář ženy. Lomcování silí a kámen letí do okna.

Druhý následuje. S rachotem a řinčením padá sklo do zahrádky.

Teď se ukazuje na balkóně prvního patra starosta. Výkřiky letí k němu nahoru. Starosta se snaží přesvědčit nás o něčem, ale nikdo ho neposlouchá. „Dolů! S námi!" křičí čísi hlas.

Starosta krčí rameny a kývá, že ano. Několik minut později kráčí v čele průvodu.

Další, pro kterého si průvod jde, je správce zásobovacího úřadu. Pak přichází na řadu vyjevený plešatec, kterému vyčítají nějaké šmelení s máslem. Chytit obchodníka s obilím se nám už nepodařilo; — vzal zavčas roha, když nás slyšel přicházet.

Průvod táhne k Zámeckému nádvoří a kupí se před vchodem k okresnímu velitelství. Nějaký voják vybíhá po schodišti vzhůru a vchází do budovy. Čekáme. Všechna okna kolem jsou osvětlena.

Konečně se dveře zase otevírají. Natahujem krky. Muž s aktovkou vystupuje na rampu. Vytahuje z tašky několik lístků a začíná jednotvárným hlasem předčítat řeč. Napjatě posloucháme. Vilík drží obě ruce u svých velkých uší. Jelikož je o hlavu větší než všichni ostatní, rozumí větám lépe a opa kuje je. Ale slova na nás jakoby prší a zase z nás stékají. Znějí a doznívají, ale nezasahují nás, ne strhují nás, nebucují nás, jen na nás cákají a zase z nás stékají.

Mezi námi se začíná šířit neklid. Nerozumím tomu. Jsme zvyklí jednat. Vždyť je přece revoluce to se přece musí něco stát! Ale muž na rampě je nom mluví a mluví. Nabádá ke klidu a rozvážnosti

A z nás přece nikdo ještě nebyl nerozvážný. Konečně muž mizí.

„Kdo to byl?“ ptám se zkla maně.

Dělostřelec vedle nás to tady zná: „Předseda rad dělníků a vojáků. Byl dřív, myslím, zubařem.”

„Aha,” bručí Vilík, a rozmrzele vrtí svou zrzavou palicí. „Takový žvást! Já myslel, že se půjde hned na nádraží a pak rovnou do Berlína!”

Z davu se ozývají výkřiky a šíří se. Ať prý mluví starosta. A několik rukou strká starostu na rampu

Klidným hlasem sděluje, že všechno bude předmětem bedlivého vyšetřování. Vedle něho stojí, třesouce se, oba šmelináři. Potí se strachy. A přec jim vůbec nikdo nic nedělá. Lidé na ně sice křičí ale každému by bylo hanba na ně sáhnout.

„Ať je to jak chce,” říká Vilík uznale, „starosta se aspoň nebojí.”

„Och, ten je na to zvyklý,” míní dělostřelec, „toho si podávají každý druhý den —”

Oba se na něho udiveně díváme: „Copak se tohle děje častěji?” ptá se Albert.

Dělostřelec přisvědčuje. „Vždyť se pořád ještě vrací noví vojáci, a každý transport si myslí, že musí dělat pořádek. No, a potom to vždycky dopadne takhle, a víc se nic neděje —”

„Člověče, tomu nerozumím,” říká Albert.

„Já taky ne,” prohlašuje dělostřelec a upřímně zívá. „Taky jsem si to představoval jinak. No, s pámbíčkem, já plavu zalehnout k blechám. To je rozumnější.”

I jiní odcházejí. Nádvoří se vůčihledě prázdní. Teď mluví druhý delegát. I on. nabádá ke klidu. Vůdcové že se o všechno postarají. Že už na tom pracují. Ukazuje na osvětlená okna. A že bude nejlepší, když půjdeme domů.

„A to je všechno, himlhergot?” říkám dopáleně.

Skoro si sami připadáme trochu směšní, že jsme šli s sebou. Co jsme to předtím jenom chtěli? „Nasrat!” říká Vilík zklamaně. Krčíme rameny a loudáme se pryč.

* * *

Chvíli se ještě potloukáme městem, pak se rozcházíme. Doprovázím Alberta a vracím se sám. Ale je to podivné a zvláštní: teď, kdysi moji kamarádi že nejsou se mnou, začíná všechno kolem zase tiše vrávorat a pozbývat reálnosti. Až dosud bylo všechno samozřejmé a pevné, teď však se najednou všechno uvolňuje a rozpouští, všechno je tak strašidelně nové a nezvyklé a ohromující, Se skorem už ani nevím, zda se mi to jenom nezdá. Cožpak jsem skutečně zde? Opravdu jsem se vrátil, opravdu jsem doma?

Ulice se tu prostírají, kamenně a bezpečně, s hladkými, lesknoucími se střechemi, nikde nezejí jámy ani trhliny od granátů, nedotčeně strní zdi do modré noci, temně se do ní zařezávají obrysy balkonů a vikýřů, nic není ohlodáno chrupem války, skla všech oken jsou celá a za světlými mraky jejich záclon žije tlumený, jiný svět, než vyjící svět smrti, v němž jsem byl dosavad doma.

Před domem, jehož dolní okna jsou osvětlená, zůstávám stát. Z oken se tiše line hudba. Záclony jsou staženy jen zpola. Je tam vidět.

Žena sedí za klavírem a hraje. Je sama. Jen světlo stojací lampy padá na bílé listy not. Ostatek pokoje splývá v pestrém pološeru. Pohovka a několik křesel s opěradly a polštáři v něm žijí pokojný život. Na jedné židli leží pes a spí.

Jako zakletý stojím a dívám se na tento obraz. Teprve když žena vstává a jde měkkými kroky neslyšně ke stolu, rychle ustupuji do tmy. Srdce mi buší. V divoké záři světlic a mezi rozstřílenými troskami frontových vesnic jsem skoro zapomněl, že toto všechno je ještě na světě: že ještě existuje takovýto v bloky domů zazděný mír koberců, tepla a žen. Cítím touhu otevřít dveře tohoto domu, vejít do této světnice, chtěl bych se schoulit do křesla, ruce natáhnout vstříc tepla a dát se jím zaplavit, chtěl bych mluvit, a všechno to příkré, prudké, minulé nechat roztát pod tichými očima této ženy, nechat to všechno za sebou, všechno bych to chtěl svléct jako špinavý oblek.

Světlo ve světnici hasne. Jdu dál. Ale noc je pojednou plná temného volání a nezřetelných hlasů, plná obrazů a minula, plná otázek a odpovědí.

Jdu daleko, daleko za město. Na návrší Klášterní hory zůstávám stát. Stříbrně se prostírá dole město. Měsíc se zrcadlí v řece. Věže se vznášejí a je neuvěřitelné ticho.

Chvíli stojím a pak jdu rychle zpátky, zase k ulicím a bytům. Po špičkách stoupám doma do schodů. Rodiče už spí. Slyším jejich dech, — tišší dech matky a drsnější otcův — a stydím se, že jsem se vrátil tak pozdě.

Ve své světnici rozžírám světlo. V kouři srojí lůžko bíle povlečené, rozesílané. Sedám si na postel a ještě chvíli civím zadumaně před sebe. Pak na mne přichází únava. Mechanicky se natahuji a chci přetáhnout pokrývku přes hlavu. Ale najednou si zase sedám, neboť jsem načisto zapomněl se svléct. Tam venku jsme přece pořád spali ve svých hadrech. Pomalu odkládám uniformu a stavím boty do kouta. Přitom vidím, že v nohách postele visí noční košile. Něco takového

už sotva znám. Oblékám ji. A pojednou, ve chvíli, kdy nahý a trochu zimomřivý si ji přetahují přes hlavu, přemáhá mne divný pocit, divné dojetí, ohmatávám příkrývku a bořím hlavu do polštářů, do spánku a zase do života, a .cítím jen jedno a nic jiného: žiju — ano, žiju!

III.

Albert a já sedíme v kavárně Mayer u okna. Před námi na kulatém mramorovém stolku stojí dva šálky s vychladlou kávou. Sedíme tu už tři hodiny, ale ještě jsme se nemohli odhodlat vypít tu hořkou bryndu. A přitom jsme přece z fronty ledačemu zvyklí; — ale tohle zde nemůže být nic jiného než odvar z kamenného uhlí. Jenom tři stoly jsou obsazeny. U jednoho vyjednávají jacísi šmelináři o vagón potravin; u druhého sedí nějaký manželé a čtou noviny; za třetím stolem se rozvalujeme my a klackovitě boříme zadnice do červeného plyše pohovky. Záclohy jsou špinavé, servírka zívá, vzduch je špatný a vlastně se tu obecně řečeno nic neděje; ale pro nás se toho tu děje hromada. Pěkně si tu sedíme, máme nekonečně mnoho času, hudba hraje a můžeme se koukat z okna. To se nám už dávno nestalo.

Proto také zůstáváme tak dlouho, dokud ti tři hudebníci, kteří zde tvoří orchestr, nesloží své věci a servírka nezačne mrzutě obcházet náš stůl v kruzích stále menších a menších. Potom platíme a loudáme se večerem, je to velkolepé, chodit tak od výkladu k výkladu, o nic se nemuset starat a být svobodným, volným mužem.

V Rybné ulici se zastavujeme. „Vlastně bychom se mohli podívat na Beckera," říkám.

„Fakt," souhlasí Albert, „to bychom mohli. Ten bude koukat."

V Beckerově obchodě jsme strávili část svých školních let. U Beckera bylo na prodej všechno, nač si člověk vzpomněl: sešity, kreslicí papír, pastelky, tužky, síťky na motýly, akvária, sbírky známek, antikvariátní knihy i brožury s rozluštěním algebraických úloh. U Beckera jsme vysedávali celé hodiny, tam jsme potají kouřili cigarety a tam jsme také měli první tajná dostaveníčka s děvčaty z měšťanské školy. Becker byl naším velkým důvěrníkem.

Vstupujeme do obchodu. Několik žáků, kteří stojí v koutě, bleskurychle schovává cigarety do dlaně. Usmíváme se a máme pocit velkých pánů. Prodavačka přistupuje k pultu a ptá se, co si přejeme.

„Rádi bychom mluvili s panem Beckerem," říkám.

Děvče váhá. „Nemohla bych sama posloužit?"

„Ne, slečno," odpovídám, „to byste nemohla. Jenom hezky řekněte panu Beckerovi, aby přišel."

Prodavačka odchází. Díváme se jeden na druhého a podnikavě vrážíme ruce do kapes. To bude švanda! To bude uvítání!

Povědomý zvonek na dveřích do kanceláře cinká. Becker přichází, malá, šedivá mumie, je jaký byl.

Chvilku mžourá očima. Pak nás poznává. „Koukejme, Birkhölz a Trosske," říká, „tak už jste tady taky?"

„Ano," říkáme rychle a čekáme, že teď začne vítání.

„No, to je pěkné! Čím posloužím?" ptá se. „Cigarety?"

Jsme načisto zaraženi. Koupit jsme vlastně nechtěli nic, na to jsme vůbec nepomysleli. „Ano, deset cigaret," říkám konečně.

Dává nám je. „No tak na brzkou shledanou!" A už se zase šourá zpátky do kanceláře. Stojíme ještě chvíli. „Něco jste zapomněli?" volá na nás Becker už ze schůdků.

„Ne, ne," odpovídáme, a jdeme.

„No, Alberte," říkám venku, „ten si zřejmě myslí, že jsme byli jenom na zdravotním špacíru, vid'?"

„Blboun nejapný a civilní..." říká Albert mrzutě.

* * *

Touláme se dál po městě. Pozdě večer potkáváme Vilíka, přidává se k nám a všichni tři jdeme do kasáren.

Jak tak jdeme, Vilík náhle uskakuje stranou. I já se lekám. Ječení granátů zaznívá v crescendo — rozpoznatelné mezi tisíci zvuky — ale pak se vyjeveně díváme jeden na druhého a smějeme se. To jen tramvaj zaskřípala v zatáčce.

Jupp a Valentin dřepí trochu osaměle v prázdné velké ubikaci naší poločety. Tjaden se vůbec ještě nevrátil. Je pořád ještě v pufru. Oba kamarádi nás radostně zdraví, protože teď mají třetího a čtvrtého do skatu.

Jupp velmi rychle dokázal stát se členem rady vojáků. Jmenoval se prostě sám a členem zůstává, protože v kasárnách vládne takový zmatek, že se nikdo v ničem nevyzná. Tím pádem má až na další vystaráno, protože jeho civilní místo je v tahu. Jeho kolínský advokát mu napsal, že ženská výpomocná síla se skvěle zapracovala a že je lacinější. Jupp pak že se v poli jistě odcizil kancelářskému životu. Že srdečně lituje, ale časy že jsou zlé. A že přeje do dalšího života všechno nejlepší.

„Pěkné nadělení," říká Jupp melancholicky, „celou tu dobu měl člověk jen jedno přání: pryč od Pražů, a teď musí být jeden ještě rád, když zde může zůstat. Ostatně je to jedno, máš pojit tady, nebo tam. Lechtám osmnácti."

Vilík má v hrsti ohromnou kartu. „Dvacet," odpovídám za něho, „a ty, Valentine?"

Krčí rameny. „Čtyřicet."

Když Jupp při čtyřiceti ztrácí kuráž, vchází Karel Bröger. „Chtěl jsem se jenom podívat, co děláte," říká.

„Tak tys nás tu hledal, vid'?" vítá ho radostně Vilík a sedá si zešířena a pohodlně. „Jo, nic naplat, kasárna jsou pravou

vlastí vojína. Jedenačtyřicet!"

„Sestačtyřicet," funí Valentin provokativně.

„Osmačtyřicet," přebíjí hřimavě Vilík.

Hra už je zatraceně vysoká. Přisedáme blíž. Vilík se fouňovskými opírá o skříň a ukazuje nám grand jak horu. Ale Valentin se nebezpečně zubí; má v ploutvi ještě vyloženějšího betla z ruky.

Nádherně útulno je teď ve světnici. Na stole je oharek svíčky a plápolá. Ze stínů se matně odrážejí kavalce. Požíráme sýr, který obstaral Jupp. Jupp také každému přiděluje. Porce krájí bodákem.

„Padesát!" řadí Valentin.

Vtom se rozlétají dveře a Tjaden se řítí do světnice. „Se-Se —" koktá, a samým rozčilením dostává vražednou škytavku.

Zvedáme mu paže a vodíme ho po světnici.

„Čmajzly ti kurvy všechny prachy?" ptá se Vilík soucitně.

Potřásá hlavou. „Se — Se —"

„Pó-zor!" řve kaprálským hlasem Vilík.

Tjaden mechanicky a bleskurychle zaujímá stoj spatný. Škytavka je ta tam. „Seelig — našel jsem Seeliga," jáás.

„Člověče —" Vilík přímo skučí, „jestli lžeš, vyhodím tě oknem!"

Seelig byl naším výkonným šikovatelem, bestie prvního řádu. Dva měsíce před revolucí byl bohužel přeložen, takže jsme mu dosud nemohli na kobytku. Tjaden vypráví, že Seelig dělá hospodského v hostinci „U krále Viléma" a že tam mají skvělé pivo.

„Jdem tam!" volám a hrneme se ke dveřím.

„Ale napřed skočíme pro Ferdinanda," říká Vilík. „U něho má Seelig ještě vroubek kvůli Schrödrovi!"

Pískáme a hluchíme před domem, až Kosole, v košili, přichází k oknu. Je rozmrzelý. „Co vás to napadá, — tak pozdě večer," vrčí. „Copak nevíte, že jsem ženatý?"

„To ti neuteče," křičí Vilík, „honem pojd dolů, objevili jsme Seeliga!"

Ferdinand je rázem čilý. „Fakt?" ptá se.

„Na beton!" kokrhá Tjaden.

„Dobrá, už jsem dole!" odpovídá, „ale běda, jestli mě lakujete —"

Za pět minut je dole a přijímá informace. Startujeme.

Když zahybáme do Příčné ulice, poráží Vilík, jak je rozčilený, nějakého člověka. „Buvole!" řve ležící muž za Vilíkem.

Vilík se v mžiku vrací a staví se zešířena, a hrozivě před ležícího. „Pardon, řekl jste snad něco?" ptá se a ležérně salutuje.

Muž se sbírá a kouká vzhůru k Vilíkovi, „Nepamatuju se," odpovídá nevrlé.

„To máte štěstí," říká Vilík, „k nadávání totiž nemáte dostatečnou tělesnou konstrukci."

Procházíme zahrádkou před domem, a stojíme před hospodou „U krále Viléma". Toto jméno je už přemalováno. Teď se to jmenuje „U protěže". Vilík sahá po klíče u dveří.

„Moment!" Kosole mu stahuje tlapu z kliky. „Vilíku," říká a jeho hlas zní jako zapřísahání, „když se bude tlouct, tluč já! Ruku na to!"

„Platí!" potvrzuje Vilík a rázně otevírá dveře.

* * *

Hluk, kouř a světlo se nám hrnou vstříc. Sklenice cinkají. Orchestrion vříská pochod z Veselé vdovy. Pivní kohoutky se blyští. Příval hlasů a smích víří u výčepu kolem škopku, v němž dvě děvčata oplachují püllitry. Hromada mužských kolem nich. Vtipy bouchají. Tváře se zkresleně zrcadlí ve vodě, která chvílemi šplíchá přes okraj vaničky. Nějaký dělostřelec objednáva rundu kořalky a štípe jedno z děvčat do zadnice. „To je ještě předválečné zboží, Lino," řve nadšeně.

Prodíráme se. „Na mou duši, tady je," říká Vilík. Rukávy vysoko vykasané, rozhalená košile, upocený, mokrý rudý krk.

Tak tam hostinský za pultem čepuje pivo. Hnědě a zlatě tečou proudy pod jeho tlustýma rukama do sklenic. Teď zvedá hlavu. Široký úsměv leze po jeho tváři. „Má účta! Taky tady? Čím posloužím, světlé nebo černé?"

„Světlé, pane šikovateli!" odpovídá Tjaden drze. Hostinský nás očima počítá.

„Sedm," říká Vilík.

„Sedm," odpovídá hostinský a dívá se po Ferdinandovi, „šest a Kosole, na mou duši."

Ferdinand se protlačil k výčepu. Pěstmi se těžce opírá o hranu pultu. „Poslouchej, Seeligu, máš taky rum?"

Hostinský se zabývá pivním tlakostrojem. „Ovšem — ovšemže mám taky rum."

Kosole se na něho dívá z podhledu. „Chlastáš ho rád, co?"

Hostinský nalévá do řady skleniček koňak. „Samozřejmě, že ho rád chlastám."

„Jestlipak ještě víš, kdys ho chlastal naposled?"

„To teda nevím —"

„Ale já jo!" řve Kosole a stojí před výčepem jako býk připravený k útoku. „Znáš jméno Schröder?"

„Schrödrů je na světě hromada," říká hostinský ledabyle.

To už je na Kosola moc. Krčí se ke skoku. Vilík po něm sahá a mocí ho usazuje na židli. „Napřed se napijeme! — Sedm světlých!" obrací se k výčepu.

Kosole mlčí. Sedáme si ke stolu a hostinský sám nám přináší püllitry. „Na zdraví!" říká.

„Na zdraví!" odpovídá Tjaden a pijeme. „Tak co jsem vám povídal?" říká, a pohodlně se uvelebujeme na židli.

Ferdinand kouká za hostinským, který se vrací k výčepu. „Člověče, když si jenom vzpomenu," skřípá zuby, „jak tenhle lump smrděl rumem, když jsme pohřbívali Schrödra —" Kosole v půli věty zmlká.
„Jen žádné dojetí," říká Tjaden.

* * *

Ale Kosolova slova jako by byla sirhla oponu, jež se už po celý den zlehka dmula a nadzvedala, takže teď se nám zdá, že šedá, přízračná pustina vrůstá do hospodské jizby. Okna ztrácejí obrysy, stíny vystupují ze škvír podlahy a vzpomínka dýmá zakouřenou místností.

Kosole a Seelig se nikdy neměli rádi. Ale nepřáteli na život a na smrt se stali teprve v srpnu 18. Leželi jsme tenkrát v rozstříleném zákopu za frontou a celou noc jsme museli pracovat na vykopávání hromadného hrobu. Do pořádné hloubky jsme nemohli jít, protože spodní voda sahala vysoko. Nakonec jsme pracovali už v hustém bahně. Bethke, Wessling a Kosole zabezpečovali stěny. My ostatní jsme sbírali před zákopem mrtvé a kladli je podél okraje jámy v dlouhé řadě vedle sebe, dokud hrob nebude hotový. Albert Trosske, poddůstojník naší čety, odebíral poznávací známky a žoldenky, pokud ještě nějaké měli. Někteří z těch mrtvých měli už černé, nahnílé tváře, neboť rozklad postupoval rychle za těch vlhkých měsíců. Zato však všichni nepáchli tak silně jako v parném létě. Někteří byli mokří a nabobtnali vodou jako houby. Jednoho jsme našli, jak leží s roztaženými rukama na zemi. Když jsme ho zvedli, viděli jsme, že to byly jen cáry uniformy, co tu leželo, tak byl roztrhaný. I poznávací známka byla pryč. Nakonec jsme podle záplaty na kalhotách poznali, že to je svobodník Gläser. Byl velice lehký, neboť ho chyběla skoro polovina. Jednotlivě nalezené nohy, ruce nebo hlavy jsme shromažďovali zvlášť do stanového dílce. Když jsme přinášeli Gläsera, řekl Bethke: „Dost. Už se tam žádný další nevejde."

Přinesli jsme pár pytlů vápna. Jupp je rozhazoval plochou lopatou po jámě. Chvilí nato přišel Max Weil, který byl vzadu pro kříže. K velkému našemu údivu se z temnoty vynořil i šikovatel Seelig. Slyšeli jsme, že dostal rozkaz pomodlit se nad hrobem, neboť žádný farář právě nebyl na blízku a oba naši důstojníci byli nemocní. Proto byl Seelig ve špatné náladě, nemohl totiž vidět krev, ačkoliv byl tlustý až až. K tomu ještě měl vlčí mlhu a v noci málo viděl. Byl z toho tak nervózní, že přehlédl okraj hrobu a padl do jámy. Tjaden se začal řehtat a volal tlumeným hlasem: „Zasypat! — zasypat!"

Zrovna na tom místě pracoval v jámě Kosole. Seelig mu padl rovnou na hlavu. To znamenalo okrouhle sto kilo živé váhy. Kosole klel jak pohan. Pak poznal šikovatele, ale jako starý fronták si nedělal žádné násilí a nepřestal, neboť koneckonců — byl už rok 1918. Zupák namáhavě povstal, spatřil před sebou svého starého protivníka Kosola, vybuchl a začal na něho řvát. Kosole odpovídal stejně hlasitě. Bethke, který byl také dole, se snažil dostat je od sebe. Ale šikovatel prskal vzteky a Kosole, máje pocit, že mu bylo těžce ukřivděno, nezůstával nic dlužen. Teď skočil do jámy Kosolemu na pomoc ještě i Vilík. — Mohutný řev stoupal z hrobu k nebi.

„Ticho," řekl najednou čísi hlas. A ačkoliv slovo bylo proneseno jen tiše, přestal tam dole hluk jako když utne. Seelig se vystrachal z jámy a funěl. Jeho uniforma byla bílá od vápna, vypadal jako tlustý svatý Mikuláš s cukrovou polevou. I Kosole a Bethke vylezli nahoru.

Nahoře stál, opřen o svou hůlčičku, Ludvík Breyer. Dosud ležel, přikryt dvěma plášti, před kavernou; neboť právě tenkrát měl první záchvat těžké úplavice.

„Co se zde děje?" otázal se. Tři muži současně se mu snažili vyložit situaci. Ludvík unaveně odmítal výklady. „Je to beztak jedno —"

Felák tvrdil, že ho Kosole udeřil do prsou. Kosole proti tomu obvinění znovu vzkypěl.

„Ticho," řekl Ludvík ještě jednou. Ticho zavládlo. „Máš všechny poznávací známky, Alberte?" otázal se potom.

„Ano," odpověděl Trosske a dodal šepem, aby to Kosole neslyšel: „Schröder je také mezi nimi."

Oba se na sebe zadívali. Pak řekl Ludvík „Tak ho tedy přece nezajali. Kde leží?"

Albert ho vedl podél řady. Bröger a já jsme šli za nimi; neboť Schröder byl naším spolužákem. Trosske se zastavil před mrtvolou, jejíž hlava byla zakryta pytlíkem od písku. Breyer se sklonil. Albert ho zadržel: „Neodkrývat, Ludvíku," prosil.

Breyer se otočil. „Jen mě nech, Alberte," řekl klidně, „jen mě nečti."

Poznat Schrödera nebylo už vůbec možné. Byl od pasu nahoru plochý jak treska. Jeho tvář byla sražena v desku, v níž černá kosodělná díra vroubená věncem zubů naznačovala ústa. Mlčky Breyer mrtvého zase přikryl. „Víš už o tom?" zeptal se, a podíval se směrem, kde pracoval Kosole. Albert potřásl hlavou. „Musíme se postarat, aby felák zmizel, nebo se stane neštěstí," dodal za chvíli.

Schröder byl Ferdinandův přítel. Nikdy jsme tomu sice nerozuměli, protože Schröder byl útlý a choulostivý, opravdové dítě, a pravý opak Ferdinandův; — ale Kosole nad ním bděl jako matka.

Za námi kdosi zafuněl. Byl to Seelig. Dohonil nás a teď tu stál s vypoulenými očima. „Něco takového jsem ještě neviděl," koktal, „jak se to mohlo stát?"

Nikdo neodpovídal, — protože Schröder měl vlastně před týdnem jít na dovolenou. Seelig mu to ale zprasil, protože jeho a Kosola nemohl vystát. Teď byl Schröder mrtev.

Odešli jsme; neboť v tuto chvíli jsme se na feláka prostě nemohli dívat. Ludvík zase zalezl pod ty svoje pláště. Jen Albert zůstal. Seelig stál a civěl na mrtvolu. Měsíc vyšel za mrakem a svítil na ně. Nakloněn kupředu zde stál tlustý šikovatel a díval se dolů na sinálé tváře, na nichž neznámý výraz děsu ustrnul v klid, jenž skorem křičel.

Albert řekl chladně: „Bude nejlépe, když teď pronesete modlitbu a pak se vrátíte na velitelství."

Šikovatel si utřel čelo. „Nemůžu," zabreptal. Škrtila ho hrůza. Znali jsme to; celé týdny člověk nic nepocítuje, a

najednou, při nějaké nečekané příležitosti ho to srazí. Zelený ve tváři se odpotácel ke kaverně.
„Ten si taky myslel, že se tady hází cukrлаты," řekl Tjaden suše.
Děšť silil a nás přecházela trpělivost. Felák se nevracel. Konečně jsme vytáhli Ludvíka Breyera zpod jeho pláště.
Tichým hlasem pronesl Otčenáš.
Začali jsme mrtvé podávat dolů do hrobu. Weil nám pomáhal. Pozoroval jsem, jak se chvěje. Skoro neslyšně šeptal:
„Budete pomstěni." Znova a znova. Udiveně jsem se na něj podíval.
„Prosím tě, co je ti?" zeptal jsem se. „Vždyť to neděláš poprvé. To budeš mít hodně co mstít." Potom už neřikal nic.
Když jsme položili první řadu, přišli Valentin a Jupp. Vlekli stanový dílec.
„Tenhle ještě žije," řekl Jupp a rozprostřel celtu.
Kosole se tam podíval. „Ale už ne dlouho," řekl „Na toho můžeme počkat."
Muž na plachtě trhaně chroptěl. Při každém vydechnutí se mu rozlila po bradě krev.
„Máme ho odnést?" zeptal se Jupp.
„Ne," řekl Albert a ukázal na krev. „To by umřel hned."
Uložili jsme ho stranou. Max Weil se s ním zabýval. Pak jsme pracovali dál. Ted mi pomáhal Valentin. Podávali jsme dolů Gläsera. „Člověče, ta jeho žena, ta jeho žena —" šeptal Valentin.
„Pozor, teď jde Schröder," volal dolů do jámy Jupp a pustil plachtu.
„Drž hubu," zasyčel Bröger.
Kosole držel mrtvolu ještě na rukou. „Kdo?" ptal se nechápavě.
„Schröder," odpověděl Jupp, který myslel, že to Ferdinand už ví.
„Nekecej, krávo pitomá, Schröder je přece zajatý!" křičel Kosole vztekle.
„Tak jest, Ferdo," řekl Albert Trosske, jenž stál vedle něho.
Dech se nám zatajil. Kosole mlčky vyzvedl mrtvolu zase z hrobu, položil ji na zem a vylezl za ní. Pak rozžal baterku a svítil si na mrtvého odshora až dolů. Docela těsně se sehnul nad zbytky obličeje a hledal.
„Chválabohu, že felák už je pryč," zašeptal Karel.
Strnule jsme očekávali příští vteřinu. Kosole se napřímil. „Lopatu!" řekl stručně. Podal jsem mu ji. Čekali jsme hrozný malér. Ale Kosole začal jen kopat. Vykopal pro Schrödra zvláštní hrob, a nikoho k tomu nepustil. Sám také Schrödra do něho uložil. Na Seeliga ani nevzpomněl, tak ho to schválilo.
Za svítání jsme měli oba hroby hotové. Zatím už raněný zemřel, a tak jsme ho mohli hned položit k ostatním. Když byla hlína upěchovaná, začali jsme stavět kříže. Kosole jeden vzal, napsal na něj inkoustovou tužkou Schrödrovo jméno, a navrch zavěsil helmu.
Ludvík přišel ještě jednou. Sňali jsme přílby. Breyer se pomodlil druhý Otčenáš. Albert stál bledý vedle něho, Schröder byl jeho sousedem ve školní lavici. Nejhuř však vypadal Kosole; byl načisto šedý a zničený a neřekl vůbec nic.
Postáli jsme ještě chvíli. Děšť nebral konce. Potom přišly služby s kávou. Sedli jsme si, abychom pojedli.
Ráno felák najednou vylezl z blízké kaverny. Mysleli jsme, že je už dávno pryč. Smrděl na kilometry rumem a chtěl teprve teď zpátky do své kanceláře. Kosole zařval, když ho uviděl. Naštěstí byl blízko Vilík. Vrhel se hned na Ferdinanda a zadržel ho. Ale pak jsme čtyři museli napnout všechny síly, aby se nám nevytrhl a šikovatele neuškrtil.
Teprve za hodinu dostal rozum a uznal, že by se jenom přivedl do neštěstí, kdyby za ním běžel. Ale přísahal při Schrödrově hrobu, že se ještě se Seeligem vypořádá.

* * *

Ted' stojí Seelig za výčepem. Kosole sedí pět metrů od něho a ani jeden ani druhý už není voják. Orchestrion vířská potřetí pochod z Veselé vdovy. „Hospodo, ještě jednou kolem tu kořalku," křičí Tjaden a prasečí očka se mu blyští.
„Hned, prosím," odpovídá Seelig a přináší sklenice. „Na zdraví, kamarádi!"
Kosole se na něho dívá zpod svaštělých obočí. „Ty nejseš žádný náš kamarád," chrochtá.
Seelig bere láhev pod paží. „Tak teda nejsem," odpovídá a vrací se k výčepu.
Valentin obrací do sebe skleničku. „Chlasej, Ferdo, máš to to jediné na světě," říká.
Další kolo objednává Vilík. Tjaden je už napolo ožralý. „Tak Seeligu, ty stará kryso kumpanie," huláká, „teď už nám nebudeš dělat nohy, co? Pojd' se s námi napít," a plácá svého bývalého představeného po rameni, až se Seelig zajíká.
Loni tou dobou by byl Tjaden za tohle přišel před válečný soud nebo do blázince.
Kosolův pohled bloudí od výčepu do sklenice na stole, a od sklenice k výčepu a k tlustému úslužnému muži za pípami.
Potřásá hlavou. „To je přece načisto jiný člověk, Arnošte," říká mi.
Mně je zrovna tak jako jemu. Seeliga už vůbec nepoznávám. Byl tak srostlý s uniformou a se zápisníkem výkonného šikovatele, že jsem si ho sotva mohl představit bez blůzy, natož jako hostinského. A teď si přináší sklenici a od Tjadena, který pro něho dříve nebyl víc než veš, si nechává tykat a plácát na rameno. Zatraceně se ten svět otočil!
Vilík rýpe Kosola povzbudivě do žeber: „Tak co?" „Nevím, Vilíku," odpovídá Ferdinand zmateně, „mám teda tomuhle sádloňovi dát přes držtku, nebo ne? Takhle jsem si to nepředstavoval. Jenom se na něho podívej, jak tam poklonkuje, patokář podlízavá. To už člověk přeci nemá ani chuť."
Tjaden objednává a objednává. Má nekřesťanskou radost, že jeho představený musí poskakovat na jeho povel.
Seelig už toho teď má také hromadu v sobě. Jeho buldočí lebka plane, jednak alkoholem, jednak radostí, že se živnost hýbe.
„Co jsme si, to jsme si," navrhuje, „dám do placu také jednu rundu — předválečného rumu." — „Čeho?" říká Kosole

a narovnává se. „Rumu. Mám v almaře ještě fláděru pravýho," říká Seelig, nic zlého netuše, a jde pro ni. Kosole je celý tumpachový a civí za ním.

„Ten už o tom dávno neví, Ferdo," soudí Vilík, „jinak by tohle neriskoval."

Seelig se vrací a nalévá. Kosole na něho vyjíždí přiškrceným hlasem: „Copak už opravdu nevíš, jak jsi chlastal rum ze strachu? Ty by ses hodil za ponocného do patalogie, ty!"

Seelig se smířlivě točí a hrbí. „Dyt' už je to všechno pryč," říká, „dyt' už je to tak dávno, že to už ani není pravda."

Ferdinand zase mlčí. Kdyby mu Seelig jen jedinkrát ostře odsekl, byl by obratem oheň na střeše. Ale takhle je Ferdinand v koncích, neví co dělat, protože ho ohromuje ta nezvyklá ústupnost.

Tjaden větrí, a i my ostatní zvedáme nos. Rum je dobrý.

Kosole však vzteklym mávnutím ruky svou sklenici převrací. „Já nestojím o žádnou trachtaci."

„Človče," volá Tjaden, „tak jsi mi to přece mohl dát!" Snaží se prsty zachránit, co se dá. Není toho mnoho.

Lokál se pomalu prázdní. „Padla," volá Seelig a stahuje rolety. Vstáváme.

„Tak co, Ferdo?" ptám se. Kosole potřásá hlavou. Vyvedlo ho to z konceptu. Tohle už není opravdový Seelig, ten pingl tady.

Hostinský nám odemyká dveře. „Na shledanou, pánové, dobrou noc přeji, pánové."

„Pánové," chechtá se Tjaden, „pánové — dřív říkával svině —"

Kosole je už skoro v zahrádce, když se ohlíží. A jeho pohled náhodou padá na podlahu. Tam vidí Seeligovy nohy, vězíci ještě ve starých, známých kamaších. I kalhoty mají ještě paspulku a vojenský střih. Nahoře je to hostinský, dole však ještě šikovatel. A to rozhoduje.

Rázem se Ferdinand obrací. Seelig couvá. Kosole jde za ním. „Poslouchej," vrčí, „znáš jméno Schröder? Schröder! Schröder! Pamatuješ ho ještě, ty pse zatracená? Tu máš za Schrödra! Vzkazují pěkně pozdravovat z hromadného hrobu." Ferdinand na přáhá k ráně. Hostinský skáče za výčep a popadne dřevěnou palici. Zasahuje Kosola do ramene a do tváře. Ale Ferdinand ránám vůbec neuhýbá, tak je najednou zdivočelý. Skáče po Seeligovi, sráží mu hlavu na výčep, až to řachne, a otvírá všechny pípy

„Tumáš, chlastej, smrade rumová! Chcípni, utop se v té své břečce!" křičí.

Pivo proudí Seeligovi za týl a pod košili do kal hot. Rajtky jsou v mžiku nafouklé jak balón. Seelig řve vzteky, protože dnes je těžké sehnat zase tak dobré pivo. Konečně se mu podaří vymanit se a uchopit sklenici. Vráží ji Kosolemu zdola do brady.

„Špatně," říká Vilík, jenž stojí ve dveřích a s věčným zájmem sleduje zápas, „měl ho nabrat hlavou a pak mu podtrhnout kolena."

Nikdo z nás nezasahuje. To je výhradně věc Kosolova. I kdyby ho Seelig měl rozbít na maděru nesmíme Ferdovi pomoci. Jsme tady jen proto, abychom drželi v šachu ostatní, kdyby snad chtěli pomáhat Seeligovi. Ale nikdo už to nechce, neboť Tjaden třemi slovy vysvětlil celou záležitost.

Kosole silně krvácí z tváře; ale je také v ráži jedna dvě Seeliga odrovnává. Ranou do hrdla ho dostává k zemi, valí se přes něj a bije mu hlavou do země, až toho Seelig má dost.

Pak odcházíme. Lína, bledá jak podmáslí, stojí nad svým chroptícím šéfem. „Uděláte nejlip, když ho odvezete do špitálu," volá Vilík zpátky do hospody, „bude to trvat nějaké dva tři týdny. Žádná velká škoda se nestala."

Venku se Kosole usmívá osvobozeně jako dítě neboť Schröder je nyní pomstěn. „To bylo krásné, říká a stírá si krev. Pak nám podává ruku. „Tak, ale teďko musím kalupem domů, nebo si ta moje bude myslet, že jsem se snad doopravdy někde popral."

Rozcházíme se na Tržišti. Jupp a Valentin jdou do kasáren. Jejich boty chrastí na dlažbě, postříbřené měsíčním světlem.

„Nejraději bych šel s nimi," říká najednou Albert.

„Plně chápu," připojuje se Vilík, který asi ještě myslí na toho kohouta. „Lidi jsou tady teďko taková nějaká malicherná, vid'?"

Přikyvují, že ano. „A taky budeme muset co nevidět do školy —" Tjaden to považuje za ohromný vtíp, a prohýbá se smíchy. Konečně se rozbíhá za Valentinem a Juppem a ještě cestou se hlasitě řehťá.

Vilík se drbe v hlavě. „Myslíte, že se tam na nás těší? Tak pohodlně teďko už s námi nebudou orat, jako kdysi —"

„Jako hrdinové, pokud možno daleko od těla, jsme jim jistě byli milejší," říká Karel.

„Jsem sám zvědavý na ten tyátr," prohlašuje Vilík, „tak jak teď vypadáme — zakalení ocelovou lázní —"

Vilík trochu nadzvedá nohu a s hroznou detonací si ulevuje. „Dvačtyřicítka," konstatuje s uspokojením.

IV.

Když byla naše rota rozpuštěna, museli jsme si zbraně vzít s sebou. Dostali jsme rozkaz odevzdat je v domovské obci. Teď tedy jsme v kasárnách a odevzdáváme pušky. Přitom se nám vyplácí demobilizační žold, každému padesát marek propouštěcích požitků a patnáct marek cestovních diet. Kromě toho má každý z nás právo na jeden plášť, na jeden pár bot, na prádlo a na jednu uniformu.

Štracháme se do podkroví, kde máme fídlátka převzít. Roťák oděvní služby ukazuje líně po sále a praví: „Vyberte si něco."

Vilík jen zběžně obchází rozvěšené věci; kouká se jenom na půl oka, načež otcovsky prohlašuje:

„Poslouchej, to si můžeš provozovat s rekruty. Tyhle propriety pocházejí ještě z archy Noemovy. Naval něco novějšího!"

„Nic jiného nemám," odpovídá magaziňák nevrle.
„Tak?" říká Vilík a dívá se chvíli na šikovatele. Načež vytahuje z kapsy tabatěrku. „Kouříš?"
Felák potřásá svou plešatou lebí.
„No, tak snad baguješ, ne?" Vilík sahá do kapsy u kabátu.
„Kdepak —"
„Dobrá, ale chlastat, to snad chlastáš?" Vilík zřejmě pamatoval na všechno. Sahá rukou mezi druhý a třetí knoflík kabátu, kde se dme cosi oblého.
„To taky ne," prohlašuje skladištní mol vznešeně.
„Tak mi teda už nezbude, než ti vrazit pár do dršťky," oznamuje Vilík líbezně. „Nehneme se odsud bez přímovního kvádru zbrusu nového."
Naštěstí přichází zrovna v tu chvíli Jupp, který je zde jako člen rady vojáků velké zvěře. Jupp na feláka mrká. „Krajané, Jindro! Stará infanterie. Jenom jim ukaž salón!"
Tvář feláka hadrnické služby se vyjasňuje. „To jste nemohli říct hned?"
Jdeme s ním dozadu. Tam visí nové věci. Rychle odhazujeme své staré krovky a převlékáme se. Vilík prohlašuje, že potřebuje dva pláště, protože u Prusů chytil chudokrevnost. Hadrník váhá. Jupp ho bere pod paži a baví se s ním v koutě o poplatcích za stravování. Když se oba vracejí, je felák uklidněn. Dívá se na Tjadena a na Vilíka, kteří oba značně ztloustli, a bručí: „No, pro mě a za mě! Však si zas někteří pro věci nepřijdou. Nemají to zapotřebí. Hlavně že mi souhlasí číselné výkazy."
Podepisujeme, že jsme dostali, co nám patří. „Nemluvil jsi předtím něco o kouření?" ptá se felák Vilíka.
Vilík se rozpačitě šlebi a vytahuje Tabatěrku.
„A o bagování?" pokračuje felák.
Vilík si sahá opatrně do kapsy blůzy. „Ale chlastat, to snad nechlastáš, co?," informuje se opatrně.
„Ba jo," říká felák klidně, „on mi to dokonce předepsal doktor. Já jsem totiž také chudokrevný. Jen tu flanděru tady nechej!"
„Okamžik!" Vilík nasazuje láhev, aby zachránil alespoň něco. Pak podává překvapenému skladníkovi flašku, která do této chvíle ještě byla plná. Teď je poloprázdná.

* * *

Jupp nás doprovází až k bránám kasáren. „Jestlipak víte, kdo tady taky je?" ptá se. „Max Weil! V radě vojáků!"
„Tam taky patří," prohlašuje Kosole. „Krásná ulejvárna, co?"
„Jak se to vezme," míní Jupp. „Zatím držíme pozice my, Valentin a já. Kdybyste někdy něco potřebovali, volné jízdenky nebo něco takového, — já sedím u pramene."
„Přihřej jednu," povídám, „aspoň můžu zítra dojet podívat se za Adolfem."
Jupp vytahuje blok a trhá z něho formulář. „Vyplň si to sám. Jedeš samozřejmě druhou třídou. Nikoliv třetí."
„Výborně."
Venku rozepíná Vilík svůj plášť. Má pod ním ještě jeden. „Je to lepší, když ho mám já, než aby ho potom někdo zašmelil," míní rozšafně. „To mi Prusové za toho půl tuctu střepin můžou klidně přidat."
Jdeme Hlavní třídou dolů. Kosole vypráví, že dnes odpoledne dá do pořádku svůj holubník. Před válkou měl chov poštovních holubů a černobílých staváků. Teď s tím chce znova začít. Pořád na to v poli vzpomínal.
„A co budeš dělat jinak, Ferdo?" ptám se.
„Hledat práci," říká stručně, „vždyť jsem ženatý, člověče. Musím vzít, co se šikne — a hned."
Kdesi od Mariánského kostela práskne najednou několik výstřelů. Zvedáme hlavy. „Armádní revolver a puška vzor 98," prohlašuje Vilík znalecky. „Dva revolvéry, myslím."
„No a?" směje se Tjaden a komíhá bagančaty, „pořád ještě zatraceně krotké proti Flandrům."
Před obchodem s pánským módním zbožím se Vilík zastavuje. Ve výkladní skříni je náhražkový oblek z papíru a kopřivových vláken. Ten ho však málo zajímá. Naproti tomu se dívá fascinovaně na řadu vybledlých módních plakátů, které jsou rozvěšené za tím oblekem. Rozčileně ukazuje na obrázek elegantního pána s bradkou, jenž je pohřížen ve věčnou konverzaci s nějakým myslivcem.
„Víte, co to je?"
„Brokovnice," říká Kosole, který míní myslivce,
„Kuš," skáče mu netrpělivě do řeči Vilík, „to je šakét! Takřka fráček, rozumíš? Vrchol nynější módy. A víte, že mám nápad? Dám si ho udělat z tohohle pláště. Rozpárat, přebarvit na černo, přepracovat, tohle tady pryč — prima prmissima vám povídám!"
Vilík je do té myšlenky čím dál tím zamilovanější. Ale Karel tlumí jeho zápal. „Máš snad k tomu také štráfkované kalhoty?" ptá se vznešeně.
Vilík je na vteřinu zaražený. „Ty prostě zrekvíruju svému starému pánovi ze skříně," rozhoduje pak radostně. „K tomu ještě jeho bílou svatební vestu — máte ponětí, jak v tom bude Vilík vypadat?" Homeyer září štěstím a kouká se na nás.
„Ksakru, děti, teďko se nám bude žít, vidíte?"

* * *

Přicházím domů a dávám polovinu demobilizačních prachů matce. „Ludvík Breyer je zde," říká, „sedí v tvé světnici."
„Vždyť on je poručík," dodává můj otec.
„Ano," odpovídám, „nevěděl jsi to?"
Ludvík vypadá trochu svěžeji. Jeho úplavice se lepší. Breyer se na mne usmívá. „Chtěl jsem si od tebe vypůjčit nějaké knihy, Arnošte." „Vyber si, co chceš, Ludvíku," říkám.
„Copak je nepotřebuješ sám?" ptá se Breyer. Potřásám hlavou. „Zatím ne. Včera jsem zkusil ně co číst. Je to divné, ale nemůžu jaksi udržet myšlenky pohromadě. Přečtu pár stránek a najednou si uvědomuju, že myslím už na něco docela jiného. Jako kdyby měl člověk zabedněnou hlavu. Chtěl bys nějaké romány?"
„Ne," říká a vybírá si. Dívám se na tituly. „Takovou těžkou sortu, Ludvíku?" ptám se, „copak s tím chceš?"
Rozpačitě se usmívá. Pak říká váhavě: „Tam venku mi sem tam něco napadlo, Arnošte, přemýšlel jsem o ledačem a nemohl jsem si to dát dohromady. Ale teď, když už je po tom, tak bych chtěl vědět moc věcí; — jak je to s lidmi, víš, že se něco takového vůbec mohlo stát, a jak to vůbec chodí. Je taková hromada otázek. I kolem nás samých. Dřív jsme přece na život pohlíželi načisto jinak. Tolik bych toho chtěl vědět, Arnošte ..."
Ukazuju na knihy. „Myslíš, že to tam najdeš?"
„Na každý pád to chci zkusit. Čtu teď od rána do večera."
Brzo odchází. Přemýšlím o tom, co říkal. Jak jsem strávil já svůj čas? Mám pocit zahanbení a sahám po knize. Ale ruka s knihou mi brzy klesá a hledím bezmyšlenkovitě z okna. To dovedu dokonale, a vydržím celé hodiny civět do prázdna. Dřív to bylo jiné, to jsem vždycky věděl, co dělat.
Matka přichází do světnice. „Arnošte, jdeš přece dnes večer ke strýčku Karlovi?"
„Ale jo, pro mě a za mě," odpovídám trochu rozmrzele.
„Často nám poslal nějaké to živobytí," říká matka tiše a šetrně.
Přikývnu hlavou. Venku před okny se začíná šerit. Ve větvích kaštanů visí modré stíny. Obracím se.
„Byli jste v létě často v Oboře, maminko?" ptám se rychle. „Tam muselo být krásně . . ."
„Nebyli jsme tam, Arnošte, celý rok jsme tam nezašli."
„Ale pročpak ne, maminko?" ptám se překvapeně. „Dřív jste tam přece chodívali každou neděli." —
„Už jsme vůbec nechodili na procházku," odpovídá matka tiše, „člověk z toho čerstvého vzduchu vždycky tolik vyhládl. A neměli jsme přece co jíst."
„Ach tak —" říkám pomalu, „ale strýc Karel, ten měl všeho dost, vid'?"
„Však nám také často něco posílal, Arnošte."
Jsem najednou trochu smutný: „Nač to vlastně všechno bylo, maminko?" říkám.
Matka mi hladí ruku. „K něčemu to muselo být dobré, Arnošte. Pán Bůh to jistě ví."

* * *

Strýc Karel je parádním kouskem naší rodiny. Je majitelem vily a za války byl plukovníkem zásobovací služby. Vlk mě doprovází až k vile. Ale musí zůstat venku, protože teta psy nemiluje. Zvoním.
Otevírá mi muž ve fraku. Jsem překvapený a zdvořile zdravím. Teprve pak mi napadá, že to musí být sluha. To jsem na vojně načisto zapomněl.
Muž ve fraku si mne prohlíží, jako by byl podplukovníkem v civilu. Usmívám se, ale muž úsměv neopětuje. Když si svlékám plášť, zvedá ruku, jako by mi chtěl pomoci. „Nechte, nechte," říkám, abych si ho naklonil, „jako stará vojna to snad dokážu ještě sám." A bez dalších cavyků všimnu kabát a čepici na nejbližší hák.
Sluha však věci zase mlčky snímá a s tváří nesmírně povýšenou je větší na hák vedle. Křováku, myslím si, a jdu dál.
Strýc Karel mi přichází vstříc.
Při každém kroku řinčí ostruhami. Vítá mě blahosklonně, protože patřím jenom k mužstvu. Překvapeně koukám na jeho skvoucí parádní uniformu. „Copak máme dnes k večeři koňskou pečení?" říkám, abych udělal vtip.
„Jak to?" ptá se překvapeně.
„No, protože sis k jídlu připnul ostruhy." říkám a směju se.
Strýc se mračí. Nemyslel jsem si přitom nic zlého, ale patrně jsem se dotkl bolavého místa. Tihle armádní kancelářští jsou někdy obzvlášť udělaní na kordy a spony.
Ještě než mu mohu vysvětlit, že jsem ho nechtěl urazit, zašumí hedvábí a teta mi pluje vstříc. Je pořád ještě plochá jak žehlicí prkno a její malé černé oči ještě pořád svítí jako dřív. Jako by byly leštěny spolu s vojenskými knoflíky. A zatímco mne zahrnu je přívalem slov, kouká se pořád ostře na všechny strany.
Jsem trochu nesvůj. Příliš mnoho lidí, se mi zdá, příliš mnoho dam a především příliš mnoho světla. Na frontě jsme měli nanejvýš někdy petrolejku. Tyhle lustry zde však jsou neúprosné jak soudní exekutoři. Nic se před nimi nemůže schovat. Nejsem ve své kůži a mrzutě se škrábu na zádech.
„Copak to děláš?" ptá se mě teta a přerušuje konverzaci.
„To bude asi veš, která přežila válku," říkám docela nevinně, „měli jsme jich moc a trvá to aspoň týden, než se jich člověk všech zbaví..."
Teta leknutím ode mne ustupuje. „Nic se neboj," uklidňuju ji, „neskáče. Veš není blecha."
„Proboha!" Teta klade prst na rty a mračí se, jako kdybych byl řekl bůhvíjaké svinstvo. Ale takoví už jsou: hrdiny

máme být, ale o všich nechtějí vědět.

Musím podávat ruku hromadě lidí a začínám se potit. Lidé tady jsou tak docela jiní, než jsme byli my venku. Připadám si proti nim těžkopádný jako tank. Chovají se, jako by seděli ve výkladní skříni, a mluví, jako by byli na divadle. Opatrně se pokouším schovat své ruce, neboť špína zákopů se do nich zažrala jako jed a nedá se odstranit. Tajně si utírám dlaně o kalhoty; přesto však je má dlaň vždycky vlhká zrovna ve chvíli, kdy musím podat ruku dámě.

Chci se uklidit někam do kouta, ale dostávám se do skupiny, kde má hlavní slovo nějaký účetní rada. Právě mluví o Ebertovi. „Představte si, prosím," rozhořčuje se účetní rada. „sedlář! Sedlář říšským prezidentem! Račte si učinit představu: slavnostní recepcie u dvora a sedlář, jenž udílí audience. K popukání, přímo k popukání!"

Účetní rada se samým rozčilením zakuckává. „Co tomu říkáte, mladý válečníku?" volá na mne a plácá mě po rameni.

Ještě jsem o tom vůbec nepřemýšlel. Rozpačitě krčím rameny. „Snad je to šikovný člověk —"

Účetní rada na mne chvilku civí. Pak se směje, až to s ním hází. „Výborně," krákorá, „výborně; snad je to šikovný člověk! Nikoliv, příteli, pro něco takového se člověk musí narodit! Sedlář! Pročpak ne už rovnou krejčí nebo švec?"

Rada se obrací zase k ostatním. Mne samého jeho žvást mrzí; je mi protivné, že mluví tak opovrhlivě o obuvnících. Byli zrovna tak dobrými vojáky jako lepší lidé. Adolf Bethke je také obuvník, a rozuměl vojně víc než leckterý major. U nás záleželo jenom na tom, jaký kdo je, a ne čím je. Nedůvěřivě si účetního radu prohlížím. Zrovna teď chrlí jeden vzdělaný citát za druhým, a je docela možné, že sežral všechnu školní moudrost; ale kdybych potřeboval, aby mě raněného někdo přitáhl z ostřelované země nikoho, spolehl bych se raději na Adolfa Bethka.

* * *

Jsem rád, když konečně sedáme ke stolu. Vedle mne sedí mladé děvče, které má na krku boa z labutěnky. Líbí se mi, ale nevím, co s ní. Na vojně člověk málo mluvil, a s dámmi už vůbec ne. Ostatní se živě baví. Snažím se dávat pozor, abych něco pochytil a něčemu se přiučil.

V čele stolu sedí účetní rada, jenž právě prohlašuje, že válka vlastně byla vyhraná a že jsme jenom měli vydržet ještě dva měsíce. Mně se z toho kecání dělá přímo nanic, neboť každý voják ví, že jsme prostě už neměli ani munici, ani lidi. Dáma, která sedí naproti účetnímu radovi, vypráví o svém padlém muži, a mluví přitom tolik o sobě a tak důležité, jako kdyby byla padla ona, a ne on. Na dolním konci stolu se hovoří o akcích a o mírových podmínkách a každý tomu ovšem rozumí lépe než lidé, kteří se tím opravdu zabývají. Muž s nosem jak skoba vypráví cosi o ženě svého přítele s tak licoměrným soucitem, že by mu za tu špatně skrývanou škodolibost patřilo hodit sklenici do vizáže.

Až se mi hlava motá z toho mluvení a nemohu už rozhovor ani pořádně sledovat. Dívka s labutím boa se mě uštěpačně ptá, zda jsem v poli oněměl.

„Kdepak, to ne," odpovídám a myslím si: škoda, že zde nesedí Kosole a Tjaden, ti by se nařehtali nad pitominami, které tady kolportujete a na které jste ještě pyšní. Ale přece mně trochu hněte, že neumím nějakou trefnou poznámkou říct, co si myslím.

Naštěstí přinášejí právě v tu chvíli na stůl krásně vypečené kotlety. Podle vůně zjišťuji, že to jsou opravdové vepřové kotlety, pečené na pravém sádle. Pohled na tuto lahůdku mě odškodňuje za všechno příkoří. Podávám si pěkný kousek a začínám s opravdovým požitkem žvýkat. Chutná to velkolepě. Nekonečně dlouho je tomu, co jsem jedl čerstvé kotlety. Ve Flandrech to bylo naposledy — tam jsme chytli dvě podsvinčata — jednoho nádherně vlahého letního večera jsme je sežrali až na kůstky — tenkrát žil ještě Katczinsky, — ach, Katczo, — a Haie Westhus, — to byli jinší chlapi, než tady doma — podpírám lokte o stůl a zapomínám na všechno kolem, tak zřetelně je vidím před sebou.

Čuňata byla taková křehoučká — bramborové placky jsme si k tomu upekli — a Leer byl také při tom a Pavel Bäumer — Pavel, ano Pavel — už nic neslyším a nevidím, jak se zatoulávám do vzpomínek ...

Chichot mě probouzí. U stolu zavládlo ticho. Teta Lina vypadá jak láhev kyseliny sírové. Děvče vedle mne potlačuje smích. Všichni se dívají na mne. Pot mi vyráží na celém těle. Sedím tady jako tenkrát ve Flandrech, lokty bezděčně opřené o stůl, kost v klepetech, prsty plné sádla, a okusuju zbytek kotlety — ostatní však jedí způsobně vidličkou a nožem.

Ani nedutám. Rudý jak pivoňka hledím před sebe a odkládám kost. Jak jsem se jenom mohl takhle zapomenout? Ale vždyť to nejsem ani jinak zvyklý; na frontě jsme jedli vždycky tak, měli jsme nanejvýš lžici nebo vidličku, nikdy však talíř.

Do mého studu a zahanbení se najednou mísí vztek. Vztek na tohohle strýce Karla, jenž okázale hlasitě začíná mluvit o válečných půjčkách; vztek na všechny tyto lidi, kteří se tak kasají se svými moudrými slovy; vztek na celý tento svět zde, který si tak samozřejmě žije dál se svými pitomými záležitostkami, jako by nikdy nebyla bývala ta hrůzná léta, v nichž přece bylo jen jediné: smrt, nebo život, a jinak nic.

Mlčky a vzpurně do sebe cpu, co se do mne vejde. Chci se alespoň dosyta najíst. Jakmile je to možné, ztrácím se.

V šatně stojí sluha ve fraku. Beru si své svršky a syčím na něho: „Tebe jsme měli mít v poli, ty paviáne polírovaná! Tebe a celou tu sebranku tady!" Pak prásknu za sebou dveřmi.

Vlk mě čekal před domem. Radostně na mne vyskakuje. „Pojď, Vtku," říkám, a najednou si uvědomuju, že to nebyl malér s kotletou, co mě tak rozezličilo, ale že je to jen ten zatuchlý, samolibý duch někdejších let, který se pořád ještě roztahuje a nafukuje.

„Pojď, Vtku," opakuju, „to nejsou lidé pro nás! S každým Tomíkem, s každým umouněným francouzským frontákem bychom si rozuměli lip!"

Pojď, půjdeme k našim kamarádům! Tam je to hezčí, i když žerou rukama a krkají! Pojď!"

Dáváme se do běhu, pes a já, utíkáme co můžeme, rychleji, rychleji, hekajíce, štekajíce, utíkáme jako blázni, s blýskajícím očima — všechno at' vezme čert, žijeme, vid', Vku, žijeme!

V.

Ludvík Breyer, Albert Trosske a i já jsme na cestě do školy. Vyučování se má zase začít. Byli jsme žáky učitelského ústavu a na této škole se nedělaly válečné zkoušky.

Kamarádi, kteří narukovali z gymnasia, to měli lepší. Mnozí mohli složit válečnou maturitu, než šli na vojnu nebo když byli na dovolené. Ti, kteří této možnosti nevyužili, musí ovšem také zpátky do tříd. Karel Bröger je mezi nimi. Jdeme kolem domu. Zelené měděné desky věží jsou pryč a na jejich místě je šedá lepenka. Věže proto vypadají nějak plesnivě a ohlodaně, a celý kostel vyhlíží skoro jako továrna. Z měděných desek se nadělaly granáty.

„To Pánu Bohu taky ve snu nenapadlo," říká Albert.

Na západní straně chrámu, v křivolaké uličce, je dvoupatrová budova učitelského ústavu. Šikmo přes ulici je gymnasium. Za ním řeka a valy s lípami. Než se z nás stali vojáci, znamenala pro nás tato budova celý svět. Pak se naším světem staly zákopy. Teď jsme zase tady. Ale toto už není náš svět. Zákopy byly silnější.

* * *

Před gymnasiem potkáváme našeho bývalého kámoše Jiřího Rahe. Byl poručíkem a velitelem roty, ale o dovolené vysedával po hospodách, dal se na chlast a na maturitu ani nevzpomněl. Proto musí teď zpátky do sexty, ve které už dvakrát propadl.

„Je to pravda, Jirko?" ptá: "- se ho, „že se z tebe venku stal prvotřídní latinář?"

Rahe se směje a nese se na svých dlouhých nohách ke gymnasiu.

„Dej si pozor," volám ještě za ním, „abys nedostal čtyřku z mravů."

Posledního půl roku byl letcem. Sestřelil čtyři Angličany, ale nevěřím, že by ještě uměl provést důkaz o správnosti Pythagorovy věty.

Jdeme dál k ústavu. Ulice se hemží uniformami. Objevují se tváře, které člověk už skoro zapomněl, jména, která člověk už léta neslyšel. Přibelhal se Hans Walidorf, kterého jsme v listopadu 17 přitáhli z terénu s roztráštěným kolenem. Vzali mu nohu i se stehnem a teď nosí těžkou protézu se složitými panty, a při chůzi pod ním duní zem. Kurt Leipold je tady, směje se a sám se představuje: Götz, rytíř Berlichingen, muž s železnou pěstí. Má umělou pravou paži. Pak přichází někdo z brány a říká chroptivým hlasem: „Mě už asi nepoznáváte, vidíte?"

Dívám se mu do tváře, pokud vůbec jakou má. Napříč čelem se táhne široká červená jizva. Sahá až do levého oka. Maso tam přerostlo, takže oko je malé a jaksi zapadlé. Ale ještě je tam. Napravo však je oko strnulé, ze skla. Nos je pryč, černý hadřík zakrývá to místo. Jizva, která vychází zpod hadříku, dělí ústa dvakrát ve dvě. Rty jsou opuchlé a křivě srostlé, což je příčinou chroptivé řeči. Zuby má umělé. Je na nich vidět svorku.

Bezradně se koukám. Chroptivý hlas říká: „Pavel Rademacher."

Teď ho poznávám. Ano, vždyť to je jeho šedý proužkovaný oblek. „Dobrý den, Pavle, copak pořád děláš?"

„Vždyť vidíš," pokouší se přimět rty k úsměvu, „dvě rány lopatkou. A tohle se při tom svezlo." Zvedá ruku, na které chybí tři prsty. Smutně mžiká jeho jedno oko. Druhé se dívá strnule a nezúčastněně do dálky. „Jenom kdybych věděl, jestli se ještě můžu stát kantorem. S řečí je to moc špatné. Je mi vůbec rozumět?"

„Docela dobře," odpovídám „Ostatně se to určitě časem zlepší. Jistě se to dá ještě operovat."

Pavel Rademacher krčí rameny a mlčí. Zdá se, že si nedělá mnoho nadějí. Kdyby to šlo operovat, jistě by to už byli udělali.

Vílik se k nám přidává a zvěstuje poslední novinky. Dovídáme se, že Börkmann přece jenom na ten průstřel plic zemřel. Přidaly se k tomu rychlé úbytky. Henze se zastřelil, když se dověděl, že jeho zranění míchy znamená živořit nadosmrti ve vozíku. To lze pochopit: Henze byl naším nejlepším fotbalistou. Meyer padl v září, Lichtenfeid v červnu. Lichtenfeid byl jen dva dny venku.

Najednou jsme načisto tumpachová. Malá, zakrnělá postavička stojí před námi.

„Cože, Westerholt?" ptá se Vílik nedůvěřivě.

„To bych prosil, ty muchomůrko," odpovídá tázaný. Vílik je načisto z konceptu. „Já myslel, že jseš mrtvý."

„Ještě ne," odpovídá Westerholt spokojeně.

„Ale vždyť jsem to četl v novinách."

„Tak to byla kachna," zubí se klouček.

„Člověk se už na nic nemůže spolehnout," říká Vílik a potřásá hlavou. „Myslel jsem, že tě už dávno sežrali červi."

„Po tobě, Víličku, po tobě," odpovídá Westerholt samolibě, „ty jsi na řadě dřív. Zrzouni nemají dlouhé živobytí."

* * *

Vstupujeme do budovy. Dvůr, na kterém jsme o přestávce jídávali chleba s máslem, třídy s tabulemi a škamnami, chodby s řadami věšáků — všechno je to zrovna takové jako dřív, ale nám to připadá jako z jiného světa. Jenom pach zešeřelých místností dobře poznáváme; není tak silný, ale velmi podobný pachu kasáren.

V aule ústavu září stovkou píšťal velké varhany. Napravo od nich stojí skupina našich profesorů. Na ředitelově pultě jsou dva kořenáče s něčím, co vyhlíží jako fikus. Před tím visí vavřínový věnec se stuhou. Ředitel je v parádním kabátu s dlouhými šosy. Čeká nás tedy slavnostní uvítání.

Kupíme se do houfu. Nikomu se nechce stát v první řadě. Jenom Vilík si tam stoupá. Je prost jakékoliv trémy. Jeho zrzavá palice svítí v přítmí sálu jako červená lucerna pufu.

Koukám se na skupinu profesorů. Dříve pro nás znamenali víc než jiní lidé; nejenom proto, že byli našimi představenými, ale i proto, že — ač jsme si z nich občas tropili šoufky — jsme v ně přece jen opravdu věřili. Dnes je to pro nás pouhý hlouček obstarších mužů, kterými přivětivě opovrhujeme.

Tak tady nyní stojí a chtějí nás zase poučovat. Je na nich vidět, že jsou ochotni obětovat něco ze své důstojnosti. Ale čemu nás Koneckonců mohou naučit? Známe teď život lépe, než oni, nabyli jsme jiného vědění, tvrdého, krvavého, krutého a nelítostného. Dnes bychom mohli učit my je, ale kdo by o to stál! — Kdyby se teď na aulu přihnal nečekaný útok, začali by úzkostlivě a bezradně hopsat jako splašení králíci, kdežto z nás by nikdo neztratil hlavu. Klidně bychom ihned udělali nejnutnější opatření. Prvním z nich by bylo zavřít pány profesory, aby nám při obraně nemohli překážet.

* * *

Ředitel si odkašlává, a začíná proslov. Slova mu skáčou z úst hladce a oble, je to výborný řečník, to se mu musí nechat. Mluví o gigantickém zápolení, o hrdinném boji vojsk, o bitvách, o vítězství a o udatenství. Ale přes ta krásná slova v tom cítím osten snad právě pro ta krásná slova. Tak hladké a oblé to nebylo. Dívám se na Ludvíka; Ludvík se dívá na mne; Albert, Walidorf, Westerholt, Reinersmann, žádnému se to nechce líbit.

Ředitel se rozohňuje vlastními slovy. Oslavuje nyní nejen hrdinství tam venku, ale i tišší hrdinství doma. „I my zde ve vlasti jsme konali svoji povinnost až do krajnosti, uskrovnováli jsme se a hladověli pro naše vojíny, strachovali a chvěli jsme se o ně, těžké to bylo, a vytrvat bylo snad občas ještě těžší zde pro nás, než pro naše čacké hochy v šedé uniformě tam v poli —“

„Těbůh,“ ozývá se hlas Westerholtův. Šum se vzrývá. Starý se dívá úkosem k nám a pokračuje:

„Leč nelze zajisté srovnávat jedno s druhým. Oni tam venku hleděli bez bázně do železné tváře smrti a vykonali velkou svoji povinnost, a i když našim zbraním nebylo souzeno konečné vítězství, stůjme nyní tím více v planoucí lásce k naší těžce zkoušené otčině, budujme ji znova od základů, navzdory nepřítelům všem, podle jadrných slov našeho velikána Goetha, jenž z minulých staletí tak životně a nabádavě k nám volá do chaosu našich dob. Vzdor bouří a zlobě, být pevný sám v sobě!“

Hlas starého klesá o tercii. Je teď zahalen ve flóru natřen křížem velebností. Černou skupinou učitelů prochází pohnutí. Jejich tváře ukazují najednou soustředění a vážnost.

„Obzvláště ale chceme zde vzpomenouti padlých chovanců našeho ústavu, kteří radostně chvátali do pole, aby chránili vlast, a kteří zemřeli na poli cti. Jedenadvacet kamarádů není už mezi námi — jedenadvacet bojovníků nalezlo heroickou smrt zbraní; — jedenadvacet hrdinů odpočívá v cizí zemi a sní o třeskotu bitev ve věčném spánku pod zeleným trávnickem —“

V tu chvíli zaznívá krátký halasný řehot. Ředitel, trapně dotčen, se odmlčuje. Smích pochází od Vilíka, který zde stojí masivně a nedojatě jak šifonér.

Jeho tvář je rudá jak krocaní krk, tak je vzteklý.

„Zelený trávnick — zelený trávnick —“ kóktá, „věčný sen? V blátě leží, rozstřílení, roztrhaní, v bažinách utopení —. Zelený trávnick! Copak tady píšeme kompozici?“ Vilík šermuje rukama jak větrník ve vichřici. „Heroická smrt! Vám šplouchá na maják.“

Chcete vědět, jak doopravdy umřel malý Hoyer? Celý den ležel v ostnatém drátě před zákopem a křičel, a střeva mu visela z břicha jak makaróny. Pak mu střepina utrhla prsty a dvě hodiny nato kus nohy a pořád ještě žil, a pořád se pokoušel zastrčit si druhou rukou střeva do těla, a večer teprve to s ním bylo u konce. Když jsme potom v noci mohli k němu, byl proděravěný jak struhadlo. Jděte vyprávět jeho matce, jak umřel, jestli máte kuráž!“

Ředitel zbledl do šeda. Je na vahách, zda má za-kročit v zájmu kázně, nebo udobřovat. Ale nemá pokdy ani na jedno, ani na druhé.

„Pane řediteli,“ začíná Albert Trosske, „nejsme tady, abychom od vás slyšeli, že jsme dělali, co jsme mohli, ačkoliv jsme bohužel nemohli zvítězit. Na to vám sereme —“

Ředitel vrávorá, a s ním celý učitelský sbor i aula, varhany se chvějí. „Prosil bych důrazně, aby alespoň způsob vyjadřování —“ pokouší se rozhořčeně —

„Nasrat, nasrat a ještě jednou nasrat!“ opakuje Albert, „to bylo po léta u nás každé třetí slovo, abyste to konečně jednou věděli! Když se nám venku vedlo tak blbě, že jsme už dávno zapomněli všechny pitominy, které jste do nás vtloukli, tak jsme zařali zuby a řekli nasrat, a pak to zase šlo. Zdá se, že vůbec nevíte, co se děje! Sem k vám nepřišli žádní způsobní chovanci, nepřišli žádní milí žáci, vojáci jsou tady!“

„Ale pánové,“ volá starý skoro prosebně, „nedorozumění — trapné nedorozumění —“

Ale nemůže větu dokončit. Do řeči mu skáče Helmut Reinersmann, který na Yseře vynesl svého raněného bratra z

nejtěžší palby. Když ho na obvazišti složil, byl bratr mrtev.

„Nepadli," volá Reinersmann divoce, „nepadli, aby se o nich řečňovalo. Jsou to naši kamarádi, a tím to hasne, a nechceme, aby o tom někdo mlátil hubou."

Vaule je rázem divoký chaos. Ředitel je zděšený a načisto z konceptu. Učitelský sbor se podobá hejnu vyplašených slepic. Jen dva profesori jsou klidní. Byli vojáky.

Teď se starý pokouší uchlácholit nás za každou cenu. Je nás příliš mnoho, a příliš mohutný je hlas Homeyera Viléma, jenž stojí před ním. Kdopak ví, co by takoví zdivočelí chlapi ještě mohli provést, snad dokonce v nejbližší chvíli vytáhnou z kapes ruční granáty. Ředitel máchá rukama jak archanděl křídly. Leč nikdo ho nedbá.

Najednou se však rámus utiňuje. Ludvík Breyer předstoupil. Vaule rázem vládne ticho. „Pane řediteli," praví Ludvík svým jasným hlasem, „vy sám jste viděl válku po svém způsobu. S vlajíci prapory, s nadšením a s vojenskou hudbou. Ale viděl jste jí jen k nádraží, ze kterého jsme odjížděli. Nechceme vás pro to kárat. Vždyť i my všichni jsme kdysi smýšleli stejně jako vy. Ale potom jsme poznali druhou stránku. Patos roku 1914 se brzo rozplynul. Ale přece jsme vytrvali, protože nás drželo pohromadě něco hlubšího, něco, co se zrodilo teprve venku, odpovědnost, o které vy nic nevíte a o které se nedá mluvit."

Ludvík se chvíli dívá před sebe. Pak si protírá čelo a mluví dál: „Nechceme po vás, abyste se zodpovídal; — to by bylo pošetilé, neboť nikdo nevěděl, co přijde. Ale žádáme po vás, abyste nám zase znovu nepředpisoval, jak o těch věcech máme smýšlet. Šli jsme do pole s nadšením, slovo vlast na rtech; — a vrátili jsme se tiše, ale s pojmem vlast v srdcích. A proto vás teď prosíme, abyste mlčel. Zanechte velkých slov. Už se k nám nehodí. A nehodí se také k našim mrtvým kamarádům. My je viděli umírat. Vzpomínka na to je ještě tak blízka, že nesneseme, aby se o nich mluvilo tak, jak jste mluvil vy. Zemřeli pro víc než pro to."

Kolem se rozhostilo ticho. Ředitel spiná ruce. „Ale Breyere," praví tiše, „tak — tak jsem to přece nemyslel —" Ludvík mlčí.

Za chvíli ředitel pokračuje. „Tak mi přece řekněte sami, co chcete."

Díváme se jeden na druhého. Co chceme? Jo, kdyby se to dalo říct jednou větou. Silný cit v nás nejasně vře, — ale hned slova? Slova pro to ještě nemáme. Snad je později jednou budeme mít!

* * *

Po chvíli mlčení se však do popředí prodírá Westerholt a staví se zešířena před ředitele. „Mluvme o praktické stránce situace," říká, „to je teď nejnaléhavější. Jak jste si to s námi představoval? Zde stojí sedmdesát vojáků, kteří mají zase zpátky do škamen. Říkám vám rovnou: z té vaší učební látky nevíme už skoro nic, ale nemáme ani chuť ještě dlouho tady vysedávat."

Ředitel nabývá zase rozvahy. Prohlašuje, že o těchto věcech ještě není pokynů z vyšších míst. Zatím že nás proto musí patrně rozdělit do tříd, ze kterých jsme odešli. Později že se uvidí, co se dá dělat.

Repot a smích mu odpovídají.

„To snad ani sám nevěříte," říká Vilík nevrle, „že se posadíme mezi děti, které nebyly na vojně a že budeme způsobilě zvedat prsty, když něco budeme vědět. My zůstaneme pohromadě."

Teď teprve vlastně vidíme, jak komické to všechno tady je. Po celá léta jsme směli střílet, bodat zabíjet; — ale teď najednou má záležet na tom, zda jsme do toho zabíjení šli ze druhé nebo ze třetí třídy. Jeden uměl už počítat se dvěma neznámými druhý znal teprve rovnice s jednou neznámou. To jsou rozdíly, které zde padají těžce na váhu.

Ředitel slibuje, že navrhne školským úřadům, aby pro vojáky povolily zvláštní kursy.

„Na to nemůžeme čekat," praví Albert Trosske stručně. „Bude lepší, když to zařídíme sami."

Ředitel neodpovídá vůbec nic; mlčky jde ke dveřím.

Učitelé jdou za ním. I my se hrneme ven a aula duní našimi kroky. Předtím však Vilík, pro jeho vkus se tahle záležitost obešla příliš krotce, bere oba květináče s ředitelova pultu a tříská jimi o zem. „Tuhle zeleninu jsem beztak jakživ nemohl ani vidět," říká zarputile. Vavřínový věnec sází Westerholtovi na palici. „Uvaž si z toho polívku —"

* * *

Z doutníků a dýmek se valí kouř. Sedíme s vojáky, kteří nemají dokončené gymnasium, a radíme se. Přes sto vojáků, osmnáct poručíků, třicet šikovatelů a poddůstojníků.

Westerholt přinesl exemplář starého Školního kázeňského řádu a nahlas z něho předčítá. Jde to je pomalu, protože za každým odstavcem propuká řehot. Nechápeme, že tohle kdysi pro nás platilo.

Westerholtovi je nejvíce k smíchu, že jsme před válkou bez povolení třídního učitele nesměli být po sedmé hodině večer už na ulici. Ale Vilík ho usazuje. „Jenom buď zticha, Alvine," volá na něho, „vždyť jsi svého třídního blamoval víc než kdo jiný. Jseš hlášený jako padlý, dojatej řídá ti věnuje nekrolog, jseš tam slavený jako hrdina a vzorný žák a máš tolik nestydatosti, že se po tom všem ještě vrátíš zpátky živý! Starej je tím pádem nynčko v pěkný bryndě. Musí teď všechno odvolat, co pěkného řekl o tobě, jako o mrtvole. — Neboť v matice a ve slohu jseš jistě stejně pod psa jako dřív."

* * *

Volíme radu žáků; naši učitelé jsou snad dost dobří k tomu, aby nám nahustili do hlavy pár věcí nutných pro zkoušku; ale právo o nás rozhodovat, to už jim dát nemíníme. Za náš ústav volíme Ludvíka Brejera, Helmuta Reinersmanna a Alberta Trösska; — za gymnasisty je zvolen Jiří Rahe a Karel Bröger.

Pak určujeme tři zástupce, kteří půjdou zítra k místním úřadům a kteří potom pojedou na ministerstvo prosadit naše požadavky ohledně délky kursu a ohledně zkoušek. Tímto úkolem je pověřen Vilík, Westerholt a Albert. Ludvík nemůže jet, protože ještě není dost zdravý.

Naši tři delegáti dostávají vojenské průkazy a volné jízdenky. Máme jich na skladě celé bloky. Poručíků a členů vojenských rad, jejichž podpisů je třeba, máme také dost.

Helmut Reinersmann dodává celé záležitosti správnou fasádu. Vyzývá Vilíka, aby nechal doma novou blůzu, kterou vyfoukl skladníkovi, a aby si na cestu oblékl nějakou starou, záplatovanou, s dírami od střepin.

„Proč to?“ ptá se Vilík zklamaně.

„Na kancelářské škrabáky působí takové kvádříčko líp než tisíc argumentů,“ vysvětluje Helmut.

Vilík se zdráhá, neboť je pyšný na svůj nový háv a chtěl by se v něm blýskat po velkoměstských kavárnách. „Když u toho školského vašnosti bouchnu pořádně pěstí do stolu, bude to působit stejně důkladně,“ hájí svou novou uniformu.

Ale Helmut je neústupný. „Nemůžeme všechno rozmlátit a vybilít, Vilíku,“ říká, „nedá se nic dělat, my ty lidi teď potřebujeme. Když bouchneš do stolu v té záplatované uniformě, vymůžeš pro nás všechny víc, než když budeš oháknutý jako teď. To panstvo už je takové, dej na moje slova.“

Vilík konečně souhlasí. Potom se Helmut obrací k Alvinu Westerholtovi a bedlivě si ho prohlíží. Zdá se mu, že je příliš holý. Proto dostává na hrud' Brejerovy řady a vyznamenání. „Teď bude tvůj výklad působit na pány úředníky mnohem přesvědčivěji,“ dodává Helmut.

U Alberta takových adaptací není třeba. Má sám na prsou kovového zboží, až to cinká. Teď jsou všichni tři dokonale vyštafírování. Helmut spokojeně prohlíží své dílo. „Výborně,“ říká, „a teď plavte! Ukažte těm zápecníkům, co je opravdová front'ácká kušna.“

„Na což se můžeš spolehnout,“ prohlašuje Vilík, který se zatím zase našel.

* * *

Doutníky a dýmky hulí. Přání, myšlenky a tužby se mísí a bublají. Bůhví, co z nich bude. Sto mladých vojáků, osmnáct poručíků, třicet šikovatelů a poddůstojníků zde sedí a chce začít žít. Každý z nich je s to provést rotu, útočící v obtížném terénu, nepřátelskou palbou s nejmenšími ztrátami, žádný z nich by se ani na vteřinu nerozmýšlel, jak správně jednat, kdyby v noci jeho krytem zazněl řev „už jdou“, každý z nich je kován a vyžíhán v bezpočtu nelítostných dnů, každý z nich je dokonalým vojákem, nic víc a nic méně.

Ale pro mír? Hodíme se pro mír? Hodíme se vůbec ještě k něčemu jinému než k vojenské službě?

DÍL TŘETÍ

I.

Jdu z nádraží, přijel jsem navštívit Adolfa Bethka. Jeho dům poznávám na první pohled, dost často mi ho tam venku v poli popisoval.

Zahrada s ovocnými stromy. Jablka ještě nejsou všechna očištěna. Mnoho jich leží v trávě pod stromy. Na volném prostranství přede dveřmi stojí obrovský kaštan. Půda pod ním je plničká rudě hnědého listí, i kamenný stůl a lavice pod stromem. Z listí se leskne nazrálá běloba kaštanů v puklých pichlavých slupkách.

Sbírám pár kaštanů a dívám se na lakované, žíhané kousky mahagonu se světlejší klíční skvrnou. Že to všechno je ještě vůbec na světě, říkám si a rozhlížím se: ty pestré stromy tady, lesy, zahalené v modrý opar — lesy, nikoli pahýly rozežrané od granátů; vítr na poli, prostý dým ze střelného prachu, bez smradu po plynu, zoraná, mastně se lesknoucí země, jež silně voní, zde ty koně před pluhy, nikoliv před muničními vozy, a za nimi, bez pušek, zas vrácení domovu, oráči, oráči ve vojenském stejnokroji.

Slunce je schované za mračna nad lesíkem, ale svazky paprsků sálají stříbrně do modře nebe, pestré draky dětí stojí vysoko na nebi, plíce dýchají, chladně proudí vzduch do nich a z nich, — není už děl, není už min, žádná torna netísni hrud', žádný opasek netlačí těžkými sumkami na žaludek — tentam je pocit věčné opatrnosti a střežení, jenž člověku svíral týl, je konec věčnému polopližení, které každou vteřinu mohlo přejít v pád, v leh, v hrůzu a smrt — svobodně a zpřímá, s bezstarostnými rameny si vykračují, a cítím sílu této chvíle: že jsem živ a že jdu navštívit svého kamaráda Adolfa.

* * *

Domovní dveře jsou pootevřené. Napravo je kuchyň. Klepám. Nikdo neodpovídá. Přejí hlasitě dobrý den. Nic se nehne. Jdu dál a otevírám ještě jedny dveře. Kdosi sedí o samotě za stolem; — teď zvedá rozcuchanou hlavu, zarostlou tvář. Stará uniforma, jediný pohled: Bethke.

„Adolfe," volám radostně, „copak jsi neslyšel? Zrovna jsi spal, co?"

Bethke zůstává nehybně sedět a podává mi ruku. „Přijel jsem se na tebe podívat, Adolfe."

„Hezké od tebe, Arnošte," říká mdle.

„Stalo se ti něco, Adolfe?" ptám se udiveně.

„Ale, nechme toho, Arnošte ..." Sedám si vedle něho. „Člověče, Adolfe, copak je ti?"

Bethke mává odmítavě rukou. „To nic, Arnošte, nechme toho. Je dobře, víš, že aspoň jednou někdo z vás přišel."

Vstává. „Člověk by se ještě zbláznil, pořád tak sám..."

Ohlžím se. Jeho ženu není nikde vidět. Bethke chvíli mlčí a pak říká znova. „Dobře žes přišel." Hledá ve skříní kořalku a cigarety. Zavdáváme si žitně z tlustých skleniček, které mají pode dnem růžový ornament. Za oknem se prostírá zahrada a cesta, lemovaná ovocnými stromy. Nade vším vánek. Zahradní vrátka klapají. Z kouta bijí tmavě mořené pendlovky se závažími.

„Na zdraví, Adolfe!" — „Na zdraví, Arnošte!" Kočka se plíží světnicí. Jedním skokem je na šicím stroji a přede. Za nějakou dobu začíná Adolf mluvit.

„Pořád sem chodí a vykládají, rodiče, tchán, tchyně, a přitom mi nerozumí a já nerozumím jim. Jako bychom už nebyli ti sami lidé." Bethke opírá hlavu do dlaní. „Ty mi rozumíš, Arnošte, a já rozumím tobě, — ale u těchhle tady mi připadá, jako kdyby mezi námi byla zed'."

Nakonec potom slyším všechno.

* * *

Bethke přichází domů, tele na zádech a pytel s hromadou dobrého živobyť, káva, čokoláda, dokonce hedvábi na celé šaty.

Chce přijít načisto potichu, aby překvapil ženu, ale pes vyvádí jako pominutý a skoro převrací boudu, — tak už to nemůže vydržet a utíká cestou mezi jabloněmi, — jeho cesta, jeho stromy, jeho dům, jeho žena, — srdce mu buší nahoře v krku jako perlik, dveře, ještě hluboké nabrání dechu, dovnitř — „Marie ..."

Vidí ji, v mžiku ji pojaly jeho oči, všechno dohromady ho to zaplavuje, šero, domov, tíkající hodiny, stůl, velký ušák, žena — chce k ní. Ale ona couvá a dívá se na něho strnule, jako na zjevení.

Bethke ještě nic nechápe. „Tak jsi se polekala?" ptá se a směje se.

„Ano," říká bázlivě.

„To přejde, Marie," odpovídá, a třese se rozčilením. Ted', když je ve světnici, všechno se v něm chvěje. Je tomu opravdu už příliš dlouho.

„Nevěděla jsem, že už přijdeš, Adolfe," říká žena. Ustoupila až ke skříní a dívá se na něho velkýma očima. Così ledového po něm sáhlo a svírá mu plíce. „Copak se vůbec netěšíš?" ptá se bezradně a nemotorně.

„Ale ano, Adolfe..."

„Copak se něco stalo?" ptá se dál a pořád ještě stojí, jak přišel: tele na zádech a pytel přes rameno.

A teď už začíná brekot, žena leží hlavou na stole, proč by se to prý neměl dovědět hned, druzí mu to beztak řeknou, že s někým držela, že to na ni přišlo, že ani nechtěla a že jenom stále myslela na něho, a teď ať ji třeba zabije.

Adolf stojí a stojí a konečně pozoruje, že má ještě pořád tele na zádech. Sundává tornu, vybaluje z ní věci, třese se a pořád jenom myslí: to přeci nemůže být pravda, to přeci nemůže být pravda — a vybaluje dál, jenom teď nezahálet, něco dělat, hedvábi mu šustí v ruce, podává jí je, „to jsem ti chtěl přivést," a pořád myslí: přeci to nemůže být pravda, to přeci nemůže být vůbec pravda ... Bezradně drží v ruce a podává jí červené hedvábi a ještě pořád mu z toho všeho nic nedošlo.

Ona však pláče a nechce o ničem vědět. Bethke si sedá a přemýšlí a najednou má hrozný hlad. Na stole jsou jablka se stromů tam venku, krásné renety, bere jedno do ruky a jí, protože musí něco dělat. Ale pak ruka chabne a Bethke chápe, co se stalo. Šílený vztek v něm najednou plane, chce se mu něco rozmlátit a utíká ven, hledat toho chlapa.

Nenalézá ho. Tak jde do hospody. Vítají a zdraví ho; ale všichni jsou jako na jehlách, pohledy se mu vyhýbají a každý si dává pozor na jazyk, tak to teda už vědí.

Bethke se sice tváří, jako by se nic nedělo, ale kdo to má vydržet; — obrací do sebe sklenici něčeho, a když se ho kdosi ptá: „Byl jsi už doma?" odchází — a za ním, jak opouští výčep, je hluboké ticho. Běhá po polích a tak zabíjí čas, a najednou se smráká. Pak zase stojí před svým domem. Co má dělat, jde dovnitř. Lampa hoří, káva je na stole, opékané brambory jsou v pánvi na sporáku. Těžká bolest na něho padá, sráží ho, jak krásné by to bylo, kdyby bylo všechno v pořádku, dokonce bílý ubrus je na stole. Ale tak je to jenom ještě horší.

Žena je zde a už nepláče. Když Bethke sedí, nalévá mu kávu a nese na stůl brambory a salám. Ale pro sebe talíř na stůl nedává.

Dívá se na ni. Je bledá a přepadlá. Zase se v něm všechno zvedá v nesmyslný smutek. Nic už o tom nechce vědět,

nejraději by se zavřel a lehl na lůžko a zkameněl. Z kávy se kouří, odstrkuje šálek a také pánev s brambory. Žena se léká. Ví, co teď přijde.

Adolf nevstává, není s to vstát, jenom potřásá hlavou a říká: „Jdi pryč, Marie!”

Neodpovídá ani slova, bere si šátek na ramena, přistrkuje mu ještě jednou jídlo a říká bázlivým hlasem: „Aspoň se najez, Adolfe —” a pak jde. Jde, jde, svým tichým krokem, neslyšně, dveře se zavírají, venku hafá pes, vítr skučí kolem oken. Bethke je sám.

A potom ta noc.

* * *

Několik takových dní být sám v domě. to dere muže, jenž přišel ze zákopů. Adolf se pokouší chytit toho chlapa, aby mu zperázel kosti; ale ten zavčas zvětřil nebezpečí a vypařil se. Adolf na něho číhá a všude ho hledá; ale nemůže ho najít, a to ho dráždí.

Pak se objevují tchán a tchyně a říkají, aby si to přece jenom rozmyslel, žena že se už dávno zase umoudřila, čtyři roky být sama, to že také není žádná maličkost, vinu na všem že má ten chlap a za války že se přihodily ještě jinší věci — „Co má jeden dělat, Arnošte —” Adolf zvedá hlavu a dívá se na mě.

„Sakra, sakra,” říkám, „to je člověk v hajzlu.” „A pro tohle si přijedeš domů, Arnošte!”

Nalévám a pijeme. Jelikož už v domě nejsou doutníky pro Adolfa, a on sám nechce jít do hostince, jdu koupit kuřivo.

Adolf je silný kuřák a uleví se mu, když má cigáro. Proto kupuju hned celou krabici s krásným nápisem „Lesní mír”.

Jsou tlusté, hnědé, a mají velmi případné jméno. Jsou ze samého bukového listí, ale pořád je to ještě lepší než nic.

Když se vracím, je kdosi ve světnici a vidím hned, že je to Adolfova žena. Drží se zpřímá, ale její ramena jsou měkká. Je cosi dojemného v šíji ženy, mají do sebe vždycky něco dětského, a člověk se na ně vlastně nikdy nemůže doopravdy hněvat. Nemluvím ovšem o ženách tlustých, které mají sádelnatý zátylek.

Přeju dobrý den a smekám. Žena neodpovídá. Kladu před Adolfa doutníky, ale on si žádný nebere. Hodiny tikají.

Venku víří listí kaštanů, sem tam nějaký list zaharaší o sklo, jak jej vítr tiskne k oknu. Ty pětice zemité hnědých listů, spojených stonkem, hrozí zvenčí do světnice jako napřažené, sápadící se ruce, hnědé umrlčí ruce podzimu.

Konečně se Adolf hne a říká hlasem, který u něho neznám: „Tak přece už jdi, Marie!”

Žena se zvedá poslušně jako školačka, dívá se před sebe a jde. Ta měkká šíje, ta úzká ramena, jak je to všechno jenom možné?

„Takhle přichází každý den a sedí tady a nemluví a čeká a dívá se na mě,” říká Adolf usouzeně.

Mám s ním soucit, ale teď mám soucit také se ženou. „Pojeď se mnou do města, Adolfe, nemá to smysl, abys tady dřepěl,” navrhuji.

Bethke nechce. Venku štěká pes. Žena nyní prochází zahradními vrátky, jde zpátky ke svým rodičům.

„Copak chce zase k tobě?” ptám se. Kývá, že ano. Už se dál nevyptávám. To si musí vyřídit sám se sebou. „Přece jen bys měl jet se mnou,” pokouším se ho přemluvit.

„Později, Arnošte.”

„Tak si aspoň zapal doutník.” Strkám před něho krabici a čekám, až si poslouží. Pak mu podávám ruku. „Někdy se zas přijedu podívat, Adolfe.”

Doprovází mě až k vratům. Jdu, a za chvíli se ohlížím a mávám na něho. Adolf stojí pořád ještě u plotu a za ním je zase temnota večera jako tenkrát, když vystoupil z vlaku a když od nás odcházel. Měl zůstat u nás. Teď však je sám a nešťastný a nemůžeme mu pomoci, jakkoliv rádi bychom to udělali. Och, na frontě to bylo všechno jednodušší; — bylo už dobře, když člověk vůbec jenom žil.

II.

Ležím na pohovce, nohy mám natažené, hlavu na opěradle a oči zavřené. Prapodivně se mi splétají myšlenky v polospánku. Vědomí plihne mezi bděním a snem, a jako stín probíhá mou hlavou únava.

Za únavou vane nezřetelně vzdálený hluk děl, tiše hvízdají granáty a plechově se blíží zvonění gongů, které hlásí plynový útok; — ale ještě než mohu nahmatat masku, temnota bezhlesně ustupuje, půda, do které jsem se tiskl, se rozpouští a rozplývá v jakémsi teplejším, světlejším pocitu, je z ní zase plyšový potah pohovky, jenž se tiskne k mé skrání, nejasně a hluboce cítím: doma, — a plynový poplach zákopů taje v tlumeném štěrchání nádobí, které matka opatrně klade na stůl. Pak se znova blíží temnota, nacisto neslyšně, a s ní zase mručení vzdálených děl. Jen z daleka, jako by přicházela přes hory a doly a sedmero moří, slyším kanout slova, která se teprve znenáhla tvární ve smysl a pronikají do mého vědomí: „Salám je od strýce Karla,” říká matka do tlumeného dunění děl.

Slova mne dohánějí zrovna ještě na kraji kráteru, do kterého kloužu. A za slovy se kolem mne míhá sytá, sebevědomá tvář: „Jo ten,” říkám zlostně, a můj hlas zní, jako bych měl vatu v ústech, tak mě pořád ještě unášejí vlny únavy: „Ten blbec — ať jde — do prdele!” Pak padám, padám, padám, a stíny skáčou do kráteru za mnou a zaplavují mě v dlouhých vlnách, temněji a temněji —

Ale neusínám. Chybí něco, co tu předtím bylo, — stejnoměrné, tiché, kovové chřestění. Pomalu tápu zpátky k myšlení a otevírám oči. Předě mnou stojí matka s bledou, zděšenou tváří a dívá se strnule na mne.

„Copak je ti?“ volám ulekaně a vyskakuju. „Je ti špatně?“

„Ne, ne — ale že můžeš říct něco takového —“

Přemýšlím. Co jsem to jenom řekl? Ach, ano, to o strýci Karlovi — „No, maminko, nebuď tak háklivá,“ směju se, protože se mi ulevilo, „strýc Karel je přece opravdu šmelinář, vždyť to sama víš.“

„To jsem také nemyslela,“ odpovídá tiše, „ale že jsi mohl užít takového výrazu —“

Najednou si uvědomuju, co jsem vlastně v polospánku řekl. Stydím se, že se mi to muselo přihodit zrovna před matkou.

„Tak mi to uklouzlo,“ vysvětluju omluvně, „člověk si opravdu teprve musí zvyknout, že už není venku. Tam panoval drsný tón, maminko. Drsný, ale srdečný.“

Přičesávám si vlasy a zapínám blůzu. Pak hledám cigarety. Přitom vidím, že se matka pořád ještě na mne dívá a že se jí chvějí ruce.

Jsem překvapen a přestávám hledat cigarety. „Ale maminko,“ říkám a hrozně se dívám a kladu jí ruku na rameno, „tak lé to přece zase není. Vojáci už jsou takoví.“

„Ano, ano, to vím,“ odpovídá, „ale — že také ty-“

Směju se. Ovšem, samozřejmě že také já, chci říct, ale najednou mlčím a odstupuji od matky, tak mne cosi tálo. Sedám si na pohovku, abych se vzpamatoval.

Přede mnou stojí stará žena s utrápenou, smutnou tváří. Má sepjaté ruce, unavené, práci schvácené ruce, s měkkou vrásčitou kůží, z níž modravě vystupují žíly; ruce, které se udřely pro mě. Dříve jsem to nikdy neviděl, dřív jsem vůbec mnoho neviděl, protože jsem byl příliš mladý. Ale teď chápu, proč já jsem pro tuto vetřou, zbědovanou ženu jiný než všichni ostatní vojáci na světě: jsem její dítě.

Vždycky jsem pro ni zůstal dítětem, i jako voják. Ve válce viděla jen smečku nebezpečných bestíí, které jejímu ohroženému dítěti ukládají o život. Ale nikdy jí nepřišlo na mysl, že toto ohrožené dítě je právě tak nebezpečnou bestíí pro děti jiných matek.

Můj pohled přechází z jejích rukou na ruce mé. Jím jsem v květnu 1917 zabil Francouze. Odporně horká krev mi tekla po prstech, když jsem, nepřítelny strachy a vztekem, znova a znova do něho vrážel bodák. Potom jsem zvrátil, a celou noc jsem proplakal. Teprve ráno mě Adolf Bethke dokázal uklidnit; bylo mi tenkrát zrovna osmnáct let a byla to moje první zteč.

Pomalou obracím ruce dlaněmi vzhůru. Za velkého pokusu o průlom začátkem července jsem jimi zastřelil tři lidi. Uvázli v drátěných zátarasech celý den tam viseli. Jejich bezvládné paže se klátily ve vzduchu, když explodovaly granáty, často to vypadalo, jako by hrozily, někdy však také jako by prosily o slitování a pomoc. Později jsem jednou hodil na dvacet metrů ruční granát, který nějakému anglickému hejtmánovi utrl obě nohy. Hrozně křičel, hlavu měl vzepnutou, ústa dokořán, :-nataženými pažema vzpíral trup, že vypadal jako tuleň; potom však rychle vykrvácel.

A teď tu sedím před svou matkou, a ona málem pláče, protože nedovede pochopit, jak jsem mohl tak zesurovět, že užívám neslušných výrazů.

„Arnošte,“ říká tiše, „už jsem ti dávno chtěla říct: tolik jsi se změnil. Jsi pořád takový neklidný.“

Ano, říkám si potichu a trpce, změnil jsem se. Copak ještě vůbec o mně víš, matko? Je to už jen vzpomínka, nic jiného než vzpomínka na nějakého romantického tichého chlapce dávných dob. Nikdy, nikdy se nesmíš dovědět víc o posledních letech, nikdy nesmíš tušit, jaké to ve skutečnosti bylo a co se ze mě stalo. Z pouhé setiny toho by ti puklo srdce, tobě, která se už chvěješ a hanbíš pro jediné slovo, protože ti už otřásá tvou představou o mně. „Však ono se to časem zlepší,“ říkám, abych něco řekl, a snažím se tím uklidnit i sám sebe.

Sedá si a sklání se ke mně a hladí mi ruce. Schovávám je do kapes. Matka se na mne smutně dívá. „Chvillemi jsi mi docela cizí, Arnošte, v takových chvílích máš tvář, kterou u tebe vůbec neznám.“

„Musím si teprve zvyknout,“ říkám, „pořád ještě mám pocit, jako bych tady byl jen na návštěvě —“

Soumrak vniká do pokoje. Z předsíně přichází můj pes a lehá si přede mnou na podlahu. Oči se mu lesknou, jak tak ke mně vzhlíží. Je také ještě neklidný a také si ještě nezvykl.

Matka se zamyšleně opírá o lenoch pohovky. „Jenom když ses vrátil, Arnošte —“

„Ano, to je hlavní věc,“ říkám a vstávám.

Matka zůstává sedět v koutě pohovky, malinká postavička v soumraku, a v podivném něžném dojetí cítím, jak náhle se úlohy změnily. Teď je z nás dvou ona tím dítětem.

Miluju ji, ach, kdybych jí byl mohl milovat více než teď, když vím: nikdy nemohu k ní přijít a být u ní a všechno jí říct a najít snad klid. Neztratil jsem ji? Najednou cítí, jak cizí a osamělý teď vlastně jsem.

Matka má zavřené oči. „Obleču se a půjdu ještě trochu do města,“ šeptám, abych ji nerušil. Matka přikyvuje. „Ano, synku,“ říká — a za chvíli tiše — „chlapečku můj hodný.“

Cítím ta slova jako bodnutí do srdce. Opatrně za sebou zavírám dveře.

III.

Louky jsou mokré a s cest stéká voda, zurčí a mlaská. V kapse pláště mám malou skleničku od zavařeniny, a jdu podle strouhy, vroubené topoly. Zde jsem jako chlapec chytával ryby a motýly, a pod stromy jsem lehával a sníval.

Na jaře bývala strouha plná žabího potěru a řas. Světlé, zelené chaluhy se kolébaly v malých jasných vlnkách, dlouhonohé vodoměrky, říkali jsme jim bruslaři, se klikatě proháněly mezi rákosím a hejna rybek-koljušek vrhala na slunci mihotavé úzké stíny do zlatitého písku.

Je chladno a vlhko. V dlouhé řadě stojí topoly podle strouhy. Jejich větve jsou holé, ale visí v nich lehký, modravý

dech. Jednoho dne se zase zazelenají, vítr v nich bude šumět, a slunce bude zase teple a blaženě spočívat na tomto koutu země, jenž chová tolik vzpomínek mého mládí.

Dupám do břehu. Pár rybiček vyráží. To už se nemohu udržet. Tam, kde se strouha zužuje tak, že mohu nad ní stát rozkročmo, číhám, až se mi podaří

chytit do dlaní dvě koljušky. Přelévám je do sklenice a prohlížím si je.

Míhají se sem a tam, jsou graciézní a dokonalé, s těmi třemi ostny na hřbetě, s tím štíhlým, hnědým tělem a kmitajícími hrudními ploutvičkami. Voda je čirá jak křišťál. Odrazy skla se v ní zrcadlí. A najednou se mi tají dech, tak silně pocítuji, jak krásné to je, ta voda ve sklenici, se světly a odrazy.

Opatrně беру sklenici do ruky a putuji dál, držím ji pozorně a občas se do ní dívám, s tlukoucím srdcem, jako bych do té sklenice byl chytit své mládí a nesl si je teď domů. Usedám při kraji škarpy, na níž plují silné vrstvy žabince, a vidím modře žíhané mloky, kteří stoupají zvolna vzhůru jako volné miny, aby nabrali vzduchu. Larvy chrostíků lezou pomalu bahnem, brouk potápník vesluje líně po dně a zpod trouchnivějšího kořene se na mne dívají udivené oči nehybné žáby.

Vidím všechno, a je v tom víc, než lze vidět; — je v tom ještě vzpomínka, touha a štěstí minulosti.

Opatrně беру sklenici a jdu dál, a hledám a doufám. — Vítr vane, a modře leží na obzoru hory.

Ale najednou mnou projíždí šílené leknutí — k zemi, k zemi, — krýt se! Vždyť stojíš úplně nechráněný v zorném poli nepřítele! — panický strach mnou lomcuje, vztahuju ruce, abych se vrhl za nejbližší strom, třesu se, supím, pak nabírám zhluboka dech, oddechuji si, pryč, odbyto — plaše se ohlížím — nikdo mě neviděl. Trvá ještě chvíli, než se uklidním. Shýbám se ke sklenici, která mi vypadla z ruky. Voda je rozlitá, ale rybky sebou ještě hází. Nakláním se do strouhy a nabírám čerstvou vodu.

Pomaloučku jdu dál a oddávám se myšlenkám. Les se ke mně blíží. Nějaká kočka se pytlácky plíží přes cestu. Železniční násep protíná pole až k háji. Tady by se stavěly kaverny, myslím si, pořádně hluboké a s betonovým stropem — linii zákopů táhnout doleva, s průkopky a stanovišti pro předsunuté hlídky, a tam naproti pár kulometů, ne — jenom dva, ty ostatní dát tam na okraj lesa, tím se celý terén dostane skoro úplně do křížové palby — ty topoly ovšem by musely pryč, aby nepřátelskému dělostřelectvu neoznačovaly cíl — tam za ten pahorek větší počet minometů — a potom ať si zkusí přijít —

Vlak hvízdá. Zvedám hlavu. Co to jenom dělám? — Přišel jsem do těchto míst, abych znovu našel krajinu svého mládí — a teď ji provrtávám zákopy ... Je to zvyk, říkám si, neumíme už vidět krajinu, jenom terén — terén k útoku a k obraně — ten starý mlýn tam nahoře není mlýn — je to opěrný bod — les není žádný les — je to kamufláž pro dělostřelecké palposty — ještě pořád to v nás straší.

Setřásám to ze sebe a snažím se myslet na to, co bylo dřív. Valně se mi to však nedaří. Nejsem už ani tak rozradostněný jako před chvílí a nemám chuť jít dál. Dávám se na zpáteční cestu.

Z dálky vidím osamělou postavu. Blíží se ke mně. Je to Jiří Rahe.

„Copak tu děláš?“ ptá se udiveně.

„A ty?“

„Nic,“ říká Rahe.

„Já taky nic,“ odpovídám.

„A ta sklenice od zavařeniny?“ ptá se a kouká na mne trochu ironicky. — Červenám se.

„Nepotřebuješ se stydět,“ říká, „chtěls zase jednou chytat rybičky, vid?“

Mlčky přisvědčuji. „No a . . .?“ ptá se.

Potřásám hlavou.

„Jo, ony se takové věci k uniformě jaksi nehodí,“ říká zamyšleně.

Usedáme na hromadu klád a kouříme. Rahe odkládá čepici. „Pamatuješ ještě, jak jsme si zde vyměňovali známky?“

„Ano, jak bych se nepamatoval. Dříví tady na slunci vonělo po pryskyřici a dehtu, vzduch se tetelil kolem topolů a od vody sem vanul chladný větřík — pamatuju se ještě na všechno — jak jsme hledali rosníčky, jak jsme četli knihy, jak jsme mluvili o budoucnosti a o životě, který nás čeká za modrým obzorem, vábný jako tlumená hudba.“

„Potom se to všechno zběhlo trochu jinak, Arnošte, vid?“ říká Rahe a usmívá se tím úsměvem, jaký máme všichni, trochu zatrpklým a trochu unaveným. „V poli jsme potom taky chytali ryby, ale poněkud odlišným způsobem. Ruční granát do vody, a už plavaly na hladině s prasklými měchýři a s bílými bříšky. To bylo praktičtější.“

„Jak to jenom přijde, Jirko,“ říkám, „že člověk tady tak vysedává a vlastně ani pořádně neví, co dělat?“

„Něco chybí, Arnošte, nemyslíš?“

Prisvědčuji. Ťuká mě do prsou. „Já ti to povím — už jsem o tom taky přemýšlel — tohleto,“ ukazuje na louky před námi, „to byl život, kvetl a rostl, a my rostli s ním. A to za námi —“ ukazuje hlavou nazpátek, do dálky, „to byla smrt, umírání a bourání, umřelo to a trochu nás to nabouralo také.“ Zase se usmívá. „Patříme do správkárny, chlapče, do generálky.“

„Snad by nám bylo líp, kdyby bylo léto,“ říkám, „v létě je všechno mnohem lehčí.“

„V tom to není,“ odpovídá a odfukuje kouř, „myslím, že jde o něco docela jiného.“

„Oč?“ ptám se.

Rahe krčí ramena a vstává. „Pojďme domů, Arnošte. Mám ti povědět, co jsem si usmyslil?“ Naklání se ke mně. „Patrně se dám zase k vojákům.“

„Ty jsi se zbláznil,“ říkám zaraženě.

„Ani trochu,“ odpovídá a je na chvíli velice vážný, „nezbláznil jsem se, ale jsem snad jen důsledný.“

Zastavuji se. „Ale člověče, Jirko —“

Jde dál. „Jsem koneckonců o několik týdnů déle doma než ty,“ říká a pak začíná mluvit o něčem jiném.

Když se blížíme k prvním domům, obracím sklenici s koljuškami a vylévám ji zpátky do strouhy. Rybičky mrskají ocáskem a mizí pod břehem. Sklenici nechávám ležet na zemi.

* * *

Loučím se s Jiřím. Jde pomalu ulicí. Já zůstávám stát před naším domem a dívám se za ním. Jeho slova mne divně znepokojila. Così neurčitěho se kolem mne plíží, ustupuje to, když po tom sahám, rozplývá se to, když se k tomu obracím čelem, pak ale se to za mnou zase kupí a číhá.

Nebe visí jak olovo nad nízkými křovinami Luisina náměstí, stromy jsou holé, špatně zavřené okno bouchá ve větru, v rozčuchaných bezech zahrádek pod okny dřepí sychravě a beznadějně soumrak. Rozhlížím se kolem, a najednou mi je, jako bych toto všechno viděl dnes poprvé. Najednou je mi to tak málo povědomé, že to skoro vůbec už nepoznávám. Obsáhl tento mokrá, špinavý kus trávníku přede mnou opravdu léta mého dětství, léta, která jsou tak okřídlená a zářivá v mých vzpomínkách? Je toto prázdné prozaické náměstí s továrnou skutečně ten tichý kout světa, který jsme nazývali domovem a který jediný v záplavě hrůzy tam venku znamenal naději a záchranu před utonutím? Nebyla to jiná ulice, než tato šedá, se škaredými domy, nebyla to jiná ulice, jejíž obraz ve skoupých přestávkách mezi smrtí a smrtí vystupoval nad krátery jako divý a melancholický sen? Nebyla tisíckrát zářivější a krásnější, mnohem širší a bohatší v mých myšlenkách?

Cožpak už vůbec, vůbec nic není pravda, cožpak mě obelhala má vlastní krev, cožpak mě podvedla vzpomínka? Mrazí mě. Je to jiné, aniž se to změnilo. Pořád ještě jdou hodiny na Neubauerově věži a odbíjejí čas zrovna tak jako tenkrát, když jsme zraky lpěli na ciferníku, abychom viděli, jak se hýbají ručičky — pořád ještě sedí mouřenín s gypsovou v sousední trafice, kde Jiří Rahe pro nás kupoval první cigarety; — pořád ještě jsou naproti ve výkladní skříni koloniálu reklamní obrázky pracích prášků, jimž jsme, Karel Vögt a já, když svítilo slunce, vypalovávali oči zvětšovacími sklíčky. Dívám se do výkladu — je opravdu ještě vidět sežehlá místa. Ale mezi dnes a tenkrát leží válka, a Karel Vögt dávno padl na K Emmelu.

Nechápu, proč zde stojím a proč už nepociťuji totéž, co tenkrát v krátech a v etapě. Kam se podělo vykoupení a naplnění, kam se podělo rozechvělé vzrušení, nádhery, všechno to nevýslovné? Byla snad moje vzpomínka živější než skutečnost? Což se vzpomínka stala skutečností, zatímco skutečnost ustupovala a scvrkala se, až z ní zůstalo jenom holé lešení, na němž kdysi vlály pestré prapory? Odloučila se snad vzpomínka a vznáší se nyní nad skutečností už jen jako trudnomyslný mrak? Což ta léta venku spálila most k dřívějšímu? Otázky, otázky — ale žádná odpověď —

IV.

Výnosy o školní docházce demobilizovaných vojáků jsou už tu. Naši zástupci dosáhli, co jsme chtěli: zkrácené studium, zvláštní kurzy pro vojáky a úlevy při zkouškách.

Nebylo snadné prosadit to všechno, ačkoliv je přece revoluce; — neboť celý tento převrat je v podstatě jenom mírné zčeření hladiny. Nejde do hloubky. Copak to pomůže, když se na pár vedoucích míst dosadí noví lidé; — každý voják ví, že velitel roty může mít nejlepší úmysly, ale když poddůstojníci nechtějí, je přesto bezmocný. Stejně musí vždycky ztroskotat nejpokrokovější ministr, má-li proti sobě zpátečnický blok tajných radů. A tajní radové zůstali v Německu na svých místech. Tihle kancelářští Napoleoni jsou opravdoví nezmaři.

* * *

První hodina vyučování. Dřepíme ve škamnách. Skoro všichni v uniformě. Tři s plnovousy. Jeden ženatý.

Na svém místě objevuju nějaké vyřezávání. Je to mé jméno, pěkně vyvedené kudličkou a obarvené inkoustem. Pamatuji se ještě, že jsem toto dílo zplodil v hodině dějepisu; přesto mi připadá, jako by tomu bylo sto let, tak divný pocit to je, sedět zase zde. Válka se tím stává minulostí a kruh se znova uzavírá. Ale my už v něm nejsme.

Náš němčinář Hollermann přichází a nejprve vyřizuje nejnaléhavější záležitost: vrací nám věci, které zde po nás zůstaly uskladněné. To patrně už dlouho tížilo jeho pořádanou kantorskou duši. Otevírá skřín a stěhuje věci na stůl; stojánky, rýsovací prkna a především tlusté modré balíky sešitů — slohových cvičení, diktátů, kompozic. Vysoký stoh se jich vrší na stole po jeho levici. Hollermann vyvolává jména, my se hlásíme a přijímáme sešity. Vilík nám je hází, až pijáky lítají.

„Breyer.“ — „Zde —“

„Büker.“ — „Zde —“

„Detlefs“ —

Ticho. „Mrtvý,“ volá Vilík.

Detlefs, malý, blond, křivé nohy, jednou repetoval. Svobodník, padl 1917 na K Emmelu; Sešit se stěhuje na pravou stranu stolu.

„Dirker.“ — „Zde —“

„Dierksmann." — „Mrtev."

Dierksmann, selský synek, velký hráč skatu, špatný zpěvák, padl u Yprů. Sešit jde doprava.

„Eggers" —

„Ještě tu není," volá Vilík. Ludvík dodává: „Průstřel plic, leží v záložní nemocnici v Dortmundu.

Pak tři měsíce na doléčení do Lippspringu."

„Friedrichs." — „Zde —"

„Giesecke." — „Pohřešován."

„Omyl," prohlašuje Westerholt.

„Ale byl hlášen jako pohřešovaný," říká Reinersmann.

„To ano," odpovídá Westerholt, „ale teď už je tři týdny zde v ústavu choromyslných. Sám jsem ho tam viděl."

„Gehring Bedřich." — „Mrtev."

Gehring Bedřich; primus, psal básně, dával hodiny, za vydělané peníze kupoval knihy. Padl u Soissons, spolu se svým bratrem.

„Gehring Vilém," říká němčinář, spíš pro sebe, a klade sešit rovnou k ostatním na pravou stranu.

„Psal opravdu dobrá slohová cvičení," říká zamyšleně, a listuje ještě jednou v sešitě Gehringa Bedřicha.

Ještě nejeden sešit putuje doprava, a když byla vyvolána všechna jména, leží tam tlustý balík pozůstalých prací.

Profesor Hollermann na ně bezradně kouká. Jeho smysl pro pořádek se patrně bouří, protože neví, co s nimi. Nakonec nalézá východisko. Sešity se mohou poslat rodičům mrtvých.

S tím však nesouhlasí Vilík. „Myslíte, že se rodiče budou radovat, když uvidí sešit plný nedostatečných a sotva dostatečných?" říká. „To raději pusťte z hlavy!"

Hollermann na něho vyvaluje oči. „Ale co s tím tedy mám udělat?"

„Nechat to ležet," říká Albert.

Hollermann je málem rozhořčený. „To je přece naprosto nepřipustné, Trosske. Sešity nejsou vlastnictvím školy a není možné ani přípustné nechat je zde prostě ležet."

„Prokristapána," sténá Vilík a prohrabuje si pačesy, „to je nějakých cavyků. Dejte ty sešity nám, a my se o všechno další už postaráme." Váhavě a nerad nám je vydává. „Ale —" podotýká úzkostlivě, neboť jde o cizí majetek.

„Dobrá, dobrá," říká Vilík, „všechno podle vašeho přání, plně vyplaceno, doporučené, jen se uklidněte! Pořádek musí být, i když to bolí!" Mrká na nás a ťuká si prstem na čelo.

* * *

O přestávce listujeme ve svých úkolech. Téma našeho posledního slohového cvičení bylo: Proč musí Německo válku vyhrát? To bylo začátkem roku 1916 Úvod, stať s šesti body důkazů, rekapitulující závěr. Čtvrtý bod: Z důvodů náboženských, se mi moc nepovedl. Červeným inkoustem je připsáno na okraji:

Málo systematické, nepřesvědčivé. Celková klasifikace sedmistránkové práce však byla dvě minus. Dobrý výsledek, když to člověk srovná s tím, jak to dopadlo ve skutečnosti.

Vilík hlasitě předčítá svou písemnou práci z přírodopisu: „Sasanka velikonoční, Anemone nemorosa L. a její oddenek."

Potom se rozhlíží a zubí se od ucha k uchu. „Tak tohle bychom měli za sebou, že ano?"

„Odbyto," volá Westerholt.

Ano. Odbyto. Nadobro! Všechno jsme zapomněli, a v tomto zjištění je obsažen i rozsudek. To, čemu nás naučili Bethke a Kosole, to nezapomeneme.

* * *

Odpoledne pro mě přicházejí Albert a Ludvík. Chceme se jít podívat, jak se vede našemu kamarádovi Gieseckovi. Cestou potkáváme Jiřího Rahe. Přidává se k nám, neboť Giesecka zná také.

Je jasný den. Z návrší, na němž budova stojí, je vidět daleko do polí. Ve skupinách tam pracují choromyslní. Mají kazajky modře a bíle pružované a dozírají na ně uniformovaní ošetřovatelé. Z okna pravého křídla slyšíme zpěv: „Pyšný hrad teď v troskách leží —" To zpívá jistě pacient. Tak divně zní melodie železnou mříží: „... mračna táhnou nad nimi —" Giesecke je umístěn ve velkém sále s několika jinými nemocnými. Když vstupujeme, křičí jeden z nich z plna hrdla pronikavým hlasem: „Krýt se — krýt se!" a leze pod stůl. Ostatní si toho nevšímají. Giesecke nám jde hned naproti. Má úzkou žlutou tvář, a s tou špičatou bradou a odstávajícíma ušima vypadá mnohem mlaději než dříve. Jenom jeho oči jsou neklidné a staré.

Ještě než se s ním můžeme pozdravit, táhne nás kdosi stranou. „Něco nového venku?" ptá se.

„Ne, nic nového," odpovídám.

„A fronta? Máme už konečně Verdun?"

Díváme se jeden na druhého. „Vždyť je už dávno mír," říká Albert konejšivě.

Směje se nepříjemným, mečivým řehotem. „Nenechte si přeci srát na hlavu! Oni vás jenom chtějí obalamutit, abysme odsud vyšli! Ale jak budeme venku, popadnou nás za límec a hopsa hejsa marš na frontu!" Důvěrně k tomu šeptem dodává: „Mě už tam podruhé nedostanou!"

Giesecke nám podává ruku. Jsme trochu nespí, protože jsme si mysleli, že Giesecke bude ložit po nábytku jak opice a zuřit a šklebit se, nebo že se aspoň bude chvět po celém těle, jak to dělají třaslavci, co žebrají na nárožích. Místo toho se na nás usmívá šikmými ubohoučkými ústy a říká: „To jste si jistě nepomysleli, co?“ „Vždyť jsi načisto zdravý,“ odpovídám. „Co ti vlastně je?“ Přejíždí si dlaní čelo. „Hlava mě bolí. Jako bych měl železný kruh kolem temene. A pak Fleury —“ Giesecke byl za bojů u Fleury zasypán a několik hodin tam tak ležel ještě s jedním. Jakýsi trám mu tiskl obličej do boku toho druhého, jenž měl břicho roztržené až po kyčle. Ten druhý měl hlavu volnou a křičel. Pokaždé, když vykřikl, zaplavil proud krve Gieseckovi tvář. Potom tomu raněnému začala lézt z břicha střeva a Giesecka dusila. Musel je tlačit zpátky, aby mohl dýchat, a přitom vždycky, když do těch vnitřností sáhl, slyšel temné zařvání toho druhého. To všechno vyprávěl docela logicky a tak, jak se to jedno po druhém odehrálo. „Každou noc se to vrací. To se pak dusím, a světnice je plná slizkých bílých hadů a krve.“ „Ale když to přece víš, copak se tomu nemůžeš bránit?“ ptá se Albert. Giesecke potřásá hlavou. „Nic to nepomůže, ani když zůstanu vzhůru. Jakmile se setmí, už je to tady.“ Zimomřivě se otřásá. „Doma jsem vyskočil z okna a zlomil si nohu. Tak mě dali sem.“ „A copak děláte vy?“ ptá se za chvíli. „Už máte po zkoušce?“ „Ještě ne,“ říká Ludvík. „Já jsem to asi nadobro prohrál,“ říká Giesecke teskně. „Našince k dětem nepustí.“ Muž, jenž předtím volal „Křýt se!“, připlížil se ze zadu k Albertovi a tůká ho do týlu. Albert se prudce obrací, hned si však uvědomuje, kde je. „Schopen služby v poli!“ chechtá se ten muž, „schopen služby v poli!“ Říčí smíchy, ale najednou zvažní a jde tiše do kouta. „Nemohli byste dopsat majorovi?“ ptá se Giesecke. „Kterému majorovi?“ ptám se udiveně. Ludvík mě šťouchá. „Copak mu máme napsat?“ pokračuju rychle. „Aby mě ještě jednou pustil do Fleury,“ odpovídá Giesecke vzrušeně, „to by mi pomohlo, docela určitě by mi to pomohlo. Tam je teď jistě úplné ticho, a já to tam přece znám, jenom když byl ten hrozný inec. Kdyby mě major pustil, šel bych roklinou mrtvých kolem Studené země až do Fleury, nikde by nepadla ani rána, a bylo by po všem. A já bych pak měl od toho všeho pokoj, nemyslíte také?“ „Ono tě to přejde i tak,“ říká Ludvík a klade Gieseckovi ruku na paži, „jenom si to všechno musíš jasně uvědomit.“ Giesecke hledí smutně před sebe. „Ale majorovi přece jenom napište. Jmenuji se Gerhard Giesecke, píše si s ck.“ Pojednou má oči prázdné a nevidomé. „Nemohli byste mi přinést trochu jablečného pyré? Tak rád bych zase jednou jedl jablečné pyré.“ Všechno mu slibujeme, ale už nás vůbec neslyší, tak apatický je najednou. Když odcházíme, povstává a stojem spatným vzdává Ludvíkovi čest. Potom sklesle a s bezvýraznými očima sedá za stůl. Ode dveří se po něm ještě jednou ohlídím. Najednou vyskakuje, jako by se probudil, a běží za námi. „Vezměte mě s sebou,“ říká vysokým podivným hlasem, „už zase jdou.“ Bázlivě se k nám tiskne. Nevíme, co máme dělat. Vtom přichází lékař, vidí nás a bere Giesecka opatrně kolem ramen. „Pojďte, půjdeme do zahrady,“ říká mu klidně, a Giesecke se nechává poslušně odvést. Venku spočívá večerní slunce na polích. Ze zamřížovaného okna zní pořád ještě to zpívání — „pyšný hrad — teď v troskách leží — mračna táhnou — nad nimi —“

* * *

Mlčky kráčíme vedle sebe. Brázdy polí se lesknou. Úzce a bledě visí srpek měsíce ve větvích stromů. „Myslím,“ říká za chvíli Ludvík, „že trochu toho jsme chytili všichni.“ Dívám se na něho. Jeho tvář je osvětlena červánky. Je vážná a hloubavá. Chci mu odpovědět, ale najednou mě lehce zamrazí; — nevím proč a nač. „Člověk by o tom už vůbec neměl mluvit,“ říká Albert. Jdeme dál. Červánky blednou a snáší se soumrak. Srpek měsíce sílí. Noční vánek se zvedá z polí a v domech blikají první okna. Přicházíme do města. Jiří Rahe po celou cestu nepromluvil ani slovo. Teprve ve chvíli, kdy se zastavujeme, abychom se rozloučili, jako by procítl ze zadumání. „Slyšeli jste, co chtěl?“ ptá se — „Do Fleury — zpátky do Fleury —“

DÍL ČTVRTÝ

Nechce se mi ještě domů. Albertovi také ne. Pomalu bloumáme podle valů. Dole šumí řeka. U mlýna se zastavujeme a nahýbáme se přes zábradlí mostu. „Je to divné, že člověk nikdy nechce být sám, vid', Arnošte?“ říká Albert. „Ano,“ říkám já, „člověk ani pořádně neví, kam patří.“ Přitakává. „To je ono. Ale někam člověk přece musí patřit.“ „Jen co budeme mít nějaké povolání,“ říkám.

Nevěří. „To taky nic není. Museli bychom mít něco živého, Arnošte. Člověka, víš —“

„Dej pokoj s člověkem," odpovídám, „člověk je to nejvachrlatější na světě. Jak snadno může být najednou v troubě, to jsme přece viděli dost často. To abys jich měl aspoň deset, dvanáct, aby ti vždycky ještě nějaký zůstal, když ostatní natáhnou brka."

Albert pozorně studuje siluetu domu. „Tak jsem to nemyslel," říká. „Míním někoho, kdo k člověku opravdu patří. Někdy si myslím: ženu —“

„Prokristapána," říkám zděšeně, protože se mi hned vybavuje Bethke.

„Nekecej!" utrhne se na mě zčistajasna Albert, „člověk přece musí mít něco, čeho se může držet, copak to nechápeš?

Chci někoho, kdo by mě měl rád, pak by držel on mě a já jeho! Jinak by se člověk přece mohl jít rovnou oběsit!" Třeše se a obrací se ke mně zády.

„Ale Alberte," říkám tiše, „copak nemáš nás?"

„Ano, ano, ale to je přece něco úplně jiného —" a po chvíli šeptá: „Děti by člověk měl mít — děti, které vůbec o ničem nevědí —"

Nerozumím přesně, co míní. Ale nemám ani chuť se ho ještě vyptávat.

* * *

Všechno jsme si to představovali úplně jinak. Mysleli a věřili jsme, že mohutným akordem se rozezvučí intenzivní bytí, dokonalá pohoda života znovu nabytého: tak jsme chtěli začít. Ale dny a týdny nám mizí mezi prsty, vynakládáme je na věci nepodstatné a povrchní, a když se ohlížíme, zjišťujeme, že jsme nic nedokázali. Byli jsme zvyklí myslet a jednat krátkodobě; — o minutu později mohlo vždycky být už po všem. Proto nám teď život plyne příliš pomalu, bereme ho přiskoky, ale než začal mluvit a znít, zase jsme toho už nechali. Příliš dlouho byla smrt naším druhem; to byl rychlý hráč, a každou vteřinu hry šlo o nejvyšší sázku. To z nás udělalo lidi impulzivní, nepokojné, uchvátané, kteří myslí jen na přítomný okamžik. A tyto vlastnosti dnes pocítujeme jako duševní prázdnotu, protože se sem už nehodí. Ta prázdnota zase nám bere vnitřní klid, protože cítíme, že nám zde nikdo nerozumí a že ani láska nám nemůže pomoci.

Nepřeklenutelná propast zeje mezi vojáky a nevojáky. Musíme si pomoci sami.

Do našich neklidných dnů však přesto podivně duní a brumlá ještě něco jiného — jako vzdálené hřmání děl — jako temná výstraha za obzorem, kterou si nedovedeme vyložit, kterou nechceme slyšet, od níž se odvracíme, jímání neustálou divnou bází, že něco zameškáme — jako by nám něco utíkalo. Příliš často nám už něco uteklo — a někomu dokonce život.

I.

V Karlově studentské světnici je malebný nepořádek. Všechny police jsou vyklizené. Hromady knih leží na stolech a po podlaze.

Karel Bröger byl kdysi blázen do knížek. Sbíral knihy jako my ostatní sbírali motýly a známky. Obzvláště miloval Eichendorffa. Jeho sebrané spisy měl dokonce ve třech různých vydáních. Mnoho jeho básní také znal nazpaměť. Ale teď chce celou knihovnu prodat, aby měl do pečínu provozní kapitál pro obchod s kořalkou, který si chce zařídit. Tvrdí, že se na takových věcech dá vydělat hromada peněz. Dosud byl Karel jenom agentem Artura Ledderhose, nyní se však chce udělat pro sebe.

Listuju v prvním svazku jednoho z vydání Eichendorffa. Je vázané v měkké modré kůži. Červánky, Lesy a snění, Letní noci, Touha a nostalgie — jaké to byly časy —

Vílík má v ruce druhý svazek. Zamyšleně si ho prohlíží. „Tohle bys měl nabídnout nějakému ševci," radí.

„Proč?" ptá se s úsměvem Ludvík.

„Kvůli té kůži," odpovídá Vílík. „Obuvníci přece už nemají vůbec žádnou kůži. Tady —," ukazuje na Goethovy spisy, „dvacet svazků — to vydá přinejmenším na šest párů prima kožených bot. Obuvník ti za to dá určitě víc než knihkupec. Ševci jsou teď dočista říční na pravou kůži!"

„Chtěli byste něco z toho?" ptá se Karel. „Dám vám to se slevou." Ale nikdo nic nechce.

„Raději si to ještě rozmysli," říká Ludvík, „později to budeš těžko shánět."

„To vůbec neva," směje se Karel, „živobytí je přednější, žít je lepší než číst. Na zkoušky se taky vykašlu. Vždyť je to všechno volovina! Zítra startuju se vzorkovnicí kořalek. Deset marek z jedné láhve pašovaného kořaku, to bodne, vašnosto. Peníze jsou to jediné, co potřebuješ, všechno ostatní si za ně pořídíš."

Váže knihy do ranců. Napadá mi, že dříve by raději byl nejedl, než by prodal knížku.

„Co vejráte?," vysmívá se nám Bröger, „člověk musí být praktický. Starou přítěž hodit přes palubu a začít nový život!"

„Svatá pravda," připouští Vílík, „já bych svou přítěž taky stěhl — jenom kdybych nějakou měl."

Karel mu klepe na rameno. „Centimetr obchodu je lepší než kilometr vzdělání, Vílíku. Dost dlouho jsem čučel venku v tom sajraju — teďko chci užívat života!"

„Vlastně má pravdu," říkám, „co my máme z toho, co děláme? Ta trocha školy, to přece není vůbec nic"

„Kluci, vemte taky roha," radí Karel. „Co hledáte za štěstí v té nalejvárně?"

„Jo," odpovídá Vílík, „máš pravdu, je to skutečně volovina, ale jsme aspoň pohromadě. A do těch zkoušek je už jenom

pár měsíců, takže by bylo přece jenom škoda nedodělat to. Potom si člověk může rozmyslet, co dál —"
Karel stříhá balicí papír z velké role. „Dej si pozor! Jestli to tak povedeš, budeš mít pořád pár měsíců, kterých by vlastně bylo škoda — a nakonec budeš starý —"
Vilík se zubí: „Klid a zhluboka dýchat —"
Ludvík vstává: „Co tomu říká tvůj otec?"
Karel se směje. „Přesně to, co říkávají obstarší, úzkostliví lidé. To přece nejde brát vážně. To víš — rodiče v jednom kuse zapominají, že člověk byl na vojně."
„Čípak by ses byl stal, nebýt války?"
„Patrně knihkupcem — já vůl," odpovídá Karel.

* * *

Na Vilíka Karlovo rozhodnutí silně zapůsobilo. Navrhuje, abychom nechali školometství plavat a pořádně se chopili něčeho, čeho se člověk může chopit.
Jelikož nejsnadnější životní požitek má člověk ze zrádla, usnášíme se, že podnikneme výpravu za proviantem. Na potravinové lístky se vydává týdně pro jednu osobu dvě stě padesát gramů masa, dvacet gramů másla, padesát gramů margarínu, sto gramů krup a trochu chleba. Tím se nikdo dosyta nenají.
Už večer a v noci se na nádraží hromadí ‚proviantáci‘, kteří chtějí jet ráno do vesnic. Musíme proto chytit první vlak, aby nás nepředstihli.
Šedivý elent dřepí mrzutě v oddílu, když se náš parostroj rozjíždí. Máme namířeno do obce, která leží stranou dopravního ruchu. Na místě určení si dáváme rozchod. Vždycky dva a dva se vydáváme do terénu, abychom vesnici systematicky spásli. Chodit na patroly, to jsme se přece naučili.
Já jdu na pochůzku s Albertem. Vcházíme na dvůr velkého statku. Z hnojiště stoupá pára. Dlouhá řada dobytčat stojí v kravíně. Teplá vůně stáje a mléka nás vítá. Slepice kdákají. Díváme se po nich toužebně, ale ovládáme se, neboť na mlatu jsou lidé. Zdravíme. Nikdo si nás nevšímá. Stojíme. Nakonec křičí nějaká žena: „Ztraťte se, žebroto zatracená." Příští statek. Sedlák právě stojí venku. Má na sobě dlouhý vojenský plášť, práská bičem a říká: „Víte, kolik jich tady už bylo před vámi? Rovný tucet."
Žasneme, protože jsme přece vyjeli prvním vlakem. Ti ostatní tedy museli přijet už večer a nocovat v kolnách nebo pod širákem. „Víte, kolik jich taky někdy přijde za jediný den?" ptá se sedlák dál. „Kolem stovky. Tak co má člověk dělat?" To chápeme. Jeho pohled utkvívá na Albertově uniformě. „Flandry?" ptá se. „Flandry," odpovídá Albert.
„Já taky," říká, jde do stavení a přináší každému z nás dvě vajíčka. Vytahujeme peněženky. Odmítá. „Nechtě být. To mě na mizinu nepřivede."
„Tak teda pěkně děkujem, kamaráde."
„Nemáte zač. Ale nikomu to nevykládejte, nebo tu mám zítra půl Německa."
Příští dům. Na plotě nápis jak vrata: „Nic neprodáváme. Naši psi koušou." To je praktické.
Jdeme dál. Oplocený hájek ohromných dubů a velkostatků. Pronikáme až do kuchyně. Uprostřed mají sporák nejmodernější konstrukce, který by stačil pro hotel. Vpravo klavír, vlevo klavír. Proti sporáku velkolepá knihovna s barokními sloupy. V ní knihy se zlatou ořízkou. Před ní ještě starý stůl a předválečná dřevěná štokrлата. Vypadá to legračně.
A hned dva klavíry.
Selka přichází. „Máte nitě? Ale musí být pravé."
Koukáme s Albertem jeden na druhého. „Nitě? Ne."
„Nebo hedvábí? Hedvábné punčochy?"
Dívám se na její mocná lýtka. Pomalu nám dochází: Selka chce vyměňovat, nikoliv prodávat.
„Ne," říkám, „ale milerádí dobře zaplatíme."
Selka potřásá hlavou. „Jděte do háje s penězi — peníze jsou jenom špinavé cucky papíru, a každý den mají menší cenu." Šmajdá pryč. Na křiklavě červené hedvábné blůze jí vzadu chybí dva knoflíky.
„Mohli bychom dostat aspoň trochu vody?" volá za ní Albert. Mrzutě se selka vrací a staví nám na stůl hrníček.
„Tak dělejte, nemám kdy stát tady do večera," špačkuje. „Taky byste raději měli pracovat a nekrást jiným lidem čas." Albert bere hrníček a prásk! Plechová odlívka řinčí o zem. Albert vzteky nemůže mluvit. Zato mluvím já.
„Rakovina na tebe, ty cumplochu stará," řvu. Ale teď se bába obrací a dává se do nás. Její plechová kušna má výkon kotlární v plném provozu. Prcháme. Něco takového nevydrží ani nejsilnější muž.
Pochodujeme dál. Cestou potkáváme celá hejna ‚proviantáků‘. Jako vyhládlé vosy kolem švestkového koláče krouží kolem selských usedlostí. Teď chápeme, že se sedláci z toho mohou zbláznit nebo zhrubnout. Ale nicméně pokračujeme v obchůzce, zde dostáváme vyhazov, onde něco k snědku, chvílemi nám jiní ‚proviantáci‘ nadávají a my nadáváme jim.
Odpoledne se podle programu všichni setkáváme v místním hostinci. Kořist není velká, pár kilo brambor, trochu mouky, jablka, několik hlávek zelí a něco masa. Jenom Vilík se potí. Přichází jako poslední a pod paží vleče půlku vepřové hlavy. Pár dalších balíčků mu čouhá z kapes. Zato ovšem už nemá na sobě plášť. Zašmelil ho, ale má doma ještě Karlův, a krom toho, jak říká, určitě dřív nebo později přijde jaro.
Do odjezdu vlaku nám zbývají dvě hodiny. Přinášeji mi štěstí. V lokále totiž stojí klavír, na kterém s citem a plnými pedály předvádím Modlitbu panny. Hostinská, přivábená hudbou, přichází, chvíli naslouchá, pak na mě mrká, abych

vyšel ven. Vytrácím se na chodbu. Tam mí říká, že je velkou ctitelkou hudby, ale že se u nich bohužel málokdy hraje. Zda bych prý někdy zase nepřišel. Přitom mi podstrkuje čtvrt kila másla a dodává, že by se něco podobného našlo častěji.

Samozřejmě jsem pro a zavazuji! se, že za to budu pokaždé hrát dvě hodiny. Jako protihodnotu přijatého zboží dávám do placu Hrob v dáli a Loreley.

Pak se vydáváme na nádraží. Cestou potkáváme mnoho dalších proviantářů, kteří chtějí jet týmž vlakem. Všichni se bojí četníků. Nakonec je nás tu pohromadě celé hejno. Všichni čekáme v temném zákoutí opodál nádraží. Fičí tam studený vítr, ale zato nás nikdo neuvidí, dokud vlak nebude v nádraží. Tím se nebezpečí zmenšuje.

Ale máme smůlu. Kde se vzali tu se vzali jsou před námi dva četníci na bicyklech. Úplně neslyšně přijeli z druhé strany.

„Jménem zákona! Všechno stát!“

Hrozné rozčilení. Prosby a plačtivé nářky. „Pusťte nás, musíme na vlak.“

„Vlak přijede až za čtvrt hodiny,“ prohlašuje neoblomně tlustší z obou četníků. „Všechno tam dořady!“ Ukazuje k pouliční lampě, kde na nás budou lépe vidět. Jeden dává pozor, aby nikdo nezdrhl, druhý kontroluje. Jsou to skoro vesměs jenom ženy, děti a staří lidé; a skoro všichni tu stojí mlčky a odevzdaně — jsou zvyklí, že se s nimi takhle zachází, a v štěstí, že by skutečně propašovali čtvrt kila másla až domů, v tak veliké štěstí se beztak nikdy neodvážili doufat. Prohlížím si celníky; stojí tady v těch svých zelených uniformách, s červenými vizážemi, s šavlemi a pouzdry na revolver zrovna tak nadutě a bohorovně, jako dříve v poli. Moc, moc a pořád moc, říkám si, a byť jí byly jen tři centimetry, ta zatvrzuje.

Jedné z žen konfiskují pár vajíček. Žena už smutně a tiše odchází, když ten tlustší četník za ní volá:

„Stát! Co to máte tady?“ ukazuje na její sukní. „Ven s tím!“ Žena kamení a pak se hroutí. „Tak bude to?“ Žena vytahuje zpod sukně kus slaniny. Celník dává špek stranou. „To by se vám tak hodilo, co?“

Ženě to pořád ještě nedochází, sahá po slanině. „Vždyť jsem to zaplatila — dala jsem za to své poslední peníze!“

Odstrkuje jí ruku, a současně tahá jiné ženě z blůzky kus salámu. „Kupovati potraviny pod rukou jest zakázáno, to přece sama víte.“

Ta první se už smířila s tím, že přijde o vajíčka, ale žebroní o tu slaninu. „Aspoň ten špek. Co mám proboha říct, až přijdu domů. Vždyť je to pro moje děti.“

„Obraťte se na zásobovací úřad o dodatkové potravinové listky,“ vrčí četník, „to není naše věc.“

Další! Žena klopýtá pryč, zvrací a křičí: „A pro to padl můj muž, aby děti umřely hladu.“

Mladé děvče, na němž je potomřada, cpe do sebe, žere, hltá maslo, ústa má mastná, oči jí lezou z důlků, dává se, ale polyká, tak alespoň něco z toho bude mít, než jí to vezmou. Něco, ale málo — za chvíli se jí udělá zle a dostane průjem.

„Další!“ Nikdo se nehne. Četník, skloněný nad zabavené věci, volá ještě jednou: „Další!“ Mrzutě se narovnává a jeho pohled spočívá na Vilíkovi. Podstatně klidněji se ptá. „Vy jste další?“

„Já nejsem vůbec nic,“ odpovídá Vilík nepřívětivě. „Co máte v tom balíku?“

„Půlku vepřové hlavy,“ vypovídá Vilík bez mučení.

„To musíte odevzdat.“

Vilík se nehýbe. Četník váhá a dívá se po svém kolegovi. Druhý četník se staví vedle něho. To je hrubá chyba. Zdá se, že ta dvojice má v takovýchhle věcech pramálo zkušeností a že nejsou zvyklí na odpor; neboť ten druhý měl už dávno rozpoznat, že patříme k sobě, i když jsme spolu nemluvíli. Proto měl zůstat stranou, aby nás mohl držet v šachu zbraní. Ovšem — moc bychom si z toho nebyli dělali; kampaň na nás s jedním revolverem! Místo toho se četník staví těsně vedle svého kolegy pro případ, že by Vilík začal střežkovat.

Následky nesprávné četnické taktiky se hned projevují. Vilík totiž vepřovou hlavu odevzdává. Udivený celník ji přijímá a je tím prakticky bezbranný, protože má obě ruce plné. V tom okamžiku mu Vilík načisto klidně dává po hubě, až se četník kácí k zemi. Dřív než ten druhý může něco udělat, vráží mu Kosole svou tvrdou lebku do čelisti, Valentin pak ho zezadu popadá za chřtán a tiskne. Celník otvírá dokořán svůj zobák, Kosole mu tam hbitě cpe noviny. Oba četníci chrochtají, polykají, plivají, ale nic jim to nepomáhá, mají papír v krku, ruce jim stáčíme za záda a pevně jim je svazujeme jejich vlastním řemením. To šlo rychle — ale kam teď s nimi?

Albert to ví, objevil ve vzdálenosti padesáti kroků osamělý domeček, v jehož dveřích je vyříznuto srdce. Nádražní Aha! Tak tedy cvalem směr tam! Strkáme je oba dovnitř. Dveře jsou dubové, závory široké a pevné, bude to trvat dobrou hodinu, než se dostanou ven. Kosole je slušný. Dokonce jim přede dveře staví Jejich jízdní kola.

Ostatní proviantáři přihlíželi zaraženě a bázlivě. „Seberte si, co komu patří,“ zubí se Ferdinand. V dáli už píská vlak. Lidé se na nás plaše koukají, ale nedávají se pobízet dvakrát. Jenom jedna stará paní je úplně zjančená.

„Pane Bože,“ nařiká, „celníkům nabili — takové neštěstí — takové neštěstí!“

Vilík se zubí. „Nebřeč, bábrle — a kdyby tady stála celá vláda, nic bychom si nenechali vzít! Stará vojna — a vydat požiratinu, to by tak hrálo!“

Je štěstí, že tolik venkovských nádraží je daleko od domů. Nikdo nic nezpovozoval. Výpravčí vychází teprve teď z kanceláře, zívá a drbe se na hlavě. Jdeme na nástupiště. Vilík má vepřovou hlavu pod paží. „A tebe bych měl vydat?“ šeptá a láskyplně ji hladí.

Vlak se rozjíždí. Máváme z okna. Výpravčí myslí, že to platí jemu, a salutuje. Ale my jsme zdravili osamělý domeček.

Vilík se vyklání z okna a sleduje přednostovu červenou čepici.

„Vrací se do své boudy,“ zvěstuje vítězoslavně. „To si četníci ještě zamakají.“

Napětí ve tvářích proviantářů povoluje. Už si zase troufají mluvit. Žena se špekem se směje se slzami v očích, tak je vděčná. Jenom děvče, co sežralo maslo, brečí, že by se kámen ustrnul. Jednala příliš ukvapeně. Kromě toho se jí už dělá nanic. Teď se Kosole osvědčuje jako kavalír. Věnuje jí polovinu svého salámu. Dívka si jí strká do punčoch.

Z opatrnosti vystupujeme jednu stanici před městem a jdeme přes pole, abychom se dostali na silnici. Zbytek cesty

chceme dojít pěšky. Ale předjíždí nás nákladní auto s konvemi. Řidič má na sobě vojenský plášť. Zve nás, abychom nasedli. Tak se ženeme večerem. Hvězdy se třpytí. Dřepíme schouleni do klubka a z našich balíků to příjemně voní po praseti.

II.

Hlavní třída se před námi leskne v mokré, stříbřité mlze večera. Kolem luceren jsou velká žlutá kola. Lidé chodí na vatě. Vlevo a vpravo planou tajemné ohně, výkladní skříně. Občas připlouvá na moři mlhy, zase se noří pod hladinu. Stromy se lesknou černě a vlhce vedle kandelábrů.

Valentin Laher jde se mnou. Ne že by si výslovně naříkal, ale nemůže zapomenout sólové číslo na visuté hrazdě, které předváděl v Paříži a v Budapešti.

„S tím je nadobro konec, Arnošte," říká, „kosti mi vržou a revma mám taky. Zkoušel jsem to a zkoušel, až jsem únavou padal, ale k ničemu to nevede. Darmo se mořím, prostě to už nejde."

„Tak co tedy míniš dělat, Valentine?" ptám se. „Vlastně by ti stát přece měl dávat penzi zrovna tak jako propuštěným důstojníkům."

„Ale, stát, stát," odpovídá Valentin opovrživě, „ten dává jenom těm, co si umějí pořádně otvírat hubu. Já teď právě cvičím pár kousků s jednou tanečnicí. Bude to takové fórové číslo, víš? Dobře to vypadá a obecenstvo si bude myslet, že kouká na kdovíjakou senzaci. Ve skutečnosti to nic není a pořádný artista by se vlastně měl stydět chodit lidem na oči s takovým švindlem. Ale co si máš počít?"

Člověk přece musí být z něčeho živ."

Valentin jde zkoušet a tak jdu s ním. Na rohu Příčné ulice pluje mlhou kolem nás černá buřinka, pod ní kanárkově žlutý gumák a aktovka. „Arture —," volám.

Ledderhose přibrzdí. „Hrom do toho," říká Valentin, „ty ses ale zvetil." Znalecky omakává Arturovu vázanku, oslnivý kousek z umělého hedvábí s lila ornamenty.

„Člověk dělá, co může," odpovídá Ledderhose polichoceně a kvapně.

„A ten krásný pokrytec," žasne Valentin znova akouká na Arturův limónek.

Ledderhose chce utíkat dál. Klepe na svou aktovku: „Moc práce, moc práce —"

„Copak už nemáš tu svou trafiku?" ptám se ho.

„Mám," odpovídá, „ale dělám teď jen ve velkém Nevíte o nějakých kancelářských místnostech? Platím každou cenu."

„O kancelářských místnostech nevíme," říká Valentin, „tak daleko jsme to ještě nedotáhli. Ale co dělá tvoje žena?"

„Jak to?" táže se Ledderhose odměřeně.

„No, venku v zákopech sis kvůli ní nestačil naříkat. Že ti moc zhubla a ty že si málo naplat potrpíš na něco macatějšího."

Artur potřásá hlavou. „Ani se nepamatuju." A už je pryč.

Valentin se směje. „Jak se lidi dokážou změnit, vid' Arnošte. V zákopu to byla ufnukaná onuce, a teď to je najednou čilý obchodník. Co se ten chlap venku navykládal za sviňárny. A teďka najednou se k tomu nechce hlásit."

„Ale podle všeho se mu vede zatraceně dobře," říkám zamyšleně.

Loudáme se dál. Mlha pluje. Vlk si s ní hraje. Tváře přicházejí a odcházejí. V bělostném světle vidím najednou lesklý červený klobouček z lakované kůže, pod nímž je tvář lehounce ojíňená mlhou, takže se oči tím víc lesknou.

Zastavuju se. Srdce mi prudce buší. To byla Adéla. Náhle se vynoří vzpomínky na někdejší večery, kdy my —

šestnáctiletí — jsme se schovávali v přítmi přede dveřmi tělocvičny a čekali, až vyjdou děvčata. Měly bílé svetry a my pak za nimi utíkali ulicemi, předbíhali a udýchání jsme na ně čekali pod nějakou lucernou. Mlčky jsme před nimi stáli a civěli na ně — dokud se děvčata neodtrhla, a pak se honěná začínala nanovo; — vzpomínky na ta odpoledne, kdy jsme za nimi chodili plaše a houževnatě — když jsme je někde zahlédli, drželi jsme se vždycky pár kroků za nimi, příliš rozpačiti, než abychom je oslovili, a jenom když už vcházely do nějakého domu, rychle jsme sbírali odvahu a volali za nimi „Na shledanou!" a pak jsme vždycky utekli —

Valentin se ohlíží. „Musím se na moment vrátit," říkám chvatně, „musím si s někým promluvit. Hnedka jsem zase tady."

A utíkám zpátky, hledat červený klobouk, červený jas v mlze, dny mládí před uniformou a před zákopy.

„Adélo —"

Ohlíží se. „Arnošte — už jsi zas doma?"

Jdeme vedle sebe. Mlha protéká mezi námi dvěma. Vlk kolem nás skáče a štěká, tramvaje zvoní a svět je vlahý a měkký.

Ten pocit se vrátil, je tu, bohatý, chvějící se, vznášející se, smazána jsou léta, oblouk se klene do dřívějšíka, oblouk duhy, světlý most mlhou.

Nevím, o čem mluvíme, je to také jedno, hlavní je, že jdeme vedle sebe, že zase zní ta něžná, neslyšná hudba někdejších dob, ty kaskády touhy a tušení, jimiž hedvábně prosvítá zeleň luk, za nimiž zpívá stříbrné šumění topolů a svítá měkký obzor mládí.

Jak dlouho jsme šli? Nevím. Zpátky utíkám sám. Adéla se rozloučila, ale jako velký pestrý prapor vlaje radost ve mně, naděje a naplnění, můj malý chlapecký pokojík, zelené věže a veliká dálava.

* * *

Jak běžím zpátky, potkávám Vilíka, přidává se a jdeme spolu hledat Valentina. Vidíme ho, jak se právě s očividnou radostí vrhá k nějakému muži a plácá ho silně na rameno. „Člověče, Kückhoffe, ty stará krásu, kde se tu bereš?“ Podává tomu člověku ruku: „To je náhodička, co? Tak se holt lidi zase setkávají.“

Ten druhý se chvíli dívá na Valentina a očima ho odhaduje.

„Ach, Laher, nemýlím-li se.“

„Bych prosil, člověče, vždyť jsi byl se mnou na Sommě. Pamatuješ ještě, jak jsme tam v tom nejhorším binci žrali koláče, co mi poslala Lilly? Jirka nám je přinesl s poštou až dopředu. Byl to zatraceně riskantní kousek, co Jirka tenkrát pro nás udělal, vid?“

„Ano, zajisté,“ říká ten druhý.

Valentin je z těch vzpomínek celý rozčilený. „Později to taky opravdu slízl,“ vypráví dál, „ale to tys už byl pryč. Pravá ruka v talóně. Taky nic příjemného pro kočího. Jirka totiž v civilu jezdil s koňma. Tak mu asi nezbude, než si najít něco jiného. A copak vlastně bylo potom s tebou?“

Tázaný odpovídá neurčitě. Potom praví: „Hezké, že jsme se zase setkali. Jakkpak se vám vede, Lahere?“

„Co?“ říká Valentin vyjeveně.

„Jak se vám vede? Co děláte?“

„Vy?“ Valentin se ještě nevzpamatoval. Chvilí civí na toho druhého, který před ním stojí v elegantním koverkotu. Pak se dívá dolů na své vlastní šaty, červená se, rudne a jde pryč. „Paviáne!“

Příhoda je mi trapná kvůli Laherovi. Patrně poprvé ho tála realita stavovských rozdílů. Dosud jsme všichni byli vojáky. A teď mu nějaký náfuks jediným „vy“ rozfiáká celý jeho svět.

„Nic si z toho nedělej, Valentine,“ říkám, „takový fajnovka je pyšný na to, co vydělal jeho otec. Také pěkné povolání.“

I Vilík komentuje příhodu několika šťavnatými poznámkami.

„Pěkní kamarádi,“ říká Valentin nakonec zatrpkle — ale tím se pachutě v ústech ještě nezbavil. Hryže to v něm dál.

* * *

Naštěstí potkáváme Tjadena. Vypadá šedivě jak prachovka. „Ty, poslouchej,“ říká Vilík, „válka je u konce, takže by ses opravdu mohl jednou umýt.“

„Dnes ještě ne,“ prohlašuje Tjaden důležitě, „až v sobotu. A to se dokonce vykoupu.“

Leknutím jsme celí tumpachoví. Tjaden a koupel? Že by mu přece jenom bylo něco zůstalo na mozku, jak ho v srpnu zasypal granát? Vilík pochybovačně nastavuje dlaň k uchu: „Myslím, že jsem ti dobře nerozuměl. Co chceš dělat v sobotu?“

„Koupat se,“ praví Tjaden pyšně. „V sobotu večer totiž slavím zasnoubení.“

Vilík na něho kouká jak na vzácného papouška. Pak mu něžně klade tlapu na rameno a ptá se ho otcovsky: „Poslyš, Tjadene, nepíchá tě někdy v temeni hlavy? Nebo nemíváš takové divné hučení v uších?“

„Jenom když mi kruží hlady v břiše,“ přiznává se Tjaden, „a v tom případě mám krom toho taky bubnovou palbu v žaludku. Je to prostý pocit. Ale abych se vrátil ke své nastávající. Krásná zrovna není, má dvě levé nohy a trochu šilhá; ale zato má spanilou duši a její otec je řezník.“

Řezník. Všechno je nám rázem jasné. Tjaden ochotně podává další informace. „Je do mě bláznivě udělaná. No, a dnes není doba na dlouhé rozmýšlení. Časy jsou zlé a člověk musí přinést nějakou tu oběť. Řezník je poslední, kdo by umřel hlady. A koneckonců, snoubenec ještě dávno není ženáč.“

Vilík naslouchá s rostoucím zájmem. „Tjadene,“ začíná potom, „víš, že jsme byli vždycky přátelé.“

„Jasně, Vilíku,“ skáče mu do řeči Tjaden, „to víš, že dostaneš nějaký ten salám. A pro mě za mě taky pár karbanátků. Přijď si v pondělí. To začínáme bílý týden.“

„Jak to?“ ptám se udiveně, „copak máte také obchod s prádlem?“

„To ne, ale porážíme šimla.“

Slibujeme svatosvatě, že napochodujeme, a loudáme se dál.

* * *

Valentin zahýbá do Staroměstského dvora. Tam vždycky bydlí artisté. Skupina liliputánů právě večerí, když vcházíme. Na stole je tuřínová polévka, k tomu má každý vedle sebe kus chleba.

„Snad se aspoň ti tady najedí dosyta toho lístkového žrádla,“ bručí Vilík, „když mají tak malá břicha.“

Na zdech visí plakáty a fotografie. Pestré, potřhané cáry s obrazy lamželezů, krotitelek a klaunů. Jsou staré a zažloutlé; neboť v posledních letech byly manéží vzpěračů, krasojedců a akrobatů zákopy. Tam žádné plakáty nepotřebovali.

Valentin na jeden z nich ukazuje. „To jsem byl kdysi já.“ Plakát znázorňuje muže s klenutou hrudí, jak metá salto s hrazdy pod kupolí cirkusu. Ale poznat v ní Valentina nejde už ani při nejlepší vůli.

Tanečnice, se kterou chce pracovat, už čeká. Jdeme do malého sálu restaurace. V koutě je opřeno několik divadelních dekorací. Patří k veselé zpěvohře: „Leť, ty Rumplerova holubičko“. Byl to humoristický kousek ze života na frontě.

Refrény zpívalo spolu s herci obecnstvo, a věc měla po dva roky velký úspěch.

Valentin staví na židli gramofon a vybírá desky. Z trychtýře krákorá chraptivá melodie, ohehraná, ale ještě se zbytkem divokosti, jak opotřebovaný hlas zpustošené ženy, jež byla kdysi krásná. „Tango," šeptá mi Vilík s tváří znalce, která neprozrazuje, že si právě před chvilkou přečetl nálepkou. Valentin má na sobě modré kalhoty a košili, žena trikot. Cvičí apačský tanec a potom krobatické číslo, při kterém žena nakonec visí za nohy kolem Valentinovy šíje, zatímco on se točí jak rychle jen dokáže.

Oba cvičí mlčky, s vážnými tvářemi. Jen tu a tam si něco polohlasem říkají. Bledé světlo lampy plápolá. Tiše syčí svítíplyn. Stíny tanečníků, zvětšené do nadživotní velikosti, vrávorají po kulisách Rumplerovy holubičky. Vilík třepe jako medvěd sem a tam. Chodí natahovat gramofon.

Valentin přestává. Vilík pochvalně tleská. Valentin sklíčeným gestem potlesk odmítá. Dívka se převléká, aniž si nás všimá. Pomalu si u plynové lampy rozvazuje tkanice tanečních střevíců. Pružně se jí prohýbají záda pod vybledlým trikotem. Pak se narovná, zvedá paže a něco si přetahuje přes hlavu. Světlo a stíny se střídají na jejích ramenou. Má krásné, dlouhé nohy.

Vilík čmúchá po sále. Nalézá výtisk libreta té Holubičky. Vzadu jsou inzeráty. Nějaký cukrář tam doporučuje pumy a granáty z čokolády, komplet zabalené a připravené k odeslání do zákopů. Saská firma nabízí otvírače dopisů vyrobené z granátových střepin, toaletní papír s natištěnými výroky velkých mužů o válce, — a dvě sady pohlednic:

„Loučení vojína" a „Když v temné noci na stráži stojím..."

Tanečnice je už oblečená. V plášti a klobouku vypadá úplně cizí. Předtím byla pružné zvíře, ale teď je jako všichni ostatní lidé. Ani se nechce věřit, že člověku stačí obléct pár kusů látky, aby se tak přejínačil. Je zvláštní, jak člověka změní už pouhé šaty. Natož uniforma.

III

Vilík je každý večer u Waldmannů. To je výletní hostinec kousek za městem, a odpoledne i večer se tam tančí. Jdu tam také, protože mi Karel Bröger vyprávěl, že se tam občas vyskytuje i Adéla. A s Adélou bych se rád znova sešel. Všechna okna Waldmannova letního sálu jsou osvětlená. Stíny tančících dvojic kloužou po spuštěných záclonách. Stojím u výčepu a vyhlížím Vilíka. Všechny stoly jsou obsazené, jediná židle už není volná. V těchto poválečných měsících vypuklo hotové šílenství, bláznivý shon po zábavě.

Najednou vidím blýskavé bílé břicho a majestátní krovky jakoby fraku. Vilík v žaketu. Oslněně na něho civím. Žaket je černý, vesta bílá, vlasy jsou zrzavé — je to živoucí vlajkový stožár.

Vilík bere můj obdiv blahosklonně na vědomí. „Jo, to koukáš, vid'?" říká a točí se jako páv. „To je můj pamětní žaket, památka na císaře Viléma! Že by nikdo neřekl, co se dá udělat z erárního pláště!"

Klepe mi na rameno. „Je ostatně dobře, žeš přišel. Dneska se koná soutěž v tanci. Všichni jsme se přihlásili, ceny jsou prvotřídní! Za půl hodiny to vypukne."

Do té doby je tedy možno ještě trénovat. Vilík má za partnerku těžkou váhu, vypadá jako zápasnice. Je to mohutně stavěné stvoření, silné jak pivovarská kobyla. S ní nacvičuje jakýsi onestep, tanec, při kterém největší roli hraje rychlost. Naproti tomu tančí Karel s dívkou ze zásobovacího úřadu. Ta zase připomíná cirkusového koníka, jak je nakširovaná řetězy a prstýnky. Karel tak pohodlně spojuje obchod se zábavou; ale Albert — Albert není s námi u stolu. Trochu rozpačitě nás zdraví ze vzdáleného kouta. Tam sedí s nějakou blondýnkou.

„Ten je v trapu," říká Vilík prorocky.

Já sám dávám pozor, kde bych ulovil dobrou tanečnici. To není vůbec tak jednoduché, protože nejedná, dokud sedí za stolem, vypadá graciálně jako laň, a potom tančí jak těhotný slon. Krom toho je po štíhlých tanečnicích velká poptávka. Nakonec se mi přece jen daří zamluvit si malou švadlenku.

Hudba hraje tuš. Kdosi s chryzantémou v klopě předstupuje a oznamuje, že taneční pár z Berlína předvede nejnovější novinku: foxtrot. Ten zde ještě neznáme; jenom jsme o něm slyšeli.

Zvědavě se shromažďujeme. Kapela spouští úsečnou melodii. V jejím rytmu tanečnice a tanečník poskakují kolem sebe jako jehňata. Chvilí se od sebe vzdalují, pak se zase pažema do sebe zavěšují a pajdavě víří dokola. Vilík se protahuje a vyvaluje oči. To je tanec podle jeho gusta.

Do sálu přinášejí stůl s cenami. Hrňeme se k němu. Jsou vypsány tři ceny pro každou z tří kategorií: pro onestep, pro boston a pro foxtrot. Foxtrot pro nás nepřichází v úvahu, ten neumíme. Ale pokud jde o ty dva ostatní tance, do toho se míníme vrhnout jak čert za hříšnou duší.

První cenu v každé kategorii tvoří deset raccích vajíček nebo láhev kořalky. Vilík tomu moc nedůvěřuje a jde se poptat, zda jsou racci vajíčka opravdu jedlá. Vrací se uklidněn. Druhá cena je šest raccích vajíček nebo pletená kukla z čisté vlny, třetí cena čtyři vajíčka nebo dvě krabičky cigaret značky Německý bohatýr. „Ty nevezmeme na žádný pád," říká Karel, jenž se v tom vyzná.

Turnaj se začíná. Pro boston jsme vybrali Karla Alberta; pro onestep Vilíka a mě. Ve Vilíka arci skládáme naději jen nepatrnou. Může zvítězit jen v případě, že rozhodčí budou mít smysl pro humor.

V kategorii bostonu dostávají se Karel a Albert s třemi dalšími dvojicemi do vylučovacího kola. Karel má náskok; vysoký límec jeho extrovní uniformy, jeho lakýrky, a řetězy a prstýnky jeho cirkusového koníka skýtají obraz omamné elegance, které nikdo nemůže odolat. Co do držení těla a stylu je Karel jedinečný, ale co do ladnosti je Albert přinejmenším stejně dobrý. Rozhodčí si dělají poznámky, jako by se u Waldmannů konalo vylučovací kolo pro soudný den. Karel vítězí a bere si těch deset raccích vajíček, neboť značku kořalky příliš dobře zná; sám ji sem prodal.

Velkoryse nám kořist věnuje; má doma lepší věci. Albert získal druhou cenu.

Rozpačitě se na nás dívá, když těch šest racích vajíček odnáší té blondýnce. Vilík tiše hvízdne. V onestepu startuji s švadlenkou, až to fičí —, a také se dostávám do závěrečného kola. Vilík k velkému údivu zůstal prostě sedět a vůbec se nepřihlásil. Oslňuju rozhodčí i obecnost zvláštní variantou úkroků s podlomeným kolenem, kterou jsem při tréninku nepředvedl a tím utajil. Má maličká tančí jak rajčí peříčko a dobýváme druhou cenu, o kterou se dělíme.

Pyšně se vracím k našemu stolu, na klopě stříbrnou čestnou jehlici Říšského svazu tanečního sportu.

„Vilíku, ty mezuláne," říkám, „proč jsi to aspoň nezkusil? Třeba bys byl dostal bronzovou medaili!"

„Fakt," přisvědčuje mi Karel, „proč jsi to neudělal?"

Vilík povstává, protahuje se, upravuje si žaket, měří si nás vznešeným pohledem a odpovídá jediným slovem: „Proto!"

Muž s chryzantémou právě vyvolává soutěž ve foxtrotu. Hlásí se jen málo dvojic. Vilík nejde, Vilík kráčí k parketu.

„Vždyť o tom nemá ani ponětí," zakuckává se smíchy Karel.

Napjatě visíme přes opěradla židlí, abychom viděli, co se bude dít. Krotitelka lvů jde Vilíkovi v ústřety. Velkolepým gestem jí nabízí rámě. Hudba začíná.

V ten moment se Vilík mění ve splašeného velblouda. Vyskakuje do vzduchu a kulhá, poskakuje, krouží, třepe nohama a pohazuje dámou semo a tamo, pak se řítí krátkým svinským cvalem po parketu, cirkusačku nikoliv před sebou, nýbrž vedle sebe, takže ona může na jeho natažené paži cvičit jak na hrazdě shyby tahem, zatímco on má doleva úplnou akční volnost a nemusí se bát, že jí rozdupe nohy. Hned poté napodobuje kolotoč na místě, až krovky jeho žaketu vodorovně odstávají, v příštím okamžiku startuje titěrnými hopsavými krůčky napříč lokálem jako kozel, který má pod ocasem pepř, hřmá, víří a běsní a nakonec korunuje představení strašidelnou piruetou, při níž svou dámou mává vysoko ve vzduchu.

Nikdo v sále nepochybuje, že zde vidí neznámého dosud mistra superfoxtrotu. Vilík rozpoznal svou šanci a využil ji.

Vítězi s takovou převahou, že za ním dlouho není vůbec nic, a teprve pak druhá cena. Vítězoslavně nám ukazuje láhev kořalky. Ovšem — potil se tak, že žaket pustil barvu; košile a vesta zčernaly, kdežto žaket vypadá jaksi světlejší!

* * *

Soutěž je u konce, ale tanec pokračuje. Sedíme u stolu a pijeme Vilíkovu cenu. Jenom Albert chybí — dva páry koní by ho zřejmě nedokázaly utrhnout od té blondýnky.

Vilík mě dloube: „Koukej, tamhle je Adéla."

„Kde?" ptám se rychle.

Ukazuje palcem do tlačenice na parketu. Opravdu, tančí tam s nějakým černým, zbytečně dlouhým chlapem valčík.

„Je tu už dlouho?" vyzvídám, neboť bych byl rád, kdyby byla viděla naše triumfy.

„Před pěti minutami přišla," odpovídá Vilík.

„S tím pitomým habánem?"

„S tím pitomým habánem."

Adéla při tanci zaklání hlavu trošku dozadu. Jednu ruku má položenou na rameno toho černého chlapa. Když vidím její tvář z profilu, tají se mi někdy dech, tak podobná je v zastřeném osvětlení sálu mé vzpomínce na večery před válkou. Viděna zepředu je její tvář plnější, a když se směje, je úplně cizí.

Pořádně si zavdávám z Vilíkovy láhve. Právě kolem nás tančí moje malá švadlenka. Je útlejší a grációznější než Adéla.

Tehdy, v mlze na Hlavní třídě, jsem to tak neviděl: ale z Adély se stala opravdová žena s plnými prsy a statnými nohama. Nedovedu se upamatovat, zda byla dřív taky taková; tehdy jsem si patrně takových věcí nevšímal.

Štramák ženská se z ní stala," říká Vilík, jako by byl uhodl mé myšlenky.

„Ale, drž zobák," odpovídám rozmrzele.

Valčík je u konce. Adéla se opírá ve dveřích. Jdu za ní. Vítá mě. Přitom nepřestává hovořit a smát se s tím svým černým chlapem. Stojím a dívám se na ni. Srdce mi buší jak před velkým rozhodnutím.

„Co se na mě tak koukáš?" ptá se.

„Ale nic," říkám, „zatančíme si?"

„Tenhle tanec ne, až příští," odpovídá a jde se svým společníkem na parket.

Čekám na ni a pak spolu tančíme boston. Dávám si hrozně záležet, a Adéla se uznale usmívá.

„Tančit ses na té vojně naučil dobře."

„Tam zrovna ne," říkám, „ale před chvílí jsme vyhráli cenu."

Rychle zvedá hlavu. „Škoda, to jsme mohli dokázat spolu. Jaká cena to byla?"

„Šest racích vajíček a medaile," odpovídám, a teplo mi stoupá do čela. Housle hrají tak tise, že je slyšet šoupání těch četných podešví po parketu.

„Teď spolu tančíme," říkám, „ale pamatuješ ještě, jak jsme se vždycky večer po tělocviku honili?"

Přikyvuje. „Ano, tenkrát jsme byli ještě hodně dětinští. Koukej, tam naproti to děvče v červeném kostýmu — ty volné blůzy jsou teď poslední móda. Elegantní, vid'?"

Housle postupují melodii violoncellům. Rozechvěle, jak potlačovaný pláč tiše vzlykají nad zlatohnědými tóny.

„Když jsem tě po prvé oslovil, oba jsme utekli," říkám, „bylo to v červnu Na valech, vím to, jako by to bylo dnes —"

Adéla někomu mává. Teprve pak obrací hlavu zase ke mně. „Ano, taková pošetlost. Umíš vlastně tango? Ten černý tam naproti tančí tango báječně."

Neodpovídám. Hudba umlká. „Nepřišla bys na chvíli k našemu stolu?"

Dívá se po mých společnících. „Kdo je ten štíhlý v lakýrkách?“

„Karel Bröger," odpovídám. Sedá si k nám. Vilík jí podává sklenici a doprovází obřad vtipem. Adéla se směje a dívá se po Karlovi. Občas zavádí pohledem i o Karlova cirkusového koníka; — je to ta dívka s blůzkou podle poslední módy. Pozoruju Adélu a hrozně se divím, jak se změnila. Cožpak mě vzpomínka oklamala i zde? Cožpak vzpomínka bujela a bujela, až obrostla skutečnost? To zde u stolu je přece cizí, poněkud hlučná dívka, která přespříliš mnoho mluví. Není snad pod tou skořápkou ukryt ještě někdo jiný, koho znám lépe? Copak se může něco tak zkreslit jen proto, že je člověk starší? Snad to jsou ta léta, říkám si, vždyť tomu jsou už tři roky, tenkrát jí bylo šestnáct a bylo to dítě, dnes jí je devatenáct a je dospělá. — A náhle mě přepadá ta bezejmenná melancholie času — plyne to a plyne a mění se to, a když se člověk vrátí, nic už nenachází. Ach, loučit se je těžké — ale vracet se, to je asi někdy ještě těžší.

„Co se tak divně tváříš, Arnošte?" ptá se Vilík. „Kručí ti břicho hlady?"

„Je to nudný patron," říká Adéla a směje se. „Takový byl už i dřív. Tak přece trochu obživni, Arnošte, ať je nějaká legrace! To mají děvčata raději, než když někdo sedí jak buchta a tváří se jako smuteční vrba!"

Konec, říkám si, i s tím je konec. Ne proto, že koketuje s tím černým chlapem a s Karlem Brögrem, ne proto, že mě považuje za nudného člověka, ne proto, že se změnila — ne, teď vidím, že všechno bylo marné a bezúčelné. Běhal a běhal jsem dokola, klepal na všechny dveře svého mládí a chtěl zpátky dovnitř, myslel jsem, že mládí mě bude muset znova přijmout, protože jsem přece mladý, ještě mladý, a že jsem si tak velice přál zapomenout — ale prchalo přede mnou jako fáta morgána, neslyšně se bortilo, rozpadalo se jako troud, jakmile jsem se ho dotkl, nedovedl jsem to pochopit, alespoň zde přece muselo něco zbýt, zkoušel jsem znova a znova, a přitom se ze mě stával člověk směšný a smutný — leč v tuto chvíli poznávám, že tichá, mlčenlivá válka zuřila i v tomto kraji vzpomínek a že by bylo nesmyslné hledat dál. Čas zeje mezi minulostí a mnou jako široká propast, nemohu zpátky, nic jiného už není, musím vpřed, pochodovat, prostě někam, neboť ještě nemám žádný cíl.

Svírám v ruce likérovou skleničku a zvedám hlavu. Zde sedí Adéla a pořád se ještě vyptává Karla, kde se dostanou koupit pašované hedvábné punčochy; — zde se tančí jako předtím a hudba pořád ještě hraje týž valčík z Domu u tří děvčátek — a zde sedím já sám pořád ještě naprosto stejně na židli a dýchám a žiji jako předtím — což nesjel blesk a nestrhl mě odsud, což se náhle nepropadla krajina kolem mne a nezbyl jsem tu jako jediný, což jsem teprve právě teď vskutku o všechno nepřišel?

* * *

Adéla vstává a loučí se s Karlem. „U Mayera a Nickla, říkáte," povídá vesele, „máte pravdu, ti mají pod pultem všechno možné. Zítřka tam zajdu. Nashledanou, Arnošte!"

„Kousek tě vyprovodím," říkám.

Venku mi podává ruku. „Dál nemůžeš. Někdo na mě čeká."

Sám cítím, že jsem pošetilý a sentimentální, ale nemohu si pomoci. Smekám a hluboce Adélu zdravím, jako bych se slavnostně a navždy loučil — ne s ní — se vším dřívějším. Vteřinku se na mne zkoumavě dívá. „Někdy jsi opravdu legrační." Běží po svázné cestě a propěvuje si.

Mračna zmizela a jasně spočívá nad městem noc. Dlouho se tam dívám. Pak se vracím.

IV.

Ve velkém sále U Konnersmannů je plukovní sraz, první co jsme zpátky války. Všichni kamarádi byli pozváni. Chceme, aby to byla velká sláva.

Karel, Albert, Jupp a já jsme na místě o hodinu dřív. Nemůžeme se dočkat, abychom zase uviděli staré známé tváře. Zatím dřepíme v hostinském lokále vedle velkého sálu a čekáme na Vilíka a na ostatní. Právě si chceme hodit, kdo zatáhne rundu pitiva, když se otevírají dveře a vstupuje Ferdinand Kosole. Kostky nám ohromením padají z rukou: Kosole je v civilu.

Až dosavad chodil, jako skoro my všichni, ve staré uniformě; dnes však, na počest významného dne, přichází po prvé v civilu a stojí tu před námi v modrém svrchníku se sametovým límcem, na kebuli má zelený klobouk a kolem krku stojatý límec s vázankou. Tím se stal úplně jiným člověkem.

Ještě jsme se nevzkřísili z úžasu, když tu vchází Tjaden. I on po prvé v civilu, — proužkovaný žaket, žluté polobotky a hůl s postříbřenou rukojetí. S hlavou pyšně vztyčenou kráčí lokálem. Když vidí Kosola, přestává kráčet a začíná překvapeně mrkat. I Kosole mrká na drát. Ti dva se navzájem nikdy neviděli jinak než v uniformě. Ještě vteřinku si jeden prohlíží druhého. Pak oba začínají řvát směchy. Každému připadá ten druhý v civilu k popukání legrační.

„Ferdo, člověče, já si o tobě dosud vždycky myslel, že jsi nóbl pán," zubí se Tjaden.

„Jak to?" ptá se Kosole a přestává se smát.

„No tady," ukazuje Tjaden na Kosolův svrchník, „tady na tom je přece vidět, že to je koupené v salóně hadry-kosti-kůže."

„Vole," vrčí Kosole vztekale a odvrací se; — ale já vidím, jak se pomalu červená. Nevěřím svým očím; opravdu upadá do rozpaků, a když si myslí, že to nikdo nevidí, prohlíží si kradmo zesměšněný plášť. Být to uniforma, bylo by mu to jedno; — teď však na mou duši odstraňuje ošoupaným rukávem pár skvrn a pak se dlouze dívá na druhou stranu lokálu, kde

sedí Karel Bröger v prvotřídním novém obleku. Kosole neví, že jsem ho pozoroval. Za chvíli se mě ptá: „Čím je vlastně Karlův otec?"

„Soudní rada."

„Tak, tak, soudní rada," opakuje zamyšleně. „A Ludvíkův?"

„Berní tajemník."

Kosole chvíli mlčí. Pak říká: „No, to se k nám hnedle už nebudete chtít znát —"

„Ty jsi se zbláznil, Ferdo," odpovídám. Krčí pochybovačně rameny. Divím se čím dál tím víc. Nejenže v těch zatracených civilních hadrech jinak vypadá, on je také opravdu jiný. Dosud mu čerta starého záleželo na takových věcech; nyní však dokonce svléká plášť a věší ho do nejtmašího kouta lokálu.

„Je tady moc horko," říká zlostně, když vidí, že ho pozoruju. Přisvědčuji. Za chvíli se ptá mrzutě:

„A tvůj otec?"

„Knihař," odpovídám.

„Opravdu?" Oživuje. „A Albertův?"

„Ten je mrtvý. Byl to zámečník."

„Zámečník," opakuje radostně, jako by to bylo tolik co papež. „Zámečník, to je prima, já jsem soustružník kovů. To bychom byli bývalí přímo kolegové."

„To byste byli," říkám.

Vidím, jak krev vojenského Kosola proudí zpátky do civilního Kosola. Nabývá zase barvy a síly.

„To je moc dobře," ujišťuje mě důtklivě, „byla by to bývala velká škoda." Zrovna jde kolem nás Tjaden, a když se znova ušklíbá, Kosole — aniž za tím účelem vstal ze židle — mu beze slova sází podešev do zadku. Byl to nádherný zásah do cíle, a je to zase starý Kosole.

* * *

Létací dveře velkého sálu začínají klapat. První kamarádi přicházejí. Prázdná místnost s papírovými girlandami a neobsazenými stoly působí neútně. V koutech sálu postávají skupiny našinců. Objevují Julka Weddekampa. Má na sobě svou starou vyšisovanou vojenskou bundu. Rychle odstrkuje z cesty židle, abych ho mohl přivítat.

„Jak se máš, Julku?" ptám se. „Nezapomněls, že mi visíš kříž z pravého mahagonu? Chtěls mi ho tenkrát vyrobit z víka od klavíru. Tak ten materiál nech pěkně uležet, ty stará nádhro."

„Byl by mně samotnému přišel vhod, Arnošte," odpovídá smutně, „umřela mi žena."

„Neříkej, Julku — copak se jí stalo?"

Krčí rameny. „Asi se oddělala v zimě tím věčným vystáváním ve frontách před obchody. Potom přišlo dítě, a to už nevydržela."

„A dítě?" ptám se.

„Taky umřelo." Weddekamp popotahuje svá křivá ramena, jako by mu byla zima. „Jo, Arnošte, Scheffler je taky po smrti, to snad víš?"

Kroutím hlavou, že nevím. „Na co umřel?" Weddekamp si zapaluje dýmku. „Nakoupil přece v sedmáctém průstřel hlavy, že ano? Všechno bezvadně zahojené — tenkrát. A je tomu teď šest neděl, najednou tak blbé bolesti, že si v jednom kuse chce rozbit hlavu o zeď. Čtyři jsme ho museli vézt do nemocnice. Zápal nebo něco takového. Do rána bylo po něm." Škrťá další zápalku. „Jo, jo, a jeho ženě teď ani nechťejí dát penzi."

„A co je s Gerhardem Pohlem?" ptám se dál.

„Nemohl přijít. Fassbender a Fritsch jakbysmet. Nezaměstnaní. Nemají ani na žrádlo. Rádi by byli přijeli, kluci ušatí."

* * *

Sál se zatím do poloviny naplnil. Setkáváme se ještě s hromadou dalších kamarádů od naší roty, ale je to divné: do správně nálady se přesto jaksi nemůžeme dostat. A přitom jsme se na toto setkání po týdny těšili a slibovali si od něho, že nás vysvobodí z tísně, nejistoty a nedorozumění všelikého druhu. Možná, že tím jsou vinny civilní hadry, které se všude strakají mezi vojenskými kvádry, — možná, že se povolání, rodina, sociální rozdíly mezi nás vsunuly jako dřevěné klíny: tak či onak, to právě staré kamarádství dřívějších dob už to není.

Všechno je obráceno na ruby. Například ten Bosse, pitomec naší roty, kdekdo si z něho utahoval, protože byl nekňuba a měl obě ruce levé; venku v poli byl věčně špinavý a zaneřáděný, a nejednou jsme ho museli dotáhnout pod pumpu násilím. Ted' tu mezi námi sedí, oblečen ve velefajnový oblek z česané příze, v šlajfce jehlici s perlou a na nohou psí dečky, zámožný muž, jenž má u stolu hlavní slovo.

A Adolf Bethke vedle něho, Bethke, který v poli strměl tak vysoko nad ním, že Bosse byl celý šťastný, když ho Adolf vůbec oslovil — Bethke je najednou už jenom chudé švice se ždibcem pole.

Ludvík Breyer přišel v obléskaných šatech, které nosí do školy, jsou mu už moc těsné, kolem krku chlapeckou, nakřivo uvázanou pletenou vázanku místo uniformy poručíka; jeho bývalý pucflek mu však bařtipánsky klepe na rameno, neboť je nyní už zase velkoinstalátér s vodním splachováním a výhodně položenou provozovnou na nejfrekventovanější třídě města.

Valentin má pod otevřenou rozedranou blůzou starý modrobílý svetr a vypadá jako šupák, ale jaký voják to býval! — a Ledderhose, pacholek mizerná, s černou bouřkou na hlavě a v kanárkově žlutém gumáku, tu sedí zešířena rozvalený, tváří se důležitě a kouří anglické cigarety. Všechno je to zpřeházené na ruby.

Ale to by ještě ušlo. Leč i tón se změnil, a důvodem toho jsou opět šaty. Lidi, kteří dříve neuměli ani pípnout, je teď slyšet na sto honů. A všemu rozumějí, všechno vědí lip. Lidé dobře oblečení se chovají jaksi mecenášsky, lidé špatně oblečení jsou většinou zticha. Nějaký středoškolský profesor, který byl za války kaprál, a to ještě špatný, se přezíravě vyptává Karla a Ludvíka, jak to vypadá s jejich zkouškami. Patřilo by mu za to fouňovství, aby mu Ludvík nalil své pivo za krk. Chválabohu mu Karel odpovídá krajně nepříznivým posudkem o vzdělání, o škole a tomu podobně, a zato velebí obchod a podnikání.

Z těch keců tady se mi dělá úplně nanic. Raději jsme se vůbec nikdy neměli sejít — to by nám byla zůstala aspoň vzpomínka. Marně se snažím představit si, že všichni lidé zde mají na sobě zase špinavé uniformy a že tato špeluňka U Konnersmannů je kantýna v etapě. Už se mi to nedaří. Realita tohoto prostředí je silnější. Živel cizosti je mocnější. Pospolitost už nemá nadvládu. Už se rozpadla v dílčí zájmy jednotlivců. Pravda, chvílemi prosvítá ještě něco z dřívějších dob, když jsme vypadali jeden jako druhý, ale je to už nezřetelné a vybledlé, jsou to pořád ještě naši kamarádi, ale přece to už nejsou naši kamarádi, a právě z toho je člověku tak smutno. Všechno ostatní vzalo ve válce za své, ale v kamarádství jsme tenkrát věřili. A nyní vidíme: co nedokázala smrt, daří se život: rozdvojuje nás.

* * *

Ale nechceme tomu věřit. Sedáme si k jednomu stolu, Ludvík, Albert, Karel, Adolf, Vilík, Valentin. Nálada je stísněná. Albert se rozhlíží po velkém sále a pak říká: „Aspoň my zůstaneme, jak jsme bývali.“ Souhlasíme a podáváme si ruce, zatímco tam kousek dál už začíná slezina dobrých obleků. Tohle nové třídění lidstva se bude konat bez nás. Mírně vycházet z toho, co ti ostatní začínají opomíjet. „Ruku sem, Adolfe, ty taky,“ říká Bethkovi. Usmívá se, po dlouhé době zase poprvé, a klade svou mohutnou pravici na naše ruce.

Ještě chvíli sedíme spolu. Adolf Bethke brzo odešel. Vypadal špatně. Umiňuju si, že ho v nejbližších dnech navštívím. Číšník přichází a něco šeptá Tjadenovi. Tjaden odmítá. „Dámy zde nemají co pohledávat.“ Všichni se na něho překvapeně díváme. Tjadenovi to dělá dobře. Usmívá se. Číšník se vrací. Za ním jde rychlými kroky štramácká holka. Tjaden neví kudy kam. My se zubíme. Ale Tjadenova bezradnost netrvá dlouho, už si ví rady. Dělá velkolepé gesto: „Má nastávající.“

Tím je záležitost pro něho vyřízena. Další představování obstarává Vilík. Začíná Ludvíkem a končí sebou. Pak zve dívku, aby se posadila. Děvče si sedá. Vilík usedá vedle ní a klade paži na opěradlo její židle. „Váš otec je přece to známé koňské řeznictví na Nových příkopech, že ano?“ začíná konverzaci.

Děvče přisvědčuje. Vilík přisedá blíž. Tjadena to zřejmě vůbec ani v nejmenším nezajímá. Spokojeně popíjí pivo. Pod vlivem Vilíkovy duchaplné a vehementní konverzace se děvče brzo zbavuje trémy.

„Vždyť jsem se s pány chtěla seznámit už tak dávno,“ vypráví, „mazlíček tak často o vás mluvil, ale když jsem říkala, aby vás někdy přivedl, nikdy nechtěl.“

„Jak prosím?“ Vilík zadupává Tjadena pohledy do země, „že nás měl přivést? Ale vždyť my přijdeme hrozně rádi, opravdu neobyčejně rádi. Ani slůvkem se ten lump o tom nezmínil.“

Tjaden poněkud zneklidněl. Teď se k dívce naklání Kosole. „Tak mazlíček o nás často mluvil? A copak vlastně vyprávěl?“

„Už musíme jít, Micinko,“ zakročuje Tjaden a vstává.

Kosole ho tiskne zpátky do židle. „Jen pěkně hačej, mazlíčku. Tak co vám vykládal, slečno?“

Micinka je mezi námi už jako doma. Dívá se koketně na Vilíka: „Vy jste pan Homeyer?“ Vilík seká koňskému řeznictví hlubokou poklonu. „Tak to jste tedy vy, kterého zachránil,“ švitoří, zatímco Tjaden sebou na židli vrtí, jako by seděl na mraveništi. „Copak se na to už nepamatujete?“

Vilík si sahá na hlavu. „Já byl později zasypan, a to je mor na paměť. Proto jsem na mnoho věcí pozapomněl.“

„Zachránil Vilíka?“ ptá se Kosole vzrušeně. „Micinko, já jdu. Půjdeš se mnou, nebo nepůjdeš?“ snaží se Tjaden zasáhnout. Kosole ho drží.

„On je takový skromný,“ chichotá se Micinka a září, „a přitom přece zabil ty tři černochoy, co chtěli pana Homeyera porazit sekerami. Toho jednoho zabil pěští „Pěští,“ opakuje dutým hlasem Kosole.

„Ty dva ostatní zabil jejich vlastními sekerami. A pak vás ještě odnesl zpátky.“ Micinka si prohlíží těch Vilíkových sto devadesát centimetrů a energicky pokyvuje hlavou: „Mazlíčku, klidně můžeme také jednou mluvit o tom, co jsi vykonal.“

„Svatá pravda,“ souhlasí Kosole. „Klidně o tom můžeme mluvit.“

Vilík se chvíli zasněně kouká Micince do očí. „Ano, je to nádherný člověk,“ dotvrzuje. Potom kývá přes stůl na Tjadenu: „Pojď na moment ven.“

Tjaden vstává neochotně. Ale Vilík nepomýšlí na nic zlého. Zavěšení jeden do druhého se za pár minut vracejí. Vilík se naklání k Micince: „Tak platí. Zítra večer přijdu na návštěvu. Musím se přece poděkovat za záchranu před těmi černochoy. Ale já jsem vašemu nastávajícímu také jednou zachránil život.“

„Vážně?“ špulí Micinka udiveně pusou.

„Snad vám to později jednou vyličí,“ zubí se Vilík. Tjaden, jemuž spadl kámen ze srdce, mizí i se svou nastávající.

„Oni totiž mají zítra zabíjačku,“ říká Vilík. Ale nikdo neposlouchá. Příliš dlouho jsme se museli přemáhat, a teď se

řehtáme jako hladová maštal. Kosole málem zvrací, jak to s ním hází. Teprve za chvíli nám Vilík může referovat, jak výhodné podmínky sjednal s Tjadenem stran dodávek koňského salámu. „Mazlíčka mám v hrsti," libuje si.

V.

Celé odpoledne jsem proseděl doma a zkoušel něco dělat. Ale nic z toho ne-bylo, a teď už skorem hodinu bloumám bez cíle večerními ulicemi. Přitom se dostávám k Holandskému mlýnu. Je to třetí bar, který zahájil provoz za poslední tři týdny. Jako muchomůrky vyrážejí všude mezi fasádami domů takové podniky s pestrými reklamami. Holandský mlýn je ze všech 64 barů největší a nejdražší.

Před osvětlenými skleněnými dveřmi stojí vrátný. Vypadá jako kříženec husarského plukovníka a arcibiskupa, mohutný chlap, v ruce jakousi berlu se zlatým kováním. Dívám se na něho, přistupuji blíž, abych si ho lépe prohlédl, ale to ho už přechází veškerá důstojnost, vráží mi pozlacený klacek do žaludku a culí se na celé kolo: „Saly Arnošte, ty stará příšero! Komang sava, jak praví Francouz."

Je to desátník Demuth Antonín, někdejší špek naší roty. Srážím kufry a házím na doby do kšiltu, neboť na vojně nás cepovali, že se čest vzdává uniformě a nikoliv jejímu nositeli. A tato báječná uniforma má zřejmě moc vysokou šarži. Kdyby šla kolem kasáren, musela by jistě nastoupit celá strážní pohotovost a hodit jí K poctě zbraň!

„Máúcta přeju, Tondo," směju se, „heleď, abych nevedl zbytečně řeči a mluvil rovnou o něčem rozumném: máš tu nějaké žrádlo?"

„Jasan," odpovídá kladně. „Franta Elstermannů totiž taky dělá v týhle vývařovně. Jako kuchař."

„Kdy se zde můžu stavit?" ptám se, neboť zmíněné faktum stačí k orientaci. Elstermann a Demuth drželi v rekvírování šampionát celé Francie.

„Dnes kolem jedné v noci," mrká Antonín. „Nějaký inspektor ze zásobovacího úřadu nám dohodil jako černotu pod rukou tucet hus. To víš, že Franta Elstermannů provede pár amputací. Taky pod rukou. Kdo by si troufal tvrdit, že mezi husami není válka, ve které mohly přijít o nohy?"

„Nikdo," říkám a ptám se: „Živnost se jim tady hýbe?"

„Každý večer natřískáno. Chceš se mrknout?"

Demuth trochu odhrnuje závěs. Jukám tou škvírou do místností. Měkké, teplé světlo zaplavuje stoly, světlem se linou proužky modravého kouře cigaret, koberec se matně stkví, porculán se leskne a stříbro svítí. U stolů sedí ženy, obklopené číšníky, a s ženami jsou muži, kteří se ani trochu nepotí a nejsou ani trochu rozpačití. S úžasnou samozřejmostí udílejí příkazy.

„No, člověče, rozdat si to s nějakou takovou na kavalci, to by bylo ono, vid'?" míní Tonda a dloube mě do žeber.

Neodpovídám, neboť tato barevná, oblačná výseč života mě divně vzrušuje, je v tom cosi neskutečného, skorem jako by to byl jenom sen, že stojím zde na tmavé ulici, v mokré sněhové břečce a vidím skulinou dveří takový obraz, jsem v zajetí vidiny, aniž zapomínám, že ve skutečnosti zde asi je nom hromada šmelinářů utrácí peníze; ale příliš dlouho jsme leželi v blátivých podzemních děrách, než aby v nás někdy nevzkypěla prudká a načisto šílená chtivost přepychu a elegance — neboť přepych znamená: být chráněn a být pěstěn —, a zrovna to jsme přece vůbec nepoznali.

„Tak co tomu říkáš, vašnosti?" ptá se Antonín ještě jednou. „Docela obstojné štěničky do postýlky, vid'?"

Připadám si pošetilý, ale v tuto chvíli nemohu přiměřeně odpovědět. Celý ten tón a způsob vyjadřování, který jsem po léta letoucí napodoboval a který jsem si nakonec osvojil, ten tón se mi najednou zdá surový a odporný. Naštěstí se Tonda právě zase mění v důstojného plukovníka a velebného arcibiskupa, neboť předjíždí auto. Štíhlé stvoření vystupuje a prochází dveřmi, jde trochu předkloněná, jednou rukou si na prsou drží shrnutý kožich, vlas se jí leskne pod přiléhavou zlatou helmou, kolena těsně při sobě, štíhlé nohy a oválná tvář. Pružně a měkce jde kolem mne, v matné hořké vůni — a najednou mě popadá šílené přání, abych s touto mladičkou ženou mohl projít otáčecími dveřmi, jít s ní ke stolům do sladkého, hájeného ovzduší barev a světla, vejít bezstarostně a ležérně do něžného, číšníky, sluhy a izolační vrstvou peněz zaštiťeného světa, do světa prostého strážní a špíny, jež po léta byly naším chlebem vezdejší. Patrně vypadám hrozně školácky, neboť Antonín Demuth vypouští z vousiska klokotavý řehot, po očku se na mě dívá a dloube mě do žeber.

„I když jsou naparáděné nevím jak — v posteli to je vždycky stejný."

„Se ví," říkám a přebíjím ho svinským vtipem, aby jo nevyčíhl, co se ve mně děje. „Tak teda: v jednu, Tondo!"

„Jasan," odpovídá důstojně, „neboli bongsoár, jak praví Francouz."

Jdu dál, ruce zabořené hluboko do kapes. Sníh mi čvachtá pod botami. Nevrlé ho odhrnuju. A co bych dělal, i kdybych už nakrásně seděl s takovou ženou u stolu? Leda civět bych na ni mohl, nic víc. Ani jíst bych ještě neuměl, aniž bych upadl do rozpaků. Musí to být jistě obtížné, říkám si, být celý den pohromadě s takovou bytostí. Pořád si dávat pozor, pořád si dávat pozor. A co teprve v noci — to bych si teprve nevěděl rady. Pravda, už jsem s ženami něco měl, ale to mi radili Jupp a Valentin, a u takových dam by to jistě bylo nemístné —

* * *

V červnu 1917 jsem byl poprvé u ženy. Naše rota tenkrát ležela v etapě, bylo poledne, a my se na louce kočkovali se

dvěma štěňaty, která se k nám kdesi přidala. Uši jim plandaly, srst se jim leskla, obě zvířata se nadšeně proháněla vysokou letní trávou, nebe bylo modré a válka daleko.

Najednou k nám z velitelství běžel Jupp. Psi mu cválali naproti a vyskakovali po něm. Setřásl je a volal: „Rozkaz přišel, dnes večer musíme odsud!“

Věděli jsme, co to znamená. Už mnoho dní duněla na západním obzoru bubnová palba velké ofenzívy, už mnoho dní jsme viděli vracet se vystřídané, bojem schváčené pluky, a když jsme se někoho z nich ptali, jenom mávl rukou a hleděl dál strnule před sebe, už mnoho dní nás mýjely vozy s raněnými a už mnoho dní jsme každého rána kopali dlouhé řady hrobů —

Vstali jsme. Bethke a Wessling šli do ubikací, vzít si z toren dopisní papír. Vilík a Tjaden se odebrali na návštěvu polní kuchyně, a František Wagner a Jupp mě přemlouvali, abych s nimi zašel do pufu.

„Človče, Arnošte,“ říkal Wagner, „vždyť se musíš taky jednou dovědět, co to je ženská! Kdoví, jestli zítra touhle dobou už nebudeme všichni bradou vzhůru. Tam naproti prý dostali hromadu nového dělostřelectva. Bylo by přeci příliš blbý, kdybys natáh brka coby panna cudná.“

Polní bordel byl v malém městě, asi hodinu cesty od našich baráků. Každý jsme dostali průkazku, a dost jsme se tam potom načekali; neboť i jiné pluky měly jít dopředu, a proto bylo mnoho těch, kdo ještě honem chtěli ze života urvat, co se dá. V malé světnici jsme museli odevzdat průkazky. Svobodník od sanity nás prohlédl, zda jsme zdraví, potom nám každému vstříkl pár kapek protargolu a ně jaký šikovatel nám řekl, že to stojí tři marky a vzhledem k návalu že to nesmí trvat déle než deset minut. Načež jsme si na schodišti stoupili do fronty.

Řada postupovala pomalu. Nahoře klapaly dveře. Pokaždé někdo vyšel, a potom se ozvalo: Další.

„Kolik krav tam je?“ zeptal se František Wagner nějakého zákopníka.

„Tři,“ odpověděl, „ale vybírat si nesmíš. Je to sázka do loterie — když budeš mít kliku, připadne na tebe babička.“

Skoro se mi udělalo špatně na tom zatuchlém schodišti. Vzduch tam byl hustý vedrem a výpary z těl vyhládlých vojáků. Rád bych se byl ulil, neboť zvědavost mě už úplně přešla. Ale bál jsem se, že by se mi ostatní smáli, a tak jsem čekal.

Konečně přišla řada na mě. Můj předchůdce se kolem mne vyškolbtl a já vstoupil do světnice. Byla nízká a temná a tolik páchla po karbolu a potu, až se mi zdálo divné, že před oknem vidím lípu, v jejímž čerstvém listí víří vítr a slunce: tak spotřebované bylo všechno v tom kumbále. Lavor s růžovou vodou stál na židli a v koutě byla jakási polní postel s rozedranou dekou. Žena byla tlustá a měla na soba průsvitnou krátkou košili. Ani se na mu nepodívala a hned si lehla. Teprve když jsem nešel, zvedla netrpělivě hlavu; potom se na její odulé tváři objevil výraz pochopení. Viděla, že jsem ještě velmi mladý.

Prostě jsem nemohl, bylo mi příšerně a dávil jsem se hnusem. Žena udělala pár gest, aby mě povzbudila, pár nemotorných, nechutných gest, chtěla mě přitáhnout k sobě a dokonce se přitom usmívala, naslédle a strojeně, vlastně ji člověk měl politovat, protože to koneckonců byla jen ubohá vojenská matrace, která musela vydržet každý den dvacet třicet chlapů, někdy i víc; — ale já jí položil peníze na postel a rychle jsem odešel.

„No, jaké to bylo?“ mrkal na mě Jupp.

„Žůžo,“ řekl jsem tónem starého znalce, a chtěli jsme odejít. Ale museli jsme se napřed ještě jednou stavít u sanitáka pro další protargolový výplach.

„Tak toto je tedy láska,“ myslil jsem si zoufale a malátně, když jsme balili plnou polní, „toto tedy je láska, již jsou plné všechny mé knihy doma a od níž jsem tolik očekával v neurčitých snech svého mládí!“ Svinul jsem plášť, složil stanové dílce, převzal munici, a pak jsme vyrazili, byl jsem němý a smutný a myslel jsem na to, že ze všech vzletných nebetyčných snů o životě a o lásce nezbylo nic než puška a tlustá kurva a na obzoru temné dunění, do kterého pochodujeme. Zatím se setmělo, zákopy přišly a smrt, František Wagner padl té noci a krom něho jsme ztratili ještě třiatdvacet lidí.

* * *

Ze stromů prská voda a vyhrnuju si límec. Často teď toužím po něžnosti, po plachých slovech, po rozechvělých bezbřehých pocitech; chtěl bych uniknout z tě děsivé jednosměrnosti posledních let. Ale jak by to dopadlo, i kdyby se to skutečně podařilo — kdyby se zase spojilo to měkké a ta dálava dřívější, kdyby skutečně někdo chtěl být ke mně hodný, nějaká stíhlá gracézní žena, 'jako ta se zlatou helmou a pružnou chůzí — jak by to dopadlo, i kdyby nás opojení modrého a stříbrného večera opravdu zahalilo nekonečným pláštěm zapomnění a perutě soumraku by se tiše na nás snesly —? Kdo ví, zda by se v posledním okamžiku mezi mne a ji nepromítl tlustý obraz nevěstky, zda by hlasy mých kasárenských poddůstojníků nezačaly do ticha nás dvou znenadání hulákat sviňačiny, kdo ví, zda by vzpomínky, útržky hovorů a erární jednoznačnosti neroztrhaly a neproděravěly každý čistý cit? Jsme skoro ještě cudní, ale naše obrazotvornost byla rozleptána, aniž jsme to zpozorovali, a dřív než jsme cokoliv věděli o lásce, museli jsme nastupovat v řad a dát se veřejně prohlížet, zda nemáme pohlavní nemoce. Bezdeché vzrušení, vichřice, temno, otázka — všechno už tu bylo, když jsme jako šestnáctiletí běhávali pod plápolajícími lucernami za Adélou a za ostatními děvčaty —, nikdy už se to později nevrátilo, i když jsem nebyl u nevěstky a myslel, že to je jiné, i když Žena do mne zatínala nehty a divoce ke mně lnula, a mnou samým lomcovala lačnost. A potom jsem vždycky býval smutný.

Bezděčně přidávám do kroku a prudce dýchám. Chci to zas mít — musím to zase mít. Nechť se to vrátí, jinak nemá vůbec smysl žít —

* * *

Obracím se a jdu směrem k Breyerům. V Ludvíkově světnici se ještě svítí. Házím kamínky na okno. Ludvík přichází dolů a odemkná mi.

Nahoře v pokoji stojí Jiří Rahe před skříněmi s Ludvíkovou sbírkou nerostů. V ruce otáčí velký kus křišťálu a pozoruje jeho třpyty.

„Dobře že tě ještě vidím, Arnošte," usmívá se, „byl jsem už u vás. Zítra startuju."

Rahe je v uniformě. „Jirko," říkám zmateně, „snad nechceš —"

„Ba jo," přikyvuje, „chci zase na vojnu. Uhodls. Všechno je zařízeno. Zítra rukuju."

„Chápeš to?" ptám se Ludvíka.

„Ano," odpovídá Breyer, „chápu to, ale nic mu to nepomůže." Obrací se k Jiřímu. „Jsi zklamaný, Rahe, ale uvědom si, že to je přirozené. Na frontě byly naše nervy stále napjaté do krajnosti, protože pořád šlo o život nebo o smrt. Teď plandají bezvládně jak lodní plachty za bezvětrí; protože zde teď jde o malé pokroky —"

„Správně," skáče mu do řeči Rahe, „jde o samé malicherné handrkování, o žvanec jídla a o šplhounství, záplatované nějakým tím ideálem. Z toho se mi dělá blivo, a proto chci odsud."

„Když už chceš mermomocí něco dělat, můžeš se přidat k revoluci," říká, „snad to tam dotáhneš na ministra války."

„Dej pokoj s tou naší revolucí," odpovídá Rahe pohrdavě, „ta je dělaná ve stoji spatném, dělají ji partajní tajemníci, kteří už zase mají strach ze své vlastní kuráže. Jen se podívej, jak si už leží ve vlasech, sociální demokrati, nezávislí, spartakovci, komunisti. A zatím jim ti druzí klidňáko odstřelují těch pár opravdových hlav, které mají — a oni to vůbec nepozorují."

„Ne, Jiří," říká Ludvík, „tak to není. Dělalí jsme revoluci s příliš malou dávkou nenávisti, to je pravda, a chtěli jsme hned od začátku být spravedliví. Revoluce musí vzplanout jak lesní požár, a teprve pak je možno začít sít; ale my nechťeli nic ničit, a přece jsme chtěli obnovovat. Neměli jsme už ani dost síly, abychom mohli nenávidět, tak unavení a vyhořelí jsme byli z války. Člověk může únavou usnout i v bubnové palbě, to přece sám dobře víš. — Ale snad ještě není pozdě, snad můžeme ještě dosáhnout prací, co bylo promeškáno při útoku."

„Práce," říká Jiří opovrzhlivě a točí křišťálem pod lampou, až se třpytí, „umíme bojovat, ale neumíme pracovat."

„Musíme se to zase naučit," říká Ludvík klidně z kouta své pohovky.

„Jsme zkažení. Pro práci jsme ztraceni," odpovídá Rahe.

Chvilí je ticho. Vítr bzdučí za okny. Rahe se dlouhými kroky prochází po Ludvíkově malé světnici, vypadá to, jako by se opravdu už nehodil mezi tyto stěny knih, ticha a práce — jako by jeho ostrá, jasná tvář nad šedým stejnokrojem patřila už jenom do zákopů, do boje a války. Opírá se pažema o stůl a naklání se k Ludvíkovi. Světlo dopadá na jeho nárameniky a za ním se třpytí křemeny Breyerovy sbírky nerostů.

„Ludvíku," říká šetrně, „copak tady vůbec děláme? Jenom se ohlédni kolem sebe: jak malátné a beznadějně to všechno je! Jsme na obtíž sobě i jiným. Naše ideály zkrachovaly, naše sny jsou v troskách a běháme po tomto světě hodných, příčinlivých lidiček a šmelinářů jak donkichoti, které osud zavál do cizí země."

Ludvík se dlouze na něho dívá. „Myslím, Jiří, že jsme všichni nemocní. Válka nám ještě vězí v kostech."

Rahe přikyvuje. „A také se jí nikdy nezbavíme."

„Musíme se jí zbavit," odpovídá Ludvík, „jinak by přece všechno bylo bývalo marné."

Rahe se prudce napřimuje a bije pěstmi do stolu. „Bylo to marné, Ludvíku, a právě to vědomí marnosti mě dohání k šílenství! Jací lidé jsme to tenkrát byli, když jsme táhli do pole v uragánu nadšení! Zdálo se, že nadešla nová doba, všechno staré, trouchné, polovičaté, partajnické bylo smeteno, my byli mládež, jaká nikdy předtím nebyla!"

Popadá hroudu křišťálu jako ruční granát. Pěstí sebou šubají. „Ludvíku," pokračuje, „ležel jsem v mnoha kavernách, a byli jsme samí mladí lidé, co dřepěli kolem mizerné svíčky a čekali, a nad námi běsnila přehradná palba jak zemětřesení — už jsme nebyli žádní nováčci a věděli jsme, nač čekáme, a věděli jsme, co přijde — ale Ludvíku, v těch obličejích tam v podzemním šeru bylo víc než sebeovládání, víc než statečnost, víc než ochota zemřít — vůle vybojovat jinou budoucnost byla v těch nehybných, tvrdých tvářích, byla v nich, když jsme šli na zteč a ještě v nich byla, když jsme umírali! Přestávali jsme mluvit, rok od roku jsme toho namluvili méně a méně, byli jsme tišší a tišší, mnohé odpadlo, ale jedno zůstalo. A teď, Ludvíku, kam se to teď podělo? Chápeš Ludvíku, jak je možné, že to všechno zabředlo a utonulo v tom marastu pořádku, povinnosti, ženských, pravidelnosti a jak říkají tomu všemu, co zde nazývají životem? Ne! Žít — to jsme žili tenkrát, a můžeš mi stokrát říkat, že nenávidíš válku, nic na tom nezměníš: tenkrát jsme žili, protože jsme byli pohromadě a protože v nás hořelo něco, co bylo víc než celé to dnešní svinstvo dohromady!"

Prudce oddychuje. „K něčemu to muselo být dobré, Ludvíku! Jednou, jen krátkou chvílí, když se rozneslo heslo revoluce, jsem si myslil: Teď přichází osvobození, teď se proud řeky obrací zpátky a všechno strhává a hloubí si nové břehy — a Bůh je mi svědkem, k tomu bych se byl hlásil! Ale proud řeky byl roztrhán na tisíc struh a stružek, z revoluce se stalo jablko sváru, rvačka o místa a místečka, revoluce se rozbředla, zašpinila, — povolání, poměry, rodiny a partaje ji vysály, a u toho já být nechci. Odcházím tam, kde ještě najdu někdejší kamarádství."

Ludvík povstává. Čelo má rudé, oči mu planou. Zblízka se dívá Rahovi do obličeje. „A proč, Jiří, proč? Protože jsme byli podvedeni. Podvedli nás tak, že ještě ani netušíme, jak hrozně nás podvedli! Protože nás děsivě zneužili! Říkali nám ‚Vlast, a minili okupační plány chamtivého průmyslu — říkali nám ‚Čest', a minili tím pletichy a mocenské choutky tuctu ctižádostivých diplomatů a knížat, — říkali nám ‚Národ, a minili tím nedočkavost generálů, kteří neměli co dělat a třásli se na nějakou činnost!' Chytá Jiřího za ramena a třese jím. „Copak tomu nerozumíš? Do slova ‚vlastenectví' nacpali své žvásty a fráze, své bažení po slávě a moci, svou proľhanou romantiku, svou hloupost a obchodní hrabivost, a pak to

před námi nesli jako zářný ideál! A my věřili, že to je fanfára volající k novému, silnému, mohutnému bytí! Copak to nechápeš? Vedli jsme válku proti sobě samým, a nevěděli jsme o tom! A každá rána, která zasáhla, zasáhla jednoho z nás! Tak přece poslouvej, křičím ti to do uší! Mládí světa povstalo, a v každé zemi věřilo, že bojuje za svobodu! A v každé zemi bylo obelháno a zneužito, v každé zemi bojovalo za zájmy místo za ideály, v každé zemi bylo koseno palbou a navzájem se vyhubilo! Což to nechápeš? Na světě je jenom jediný boj: proti lži, proti polovičatosti, proti kompromisu, proti starobě! Ale my se dali polapit jejich frázemi, a místo proti nim jsme bojovali za ně. My věřili, že se válčí za budoucnost, ale válčilo se proti budoucnosti. Naše budoucnost je mrtvá, protože mrtvé je mládí, jež bylo jejím nositelem. My už jsme jenom pozůstalí, zbytky. Ale to druhé žije, to syté a spokojené žije sytěji a spokojeněji než kdy předtím! Neboť ti nespokojenci, bouřliváci a nadšenci pro to přece zemřeli. Uvaž to! Celá jedna generace byla zničena! Jedna celá generace naděje, víry, vůle, síly, schopnosti byla hypnotizována, tak že se sama navzájem postřílela, ačkoliv měla na celém světě stejný cíl!"

Hlas se mu láme. Oči má plné vzlyků a divokosti. Všichni jsme už dávno na nohou. „Ludvíku," říkám a беру ho kolem šíje.

Rahe si nasazuje čepici a hází kámen zpátky do skříně. „Na shledanou, Ludvíku, starý kamaráde!"

Ludvík stojí proti němu. Má sevřená ústa. Lící kosti mu vystoupily. „Ty jdeš, Jiří," říká trhaně, „ale já zůstanu! Já to ještě nevzdávám."

Rahe se na něho dlouho dívá. Pak říká klidně: „Je to bezvýchledné," a srovnává si opasek.

* * *

Vyprovázím Jiřího. Dole už jitro vnika olověně dveřmi do domu. Kamenné schody duní. Jako z kaverny vystupujeme ven. Ulice je úplně prázdná a šedá. Táhne se do dálky. Rahe ukazuje na vozovku. „Samé zákopy —," ukazuje na domy, „samé kryty — válka jde dál — ale sprostá válka — jeden proti druhému —" Podáváme si ruce. Nemohu mluvit. Rahe se usmívá. „Copak je li, Arnošte? Tam nahoře na východě, to přece už není opravdová fronta! Hlavu vzhůru, jsme přece vojáci. A také to není poprvé, co se loučíme —" „Ba je, Jiří," říkám chvatně, „myslím, že to je poprvé, co se loučíme doopravdy —" Ještě chvíli přede mnou stojí. Pak mi dává sbohem pomalým kývnutím hlavy, otáčí se a odchází. Jde ulicí, neohlíží se, štíhlý, klidný, pak ho už nevidím, ale ještě slyším klapot jeho kroků.

D Í L P Á T Ý

I.

Před zkouškami přišel shora výnos, aby bývalí vojáci byli examinováni velmi blahovlně. Což se také děje. V důsledku toho nikdo nepropadá. Příští kurs, v němž jsou Ludvík a Albert, půjde ke zkouškám až za tři měsíce. Oba tedy musí do té doby čekat, ačkoliv vypracovali pro čtyři z nás veškeré písemné práce.

Několik málo dní po zkoušce dostáváme umístěnky. Přidělují nás jako učitelské čekatele do okolních vesnic. Jsem tomu rád; neboť toho bezúčelného bloumání životem mám po krk. Vedlo jenom k hloubání, k smutku a k nesmyslné, hlučné rozpustilosti. Teď chci pracovat.

Balím kufr a jedu, spolu s Vilíkem. Štěstí nám přálo, jsme sousedy. Naše vesnice jsou od sebe necelou hodinu.

Podnájem mi přidělili ve starém selském gruntě. Duby stojí před okny a ze stájí zní něžné bečení ovcí. Selka nedá jinak, musím si sednout na židli s vysokánským opěradlem, a především začíná nosit na stůl. Je přesvědčená, že všichni měšťtší lidé jsou polomrtví hladu, což je také větším dílem pravda. V tichém dojetí vidím, jak se na stole objevují věci málem zapomenuté: mohutná šunka, sáhodlouhé salámy, sněhobílý pšeničný chléb a lívance, které Tjaden tak velebíval: bukvicové, s velikánskými špekovými oky uprostřed. Celá rota by se nasytila, taková hromada jídla se zde kupí.

Pouštím se do toho. Selka tu stojí, usmívá se od ucha k uchu, ruce má v bok a raduje se. Za hodinu už hekám a musím přestat, ačkoliv mě matka Schömakrová znova a znova pobízí.

Právě v tuto chvíli vstupuje Vilík. Přišel mě navštívit. „Tak teď koukejte a něco uvidíte," říkám selce. „Ve srovnání s ním jsem úplně nemluvně."

Vilík ví, co se patří na vojáka. Nedělá žádné cavyky, ale přechází rovnou k činům. Na stručné vybidnutí mámy Schömakrovic začíná lívanci. Když dospěl až k sýru, opírá se selka o skřín a vykulenýma očima zírání na Vilíka, jak by to byl osmý div světa. Nadšeně přináší ještě velkou mísu pudinku a Vilík zdolává i tento nášup.

„Tak," funí a odkládá lžici, „teď jsem chytil slinu. Neměli byste tu něco pořádného k snědku?"

Těmito slovy získal srdce matky Schömakrové na věčné časy.

* * *

Rozpačitě a trochu nejistě dřepím za katedrou. Předě mnou sedí čtyřicet dětí. Je to žactvo nejmladší. Vyřízená jak podle pravítka sedí děcka v osmi lavicích za sebou, buclaté pěstičky sepnuté kolem písátek a penálů, tabulky a sešity před sebou. Nejmenším je sedm, nejstarším deset. Škola je trojtřídká, proto je pohromadě vždycky několik ročníků. Dřeváky šoupají o podlahu. V kamnech praská rašelina. Mnohé děti to mají do školy až dvě hodiny, a cestou zmokly. Z jejich vláků a brašen se teď v teple začíná kouřit.

Ti nejmenší, s tvářemi jak jablíčka, na mě strnule koukají. Pár děvčat se tajně hihňá. Nějaký blondáček se soustředěně dloubá v nose. Jiný, kryt zády chlapce v lavici před ním, se cpe rafancem chleba s máslem. Ale všichni bedlivě pozorují každý můj pohyb.

Nejsem ve své kůži a vrtím se na židli. Ještě před týdnem jsem seděl v lavici právě tak jako teď ty děti a koukal na Hollermannova kulatá, ošuntělá gesta, když mluvil o básnicích osvobozenecských válek. Dnes je ze mě samého Hollemann. Aspoň pro ty tady dole.

„Děti, nyní budeme psát latinkou. Napíšeme velké L,“ říkám a přistupuji k tabuli. „Deset řádek L, pak pět řádek Lenka a pět řádek Leo.“

Píšu slova křídou pomalu na tabuli. Za sebou slyším harašení a šum. Počítám, že se mi smějí, a otáčím se. Ale neklid pocházel jen od toho, že děti otevíraly sešity a braly k ruce tabulky: poslušně se čtyřicet hlav sklání nad prací. Jsem tím skoro překvapený.

Pisálka škrkají, pera skřípou. Procházím mezi lavicemi sem a tam. Na stěně visí krucifix, vycpaná sova pálená a mapa Německa. Venku za okny táhnou neustále rychlá a nízká mračna.

Mapa Německa je vyvedená v zelených a hnědých barvách. Zastavuju se před ní. Hranice jsou červeně šrafované a běží podivně cik cak shora dolů. Kolín — Cáchy, tady jsou tenké černé nitky železnic — Herbesthal, Lutych, Brusel, Lilie — stoupám si na špičky — Roubaix — Arras, Ostende — kdepak je hora Kemmel? — Vůbec na mapě není — ale je tu Langemark, jsou zde Ypry, Bixchoote, Staden — jak malé jsou na mapě, pouhé malinké tečky, tiché malinké tečky — a přitom hřměla nebesa a země se tam třásla 31. července, když začal velký pokus o průlom, a my do večera už ztratili všechny důstojníky.

Obracím se a přehlížím plavé a tmavé hlavy, které se horlivě sklánějí nad slova Lenka a Leo. Je to zvláštní — pro ně ty malinké tečky na mapě už nebudou nic víc než prostá učební látka; — pár nových místních jmen a řádka dat, kterým je třeba naučit se z paměti pro hodinu světových dějin, — načisto jako Sedmiletá válka a bitva v Teutoburském lese. V druhé řadě vyskakuje šprček a zvedá svůj sešit. Má těch dvacet řádek už napsaných. Jdu k němu a ukazuji mu, že udělal dolní smyčku písmene L trochu moc širokou. Chlapec se na mne dívá svými vlhkými modrými očima tak zářivě, že na okamžik musím sklopit zrak. Rychle jdu k tabuli a píšu tam dvě slova s novou začáteční písmenou. Karel a — vteřinku váhám, ale nemohu jinak, jako by neviditelná ruka vedla křídou — hora Kemmel.

„Co je to ‚Karel‘?“ ptám se.

Všechny ruce se zvedají. „To je muž,“ křičí šprček, který měl jako první dopsaný úkol.

„A hora Kemmel?“ ptám se po chvíli, skoro stísněně.

Ticho. Konečně se hlásí holčička. „Z bible,“ říká váhavě.

Chvilí se na ni dívám. „Ne,“ říkám potom. „To není správně. Mínila jsi asi Kalvárii nebo Libanon, že ano?“

Děvčátko plaše přisvědčuje. Hladím je po vlasech. „Tak to budeme psát. Libanon je velmi krásné slovo.“

Zamyšleně putuju lavicemi sem a tam. Občas ke mně zalétá přes okraj sešitu zkoumavý pohled. Zastavuju se u kamen a prohlížím si mladé tváře. Většina z nich je hodná a průměrná, některé jsou lišácké, jiné hloupé; — ale v některých plápolá něco světlejšího. Jim se v životě nebude všechno zdát tak naprosto samozřejmé, a všechno jim nepůjde tak hladce —

Pojednou na mě padá veliká skleslost. Zítra budeme probírat předložky, říkám si — a příští týden budeme psát diktát — do roka umíte z paměti padesát otázek katechismu, za čtyři roky začnete s velkou násobilkou, — a porostete a život vás vezme do kleští, život snad zatuchlejší, snad divočejší, umírněnější či tříštivý, — každému z vás je souzen nějaký osud, a ten osud na vás přikvačí, dělej co dělej — jak já bych vám přitom mohl pomoci s tím svým časováním nebo výčtem německých řek. Čtyřicet vás je — čtyřicet rozličných životů stojí za vámi a čeká. Kdybych vám mohl pomoci, jak rád bych to udělali. Ale kdopak na tomto světě může jinému opravdu přispět ku pomoci? Cožpak jsem snad já mohl pomoci třeba jen Adolfu Bethkovi?

Zvonek řinčí. První hodina je u konce.

* * *

Druhého dne oblékáme Vilík a já žakety — ten můj byl taktak včas hotový — a jdeme navštívit pastora. Tím jsme povinováni.

Přijímá nás přívětivě, ale velmi zdrženlivě, neboť náš školní bengál nám reputaci v solidních kruzích hodně pošramotil. Večer hodláme navštívit ještě starostu obce, neboť tím jsme rovněž povinováni. Potkáváme ho však už v hospodě, která je zároveň poštovnou.

Je to lišácký sedlák s tváří plnou malých vrásek. Především nám nabízí pár dvojitých kořalek. Přijímáme. Dva tři další sedláci se k nám přidávají. Vitají nás, mžourají a rovněž nás zvou na štamprle. Zdvořile si s nimi přitukáváme. Šuškájí si a potají na sebe významně mrkají — holátka nebohá —, toť se ví, že Vilík a já jsme ihned zpozorovali, že nás chtějí ožrat a mít z nás legraci. Zdá se, že to zkoušeli už častěji; neboť se culí, když vyprávějí o jiných mladých kantorech, kteří tu

byli před námi. Ze tří důvodů se sedláci domnívají, že budeme brzo pod stolem: za prvé proto, že podle jejich názoru člověk z města snese méně než oni; — za druhé proto, že učitel je vzdělaný a tudíž už předem v chlastu méně zdatný; — a do třetice, že takoví mladíci ještě nemohou mít správnou průpravu.

To snad opravdu platilo u dřívějších absolventů učitelského semináře; ale pokud jde o Vilíka a o mě, zapomněli na jednu okolnost: že jsme byli na vojně a pili kořalku z plných ešusů. Výzvu k boji přijímáme. Sedláci nás chtějí jenom trochu zesměšnit; — my však hájíme trojí čest — a to zvyšuje naši bojovou morálku.

Starosta, obecní písař a několik šlachovitých sedláků sedí naproti nám. Je to patrně elita místní mokré čtvrtě.

Pousmívají se, po selsku lstivě se zubí a přitukávají si s námi. Vilík dělá, jako by už měl náladičku. Stolní společnost se šťuří čím dál tím víc.

Teď dáváme my do placu rundu piva s Kořalkou. Načež se trhá pytel s dalšími rundami. Každý z místních borců objednáva jednu dokola. Sedláci myslí, že tím budeme vyřizeni. Poněkud udiveně koukají, jak klidně do sebe obracíme sklenice. Trocha uznání prosvítá pohledy, jimiž nás zkoumají. S nehybnou tváří objednáva Vilík další rundu. „Ale žádné pivo," volá na hostinského, „jenom dvojité šňáby!"

„Hrome, jenom kořalku?" ptá se starosta.

„Samozřejmě, nebo tu budeme sedět do rána," podotýká Vilík klidně, „z toho piva přece člověk pokaždé zase vystřízlí!"

V očích starosty roste obdiv. Nejistým hlasem konstatuje jeden ze sedláků, že máme zatracený tah. Dva ostatní tiše vstávají a mizí. Někteří z našich protivníků se už pokoušejí vylévat sklenky tajně pod stůl. Ale Vilík dává pozor, aby se nikdo neulejval. Nutí jim ruce na stůl a kořalku do hrdel. Culení přestalo. Nabýváme vrchu.

Za hodinu má většina už nazelenalé tváře. Někteří leží porůznu pod stoly lokálu, jiní schlíple vrávorají ven. Skupina u stolu se svrkla na starostu a písaře. Souboj mezi tou dvojicí a námi začíná. Sice vidíme všechno dvakrát, ale naši soupeři už dávno blábolí, a to nám dodává nových sil.

Po půl hodině, za které nám všem zrudly hlavy, nabírá Vilík k závěrečnému úderu.

„Čtyři sklenice na vodu plné kořaku," řve směrem k výčepu.

Starosta zděšeně couvá. Sklenice jsou tady. Dvě z nich cpe Vilík těm dvěma násilím mezi prsty. „Na zdraví!"

Výrají na nás. „Vychlastat!" řve Vilík. Hlava mu jen hoří. „Šup, na ex!" Písař chce odporovat, ale Vilík nedá. „Na čtyři loky," prosí starosta, už velmi zkroušeně. „Ex!" trvá na svém Vilík, vstává a tluče svou sklenicí o písařův štuc. I já vyskakuju. „Jedem! Na zdraví! Ex! Na vaši obzvláštní počest!" řveme na oba zmatené domorodce.

Jako telata vedená na porážku dívají se na nás a trochu upíjejí. „Dál! Jste muži, nebo baby?" ječí Vilík. „Vstát!"

Vrávoravě se stavějí na nohy a pijí. Co chvíli se pokoušejí přestat, ale my na ně hulákáme, ukazujeme jim své sklenice, „Na zdraví!"

„Ex!" „Pryč s tím!" a oni pijí a dopíjejí. Potom se skelnými očima kloužou pomalu ale jistě pod stůl. Zvítězili jsme; při pomalém pití by nás snad byli přemohli; ale na rychlé obracení trunků jsme trénovaní my; naše šance byla v tom, vnutit jim naše tempo.

Vrávoravě a pyšně přehlížíme bojiště. Kromě nás už nikdo nestojí. Listonoš, jenž je zároveň hostinským, má hlavu složenou na výčep a pláče pro svoji ženu, která zemřela v šestineděli, zatímco on byl v poli. „Marto, Marto!" vzlyká divně vysokým hlasem. To dělá prý vždycky tou dobou, vypráví nám šenkýřovic děvečka. Pláč nás píchá do uší. Také už je na čase, abychom byli odsud.

Vilík si hází přes rameno starostu, já lehčího písaře, a tak je dopravujeme domů. To je náš vrcholný triumf. Písaře skládáme před domovní dveře a klepeme tak dlouho, až se v oknech ukazuje světlo. Starosta však je očekáván. Jeho žena stojí ve dveřích.

„Kriste Ježíši!" vřeští, „noví učitelé! Tak mladí a už takoví ochlastové! To může pěkně dopadnout!"

Vilík se snaží ženě vysvětlit, že šlo o rytířské klání, šlape si však na jazyk a nevychází mu to.

„Kam ho máme odnést?" ptám se nakonec.

„Nechte ožralu klidně ležet, kde je," rozhoduje paní starostová. Stěhujeme ho na pohovku. Potom Vilík s nevinným dětským úsměvem na rtech žádá kávu. Žena se na něho dívá jako na hotentota.

„Vždyť jsme vám přinesli vašeho muže," vysvětluje Vilík a září. Před takovou dávkou bezděčné drzosti kapituluje i zatvrzelá bába. Potřásá hlavou, ale

nalévá nám kávu do velkých šálků a udílí nám při tom spasitelná poučení. Říkáme na všechno „ano, neboť to je v takovou denní dobu nejlepší. —

Od toho dne platíme v obci za muže a kdekdo nás uctivě zdraví.

II.

Jednotvárně a stejnoměrně míjejí dny. Dopoledne čtyři hodiny školy, odpoledne dvě; — ale mezi tím je čas, jenž se rozpíná a nebere konce, čas posedávání a pobíhání, čas, kdy je člověk sám se sebou a se svými myšlenkami.

Nejhorší jsou neděle. Nechce-li člověk vysedávat po hospodách, nejde to prostě vůbec vydržet. Řídící učitel, který tu je ještě se mnou, žije zde už třicet let, a za tu dobu se z něho stal chovatel bravu, prvotřídní a mnohokrát oceněný. Ale o něčem jiném se s ním skoro vůbec nedá mluvit. Když se na něho podívám, vždycky bych nejraději na místě zdrhl; tolik mě straší představa, že by se i ze mě jednou mohlo stát něco takového. Pak je tu ještě učitelka, hodné obstarší stvoření, které sebou trhá, když člověk někdy řekne „sakra". To taky nedodává člověku chuti do života.

Vilík se vžívá lépe. Jako člen místní honorace chodí na všechny svatby a křtiny. Když mají koně koliku nebo krávy se

nechtějí telit, pomáhá rolníkům slovem i činem. A večer s nimi sedí v hospodě a při skatu jim uřezává kapsy. Ale já už nechci vysedávat po krémách, zůstávám raději ve své světnici. Tam se však hodiny dlouží a z koutů často vylézají podivné myšlenky, — jako bledé, sinalé ruce, které mávají a hrozí, stíny přízračného minula, podivně změnéné, vzpomínky, jež se zase vynořují, šedé, odosobněné tváře, žal, žaloba a obžaloba —

Jedné pošmourné neděle vstávám brzo, oblékám se a jdu na nádraží, pojedou navštívit Adolfa Bethka. Je to dobrý nápad — alespoň zase jednou posedím s člověkem, který je mi opravdu blízký, a až se vrátím, bude nudná neděle pryč. Přijíždím odpoledne. Branka vrže. Pes v boudě štěká. Rychle procházím ovocnou alejí. Adolf je doma. Jeho žena je tu také. Když vstupuju a podávám Adolfovi ruku, Žena opouští světnici. Za chvíli říká:

„To se asi divíš, Arnošte, vid’?”

„Proč, Adolfe?”

„Že je zase tady.”

„Ne — to přece musíš nejlépe vědět ty.”

Bethke přede mne staví mísu s ovocem. „Nechceš jablko?” Beru si a nabízím mu doutník. Ukusuje špičku a pokračuje:

„Víš, Arnošte, já tady seděl a seděl a div jsem se z toho nezbláznil. Když jseš sám, je takový dům hrozná věc. Procházíš světnicemi — tady ještě visí její blůzka, tamhle je její šití, tuhle židle, na které sedávala a šila, — a večer máš vedle sebe tu druhou postel, je taková bílá a opuštěná, co chvíli se tam díváš a převaluješ se z boku na bok a nemůžeš spát — to ti ledacos projde hlavou, Arnošte —”

„Věřím, Adolfe —”

„A tak vystřelíš z domu a chlastáš a děláš nesmysly —”

Přikyvují. Hodiny tikají. V kamnech praská. Žena tiše vstupuje a dává na stůl chléb a máslo. Pak zase jde. Bethke hladí ubrus.

„Ano, Arnošte, a ona koneckonců na tom nebyla jinak, taky zde vysedávala celá ta léta a ležela a bála se a byla v nejistotě a hloubala a naslouchala — a pak to teda nakonec přišlo, jistě to zkraje vůbec nechtěla, ale když to tu potom bylo, nevěděla si už rady, a tak to šlo dál.”

Žena přichází a nese kávu. Chci jí říct dobrý den, ale vůbec se na mne nedívá.

„Nechceš si přinést taky šálek?” ptá se Adolf.

„Musím ještě do kuchyně,” říká. Má tichý, hluboký hlas.

„Tak jsem tu seděl a říkal si: zachránils svou čest, vyhodils ji. Ale co máš ze cti, to je taková fráze, jseš sám, a se ctí, nebo bez ní — od toho to není ani lepší, ani horší. Tak jsem jí potom řekl, že tu může zůstat, proč s tím tolik nadělat, člověk je přece unavený a žije beztak jenom pár let, a kdybych se to byl nedověděl, bylo by přece všechno zůstalo při starém. Kdoví, co by jeden udělal, kdyby vždycky všechno vědět.”

Adolf nervózně klepe rukou na opěradlo židle. „Vezmi si kávu, Arnošte, máslo je tady taky.” Nalévám a pijeme.

„Podívej, Arnošte,” říká tiše, „vy to máte lehčí, vy máte knihy a vzdělání a ještě ledacos navíc. Ale já — já přece nemám nic než jenom tu ženu —”

Nic na to neříkám, protože bych mu to neuměl vysvětlit; není to už týž Bethke, který byl v poli, — a já jsem už také jiný.

Po chvíli se ptám: „A co tomu říká ona?”

Adolfovi klesá ruka s opěradla. „Vlastně celkem neříká nic, a člověk z ní taky moc nedostane, sedí tady a kouká na tebe. Nejvýš že někdy pláče. Mluví málo.”

Odstrkuje svůj šálek. „Někdy říká, že to bylo jenom proto, aby zde vůbec někdo byl. Potom zase, že prý to sama nechápe, prý nevěděla, že mi tím dělá něco zlého, bylo to prý, jako bych zde byl já. Ale to jednomu nejde do hlavy, něco takového přece musí žena umět rozlišit, vždyť je jinak rozumná.”

Přemýšlím. „Možná tím chce říct, že v té době jaksi nebyla docela při sobě, asi tak, jako by se jí to bylo jenom zdálo, Adolfe.”

„Může být,” odpovídá, „ale já tomu nerozumím. Snad to ostatně ani netrvalo dlouho.”

„O tom druhém přece už nechce ani slyšet?” ptám se.

„Říká, že ona patří sem.”

Přemýšlím o tom. Ale co se člověk má ještě ptát? „Je to teď pro tebe lepší, Adolfe?”

Dívá se na mne. „Ne o moc, Arnošte, to si dovedeš představit, že to není o moc lepší. Ale to se časem srovná, nemyslíš taky?”

Sám na to nevypadá, že by tomu doopravdy věřil.

„Určitě se to srovná, Adolfe,” říkám a dávám na stůl pár doutníků, které jsem pro něho našetřil. Ještě chvíli mluvíme, pak jdu. Na chodbě potkávám ženu. Chce mě chvatně minout. „Na shledanou, paní Bethková,” říkám a nastavuju jí dlaň. „Na shledanou,” odpovídá, a s odvrácenou tváří mi podává ruku.

Adolf mě doprovází až na nádraží. Vítr fičí. Nenápadně si ho prohlížím a vzpomínám, jak se v zákopech vždycky jen tak pro sebe usmíval, když se mluvilo o míru. — A jak potom všechno dopadlo.

Vlak se rozjíždí. „Adolfe,” říkám ještě rychle z okna, „já ti tak dobře rozumím. Ani nevíš, jak dobře to chápu.”

Jde sám zpátky přes pole ke svému domu.

* * *

Zvonění ohlašuje v deset velkou přestávku. Měl jsem hodinu ve vyšší třídě. Teď kolem mne pádí ven do přírody čtrnáctiletí. Pozoruju je oknem. V několika málo vteřinách se úplně mění, odhazují svěřací kazajku školy a znova

nabývají svěžesti a bezprostřední samozřejmostí svého věku.

Pokud sedí přede mnou v lavicích, nejsou praví. Je v nich buď kus ustrašence či šplhouna, nebo pokrytce a rebela. Za sedm let se škole podařilo je k tomu vychovat. Nedeformovaní, upřímní a bezděční jak mladá zvířata přišli ze svých luk, z her a snů do školy; — ještě mezi nimi platil zákon všeho živoucího, — nejživější, nejsilnější byl vůdcem, kterého ostatní následovali. Ale zároveň s týdenními porcemi vzdělání byl do nich pozvolna vpravován jiný, umělý zákon hodnocení: ten, kdo své porce papal nejčinaněji, byl vyznamenáván a platil za nejlepšího. Na ostatních bylo, aby ho co nejdychtivěji napodobovali. Není divu, že ti nejživější se vzpouzeli, ale museli se podřít. Neboť nic naplat, dobrý žák je ideálem školy. Ale copak je to za ideál —! A jak to s těmi dobrými žáky ve světě dopadlo! Ve skleníku školy prožili krátkou napodobeninu života — a tím neodvratněji potom klesli do průměrnosti a subalterní bezvýznamnosti. K pokroku dopomohli světu vždycky jenom žáci špatní.

Pozorují děti, jak si hrají. Věvodí jim silnými, pružnými pohyby kudrnatý Dammholt, jenž svou energii ovládá celé hřiště. Oči mu blýskají útočností a kuráží, svaly a šlachy mu jenom hrají a ostatní ho poslouchají s naprostou samozřejmostí. Za deset minut však, jen co sedne do lavice, bude z toho chlapíka zatvrzelý, vzpurný klacek, který jakživ neumí, co se měl naučit, a který v pololetí patrně propadne. Bude se tvářit jako svatoušek, pokud se na něho budu dívat, a vyplázne na mě jazyk, sotva se obrátím, bude plyně lhát, zeptám-li se ho, zda své slohové cvičení neopsal, a plivne ml na nohavici nebo mi položí napínáček na židli, naskytne-li se mu příležitost. Primus třídy však, který tam venku působí tak trapně a zakrněle, ten primus zde ve třídě vyrostl, bude se sebevědomě hlásit, až Dammholt nebude umět a až bude rezignovaně a vztekle čekat na svou pětku. Primus ví všechno, a i to ještě ví. Ale Dammholt, kterého bych vlastně měl potrestat, je mi tisíckrát milejší než ten bledý vzorný hošíček.

Krčím rameny. Copak jsem ještě nikdy nic podobného neviděl? Naposledy při plukovním srazu U Konnersmannů? Nebyl tam také muž najednou ničím a povolání vším, ačkoli to dříve bylo načisto jiné? Potřásám hlavou. Propána, co je tohle za svět, do kterého jsme zase zabředli —

Dammholtův hlas se rozléhá po hřišti. Přemýšlím, zda by snad nepomohl velmi kamarádský postoj učitele k žákovi. Je možné, že by se tím vztah zlepšil a že by se ledačemu předešlo; — ale v podstatě by takový postoj byl jen klam. Vždyť to sám ještě pamatuju z našich dob: mládí je bystrozraké a nedá se podplatit. Stojí k sobě a tvoří proti dospělému neproniknutelnou frontu. Není sentimentální; lze se k němu přiblížit, ale nelze s ním splynout. Kdo z toho ráje byl jednou vyvržen, nemůže nikdy zpátky.

Existuje zákon let. Dammholt by se na učitelův kamarádský postoj podíval svým bystrým zrakem a chladnokrevně by ho využil ke svému prospěchu. —

Snad by projevil i nějakou přichylnost; ta by mu však nebránila hledět si svého zájmu. Vychovatelé, kteří si myslí, že s mládeží cítí, jsou romantičtí snílci. Mládež vůbec nechce být chápána; chce jenom zůstat jaká je. — Dospělý, jenž se mládeži příliš dotěrně blíží, se v jejích očích zesměšňuje zrovna tak, jako by si oblékl dětské šatičky. Můžeme s mládeží cítit. Ale mládež necítí s námi. A to je její spása. Zvonek řinčí. Přestávka je u konce. Dammholt se váhavě staví do řady přede dveřmi.

* * *

Loudám se vesnicí, chci se projít po vřesovišti. Vlk běží přede mnou. Najednou z kteréhosi dvora vyráží doga, jako když ji vystřelí, a vrhá se na Vlka. Vlk ji neviděl přibíhat, a tak ho v prvním náběhu poráží. V příštím okamžiku je všechno jedno jediné divoké klubko prachu, zmítaných těl a zuřivého vrčení.

Sedlák s klackem v ruce vybíhá z domu. „Proboha, učitelí, zavolají si toho jejich psa! Pluto ho roztrhá na cucky!“

Mávnutím ruky ho uklidňuju. „Pluto! Pluto! Mrcho zatracená, jdeš sem!“ řve rozčileně a běží, sotva dechu popadá.

Chce psy rozeznat. Ale prachová smršť se za pustého štěkotu přenáší o sto metrů dál a tam se zase zhušťuje v temný kulový blesk.

„S ním je amen,“ heká sedlák a přestává mávat klackem. „Ale říkám vám hned. Zaplatit, to vám ho nezaplatím! Mohl jste si ho přece zavolat!“

„S kým je amen?“ ptám se.

„S vaším psem,“ odpovídá sedlák sklesle. „Doga, ten prevít, už takových oddělala aspoň tucet.“

„No, pokud jde o Vlka, to si raději počkáme,“ říkám, „to není obyčejný ovčák, příteli. To je válečný pes, stará vojna, abyste tomu rozuměli!“

Prach řídne a mizí. Oba psi se dostali na louku. Vidím, jak se doga snaží přitisknout Vlka k zemi a chňapnout ho v kříži. Jestli se jí to podaří, je Vlk ztracen, protože mu doga může hladce překousnout hřbetní obratle. Ale jako úhoř klouže ovčácký pes po zemi, centimetr pod tesáky dogy, bleskurychle se obrací a hned zase útočí. Doga vrčí a štěká — Vlk bojuje bez hlesu.

„Sakra,“ říká sedlák.

Doga se otřepává, skáče po Vlkovi, chňape, ale do vzduchu, vztekle se obrací, zase skáče po Vlkovi a znova se mívá s cílem — ale vypadá to, jako by doga byla sama, tak málo je vidět ovčáckého psa. Jako kočka létá těsně při zemi, tomu je zvyklý jako spojařský pes, daří se mu proklouznout mezi nohama dogy a napadá ji zdola, krouží kolem ní, prohání se kolem ní a najednou jí zatíná zuby do břicha a pevně se drží.

Doga vyje jako pomínutá a vrhá se na zem, aby ho mohla chňapnout. Ale Vlk jediným trhnutím, rychleji než stín, pustil dogu, vyprostil se, a využil příležitosti jít jí po hrdle. A teď, poprvé, ho slyším vrčet, temně, nebezpečně, teď, když už je vítězem a když ji drží, ačkoli doga kolem sebe kope a válí se po louce ve snaze Vlka setřást.

„Pro Boha živého, učiteli," volá sedlák, „zavolají si toho jejich psa! Vždyť mi Pluta rozkouše na kusy!"
„To by bylo marné, teď nepřijde," říkám, „a je to také v pořádku. Napřed ať oddělá toho posraného Pluta."
Doga sténá a vyje. Sedlák zvedá klacek, aby jí pomohl. Trhám mu poleno z ruky, chytám ho pod krkem za kabát a řvu:
„Krucifix, vždyť ten váš parchant začal!" Mnoho nechybí, abych se ještě pustil do sedláka.
Naštěstí stojím tak, že vidím, jak Vlk náhle pouští dogu a řítí se k nám, protože myslí, že jsem byl napaden. Tak se mi ale daří Vlka zachytit, jinak by sedlák byl potřeboval přinejmenším novou kazajku.
Zatím se Pluto nenápadně ztratil z parády. Hladím Vlka po krku a uklidňuji ho. „Učiněný satan," koktá sedlák a je načisto bez sebe.
„To bych prosil," říkám pyšně, „je to holt stará vojna. S ní si nikdo nemá nic začínat."
Jdeme dál. Za vesnicí je pár kousků luk, a potom začíná vřesoviště s jalovci a pravěkými mohylami.
Poblíž březového háje se pase stádo ovcí. Jejich huňatá rouna se ve svitu zapadajícího slunce lesknou jak matné zlato.
Najednou vidím, jak se Vlk dlouhými skoky žene rovnou na stádo. Domnívám se, že ho dobrodružství s dogou rozběsnilo, a běžím za ním, zabránit hromadnému krveprolití mezi ovce. „Pozor! Zažeh toho psa!" křičím na pastýře.
Směje se. „Vždyť je to ovčák. Ten jim nic neudělá!"
„Ba ne, ba ne!" volám, „ten to nezná! To je válečný pes!"
„Kdepak," říká pastýř, „válečný nebo neválečný, ten jim nic neudělá. Tady — vidíte — jen se podívejte! Dobře, pejsku, alou! Přiveď je!"
Nevěřím svým očím. Vlk, — Vlk, který předtím jaktěživ neviděl ovci, teď shání stádo, jako by nikdy nebyl dělal nic jiného. Plavným cvałem mete za dvěma zdrhajícími jehňaty, štěká a žene je zpátky. Pokaždé, když chtějí běžet jinudy, staví se jim do cesty, pokaždé když se nechtějí hnout, štípe je do noh, takže běží přímo dál.
„Prima," říká pastýř, „jenom je lechtá, bezvadně to dělá."
Pes je jako vyměněný. Oči mu blýskají, rozstřílený slech se mu třepe, ostražitě krouží kolem stáda a vidím, že je úžasně rozčilený.
„Toho koupím na místě," prohlašuje pastýř, „ten můj vlastní to neumí lip. Jenom se podívejte, jak tlačí stádo k vesnici. Ten se už nepotřebuje nic přiučovat."
Nevím, co se se mnou děje. „Vlku," volám, „Vlku," a je mi do breku, jak ho tak vidím. Mezi granáty vyrostl a teď, aniž mu kdo co ukázal, ví, co je jeho úkolem.
„Sto marek na dlaň a poraženou ovci," říká pastýř.
Potřásám hlavou. „Ani za milión marek, člověče," odpovídám.
Teď potřásá hlavou pastýř.

* * *

Tvrdé laty vřesu mě lechtají do tváře. Odhrnuji je a skládám hlavu do loktů. Pes vedle mne klidně oddychuje a z veliké dálky se sem nese slabounké cinkání kravských zvonců. — Jinak je hluboké ticho.
Oblaka plují pomalu po večerním nebi. Slunce zapadá. Tmavá zeleň jalovcových keřů se mění v temnou hněd a cítím, jak se teď v dalekých lesích tiše zvedá noční váněk. Vojákům je krajina právě tak důvěrně povědomá jako rolníkům a hajným, nežili ve světnici; znají údobí větru a skořicově hnědou vůni závoje, do nichž se halí večery, vědí o stínech, které vlají po zemi, když mračna chytají světlo, i o cestách měsíce —
Ve Flandrech, po šíleném palebném přepadu trvalo dlouho, než sanitáci přišli pro jednoho raněného. Omotali jsme kolem něho všechny balíčky první pomoci a podvázali, co jsme uměli, ale krvácel dál a prostě vykrvácel. A po celou tu dobu strmělo nad ním do večerního nebe obrovské mračno, byl to jen jeden jediný oblak, ale bylo to pohoří z běloby, zlata a světle nachové záře. Neskutečně a nádherně čněl oblak nad rozstřílenou hnědí krajiny, byl načisto tichý a svítil a umírající ležel načisto tiše a krvácel, jako by patřili k sobě, a přece mi bylo nepochopitelné, že mračno stojí tak krásně a nezáčastně na nebi, zatímco umírá člověk —
Poslední světlo slunce barví lada ponurým karmínem. Čejky s nářkem vzlétají. Volavka se ozývá kdesi od rybníka.
Hledím strnule na šírou, hnědě nachovou plochu —. U Houthoulstu bylo místo, kde na lukách rostlo tolik máku, že louky byly celé rudé. Říkali jsme jim krvavé louky, protože za bouří měly sinalou barvu čerstvé krve, právě sražené —. Tam se zbláznil Köhler, když jsme tudy jedné jasné noci pochodovali, poničení a unavení. V nejistém měsíčním světle myslel, že to jsou jezera krve, a chtěl do nich skočit —
Mrazí mě a zvedám hlavu. Čím to jenom je? Proč se mi takové vzpomínky nyní tak často vybavují? A proč jsou takové zvláštní, tak úplně jiné než venku na frontě? Nejsem snad příliš mnoho sám se sebou?
Vlk vedle mne se hýbe. Tiše a vysokým hlasem pošťkává ze spaní. Zdá se mu o jeho stádu? Dlouho se na něho dívám. Pak ho budím a jdeme zpátky.

* * *

Je sobota. Jdu k Vilíkovi a ptám se ho, zda by se mnou a nejel na neděli do města. Leč Vilík naprosto odmítá. „Zítra je zde k obědu nadívaná husa," říká, „a tu rozhodně nemohu nechat na holičkách. A pročpak ty chceš vůbec odsud?"
„Nesnáším ty zdejší neděle," říkám.

„To nechápu," míní, „při takové stravě!"

Jedu sám. Večer jdu, váben neurčitou nadějí, k Waldmannům. Je tam velký provoz. Chvilí postávám a přihlížím. Hromada mladých výrostků, kteří taktak uklouzli válce, se činí na parketu. Je na nich vidět, že nevědí, co je tréma, a že vědí, co chtějí, jejich svět má jasný začátek a jasný cíl: úspěch. Jsou mnohem dospělejší a ucelenější než my, ačkoliv jsou mladší.

Mezi tančícími najednou vidím graciézní švadlenku, se kterou jsem vyhrál onestep. Prosím ji o valčík a potom už zůstávám pohromadě. Před několika dny jsem dostal gázi, takže teď mám zač poručit pár láhví červeného, sladkého vína. Pijeme ho pomalu, a čím víc piju, tím podivnější je melancholie, která se na mne snáší. Jak to tenkrát řekl Albert? Mít člověka, který ti patří?

Zamyšleně naslouchám, co mi děvče vypráví. Štěbetá jako vlaštovička o kolegyních, o kusové mzdě za prádlo, o nových tancích a o tisících nicotnůstkách. Kdyby se mzda od kusu zvýšila o dvacet feníků, mohla by v poledne chodit jíst do restaurace, a pak by už byla spokojená. Závidím jí ten průzračný, prostý život a vyptávám se jí dál a dál. Nejraději bych vyzpovídal každého člověka, který se zde směje a veselí, aby mi řekl, jak žije. Snad by se mezi nimi někdo našel, kdo by mi mohl říct něco, co by mi pomohlo.

Potom doprovázím vlaštovičku domů. Bydlí v šedém činžáku, až pod střešinou. Stojíme před domovními vraty. Cítím v dlani teplo její ruky. Nejasně světélkuje ze tmy její tvář. Lidská tvář, ruka, v níž je teplo a život — „smím jít s tebou?" říkám chvatně, „vezmi mě s sebou —"

Po špičkách šlapeme do vrzajících schodů. Škrtám zápalku, ale hned mi ji fouknutím zhaší, bere mě za ruku a táhne mě za sebou.

Úzká světnička. Stůl, hnědá pohovka, postel, pár obrázků na zdi, v koutě šicí stroj, rákosová krejčovská panna a koš s rozšířeným prádlem.

Maličká čiperně staví na stůl lihový vaříč, a dělá čaj z jablečných slupek a z čajových listů desetkrát spařených a desetkrát usušených. Dva šálky, jedna rozesmátá, trošinku diblická tvářička, jedny dojemně modré šatičky, přívětivá chudoba jedné světnice, jedna vlaštovička, jejímž jediným majetkem je její mládí — sedám si na pohovku. Začíná takto láska? Tak lehce a hravě? Člověk se přitom asi musí umět přehoupnout přes sebe samotného.

Vlaštovička je milá, asi to také patří k jejímu malému životu, že někdo přichází, bere jí do náruče a zase jde; šicí stroj bzučí, jiný přichází, vlaštovička se směje, vlaštovička pláče a v jednom kuse šije —. Pestrou dečkou přikrývá stroj, jenž se tím mění z niklového a ocelového užitkového zvířete v kupu hedvábných květín červených a modrých. Vlaštovička nechce, aby jí něco připomínalo pracovní den, tulí se ke mně a povídá, brouká si a šeptá a zpívá v těch lehounkých šatech, je taková úzká a bledá a trochu hladem zbědovaná a tak lehounká, že ji lze nést na lůžko, na železné polní lůžko, má ve tváři výraz tak sladkého odevzdání, když se přitom drží mě šije, vzdychá a usmívá se, dítě se zavřenýma očima, vzdychá a chvěje se a trochu se zajíká, zhluboka dýchá a její výkřiky jsou malinké, dívám se na ni, pořád se na ni dívám, chci být také takový a mlčky se ptám sám sebe: Je toto ono — je toto ono? — a pak mi vlaštovička dává všelijaká pestrá jména a je stydlivá a něžná a vine se ke mně, a když odcházím a ptám se: „Jsi šťastná, vlaštovičko?" líbá mě mnohokrát a diblicky se pitvoří a mžiká a přitakává a přitakává —

Já však scházím se schodů a žasnu, žasnu. Je šťastná — jak snadno a rychle to jde. Nechápu to. Což není ještě pořád jiným člověkem, životem pro sebe, do kterého se nikdy nemohu dostat? Nezůstala by cizí a svá, byť bych i planul všemi požáry lásky?

Och, láska — pochodeň, která padá do bezedné propasti propastí a teprve ukazuje, jak je hluboká.

Jdu ulicemi, směrem k nádraží. Ne, toto není ono, ani toto ne. To je člověk ještě osamělejší než jindy.

III.

Ve světelném kotouči lampy leží přede mnou na stole kupa modrých sešitů. Vedle nich láhev červeného inkoustu.

Prohlížím úkoly, zaškrťávám chyby, vkládám pijáky a zavírám sešity.

Pak vstávám. Tohle tedy je život? Tato monotónní stejnoměrnost dnů a hodin? Jak málo to v podstatě vyplňuje! Pořád ještě zbývá přespříliš času na myšlení. Doufal jsem, že mě jednotvárnost uklidní. Ale zatím mě ještě víc zneklidňuje. Jak dlouhé jsou zde večery!

Procházím stáji. V pološeru funí a přešlapují krávy. Vedle nich, na nízkých stoličkách, sedí děvčeka a dojí. Každá sedí pro sebe jak v pokojíčku, jehož stěny po obou stranách tvoří strakatá těla zvířat. Světélka plápolají nad nimi v teplém oparu kravína, mléko tence crčí do dížek a prsy děvčat se natřásají v modrých pracích šatech. Zvedají hlavy a usmívají se a dýchají a ukazují zdravé zuby. Voní to tu po seně a dobytku.

Chvilí stojím přede dveřmi, pak se vracím do svého pokoje. Modré sešity leží pod lampou — budou tak pořád ležet — budu i já pořád tak sedět, až pomaloučku zestárnu a nakonec umřu?

Zvolna putuje rudý měsíc přes střechu stodoly a vrhá obrys okna na podlahu, kosočtverec s křížkem uvnitř, kosočtverec se šine po podlaze, je delší a užší, když začíná zlézat stěnu světnice. Za hodinu šplhá na mou postel a stínový kříž se mi plíží po hrudi.

Ležím ve velké, modře a červeně kostkované selské posteli a nemohu spát. Občas se mi zavírají oči a propadám se závratnou rychlostí do prostoru bez hranic — ale v posledním okamžiku mě náhle vzplanuvší strach vždycky zase strhne zpátky do bdění a slyším dál, jak kostelní hodiny odbíjejí čas a naslouchám a čekám a převaluju se.

Konečně vstávám a zase se oblékám. Potom vystupuji oknem, pomáhám Vlkovi dostat se ven a jdu na vřesoviště.

Měsíc svítí, vzduch šumí a do dálky se táhne rovina. Temně ji protíná železniční násep. Usedám pod jalovcový keř. Za

chvíli vidím, jak se podle tratě rozžihá řetěz návěštních světel. Noční vlak přijíždí. Jemně a kovově se začínají chvět koleje. Na obzoru se najednou blýskají reflektory lokomotivy a hrnou před sebou vlnu světla. Vlak s osvětlenými okny se žene kolem mne, na okamžik, co by člověk stačil vdechnout, jsou oddíly s kufry a osudy docela blízko, pak uhánějí dál, koleje se zase lesknou v mokřím světle, a už jenom z dálky sem výhružně hledí koncové světlo vlaku jako žhoucí oko.

Vidím, jak se měsíc pokrývá stříbrem a pak žlutí, toulám se modrým svítáním březových lesů, kapky deště mi stříkají s větví za týl, klopýtám o kořeny a o kameny a jítro se olověně šepí, když se vracím domů. Lampa ještě hoří — zoufale se rozhlížím pokojem —, ne, to nevydržím, to bych musel být o dvacet let starší, abych se dovedl s tím zde spokojit a smířit —

Jsem unavený a vyčerpaný a chci se svléct. Už se mi to nedaří. Ale ještě při usínání zatínám pěstě — nepovolím — ještě se nevzdám —

Potom zase závratnou rychlostí padám do prostoru bez hranic —

— — — a sunu se opatrně dopředu. Pomalu, centimetr, a ještě jeden. Slunce praží do žlutých svahů, kručinky kvetou, vzduch je horký a nehybný, upoutané balóny a obláčky protiletadlových střel visí na obzoru. Před mou přílbou se houpají rudé okvětní lístky vlčího máku.

Docela slabouninké, sotva slyšitelné škrábání se ozývá odnaproti, z míst za křovím. Pak je zase ticho. Čekám dál. Brouček se zlatozelenými krovkami leze přede mnou vzhůru po stonku heřmánku. Jeho tykadla ohmatávají zoubkované listy. Zase vane polednem lehký šelest. Teď se z křoviska noří okraj přílby, pod ním jasné oči, pevná ústa — oči zkoumavě obhlížejí krajinu a vracejí se k bílému bloku papíru. Muž netuší žádné nebezpečí a skicuje statek tam naproti. Sahám po ručním granátu. Trvá to dlouho. Konečně leží vedle mne. Levou rukou trhám šňůru a tiše počítám. Pak ho házím plochým obloukem do ostružinového křoviska a rychle kloužu zpátky do své jámy, tisknu se těsně k zemi, tvář, bořím do trávy a otevírám ústa.

Třesk výbuchu trhá vzduch, střepiny bzučí, k nebi stoupá výkřik, dlouhý, táhlý, šílený děsem. Mám v ruce druhý granát a dívám se přes okraj krytu. Angličan teď leží na otevřeném prostranství, utrhlo mu to nohy do půl stehen, krev z něho teče valem. Pruhy rozmotaných ovínovaček visí za ním jako pohozené pentle, leží na břiše, rukama vesluje v trávě, ústa dokořán otevřená a křičí.

Obrací se a vidí mě. Teď se pažema opírá o zem, vzpíná se jako tuleň, křičí na mě a krvácí, krvácí —. Potom rudá tvář bledne, siná, hroutí se, zrak hasne a oči a ústa jsou už jen černé jeskyně v troskách obličeje, který se pomalu sklání k zemi, přepadá a klesá do heřmánkové houště. Vyřízeno.

Sunu se z místa, chci se odplížit zpátky do našich zákopů. Ale ještě jednou se ohlížím — mrtvý ožil!

Zvedá se, jako by chtěl běžet za mnou. — Trhám šňůrou druhého ručního granátu a házím ho po něm. — Dopadá metr vedle něho, dokutálí se, leží ~ počítám, počítám — proč proboha neexploduje? — Mrtvý už stojí, cení zuby, hází další granát — také selhává — ten naproti teď už nestojí, jde, utíká na pahýlech stehen, předpažené ruce vztahuje po mně — hází svůj poslední granát — dopadá na jeho hrud', ale on ho rukou stírá jako smítko — chci vyskočit a utéct, ale kolena mi selhávají, jsou jako z másla, nekonečně pomalu je tahám dopředu, jsem pevně přilepený k půdě, škubu sebou, vrhám se dopředu, už slyším supění pronásledovatele — ale zezadu se mi k týlu přimykají dvě ruce, tisknou mě zpátky, k zemi, mrtvý mi kleká na prsa, z trávy tahá ovínovačky, co se ploužily za ním, a omotává mi je kolem krku. Uhýbám hlavou, napínám všechny svaly, házím sebou doprava, abych unikl oprátce — vtom cítím trhnutí, rdousivou bolest v krku, mrtvý mě vleče dopředu, vím, že tam je svah a v něm vápenice, valí mě dolů, ztrácím rovnováhu a snažím se něčeho přidržet, kloužu, padám, křičím, padám nekonečně, křičím, dopadám, křičím —

Temnota se drolí v kusy pod mýma drápajícíma rukama, s rachotem vedle mne něco padá, narážím na kameny, rohy, železa, nezadržitelně ze mne běsní křik, pronikavý, ošresný, nemohu přestat. Do toho někdo volá, někdo mě chytá za paže, odstrkuju ty ruce, někdo přese mne klopýtá, daří se mi zmocnit se nějaké pušky, poslepu hmatem nalézám kryt, prudce zvedám k lici zbraň, tisknu spoušť, ale pořád ještě křičím, pak slovo „Birkhölz“ šlehá změtí jako nůž — a zase — „Birkhölz“ — vyskakuju, pomoc přichází, musím se probít, střásám ruce, které mě drží, pádím, narážím si koleno, padám do měkké jámy, do světla, do prudkého, blýskajícího světla — „Birkhölz“ — jenom můj křik špičatě strmí do prostoru — najednou rázem ustává —

Přede mnou stojí sedlák a jeho žena. Ležím zpola na posteli, zpola na podlaze, vedle mne se lopotně sbírá ze země čeledín, křečovitě držím v pěsti vy- cházkovou hůl jako pušku, někde asi krvácím, pak cítím, že to je jenom pes, který mi líže ruku.

„Učitelí,“ říká selka a celá se třese, „co se jim stalo?“

Nic nechápu. „Jak jsem se tu octl?“ ptám se drsným hlasem.

„Ale učitelí — probudějí se — to se jim jenom něco zdálo.“

„Zdálo?“ říkám, „to „že se mi zdálo?“ A najednou se směju, směju, až smích mnou lomcuje, a?, to bolí, směju se...

Ale pak se smích rázem ve mně tříští. „To byl ten anglický hejtman,“ šeptám, „ten z Flander —“

Čeledín si mne odřenou paží. „Měl jste nějaký zlý sen, učitelí, a vypadl jste z postele,“ říká. „Vůbec jste si nedal říct a málem jste mě zabil —“

Nerozumím mu, jsem jako vyždímaný a je mi bídně. Vidím hůl ve své ruce. Odkládám ji a sedám si na postel. Pes se mi tlačí mezi kolena.

„Dejte mi sklenici vody, matko Schömakrová, a jen si zase jděte lehnout —“

* * *

Já však si nelehám. Balím se do pokrývky a sedám za stůl. Světlo nechávám hořet. Tak zde dřepím dlouho, tiše a s nevidomými očima, jak umějí sedět jen vojáci, když jsou sami. Po nějaké době začínám být neklidný a mám pocit, jako by ve světnici byl ještě někdo jiný. Cítím, aniž se hýbám, že se mi do očí vrací zrak a vědomé vidění. Když trochu zvedám víčka, pozoruju, že sedím proti zrcadlu, které visí nad malým umývadlem. Z jeho trochu zvlhčeného skla se na mne dívá obličej se stíny a černými očními důlky. Má tvář — Vstávám, snímám zrcadlo a stavím je do kouta, sklem ke zdi.

* * *

Konečně je ráno. Jdu do školy, do své třídy. Drobota tam sedí se sepjatými rukama. Ve velkých očích Je ještě všechen plachý úžas dětských let. Dívají se na mne tak důvěřivě — a najednou cítím, -jako by mne někdo udeřil rovnou do srdce —

Zde stojím před vámi, já, jeden ze stotisíce zbank-rotělých kridatářů, kterým válka rozbila všechnu víru a skorem všechnu sílu — zde stojím před vámi a jsem si vědom, oč vy jste životnější a s životem bytostněji spojeni než já — zde stojím, a teď vás mám učit a vést. Čemu proboha vás mám učit? Mám vám říct, že za dvacet let budete vysušení a zmrazení, že vaše nejsvobodnější pudy budou zakrnělé a že budete bez milosti zlisováni v tuctové zboží? Mám vám vypovědět, že veškeré vzdělání, veškerá kultura a veškerá věda nejsou nic než příšerný výsměch, pokud lidé proti sobě ještě válčí plynem, prachem a olovem, ohněm a mečem ve jménu božím a ve jménu lidskosti? Čemu vás mám naučit, vy stvořeníčka — vás, Jediné, kdo zůstali čistí za těch hrozných let?

Čemupak vás mohu naučit? Mám vám říkat, Jak se rozněcují ruční granáty a jak se granáty hází na lidi? Mám vám ukázat, Jak člověka zapíchnout bodákem, umlátit pažbou, podřezat lopatkou? Mám vám předvést, Jak obrátit hlavěň pušky proti zázraku tak nepochopitelnému, Jako Jsou dýchající hrud', živoucí plíce, tlukoucí srdce? Mám vám povídat, co Je tetanové ochrnutí, roztržená mícha, urvaná lebeční kost? Mám vám popsat, jak to vypadá, když z hlavy stříká mozek, Jak vyhlízejí roztrhané kosti a vyhřezlá střeva? Mám pro vaše poučení napodobit, Jak sténá člověk s průstřelem břicha, Jak chroptí člověk s prostřelenými plicemi, jak píská, kdo Je střelen do hlavy? Víc toho nevím. Nic víc Jsem se nenaučil!

Mám vás zavést k zelené a šedivé mapě tam na zdi, přejet po ní prstem a říct vám, že zde byla vražděna láska? Mám vám vyložit, že učebnice, které máte v rukou, jsou vějíčky, které lákají vaše bezelstné duše do hloží prázdných frází a do ostnatých zátarasů zfalšovaných pojmů?

Zde stojím před vámi, Jeden z poskvrněných, Jeden z viníků, a měl bych vás prosit: zůstaňte, Jací jste, a nenechte teplé světlo svého mládí rozdmýchat v zneužitý plamen nenávisť! Kolem vašich čel je ještě aura nevinnosti — jak já bych tedy mohl chtít vás učit! Za mnou se ještě ženou krvavé stíny minulosti — jak se tedy mohu odvážit mezi vás?

Nemusím se napřed sám zase stát člověkem? Cítím, jak se ve mně šíří křeč, jako bych kameněl a musel se začít drolit a rozpadat. Pomalu klesám na židli a chápu, že zde nemohu zůstat. Snažím se najít oporu, ale marně. Teprve po chvíli, která se mi zdá nekonečná, se strnulost uvolňuje. Vstávám. „Děti," říkám a stěží ze sebe vypravuji slova, „můžete jít. Dnes není škola."

Drobota se na mne kouká, zda snad nežertuji. Přikývují ještě jednou: „Ano, je to pravda — dnes si můžete jít hrát — celý den — jděte si hrát do lesa nebo si hrajte s pejsky a kočičkami — škola je zase až zítra ~"

Tak házejí hlučně penály do brašen a švitoří a nedočkavě se hrnou ze dveří.

* * *

Balím své věci a jdu do sousedního statku rozloučit se s Vilíkem. Stojí u okna, je po domácku bez kabátu a cvičí na houslích písničku pro prvňáčky. Na stole je bohatá večeře.

„Dnes už moje třetí," oznamuje spokojeně, „přišel jsem na to, že umím žrát do foroty jako velbloud."

Říkám mu, že chci dnes večer odjet. Nadobro. Vilík není člověk, který by se moc vyptával. „Já ti něco povím, Arnošte," míní zamyšleně, „nuda je tady velká, to Je pravda —, ale pokud mám takový zob," ukazuje na stůl, „nedostane mě pět párů koní z téhle pedagogické maštale." Přitom vytahuje zpod pohovky basu láhového piva. „Vysoké napětí," mlaská a drží láhev pod lampou, aby bylo vidět nálepku.

Dlouze se na něho dívám. „Vilíku, člověče, já bych chtěl mít tvou náuru," říkám potom.

„To ti věřím," pomlaskává a otevírá láhev, až to bouchá.

Když jdu na nádraží, vyběhá ze sousedního domu hejno děvčátek. Pusy mají umazané a utíkají, až se jim třepou pentle ve vlasech. Právě v zahradě pohřbívaly mrtvého krtka a modlily se za něho. Teď dělají pukrlata a podávají mi ruce. „Na shledanou, pane učiteli."

DÍL ŠESTÝ

I.

„Arnošte, musím si s tebou promluvit," říká otec.

Dovedu si představit, co se bude dít. Už mnoho dní chodí s ustaranou tváří a dělá narážky. Ale dosud se mi vždycky podařilo mu uklouznout, neboť se doma mnoho nevyskytuji.

Jdeme do mé světnice. Sedá si na pohovku a posmutněle hledí před sebe. „Máme obavy o tvou budoucnost, Arnošte." Beru z knižní police krabici doutníků. Otcova tvář se trochu jasní, protože značka je dobrá; — dostal jsem ta cigára od Karla, a ten nekouří žádnou nať.

„Opravdu ses vzdal učitelského místa?" ptá se.

Prisvědčuji kývnutím hlavy. „Proč jsi to proboha udělal?"

Krčím rameny. Jak bych mu to mohl vysvětlit?

Jsme dva úplně rozlišní lidé a dosud jsme si jenom proto tak dobře rozuměli, že jsme si vůbec nerozuměli.

„A co budeš dělat?" ptá se otec.

„Něco se najde," říkám, „vždyť to je tak jedno."

Dívá se na mě ulekaně a pak začíná mluvit o tom, co pro člověka znamená dobré, vážené povolání a jak důležité je někam to dotáhnout a vydobýt si postavení. Naslouchám mu dojatě a unuděně; jak je to divné, myslím si, že tento muž, sedící na pohovce, je můj otec, jenž kdysi rozhodoval o mém osudu. Ale nedokázal mě ochránit před třemi léty tam venku, nemohl mi pomoci ani v kasárnách, každý desátník tam byl silnější než on. Všechno jsem to musel prodělat sám a bylo úplně jedno, zda existuje nebo ne.

Když skončil, nalévám mu koňak. „Podívej se, otče," říkám a sedám si k němu, „je docela možné, že máš pravdu. Ale já jsem se naučil vegetovat v podzemních děrách, o krajici chleba a o řídké polévce. A když se někdy náhodou nestřílelo, už to mi stačilo ke spokojenosti. Stará dřevěná bouda mi už připadala jako přepych a slavník v etapě byl učiněný ráj. Musíš tedy chápat, že mi zatím stačí faktum, že žiju a že se už nestřílí. Tu trochu jídla a pití, co potřebuju, tu si určitě schrastím, a na všechno ostatní mám přece ještě čas po celý život."

„Ano, ale," odpovídá, „to přece není žádný život, tak ze dne na den, z ruky do úst —"

„Jak se to vezme," říkám, „já zase nevidím život v tom, abych jednou mohl říct, že jsem chodil třicet let denodenně do téže třídy nebo kanceláře."

Udiveně odpovídá: „Chodím už dvacet let do kartonážky, a také jsem to dotáhl na samostatného mistra."

„Ale vždyť já to nechci nikam dotáhnout, otče, chci jenom žít."

„Také jsem žil spořádaně," říká s nádechem hrdosti, „nebyl jsem nadarmo zvolen za člena Řemeslnické komory."

„Buď rád, žeš to měl v životě tak jednoduché," odpovídám.

„Ale něčím přece musíš být," naříká.

„Zatím můžu pracovat v obchodě kamaráda z války, nabídl mi to," říkám, abych ho uklidnil. „Tam si vydělám, kolik potřebuju."

Potřásá hlavou. „A kvůli tomu ses vzdal krásného úřednického místa?"

„Už jsem se víckrát musel něčeho vzdát, otče."

Ustaraně bafá doutník. „A byl jsi dokonce pod penzí."

„Prosím tě," říkám, „kdo z nás vojáků se dožije šedesátky? Máme toho v kostech tolik, co se teprve později projeví — určitě se odporoučím dřív než v šedesáti." Při nejlepší vůli si nedovedu představit, že bych se dožil šedesáti let. Viděl jsem příliš mnoho lidí umírat ve dvaceti.

Zamyšleně kouřím a prohlížím si otce. Pořád ještě cítím, že to je můj otec, ale kromě toho je to milý, obstarší člověk, opatrný a puntičkářský, jehož názory pro mne už nemají vůbec žádný význam. Dovedu si představit, jaký by byl býval v poli. Člověk by na něho byl musel pořád dávat trochu pozor a určitě by se nikdy nebyl stal desátníkem.

* * *

Jdu navštívit Ludvíka. Je zahrabaný v brožurách a knihách. Rád bych si s ním promluvil o mnohém, co mi leží na srdci, neboť mám pocit, že by mi snad mohl poradit kudy kam. Ale dnes je sám neklidný a vzrušený. Chvilí si povídáme páté přes deváté a o ničem, co by stálo za řeč, potom Ludvík říká: „Teď musím k lékaři —"

„Pořád ještě kvůli té úplavici?" ptám se.

„Ne — kvůli něčemu jinému."

„Copak ti ještě je, Ludvíku?" ptám se udiveně. Chvilí mlčí. Rty se mu třesou. Potom říká:

„Ještě nevím."

„Mám jít s tebou? Beztak nemám co dělat —" Hledá čepici. „Ano, jen pojď se mnou."

Cestou se po mně občas kradmo dívá. Je divně stíněný a málomluvný. Zahýbáme do Lipové ulice a vcházíme do domu, před nímž je malá, bezútěšná zahrádka s keři. Čtu bílou smaltovanou tabulku na dveřích: MUDr. Bedřich Schulz, odborný lékař chorob kožních, urologických a pohlavních, a zůstávám stát. „Co se děje, Ludvíku?"

Nevidomě se na mne dívá. „Ještě nic, Arnošte. Měl jsem kdysi takový vířek. A teď se mi zase něco udělalo."

„To je toho, Ludvíku," říkám a je mi lehčeji, „co já už měl za nežity! Boule jak dětská kebulé. To je všechno z toho náhražkového žrádla."

Zvoníme. Sestra v bílém kroji nám otevírá. Oba jsme hrozně rozpačití, hlava nám jenom hoří. Jdeme do čekárny. Chvála

pánubohu, jsme tam sami. Na stole leží kupa obrázkových týdeníků. Jsou vesměs obstarožné. Nejnovější z nich přinášejí jako aktualitu snímky z uzavírání míru v Brestu Litevském.

Lékař vchází. Brýle se mu blýskají. Dveře do ordinace za ním zůstávají pootevřené. Je vidět židli z poniklovaných trubek a kůže, křeslo deprimující svou účelností a trapné.

Je komické, že tolik lékařů zachází s pacienty jako s malými dětmi. Zřejmě si v tom libují. U zubních instalatérů to je přímo součástí výuky, ale i tehle ranhojič asi patří k té sortě.

„No tak, pane Breyere," láskuje brýlovec, „nic naplat, budeme se teda muset spolu kapánek spřátelit."

Ludvík stojí jak přízrak a křečovitě polyká. „Je to -"

Lékař povzbudivě přikyvuje. „Ano, výsledek krevní zkoušky už přišel. Nález je pozitivní. A teď s tím neřádstvem pořádně zatočíme."

„Pozitivní," opakuje zájímavě Ludvík, „to tedy znamená —"

„Ano," odpovídá lékař, „budeme se muset podrobit menší léčbě."

„To tedy znamená, že mám syfilis?"

„Ano."

Moucha masačka bzučí světícní a naráží na okno. Čas vážne. Vzduch mezi stěnami je lepkavý a slizký. Svět se změnil. Hrozný strach se stal hroznou jistotou,

„Nemůže to být omyl?" ptá se Ludvík. „Nemohla by se dát udělat ještě jedna zkouška?"

Lékař potřásá hlavou. „Je lépe začít s léčbou brzo. Stadium je sekundární."

Ludvík polyká. „Je to vyléčitelné?"

Lékař oživuje. Jeho tvář je jistotou přímo bujará. „Ale samozřejmě, naprosto. Tady ty ampulky, napřed půl roku pěkně dávat injekce. Pak uvidíme. Snad potom už nebude dohromady potřeba nic dalšího. Lues je dnes vyléčitelná."

Lues — hnusné slovo. Zní, jako by to byl tenký černý had.

„Dostal jste to v poli?" ptá se lékař. Ludvík" němě prísvedčuje.

„Proč jste se nedal hned léčit?"

„Nevěděl jsem, co to je. Dřív nám o takových věcech nikdy nic neříkali. Také se to objevilo až mnohem později a vypadalo to neškodně. Potom to samo zase zmizelo."

Lékař potřásá hlavou.

„Jo, jo, to je rub té slávy," říká lehkým konverzačním tónem.

Nejraději bych ho praštil židlí po hlavě. Co takový nekňuba ví, jaké to je, když člověk dostane tři dny dovolené do Bruselu, a když z kráterů, zblívanin, bláta a krve přijede večerním vlakem do osvětleného města s ulicemi, s obloukovkami, obchody a ženami, s opravdovými hotelovými pokoji a bílými vanami, v nichž se může šplouchat a odrhnout ze špíny, s tichou hudbou, s terasami a chladným, těžkým vínem, ani tušení nemůže takový doktor mít o kouzlu, jež má už sama modravá mlha soumraku v takové úzké chvíli mezi děsem a děsem, je to jak trhlina v mračnech, jako divoký výkřik života v krátké přestávce mezi smrtí a smrtí.

Kdo ví, zda člověk už za pár dní nebude viset s roztrhanými kostmi v drátěném zátarasu a řvát a umírat žízni, až chcípne; — ještě jeden hlt toho těžkého vína, ještě jedno hluboké vdechnutí, ještě jeden pohled na tento neskutečný svět plynoucích barev, snů, žen a vzrušujícího šepotu, slov, která mění krev jakoby v černou fontánu, slov, která rozpouštějí léta špíny, vzteku a beznaděje, až je z nich sladká zpívající závrať vzpomínek a nadějí. Zítra se zase přizene běsnící smrt s děly, ručními granáty, ohňomety, krví a zkázou; — ale dnes tu je ještě ta něžná plet', voní a volá jak život sám, láká a vábí nepochopitelně a nepolapitelně, matoucí omamné stíny v týle, měkké paže; šelest a blesky, země se propadá, potopa světa, nebesa planou — — kdo teď ještě myslí na to, že v šepotu a vábení, ze v této vůni a pleti může být to druhé, číhající, skryté, plíživé, vyčkávající, lues — kdo to ví a kdo to chce vědět, kdo vůbec myslí dál, kdo myslí za dnešek — zítřka už může být po všem — zlořečená válka, která nás naučila vidět jen dnešek, žít jenom okamžiku.

„A co teď?" ptá se Ludvík.

„Začít co nejdříve."

„Tak tedy hned," říká Ludvík klidně. Jde s lékařem do ordinace. Zůstávám v čekárně a trhám na cucky pár žurnálů, v nichž se to hemží parádami — vítězstvími a zlatými slovy válkychtivých pastorů.

Ludvík se vrací. Šeptám mu: „Jdi přece ještě k druhému doktorovi, tehle tady určitě ničemu nerozumí. Ani ponětí o tom nemá." Odmítá unaveným gestem a mlčky sestupujeme po schodech. Dole říká najednou s odvrácenou tváří: „Tak sbohem —"

Zvedám hlavu, dívám se na něho. Opírá se o zábradlí a ruce má křečovitě zabořené do kapes.

„Co je?" ptám se polekaně.

„Chci už jít," odpovídá.

„Tak ml aspoň podej pracku," říkám udiveně. Ústa mu cukají, když odpovídá: „Jistě na mě beztak už nečeš sáhnout, teď když ..."

Plachý a štíhlý stojí u zábradlí, v témže postoji, jak se opírával o pažení zákopů, se smutnou tváří a sklopenýma očima. — „Proboha, Ludvíku, Ludvíku, co to tady s námi dělají — já že bych na tebe nechtěl sáhnout, ty křováku, ty blboune nejapná, koukej, jak na tebe šáhám, stokrát si na tebe šáhnou —," lomcuje to se mnou, teď dokonce bulím, já mezek, a беру ho kolem ramen a tisknu ho k sobě a cítím, jak se chvěje — „proboha, Ludvíku, vždyť to je všechno volovina a snad jsem to dokonce chytil taky, tak si dej pohov, ten brejlovec tam nahoře to všechno zase dá do pořádku," — a on se chvěje a chvěje a já ho pevně tisknu k sobě.

Na odpoledne jsou ve městě ohlášeny demonstrace. Už po měsíce všude stoupají ceny a bída je dnes větší než za války. Mzdy nestačí ani na nejnútější životní potřeby, a i když člověk má peníze, často za ně nedostane nic koupit. Ale pořád přibývá barů a tanečních lokálů, a šmelinářství a podvody bují čím dál tím silněji.

Jednotlivé skupiny stávkujících dělníků táhnou ulicemi. Tu a tam se lidé srocují. Říkají se, že vojsko má v kasárnách pohotovost, ale zatím se to neprojevuje.

Z různých stran zaznívá volání slávy a hanby. Na jednom nároží kdosi mluví. Ale potom všechno rázem umlká. Pomalu se blíží kolona lidí ve vybledlých uniformách fronty. Je seřazena do pochodového tvaru jakoby po četách a ve čtyřstupech. V čele průvodu nesou velké bílé tabule: „Kde zůstal vděk vlasti?“ — „Váleční invalidé hladovějí.“

Ty tabule nesou jednoručí. Často se ohlížejí, zda jim průvod stačí. Neboť oni jsou nejrychlejší.

Za nimi jdou lidé s ovčáckými psy na krátkých vodítkách. Zvířata mají na postroji slepecký červený kříž. Pozorně jdou vedle svých pánů. Když průvod vážne, okamžitě sedají a slepci se zastavují. Občas se do průvodu vrhají psi z ulice.

Poštěkávají a vrtí oháňkami, chtějí si s nimi hrát a kočkovat se. Ale průvodci slepců jen pootáčejí hlavy a nedbají štěkotu ani čenichání. Pravda, jejich boltce jsou ještě pevně a pozorně vztyčené a čilé jsou jejich oči; ale jdou, jako by už nikdy nechtěli běhat ani skákat, jako by chápali, k čemu jsou určeni.

Liší se od svých druhů jako sestry-ošetřovatelky od veselých prodavaček. Ostatní psi to ani dlouho nezkoušejí; po několika minutách toho nechávají a ztrácejí se tak kvapně, až to vypadá, že před něčím utíkají. Jenom mohutný řeznický pes zůstává stát. Má přední nohy zešířena rozkročené a štěká hlubokým hlasem pomalu a žalostně, dokud ho průvod nemine —

Je to zvláštní — všichni ti lidé byli oslepení prachem a olovem; proto se pohybují jinak než lidé nevidomí od narození. Jejich gesta jsou nedomáklivější a zároveň opatrnější, neboť nenabyli dosud jistoty mnoha temných let. Ještě v nich žije vzpomínka na barvy, nebe, zemi a soumrak. Pohybují se ještě tak, jako by měli oči, bezděčně zvedají a otáčejí hlavu, aby viděli toho, kdo s nimi mluví. Někteří mají na očích klapky nebo pásky, většina však je bez nich, jako by tak byli přece jen ještě trochu blíže barvám a světlu. Bledé červánky se klenou nad jejich skloněnými hlavami. Ve výkladních skříních se rozžijí první žárovky. Jejich čela však sotva vnímají vlahý a něžný vzduch večera; — v hrubých svých botách jdou pomalu věčnou temnotou, jež se kolem nich prostírá jako mrak, a houževnatě a smutně šplhají jejich myšlenky nahoru a dolů po nicotných cifrách, které pro ně mají znamenat chléb, zaopatření a život, ale nemohou znamenat ani jedno ani druhé ani třetí. Malátně se ve vyhaslých buňkách jejich mozků ozývají hlad a nouze. Bezmocně a plni temné bázně cítí jejich blízkost, a přece je nemohou vidět a nemohou proti nim dělat nic než kráčet v mnohočetném houfu ulicemi a zvedat mrtvé tváře z temna do světla, s nímž prosbou k těm druhým, co ještě vidí, aby přece viděli.

Za nevidomými přicházejí jednoocí, roztrhané tváře zmrzačených hlav, křivá, opuchlá ústa, hlavy bez nosů a bez dolních čelistí, obličejové, které jsou jediná velká rudá jizva s několika děrami tam, kde dříve byla ústa a nos. Nad touto spouští však tiché, tázavé, smutné člověčí oči.

Za nimi následují dlouhé řady těch, kterým amputovali nohy. Mnozí už mají umělé končetiny. Vymršťují se při chůzi šikmo dopředu, a když dopadají na dlažbu, řinčí, jako by celý ten člověk byl umělý, ze železa a s panty.

Potom přicházejí třesavci. Jejich ruce, jejich hlavy, jejich šaty, jejich těla se chvějí, jako by se ještě pořád trásli hrůzou.

Už nad tím nemají žádnou moc, jejich vůle je vyhaslá, svaly a nervy se vzbouřily proti mozku, oči otupěly a umdlely.

Jednoocí a jednoručí strkají v malých proutěných korbách na kolech nejtíže raněné, kteří mohou žít už jenom v kolečkové židli. Jsou zabalení do voskového plátna. Několik jednookých táhne plochý ruční vozík, truhláři používají takových vozidel k dopravě pelestí a rakví. Na vozíku sedí trup. Nohy úplně chybí. Je to půlka statného muže, muž, jenž nemá dolní končetiny. Má zavalitou šíji a širokou poctivou tvář s mocným knírem. Mohl kdysi být snad baličem u speditéra. Vedle sebe má tabuli, popsanou šikmými písmenami. patrně je maloval sám. „Také bych raději šel pěšky, kamaráde.“ Sedí tu s vážnou tváří; jen občas se vzpírá na pažích a kmihem se na vozíku přenáší o kousek dál, aby seděl jinak.

Průvod táhne pomalu ulicemi. Kudy jde, tam všechno zmlká. V jedné chvíli se musí zastavit a dlouho čekat. Na rohu Příčné ulice. Tam právě stavějí nový taneční lokál a vozovka je zatarasena hromadami písku, vozy s cementem a lešením. Mezi lešením nad vchodem už plane rudý světelný nápis se jménem podniku: Astoria, taneční parket a bar. Vozík s trupem stojí právě pod tím a čeká, až někdo odklídí pár železných tyčí. Temná zář. reklamy ho zaplavuje a barví tvář, jež mlčky přihlíží, zlověstným nachem, jako by nabíhala hroznou vášní a měla se příští vteřinu rozletět v děsný výkřik.

Pak ale jde průvod dál a je to už zase jen tvář špeditérského baliče, špitálně bledá v bledém večeru, jež se vděčně usmívá, když mu kamarád strká cigaretu mezi rty. Tiše táhnou ty jakoby čtyřmi ulicemi, bez volání, bez rozhořčení, nevzbouřeně, v tiché resignaci, žaloba toliko, ne obžaloba — vědí, že kdo už nemůže střílet, nemůže doufat v přemíru pomoci. Půjdu k radnici a chvíli tam postojí, nějaký tajemník k nim promluví, pak se rozejdou a jednotlivě se vrátí do svých světnic, do těsných bytů, k bledým dětem a šedé bídě, bez valné naděje — zajatci osudu, jež jiní na ně přivolali.

* * *

Čím víc se připozdívá, tím neklidnější je město. Procházím s Albertem ulicemi. Na každém rohu stojí hloučky lidí. Pověsti se jen rojí. Už prý došlo ke srážce mezi vojskem a demonstrujícími dělníky.

Z míst kolem Mariánského kostela najednou vzlétají rány z pušek; napřed jednotlivě, pak celá salva. Albert a já se díváme jeden na druhého; pak se beze slova vydáváme směrem, odkud zazněla střelba.

Pořád víc a víc lidí běží proti nám. „Utíkejte pro zbraně, ty mrchy střílejí!“ křičí. Přidáváme do kroku. Proplétáme se shluky lidí, prodíráme se, teď už běžíme — tvrdě, nebezpečně vzrušení nás štvě kupředu. Dýcháme těžce a rychle. Práskání výstřelů sílí. „Ludvíku!“ volám.

Pádí vedle nás. Rty má stisknuté, čelisti mu vyvstávají, oči chladné a napjaté — má zase tvář zákopu. Albert také. Já také. Běžíme za palbou jako za přízračným signálem, jenž námi smývá.

Dav před námi s křikem couvá. Prodíráme se dopředu. Ženy si drží zástěry před očima a utíkají pryč. Řev hněvu stoupá k nebi. Odnášejí raněného.

Dostáváme se na Tržiště. Tam, u radnice, zaujala stanoviště jednotka říšské obrany. Sinale se lesknou přílby. Před otevřenou rampou je umístěn kulo met připravený k palbě. Náměstí je prázdné; — jenom v ulicích, které tam vedou, se dmou zástupy.

Jít dál by bylo šílenství. Kulomet ovládá náměstí.

Ale jeden člověk jde přece dál, načisto sám. Ze ním vře dav a vyvěrá z potrubí ulic, pění se kolen domů a černě se kupí. Muž však je daleko vpředu. Uprostřed náměstí vystupuje ze stínu kostela do měsíčního svitu. Jas ný, ostrý hlas volá:

„Zpět!“

Muž zvedá ruce. Měsíc je tak silný, že v tmavé díře úst je vidět blýskání zubů, když muž začíná mluvit. „Kamarádi —“ Kolem nastává ticho.

Jeho hlas je sám mezi kostelem, mezi masívem radnice a mezi stíny, je sám na náměstí, vzlétají holubice. „Kamarádi, odložte zbraně! Chcete střílet na své bratry? Odložte zbraně a přijďte k nám!“

Nikdy nebyl měsíc tak jasný. Jako z křídý jsou stejnokroje na rampě radnice. Okna světélkují. Ozářená polovina kostelní věže je zrcadlo ze zeleného hedvábí. Kamenní rytíři u brány vyrážejí ze zdi stínu, a přílby a hledí se jim třpytí.

„Zpět, nebo dám střílet!“ zní znova chladně dřívější rozkaz. Ohlídám se po Ludvíkovi a po Albertovi. To je náš velitel roty! To je Heelův hlas! Dávivé napětí se mne zmocňuje, jako bych musel přihlížet opravě. Vím: Heel dá střílet.

Temná masa lidí se hýbá ve stínu domů, vlní se a tlumeně hučí. Věčnost miji. Pak se od rampy oddělují dva vojáci s puškami a jdou na toho osamělého uprostřed. Připadá to nekonečně dlouho, než jsou u něho, zdá se, jako by v tom šedém marastu pochodovali na místě, třpytivé látkové loutky, skloněné pušky připravené k palbě. Muž na ně klidně čeká. Když jsou u něho, říká znova: „Kamarádi —“

Berou ho pod paže a táhnou ho k radnici. Muž se nebrání. Vlečou ho tak rychle, až klopýtá a padá. Výkřikem, jenž je jako výbuch, reaguje masa lidí a dává se do pohybu, jedna z ulic postupuje pomalu, nepravidelně. Jasný hlas velí:

„Rychle s ním sem!“

Dám střílet!“

Zastrašovací salva práskne vzduchem. Najednou se muž trhnutím vyprošťuje z rukou vojáků, ale neutíká do bezpečí, běží napříč směrem ke kulometu. „Nestřílet, kamarádi!“

Dosud se nic nestalo, ale když dav vidí neozbrojeného muže běžet dál, rovněž postupuje. Úzký výběžek masy se rozlévá podle kostela. V příštím okamžiku vzlétá nad náměstí povel, hravě se láme rachot kulometu mnohonásobnou ozvěnou o domy, kulky hvízdají a tříští dlažbu.

Bleskurychle jsme se vrhli za výčnělek domu. Prachspřstý strach mě v prvním okamžiku přepadl a ochromil, úplně jinak než kdy v poli. Pak se strach mění v zuřivý vztek. Viděl jsem toho osamělého muže ještě ve chvíli, kdy se otáčel a padal na tvář. Opatrně vyhlížím kolem rohu. Teď se právě pokouší vstát, ale nedaří se mu to. Zvolna se podlamují paže, hlava klesá, a jako by byl neskonale unavený, skládá se tělo na dlažbu — a vtom se mi uvolňuje roubík v hrdle: „Ne!“ křičím, „ne!“ Divoce strmí výkřik mezi průčelím domů.

Cítím, že mě někdo odstrkuje stranou. Ludvík Breyer vstává a jde napříč náměstím k té malé tmavé kupě smrti.

„Ludvíku!“ volám.

Ale Ludvík jde dál — dál —. Zděšeně se za ním dívám vytřeštěnýma očima —.

„Zpět!“ zní od rampy znova povel.

Ludvík se na okamžik zastavuje. „Jen dejte střílet dál, nadporučíku Heele!“ volá přes náměstí k radnici. A jde dál a sklání se k ležícímu.

Vidíme, jak nějaký důstojník sestupuje po schodech rampy. Ani nevíme jak, ale najednou stojíme vedle Ludvíka a čekáme na příchozího, jenž má jako jedinou zbraň v ruce hůlčičku. Neváhá ani okamžik, ačkoliv jsme teď tři na jednoho, a kdybychom chtěli, snadno bychom ho mohli odvléct, neboť jeho vojáci by se neodvážili střílet. Báli by se, že ho zasáhnou.

Ludvík se narovná. „Blahopřeji vám, nadporučíku Heele. Ten člověk je mrtvý.“

Pramének krve vytéká zpod kabátu mrtvého a vpíjí se do škvír mezi dlažebními kostkami. Podle jeho pravé paže, hubené a žluté, která vyklouzla z rukávu, se tvoří kaluž krve, jež se černě zrcadlí v měsíčním světle.

„Breyer,“ říká Heel.

„Víte, kdo to je?“ ptá se Ludvík.

Heel se na něho dívá a potřásá hlavou.

„Max Weil.“

„Chtěl jsem ho nechat běžet,“ říká po chvíli Heel skorem zamyšleně.

„Je mrtvý.“

Heel krčí rameny.

„Byl to náš kamarád,“ pokračuje Ludvík.

Heel neodpovídá.

Ludvík se na něho mrazivě dívá: „Čisté řemeslo!"

Teď Heel reaguje: „Na tom nesejde," říká klidně. Ha „Ide jen o cíl, o klid a pořádek."

„Cíl —" odpovídá Ludvík opovržlivě, „odkdy se omlouváte? Cíl! Potřebujete zaměstnání — to je všechno. Stáhněte svou jednotku, aby se už dál nestřílelo!"

Heel odmítá netrpělivým posuňkem. „Moji lidé zde zůstanou. Kdyby ustoupili, přepadl by je zítra dav desetkrát početnější. To přece víte sám. Za pět minut obsadím ústí ulic. Do té doby máte čas odnést mrtvého."

„Vezměte ho," říká nám Ludvík. Pak se ještě jednou obrací k Heelovi. „Když teď odpočodujete, nikdo vás nenapadne. Když zůstanete, budou další mrtví. Vaší vinou. Víte to?"

„Vím to," odpovídá Heel chladně.

Ještě vteřinu stojíme proti sobě. Heel se na nás dívá, na jednoho po druhém. Je to zvláštní chvíle. Něco se láme.

Pak zvedáme poddajné tělo Maxe Weila a odnášíme je. Ulice jsou zase plné lidí. Když přicházíme, otevírá se před námi široká cesta. Výkřiky vzlétají: „Vrahové! Gustav Noske do nás dává střílet!" Ze zad Maxe Weila kape krev.

Odnášíme ho do nejbližšího domu. Je to Holandský mlýn. Je tam už několik sanitářů a obvazují dva lidi, kteří leží na tanečním parketu. Žena se zakrvácenou zástěrou sténá a pořád chce domů. Mají co dělat, aby ji zadrželi, dokud nepřinesou nosítka a nepřijde lékař. Má průstřel břicha. Vedle ní leží muž, který má na sobě ještě starou vojenskou blůzu. Prostřelili mu obě kolena. Jeho žena klečí vedle něho a nařiká: „Vždyť vůbec nic neudělal! Šel jenom tak kolem! Já jsem mu přece jenom nesla jídlo!" Ukazuje na šedý smaltovaný hrnec s velkým uchem. „Jenom jeho jídlo —"

Tanečnice Holandského mlýna se shlukly do kouta. Vedoucí podniku pobíhá rozčileně sem a tam a ptá se, zda by nebylo možné dopravit raněné někam jinam. Že to zničí obchod, když se to roznese. Žádný host zde prý už nebude chtít tančit. Antonín Demuth, oblečený v zlatou portýrskou uniformu, přinesl láhev koňaku a drží ji raněnému k ústům. Vedoucí zděšeně přihlíží a dělá na Demutha posuňky. Tonda se nenechává rušit. „Myslíš, že mi nebudou brát nohy?" ptá se raněný. „Já jsem šofér!"

Přinášejí nosítka. Venku zase rachají výstřely. Vyskakujeme. Řev, křik a třeskot oken se rozléhá. Vybíháme ven.

„Vytrhejte dlažbu!" volá kdosi a bije krumpáčem do kamenů. Z oken letí dolů matrace, židle, dětský kočárek. Od náměstí blýskají výstřely. Ale teď se střech bouchá odpověď.

„Zhasnout!" Z davu vybíhá muž a hází po kandelábru cihlou. V mžiku je tma. „Kosole!" volá Albert. Je to on. Valentin je s ním. Jako vír nás všechny přitáhlo střelení. „Do toho Arnošte, Ludvíku, Alberte!" řve Kosole, „ty svině střílejí na ženy!"

Ležíme v domovních vratech, výstřely praskají, lidé křičí, povodeň se přes nás valí, strhuje nás, pustoší nás, šílíme nenávist, krev stříká na dlažbu, zase jsme vojáci, zas nás to popadlo, lomozící, běsnící příboj války se přelévá přes nás, mezi nás, je v nás — po všem je veta, kamarádství bylo proděravěno kulomety, vojáci střílejí na vojáky, kamarádi na kamarády, je konec, je konec —

III.

Adolf Bethke prodal dům a přestěhoval se do města.

Když vzal ženu zase k sobě, všechno po nějakou dobu klapalo. On dělal svou práci, ona svoji a vypadalo to, že se všechno zase vrátí do svých kolejí.

Ale vesnice začala šuškat. Když žena šla večer po ulici, pokřikovali za ní; výrostci se jí na setkání drze smáli do očí; báby se jí na ulici okázale a štítivě vyhýbaly. Žena o tom Adolfovi nikdy nic neřekla. Ale chřadla a byla den ze dne bledší.

Adolfovi se vedlo podobně. Když vstoupil do hostince, hovor umklal; — když někoho navštívil, vítalo ho rozpačité mlčení; — potom se už i jinotajné otázky odvažovaly vystrkovat růžky; — chlapi pod párou dělali nejasné narážky, a když odcházel, občas za ním hlučel výsměšný řehot. Nevěděl ale, co proti tomu dělat; neboť nač by měl celé vesnici klást počet z něčeho, co se týkalo jenom jeho samotného a co nechápal ani pastor, který si ho zlatýma brejlema mrzutě prohlížel, kdykoliv se náhodou potkali. Týralo ho to; ale ani Adolf o tom se svou ženou nikdy nepromluvil.

Tak po nějakou dobu žili vedle sebe, až se smečka jednoho nedělního večera odvážíla dál a někdo v Adolfově přítomnosti na ženu něco zavolal. Adolf vyletěl. Ale žena mu položila ruku na paži. „Nech toho, dělají to tak často, že to už ani neslyším."

„Často?" — Rázem pochopil, co ji tak deptalo. Vztekle vyskočil, aby si některého z těch křiklounů podal. Ale ti zmizeli za solidárními hřbety svých druhů.

Šli domů a mlčky ulehli. Adolf se díval strnule před sebe. A pak slyšel tichý, potlačovaný vzlyk. Žena plakala pod přikrývkou. Snad už často tak ležela, zatímco on spal. „Netrap se, Marie," řekl tiše, „ať si všichni mluví." Ale ona plakala dál.

Cítil, jak je bezmocný a sám. Temnota stála nevraživě za okny, a stromy šuškaly jak staré klepny. Opatrně položil ženě ruku na rameno. Podívala se na něho uslzeným obličejem. „Adolfe, nechtí mě odejít, pak s tím přestanou •—"

Vstala, svíčka ještě hořela, její velký stín vrávoral místností, klouzal po stěnách, a ona byla malá a slabá v tom chabém světle. Tak seděla na pelesti postele a sáhla po punčochách a blůzičce. Podivně a obludně sahal zároveň s ní stín, jako neslyšný osud, jenž se z té zevnitřní černé nástrahy vplížil oknem do světnice a teď se opičí groteskně, skresleně a s výsměšným chechtáním — napodobuje všechny její pohyby, — a v příštím okamžiku svou kořist napadne a odvede ji ven, do hučícího temna.

Adolf vyskočil a prudce stáhl bílé bavlněné záclony, jako by tím mohl ohradit nízkou světnici proti noci, jež skrz černé

čtverhranné díry civěla dovnitř lačnými sovími světly.

Žena již měla navlečené punčochy a sahala po živůtku. To už stál Adolf vedle ní. „Ale Marie — Zvedla hlavu a ruce jí poklesly. Živůtek spadl na zem. Adolf viděl žal v jejích očích, žal všeho živoucího, žal bitého zvířete, všechn beznadějný žal těch, kdo se už nemohou bránit. Vzal ženu kolem ramen. Jak měkká a teplá byla, jak jí kdo může kamenovat, copak nemají oba dobrou vůli? Proč je lidé tak nemilosrdně štvou a pronásledují? Přivinul ji k sobě, bezvládně se poddala, potom ho objala kolem krku a položila mu hlavu na hrud'. Tak tu oba stáli, zimomřivě v nočních košilích, a cítili se navzájem a chtěli se vykoupit jeden teplem druhého, sedlí na pelest postele a málo mluvili, a když se stíny před nimi na zdi zase tetelily, protože se knot svíce ohnul a plamen chtěl zhasnout, Adolf přitáhl ženu jemně a něžně zase na lůžko, a to znamenalo: zůstaneme spolu, zkusíme to znova, — a řekl: „Odejdemo odsud, Marie." To bylo východisko.

„Ano, Adolf, odejdemo!" Vrhla se k němu a teprve teď se hlasitě rozeštkala. Držel ji pevně a pořád opakoval: „Zítra se ohlédneme po někom, kdo to koupí — hned zítra —." A ve víru předsevzetí, naděje, vzteku a smutku si ji vzal, beznadějně se změnila v žár, až umkla a pláč slábl jak u dítěte a posléze odumřel ve vyčerpání a pokojném dechu.

Svíce už dávno zhasla, stíny byly ty tam, žena spala, ale Adolf ještě dlouho ležel na lůžku, bděl a hloubal. Pozdě v noci se žena probudila a učitila, že má na sobě ještě punčochy, které si natáhla, když chtěla pryč. Svlékla je, a než je položila na židli u postele, pohládila je.

Dva dny nato Adolf Bethke prodal dům i dílnu. Brzo poté získal výměnou byt ve městě. Nábytek naložili. Pes musel zůstat. Nejtěžší však bylo loučení se zahradou. Nebylo přece lehké takhle odejít, a Adolf nevěděl, jak to všechno ještě dopadne. Žena však byla pokorná a tichá.

Dům ve městě je vlhký a pošmourný, zábradlí schodiště špinavé a potí se pachem prádelny, vzduch je zatuchlý sousedskou nenávistí a nevětranými pokoji. Práce je málo, tím více je času na hloubání. Ani jednoho ani druhého život nezačíná těšit. Vypadá to, jako by všechno bylo přišlo sem za nimi.

Adolf dřepí v kuchyni a nechápe, ze se to ne a nechce změnit. Když sedí večer proti sobě, když noviny jsou přečtené a jídlo sklizené se stolu, je kolem domu zase vakuum melancholie a Adolfovi se točí hlava ze samého naslouchání a přemýšlení. Žena se nějak zaměstnává, leští sporák, a když říká: „Pojď sem, Marie," odkládá klíček a smírek a přichází, a když ji stahuje k sobě a šeptá, osamělý, že by se kámen ustrnul: „Však my to dokážeme," žena mlčky přitakává, ale je pořád stejně tichá, není veselá, jak by si přál. Adolf neví, že oba, nejen ona, ale i on sám, mají stejný podíl na skutečnosti, že se jejich životy rozešly za ty čtyři roky, co nebyli spolu, a že teď jeden druhého skličuje. Houká na ni: „Tak přece něco mluv —." Žena se leká a poslušně něco říká; copak má honem říct, copak se může díť v tomhle domě, v její kuchyni, — a když to mezi dvěma lidmi došlo už tak daleko, že mají mluvit, nikdy toho nemohou namluvit dost, aby to dali do pořádku. Mluvení je dobré, když za ním stojí štěstí, když řeč plyne lehce a živě, ale když je člověk v neštěstí, co proboha zmohou věcičky tak' vrtošivé jako slova, u nichž hranice mezi dorozuměním a nedorozuměním je tolik ošemetná. Jenom to zhoršují.

Adolf sleduje očima pohyby ženy a vidí za ní ženu jinou, mladou, veselou, ženu svých vzpomínek, na kterou nemůže zapomenout. Z doutnající nedůvěry a podezíravosti najednou šlehá plamen a Adolf podrážděně syčí: „Pořád ještě myslíš na toho chlapa, co?" Když se na něho dívá velkýma očima a on cítí, že je v nepravu, jítí jí právě proto dál: „V tom to určitě vězí, dřív jsi přece byla jiná! Tak proč ses vracela? Mohlas přece zůstat u něho!" Každé slovo ho samého bolí, ale kdo by proto mlčel! Mluví dál, až žena stojí u vodovodu v koutě, kam nepadá světlo, a zase pláče, jako dítě, které zabloudilo. Och, všichni jsme děti, zbloudilí, pošetilí děti, a vždycky je noc kolem našeho domu.

Adolf to nemůže vydržet, jde z domu a bez cíle chodí ulicemi, stojí před výkladními skříněmi, aniž co vidí, jde tam, kde je světlo. Tramvaje zvoní, auta sviští, lidé do něho vrážejí a ve žlutém světle pod kandelábry přešlapují kurvy. Kolébají rozložitými zadky, smějí se, berou ho pod paži, on se ptá: „Jseš veselá?" a pak jde s nimi, rád, že vidí a slyší něco jiného. Ale potom zase postává na ulici, nechce domů, ale domů by přece chtěl, vymetá putyky a pije, co se do něho vejde. V takovém stavu ho nalézám a naslouchám mu a dívám se na něho, jak tu sedí s kalnými očima a vyráží slova a pije: Adolf Bethke, nejbezpečnější, nejlepší voják, nejvěrnější kamarád, jenž mnohým pomohl a nejednoho zachránil.

Útočištěm i útěchou, matkou i bratrem často byl tam venku, když osvětlovací rakety visely nad námi a nervy byly ztrhané útoky a smrtí, — vedle sebe jsme spali v těch mokrých štolách, přikrýval mě, když jsem byl nemocný, všechno dovedl, vždycky si věděl rady — ale teď zde visí v ostnatém drátě a drásá si ruce a obličej, a jeho oči už jsou kalné.

„Arnošte, člověče," říká beznadějným hlasem, „měli jsme zůstat venku — tam jsme aspoň byli pohromadě —."

Neodpovídám — jenom se dívám na svůj rukáv. Je na něm pár zapraných načervenalých skvrn od krve. Je to krev Maxe Weila, který byl zasřfelen na Heelův povel. Tam až jsme do dotáhli. Je zase válka; ale kamarádství už není.

IV.

Tjaden slaví svatbu s koňskýmřeznictvím. Z obchodu se stal učiněný zlatý důl, a Tjadenova náklonnost k Micince úměrně stoupla.

Ženich s nevěstou jedou dopoledne k oddávkám v kočáru černě lakovaném a bílým hedvábím vyčalouněném. Před kočárem čtyřspřeží, jak se patří na podnik, který žije z koní. Za svědky mají jít Vilík a Kosole. Vilík si k této slavnostní události koupil bílé rukavice z pravé bavlny. Dalo to mnoho běhání. Především musel Karel opatřit půl tuctu odběrních poukazů, a pak začalo shánění; zabralo dva dny, protože žádný obchod neměl na skladě Vilíkovu velikost. Ale vyplatilo se to. Pytle bílé jako vápno, které konečně sehnal, jdou velkolepě k žaketu znova obarvenému. Tjaden je ve fraku, Micinka ve svatebních šatech se závojem a myrtovým věnečkem.

Těsně před odjezdem na radnici dochází k incidentu. Rosole přichází, vidí Tjadena ve fraku a už se svíjí. Záchvat křečovitého smíchu. Sotva je zase trochu při sobě, když jeho pohled padá na Tjadenovy odstávající uši, které se lesknou nad vysokým tuhým límcem, a malér začíná znova. Žádná pomoc, Kosole by začal řvát smíchy i v kostele a ohrozil by oddavky; — proto musím v poslední chvíli zaskočit jako svědek já. Veškeré koňské řeznictví je slavnostně vyzdobené. U vchodu jsou květiny a mladé břízy, a dokonce vrata jatek jsou ověšená girlandou z jedlového chvojí. Doprostřed girlandy přibíjí Vilík za velkého potlesku celého shromáždění nápis „Vítáme vás!“

Samozřejmě není na stole jediný kousek koniny, nejlepší vepřová voní z mís a obrovská telecí pečinka, pěkně nakrájena na porce, je před námi.

Po telecí pečení Tjaden svléká frak a odkládá límec. To umožňuje Kosolovi dávat si pořádně do nosu, protože do této chvíle se nesměl podívat stranou, nechtěl-li riskovat, že se udáví. Následujeme Tjadenova příkladu a hned je všechno útulnější.

Odpoledne předčítá tchán listinu, která jmenuje Tjadena spolumajitelem řeznictví. Blahopřejeme mu, a Vilík v těch svých bílých rukavicích opatrně přináší náš svatební dar: mosazný táč s křišťálovou soupravou dvanácti broušených likérových pohárků, k tomu tři láhve koňaku z Karlových osobních zásob. Tchán je tím tak dojat, že nabízí Vilíkovi místo vedoucího. Chce v příštích týdnech někde otevřít restauraci. Vilík prohlašuje, že o tom podumá.

Večer přichází na chvíli Ludvík. Splnil Tjadenovo naléhavé přání a přišel v uniformě, neboť Tjaden chce svému novému příbuzenstvu ukázat, že kamarádi s opravdovým poručíkem. Ale Ludvík brzo odchází. My ostatní zůstáváme, až na stole zbývají už jenom kosti a prázdné láhve.

* * *

Když se konečně ocitáme na ulici, je půlnoc. Albert navrhuje, abychom ještě zašli do Gragrovky. „Tam už mají dávno zavřeno,“ říká Vilík.

„Můžeme se tam dostat zadem,“ trvá na svém Albert. „Karel to tam zná.“

Žádnému z nás se vlastně už nechce, ale Albert naléhá tak dlouho, až nakonec souhlasíme. Moc se Albertovi divím, protože jindy je vždycky první, kdo chce jít domů.

Ačkoliv průčelí kavárny je temné a tiché, dostáváme se do ohromného provozu, když tam vstupujeme ze dvora, zadním vchodem. Gragrovka je lokál šmelinářů a táhnou to tady skoro denně až do rána.

Část místnosti je rozdělená do malých boxů s červenými plyšovými závěsy. Říká se tomu vinárna. Většina závěsů je zatažená. Z boxů zaznívá kvikot a smích. Vilík se zubí od ucha k uchu. „Gragrovy soukromé bordely.“

Usazujeme se dál vpředu. Kavárna je plně obsazená. Vpravo jsou stoly kurev. Kde se daří obchodu, vzkvétá radost ze života. Proto těch dvanáct ženských zde ani není nadbytečně mnoho. Ovšemže mají konkurenci.

Karel nám ukazuje paní Nicklovou, černovlasou štramandu s bujným poprsím. Její muž je jenom malý příležitostný šmelinář, který by bez ní zašel hlady. Proto mu pomáhá, a to tím, že s jeho obchodními partnery obvykle vyjednává nějakou tu hodinu sama ve svém bytě.

U všech stolů je vzrušený provoz, lidé přicházejí a odcházejí, kdekdo s kdekým šeptá, šušká, handrkuje. Občas je také nějaký kravál. Lidé v kazajkách a bez límečků tahají lidi v anglických šatech a nových kloboucích do kouta, tajuplně vyndávají z kapes balíčky a vzorky, elegáni je zkoumají a odmítají, ošuntilci je znova nabízejí, notesy se objevují, tužky se mihají, sem tam někdo pádí k telefonu nebo ven a vzduch se jen hemží vagóny, kilogramy, máslem, slanečky, špekem, ampulkami, dolary, holandskými zlatými, názvy akcií a číslicemi.

Těsně vedle nás se obzvlášť horlivě debatuje o vagónu uhlí. Ale Karel to všechno odbývá opovržlivým gestem: „Samé vzdušné zámky, čili odborně: obchody do luftu. Jeden jednou někde něco zaslechl, druhý to prostředkuje dál, třetí zainteressuje čtvrtého, pobíhají a naparují se, ale většinou z toho vůbec nic nekouká. Jsou to jenom statisti, kteří by rádi chňapli nějakou tu provizi. Opravdový šmelinářský aristokrat obchoduje nejvýš s jedním nebo dvěma prostředníky, které zná. Tamten tlustý naproti koupil včera v Polsku dva vagóny vajec. Jsou prý teď na cestě do Holandska. Než tam dojedou, změní se nákladní list i deklarace, a u nás se objeví dva vagóny prvotřídních čerstvých vajec holandských. Tím pádem jsou třikrát tak drahá jak polská. Tamhle vpředu, to jsou obchodníci s kokainem; ti ovšem vydělávají ohromné peníze. Vlevo sedí Díderichs; ten obchoduje výhradně se slaninou. Také velmi dobrá branže.“

„A kvůli těm sviním si musíme utahovat opasek,“ vrčí Vilík.

„To bys musel i bez nich,“ odpovídá Karel. „Ještě minulý týden musely úřady zahodit deset sudů másla, protože bylo úplně zkažené dlouhým přechováváním v erárním skladu. S obilím je to navlas stejné. Bartscher mohl nedávno koupit za pár grešlí několik tun obilí, protože státu v nějaké děravé kůlně zmoklo a zplesnivělo.“

„Jak se ten člověk jmenuje?“ ptá se Albert.

„Bartscher. Julius Bartscher.“

„Chodí sem častěji?“

„Myslím, že ano,“ říká Karel, „chceš s ním kšeftovat?“

Albert potřásá hlavou. „Má peníze?“

„Má peněz jak smetí,“ odpovídá Karel s nádechem úcty v hlase.

„Heleďte, Artur!“ volá Vilík a směje se.

Povědomý kanárkově žlutý gumák se objevuje v zadních dveřích. Několik lidí vstává a úprkem k němu běží.

Ledderhose je odsunuje, tu a tam někomu blahosklonně odpovídá na pozdrav a prochází mezi stoly jako generál. S

údivem pozoruju, jak tvrdého, nepříjemného výrazu nabyla jeho tvář, výrazu, jenž zůstává, i když se usmívá. Zdraví nás, notně s patra. „Sedni, Arture,“ culí se Vilík. Ledderhose váhá, ale nemůže odolat pokušení, aby nám tady, ve svém království, neukázal, jaký pašák se z něho stal.

„Jenom na okamžik,“ říká a sedá si na židli Alberta, který právě prochází lokálem, jako by někoho hledal. Chci běžet za ním, ale pak zůstávám sedět, protože si Albert třeba jen potřebuje odskočit na dvůr. Ledderhose objednává pro celý stůl drahou kořalku a pak začíná vyjednávat o deset tisíc vojenských bot a o dvacet vagónů šrotu s nějakým mužem, jehož prsty se přímo blýskají brilanty.

Chvilí se Artur pohledem přesvědčuje, zda dobře posloucháme.

Albert však jde podle boxů. Někdo mu řekl něco, čemu nemůže uvěřit, ale co mu přesto sedí celý den na mozku jako ropucha. Když se podívá skulinou předposledního boxu, je mu najednou, jako by na něho svištivě dopadala obrovská šířočina. Po vteřinu vrávorá, pak rozhazuje závěsy.

Sklenice se šampaňským stojí na stole, kytice růží leží vedle nich, ubrus je sešoupnutý, půlka se ho courá po zemi. Za stolem si hoví nějaká plavovlasá osoba. Šaty má stažené s ramen, vlasy rozčuchané, je obnažená až pod prsy. Děvče je k Albertovi otočené zády, popěvuje si šlágr a češe se před malým zrcátkem.

„Luci,“ říká Albert chraptivě.

Prudce se obrací a civí na Alberta jako na přízrak. Křečovitě se pokouší o úsměv, ale pohyb v obličejí odumírá, když vidí, že Albertův pohled utkvívá na jejích nahých prsech. Tady už žádné lhaní nepomůže. Bázlivě se schovává a choulí za křeslo. „Alberte — já za nic nemůžu —,“ koktá, „on — to on —,“ a najednou odřikává načisto rychle: „On mě opil, Alberte, já jsem to vůbec nechtěla, on mi dával pořád víc pít, já už jsem o ničem nevěděla, přísahám ti —“

Albert neodpovídá.

„Copak se tady děje?“ ptá se někdo za ním. Bartscher se vrátil ze dvora a houpe se v kolenou sem a tam. Fouká Albertovi kouř svého doutníku do obličeje. „Chtěl by ses trochu přiživit, co? Marš odsud, zmiz!“

Albert před ním chvíli stojí jak omráčený. Úděsně a zřetelně se mu vrývá do mozku vyklenutý břich toho člověka, kostkovaný vzorek jeho hnědého obleku, zlatý hodinkový řetěz a roztlemená zarudlá tvář.

V tu chvíli zvedá Vilík u našeho stolu čirou náhodou hlavu, v mžiku vyskakuje, poráží několik lidí a pádí lokálem. Ale je pozdě. Než doběhne na místo, má Albert svůj služební revolver v ruce a střílí. Běžíme tam.

Bartscher se chtěl krýt židlí, ale stačil ji zvednout jen do výše očí. Albertova rána však vězí o dva centimetry výš, v čele. Patně dohromady ani nemířil; — byl odjakživa nejlepší střelec roty a se svým služebním revolverem si už léta rozumí.

Bartscher padá s lomozem k zemi. jeho nohy sebou škubají. Rána byla smrtelná. Děvče ječí. „Ven!“ křičí Vilík a drží sbíhající se hosty v šachu. Alberta, který tu nehybně stojí a dívá se na děvče, bereme za paže a utíkáme s ním ven, přes dvůr, přes ulici, za nejbližší rohy, a pak ho táhneme na temný plácek, kde stojí dva stěhovací vozy. Vilík přibíhá za námi. „Musíš hned zmizet, ještě teď v noci!“ říká přerývaně, protože nemůže popadnout dech.

Albert se na něho dívá, jako by se teprve teď probouzel. Pak setřásá naše ruce. „Nech toho Vilíku,“ odpovídá těžkopádně, „vím, co teď musím udělat.“

„Zbláznil ses?“ utahuje se na něho Kosole.

Albert trochu vrávorá. Podpíráme ho. Zase nás odmítá. „Ne, Ferdinande,“ říká tiše, jako by byl velmi unavený, „kdo udělá jedno, musí udělat i to druhé.“

Odchází pomalu směrem k ulici.

Vilík běží za ním a mluví do něho. Albert jenom potřásá hlavou a zahýbá za roh do Mlýnské ulice. Vilík jde za ním.

„Musíme ho odklidit násilím,“ volá Rosole, „on je s to jít na policii!“

„Myslím, že by to nebylo nic platné,“ říká Karel celý mátožný, „já Alberta znám.“

„Ale tím toho chlapa přece nevzkřísí,“ křičí Kosole, „nač mu to bude? Albert musí pryč!“

Mlčky posedáváme a čekáme na Vilíka.

„Jak to jenom mohl udělat?“ ptá se po chvíli Kosole.

„To děvče pro něho tolik znamenalo,“ říkám.

Vilík se vrací sám. Kosole vyskakuje. „Je pryč?“

Vilík odvrací hlavu. „Šel na policii. Nedalo se nic dělat. Když jsem ho chtěl odvléct, málem by byl střílel i po mně.“

„Krucifix!“ Kosole skládá hlavu na ojí vozu. Vilík si malátně lehá do trávy. Karel a já se opíráme o stěny stěhovacího vozu.

Kosole, Ferdinand Kosole vzlyká jako malé dítě.

V.

Výstřel padl, kámen se uvolnil, temná ruka sáhla do našeho houfu. Utíkali jsme před nějakým stínem, ale běhali jsme v kruhu a stín nás dohnal. Hlučeli jsme a hledali, zatvrzovali jsme se a vzdávali, krčili jsme se a útočili, zabloudili jsme a utíkali dál; — ale pořád jsme v týle cítili ten stín a chtěli mu uniknout. Mysleli jsme, že se žene za námi a že nás pronásleduje; — nevěděli jsme, že jsme ho vlekli s sebou, že tam, kde jsme byli my, byl mlčky i ten stín — že nebyl za námi, nýbrž v nás, — v nás samých.

Chtěli jsme stavět domy, toužili jsme po zahradách a po terasách, neboť jsme chtěli vidět moře a cítit vítr — ale nemysleli jsme na to, že domy potřebují základy. Byli jsme jako ta opuštěná kráterová pole ve Francii; jsou stejně tichá jak orné lány kolem, ale v nich ještě vězí zasypaná munice, — a tak dlouho je pluh nebezpečný a sám nebezpečný,

dokud nebude vyhrabána a odklizená.

Jsme pořád ještě vojáky, aniž jsme to věděli. Kdyby Albertovo mládí bylo bývalo pokojné a beze zlomu, mohl mít mnohé, co by teple a niterně bylo rostlo s ním, co by mu bylo oporou a ochranou. Ale když se vrátil, vrátil se do polomů a neměl vůbec nic, — celé jeho potlačované mládí, všechna jeho touha tak dlouho umlčovaná a jeho prahnutí po domově a něžnosti, všechno se to slepě vrhlo na toho jednoho člověka, o němž se domníval, že jej miluje. A když se všechno zhroutilo, neznal nic jiného než střílet — neboť ničemu jinému se nenaučil. Nebýt vojákem, byl by měl mnoho jiných východisek. Ale tak se mu ani nechvěla ruka — byl po léta zvyklý zasahovat cíl. V Albertovi, snivém chlapci, v Albertovi, plachém citeli, vězel pořád ještě Albert voják.

* * *

Zdrchaná stará žena nic z toho nechápe. „Jak to jenom mohl udělat? Byl vždycky takové tiché dítě." Pentle jejího vdovského kokrhelu se třesou, kapesník se třese, černá pláštěnka se třese — stařena je chvějící se žal tělem učiněný. „Snad se to stalo tím, že už nemá otce. Byly mu teprve čtyři roky, když jeho otec umřel. Ale byl přece vždycky takové tiché, hodné dítě —"

„To je ještě pořád, paní Trossková," říkám. Křečovitě se chytá a drží těch slov a začíná vyprávět o Albertově dětství. Musí mluvit, už to nemůže vydržet, sousedé tu byli, známí, dokonce dva učitelé, ale žádný z nich tomu nerozumí — „Ti ať jenom pěkně drží zobák," říkám, „ti všichni na tom mají taky vinu."

Nechápavě se na mě dívá. Ale pak vypráví dál o tom, jak se Albert učil chodit, že nikdy nekřičel, jako jiné děti, že byl až příliš tichý na chlapce — a teď najednou tohle. Jak to jenom mohl udělat?

Udiveně na ni hledím. Nic o Albertovi neví. Snad by moje matka na tom byla navlas stejně, kdyby šlo o mě. Matky asi dovedou jenom milovat, a to je jejich jediné porozumění.

„Uvažte, paní Trossková," říkám šetrně, „Albert přece byl ve válce."

„Ano," odpovídá, „ano — ano —" Nechápe souvislost. „Ten Bartscher byl jistě zlý člověk?" ptá se pak tiše.

„Byl to lump," potvrzuji beze všeho, neboť to je detail, se kterým nemíním dělat dráty.

Má slzy v očích a kývá hlavou. „Jinak jsem si to ani nedovedla představit. Ani mouše nikdy neublížil. Jan, ten jim trhal křídla, ale Albert nikdy. Copak s ním asi udělají?"

„Moc se mu nemůže stát," uklidňuji ji, „byl velice rozčilený, a to je skoro jako sebeobrana."

„Chvála Bohu," vzdychá, „ten křeččí nad námi říkal, že ho popraví."

„Ten křeččí je blázen," odpovídám.

„Ano, a taky říkal, že Albert je vrah." Stará pani propuká v rozhořčení. „A to není a není a jakživ nebyl a nikdy nebude!"

„Toho křeččího si půjčím," prohlašuji vztekle.

„Už si vůbec netroufám z domu," vzlyká, „vždycky tam stojí."

„Já vás doprovodím, maminko Trossková," říkám.

Přicházíme k jejímu domu. „Je tam zas," šeptá stará pani úzkostlivě a ukazuje na domovní dveře. Narovnáвам se a umiňuju si: jestli teď jenom cekne, rozsekám ho na dřevě, i kdybych za to měl bruchet deset let. Ale jde nám z cesty, stejně jako dvě ženské, které stály u něho a čuměly.

V bytě mí Albertova matka ještě ukazuje fotografii Jendy a Alberta, když ještě byli malí. Přitom začíná znova plakat, ale hned zase přestává, jako by se zastyděla. Staré ženy jsou v tom ohledu jak malé děti; slzy jim rychle stoupají do očí; ale rychle i vysychají. Na chodbě se mě ptá: „Jestlipak dostává dost jíst?"

„Jistěže ano," odpovídám, „Karel Bröger na to dohlíží. A ten sežene všechno."

„Mám ještě nějaké lívance, ty on tak rád. Co myslíte, mohla bych mu je donést?"

„Zkuste to," odpovídám, „a když vás k němu pustí, tak mu prostě řekněte: Alberte, já vím, že za to nemůžeš. Nic víc."

Přitakává. „Snad jsem se o něho dost nestarala. Ale Jeníček přece nemá nohy —"

Utěšuju ji.

„Chudáček chlapec," říká, „ted' tam sedí tak sám —"

Podávám jí ruku. „S tím křeččím si promluví. Uvidíte, že vám už dá pokoj."

Ještě stojí před domovními dveřmi. Plochá, hloupá šosácká tvář. Potměšile na mě vejrá, hubu už nachystanou, aby za mnou spustil stavidla klevetění.

Chytám ho za klopky kabátu. „Vy zatracený kozle smradlavá, jestli té staré paní tam nahoře řeknete ještě jediné slovo, rozsekám vás na cimprcampr, pamatujte si to, vy vzpěrači nití, vy bábo uplkaná —" Třepu s ním jako s pytlím hadrů a dbám, aby ho klika dveří šfouchala do kříže. „Já se ještě vrátím, všechny kosti ti zpřerážím, ty všivá cihličko usraná, ty pišišvore uhňahňaná!" Přitom mu sázím zleva a zprava facáka první jakosti.

Už jsem hodně daleko, když za mnou ječí: „Já to dám k soudu! To vás bude stát přinejmenším sto marek!" Otáčím se a jdu zpátky. Mízi.

* * *

Jiří Rahe dřepí v Ludvíkově světnici. Je neholený a je na něm vidět probdělou noc. O Albertovi se dočetl v novinách a ihned přijel. „Musíme ho dostat ven," říká.

Ludvík zvedá hlavu a dívá se na něho.

„Budeme-li mít půl tuctu správných chlapů a auto, musí to klapnout. Nejvhodnější situace by byla, až ho budou převážet k soudu. Přitochíme se k tomu, vyvoláme zmatek a dva poběží s Albertem k autu!“

Ludvík chvíli se zaujetím naslouchal. Pak potřásá hlavou. „Nejde to, Jiří. Jenom bychom Albertovi uškodili, kdyby se to nepodařilo. Zatím má naději, že z toho vyvázne obstojně. Ale to by ještě bylo to nejmenší — hned bych byl pro — ale Albert — Alberta bychom do toho auta nedostali. Nechce.“

„V tom případě musíme použít násilí i proti němu,“ prohlašuje za chvíli Rahe — „ven prostě musí — i kdybych přitom měl chcípnout —“

Ludvík na to nic neodpovídá.

„Také myslím, že to k ničemu nepovede, Jiří,“ říkám, — „i kdybychom Alberta měli nakrásně venku, hned by se zase vrátil. Vždyť málem střílel po Vilíkovi, když ho chtěl dostat pryč.“

Rahe opírá hlavu do dlaní. Ludvík vyhlíží šedivě a sešle. „Myslím, že jsme všichni ztraceni,“ říká beznadějně.

Nikdo neodpovídá. Mrtvě visí ve světnici mlčení a starost.

Potom sedím u Ludvíka ještě dlouho sám. Skládá hlavu do dlaní. „Je to všechno marné, Arnošte. Jsme vyřízení, odrovnání, ale svět jde dál, jako by žádná válka nebyla bývala. Už nepotrvá dlouho a naši nástupci ve školních lavicích budou s dychtivýma očima naslouchat vyprávěním z války, budou proklínat nudu školy a litovat, že nebyli u toho. Už teď se houfně dávají k tajným vojenským jednotkám — a kluci sotva sedmnáctiletí páchají politické vraždy. Jsem tolik unavený, Arnošte —“

„Ludvíku —“ Sedám si vedle něho a беру ho paži kolem jeho úzkých ramen.

Bezútěšně se usmívá. Pak říká tiše: „Tenkrát, před válkou, jsem měl takovou studentskou lásku, Arnošte. Před několika týdny jsem to děvče zase potkal. Zdálo se mi, že ještě zkrásněla. Bylo to, jako by dřívější doba byla vstala z mrtvých v živoucí lidské podobě. Vidali jsme se potom častěji — a najednou jsem cítil —“ Skládá hlavu na stůl. Když zase zvedá tvář, jsou jeho oči mrtvě, umučené trýzní — „to všechno přece už pro mne není, Arnošte — vždyť jsem nemocný —“

Vstává a otevírá okno. Venku je teplá noc s mnoha hvězdami. Stísněně hledím před sebe. Ludvík se dlouho dívá ven.

Potom se obrací: „Pamatuješ ještě, jak jsme se za nocí toulávali lesy, se svazkem Eichendorffa?“

„Ano, Ludvíku,“ říkám rychle a jsem rád, že přišel na jiné myšlenky. „Bylo to na sklonku léta a jednou jsme přitom chytili ježka.“

Napětí v jeho tváři povoluje: „A my už mysleli, že to je dobrodružství s poštovními dostavníky, s lesními rohy a s hvězdami —. Pamatuješ ještě, jak jsme chtěli upláchnout do Itálie?“

„Ano, ale nepřijel poštovní dostavník, který nás měl svézt, a na dráhu jsme neměli peníze.“

Ludvíkova tvář se jasní, je tak vyrovnaná, až vypadá málem tajuplně. „A pak jsme četli Werthera —“ říká.

„A pili víno,“ připomínám mu.

Usmívá se. „A četli Zeleného Jindřicha — Pamatuješ ještě, jak jsme si šeptali o Juditě?“

Přisvědčuju. „Ale potom jsi měl ze všeho nejraději Holderlina —“

Jakýsi prazvláštní mír sestoupil na Ludvíka. Mluví tiše a měkce. „Kolik plánů jsme tenkrát měli, jak ušlechtili a dobří jsme chtěli být, až dospějeme. A nakonec, když se to tak vezme, stali se z nás vlastně hrozní chudáci, Arnošte —,“

„Ano,“ odpovídám zamyšleně, „kam se to všechno podělo?“

Vykláníme se vedle sebe z okna. Větr visí ve stromech. Jsou to třešně. Tiše šumí. Létavice padá. Bije dvanáct hodin.

„Měli bychom jít spát.“ Ludvík mi podává ruku. „Dobrou noc, Arnošte —“

„Dobře se vyspi, Ludvíku.“

* * *

Pozdě v noci někdo bubnuje na moje dveře. Probouzím se a zmateně zvedám hlavu. „Kdo je tam?“

„Já, Karel! Otevři!“

Skáču z postele.

Spíš padá než vstupuje do světnice. „Ludvík —“ Popadám ho za kabát. „Co je s Ludvíkem?“

„Mrtev —“

Světnice se točí. Kácím se zpátky na lůžko. „Pro lékaře!“

Karel zvedá židli a rozbíjí ji o zem, až létají třísky. „Je mrtvý, Arnošte — prořízl si tepny —“

Nevím, jak jsem se oblékl, nevím, jak jsem se tam dostal. Najednou je tu světnice, oslnivé světlo, krev, nesnesitelné jiskření a blýskání křišťálů a křemenů a před tím, v křesle nekonečně unavená, úzká, zhroucená postava, děsně bleďá špičatá tvář s přivřenýma, vyhaslýma očima —

Nevím, co se děje. Jeho matka je tu, Karel je tu, hluk je tu, kdosi do mě mluví, rozumím, zůstat tady, chápu, chtějí někoho zavolat, kývám, že ano, choulím se do kouta pohovky, dveře vržou, nemohu se hnout, nemohu mluvit, najednou jsem sám s Ludvíkem a dívám se na něho —

Karel byl poslední, kdo byl u něho. Všiml si, že je tichý a skorem v dobré míře. Když odešel, Ludvík uspořádal těch několik málo svých věcí a chvíli psal. Pak přistrčil křeslo k oknu a vedle na stůl postavil nádobu s teplou vodou. Zamkl dveře, posadil se do křesla a ve vodě si prořízl tepny. Bolest byla nevelká. Viděl tekoucí krev, obraz, na který často myslel: vidět, která ta nenáviděná, otrávená krev musí opouštět tělo.

Tvary všeho ve světnici se velmi zaostřovaly. Viděl každou knihu, každý hřebík, každý odraz nerostné sbírky, pestrost, barvy, cítil: jeho světnice. Tiskla se k němu, splývala s jeho dechem, srůstala s ním. Pak se světnice zase vzdalovala.

Byla nezřetelná. Jeho mládí začínalo v obrazech. Eichendorff, lesy, touha po domově. Usmířené, prosté bolesti. Za lesy stoupal ostnatý drát, bílé obláčky šrapnelů, dopad těžkých granátů. Už ho však nelekaly. Byly tlumené, skorem jako zvony. Zvony sílily, ale lesy zůstávaly. Vyzváněly mu v hlavě, tak silně, až si myslel, že se musí rozskočit. Přitom se také stmívalo. Potom zvonění sláblo a večer vcházel oknem, oblaka připlouvala, plynula mu pod nohama. Vždycky si přál vidět alespoň jednou v životě plameňáky, nyní věděl: toto jsou plameňáci s rozložitými šedě růžovými křídly, je jich mnoho, celý klín — netáhlo jednou hejno divokých kachen v podobě klínu do velmi rudého měsíce, byl rudý jako mák ve Flandrech? —

Krajina se šířila, víc a víc se prostírala do dálky, lesy klesaly hlouběji a z nich stoupal stříbrný lesk řek a ostrovů, šedě růžová křídla letěla pořád výš a pořád víc se jasně obzor, — moře — — Náhle však se mu v hrdle ještě jednou horce vzepřel černý výkřik, poslední krev vyplavila z mozku poslední myšlenku do mizícího vědomí: strach, záchrana, podvádět! — chtěl vstát, smýknout rukou vzhůru, — tělo sebou škublo, ale bylo příliš slabé. Všechno kolem kroužilo, kroužilo, potom mizelo a ohromný okřídlenec s temnými letkami se blížil velmi tiše, zvolna mával křídly a neslyšně nad ním složil perutě.

* * *

Čísi ruka mě odstrkává. Zase jsou tu lidé, chápou se Ludvíka, prvního z nich trhám zpátky, nikdo se ho nemá co dotýkat, ale pak je jeho tvář najednou velmi světlá a studená přede mnou, změněná, přísná, cizí — už ho nepoznávám, vrávorám pozpátku ven.

Nevím, jak jsem se dostal do svého pokoje. Hlavu mám prázdnou a bezvládně leží mé paže na opěradlech židle.

Ludvíku, nechci už dál. Ani já už nechci. Nač bych tu ještě byl? Vždyť žádný z nás už sem nepatří. Vyvrácení z kořenů, spálení, unavení — proč ty jsi odešel sám?

Vstávám. Ruce mi žhnou. Oči pálí. Cítím, že mám horečku. Myšlenky se mi zaplétají. Už nevím, co dělám. „Přijďte si pro mě,“ šeptám, „tak si přece přijďte i pro mě!“

Zuby mi cvakají zimou. Dlaně mám vlhké. Chci jít, ale jenom vrávorám dopředu. Velké černé kruhy se mi míhají před očima.

Najednou jako bych zkameněl. Necvakly někde dveře? Neotevřelo se někde okno? Mráz mnou projíždí. Otevřenými dveřmi světnice vidím v měsíčním světle vedle mých houslí viset na zdi mou starou vojenskou blůzu. Opatrně se k ní vydávám, jdu po špičkách, aby nic nepozorovala, plížím se k tomu šedému kabátu, který všechno rozbil, naše mládí a náš život — trhám blůzu se zdi, chci ji zahodit, ale místo toho si ji náhle přehazuju, oblékám ji, cítím, jak se mne skrz kůži zmocňuje, mrazí mne, srdce mi šíleně buší vysoko v krku — vtom nějaký tón zvučně trhá vukolní ticho, vzpínám a obracím se, lekám se a tisknu se ke zdi — neboť v sinalem světle otevřených dveří stojí nějaký stín. Vrávorá a plápolá, přichází blíž a kyne mi, formuje se v postavu, obličej s tmavými očními důlky, mezi nimiž zeje široká trhlina, ústa, která bezbarvě mluví — není to —? „Valtre —“ šeptám, Valtr Willenbrock, co padl v srpnu sedmnáct u Paschendaale — zbláznil jsem se? Je to sen? „Jsem_ nemocný?“ — ale za ním se sem už šine další, bledý jako stěna, zkroucený, schýlený — Bedřich Tomberge, kterému u Soissons střepina rozervalá záda, když seděl na schodech krytu. — A teď se sem tlačí, s mrtvými očima, šedivá a strašidelní, houf stínů, vrátili se a zaplňují světnici. — František Kemmerich, v osmnácti letech amputovaný, do tří dnů

mrtvý, Stanislav Katczinsky, jde šoupavým krokem, jak chodíval, a ze skloněné hlavy temně prosakuje temný pramének — Gerhard Feldkamp, roztrhaný minou u Yprů, Pavel Bäumer, padlý v říjnu 1918, Jindřich Wessling, Antonín Heinzmann, Hale Westhus, Ota Matthes, František Wagner — stíny, stíny, dlouhý zástup, nekonečná řada. — Vlají do světnice, dřepí na knihách, lezou vzhůru po oknech, naplňují světnici —

* * *

Ale najednou se děs a úžas ve mně bortí a hroutí — neboť pomalu se zvedl silnější stín, leze dveřmi, pažema vzepřený o zem, ožívá, kosti do něho vrůstají, trup se vleče za ním, křídlově mu svítí z černé tváře zuby, teď se blýskají i bulvy v cenících, — vzepjatý jako tuleň se plíží do světnice — má spadeno na mě — je to ten anglický hejtman — za ním šelestí rozmotané ovinovačky. Měkce se odráží od země, zvedá se a vztahuje po mně ruce jak pařáty —

„Ludvíku!“ křičím, „pomoz mi, Ludvíku!“ Oběma rukama sahám do polic a házím knihami po vztažených drápech.

„Ruční granát, Ludvíku!“ sténám, trhám akvárium ze stojanu a metám je do dveří, s brinkotem se tříští, — ale on jenom cení zuby a přichází blíž, házím po něm ještě krabici s motýly, housle, popadám židli a mlátím jí do těch vyceněných zubů, křičím „Ludvíku! Ludvíku!“, vrhám se na něho, prorážím dveře, židle praská, utíkám odsud, volání za mnou, úzkostné volání, ale silnější, bližší je křečovitě supění, žene se za mnou, pádím po schodech dolů, dupe za mnou, dostávám se na ulici, v týle cítím jeho lačný dech, utíkám, domy vrávorají. „Pomoc! Pomoc!“ Náměstí, stromy, spár na mém rameni, dohání mne. řvu, vyju, klopýtám, uniformy, pěstě, zuření, blesky a temné dunění měkkých širočin, které mě srážejí k zemi —

I.

Minula léta? Nebo to byly jen týdny? Jako mlha, jako vzdálená bouře vznáší se minulost nad obzorem. Byl jsem dlouho nemocný, a vždycky tu byla matčina ustaraná tvář, když horečka někdy ustoupila. Ale potom přišla veliká únava, jež sňala všechnu tvrdost, spaní s otevřenýma očima, v němž se rozpouštěly všechny myšlenky, malátné vzdávání se tichému zpěvu krve a teplu slunce. —

Louky planou v záři pozdního léta. Ležet na lukách — stébla jsou vyšší než tvář, prohýbají se, představují celý svět, nic jiného tu není než vlhké vlnění v rytmu vánku. V místech, kde roste jenom samá tráva, má vítr lehce broudivý zvuk, jako kosa z dálky — tam, kde kvete šťovík, je zvuk tmavší a hlubší. Člověk musí být dlouho zticha a naslouchat, aby to slyšel.

Potom ale ticho ožívuje. Malilinké mušky s černými, červeně tečkovanými křídélky sedí těsně pohromadě na latách šťovíku a se stvolem se houpají sem a tam. Čmeláci bzučí přes jetel jak malá letadélka a slunéčko sedmítečné šplhá osaměle a vytrvale k nejvyšší špičce pastuší tobolky.

Mravenec vstupuje na mé zápěstí a mizí v tunelu mého rukávu. Za sebou vleče kousek uschlé trávy, mnohem delší, než je sám. Cítím lehký dotek na kůži a nevím, co na mé paži kreslí ten jemňounký proužek života a vyvolává lehounké mrazení — je to ten mravenec, nebo ten kousek trávy? Potom mi však do rukávu vane vánek a vím: všechno laskání lásky je beznadějně hrubé u srovnání s chvílemi, kdy dech vánku celuje pleť.

Motýli ke mně kolébavě přilétají, jsou tak odevzdáni do vůle větru, jako by se na něm plavili, bílé a zlaté plachetnice něžného vzduchu. Prodlévají na květech, a najednou, když zase zvedám zrak, vidím, že dva mi tiše sedí na hrudi, jeden jak žlutý list s červenými tečkami, druhý rozprostřený, s fialovými pavími oky na sytě temné sametové hnědi. Řády léta. Dýchám velmi tiše a pomalu, přesto však můj dech hýbá jejich křídly; — ale zůstávají u mne. Světlé nebe se vznáší nad travinami a vázka s mihotavými křídélky je jakoby zavěšená nad mými střevíci.

Bílé nitě Panny Marie, pavouččí tkaniny, lesklé babí léto vlaje vzduchem. Visí na stonkách a listech, vítr je přihání, visí nad mými rukama, nad mým oblekem, snáší se mi na tvář, přes oči, přikrývá mne. Mé tělo, ještě do této chvíle mé tělo, přechází v louku. Jeho hranice se rozplývají, není už odlišené, světlo rozpouští jeho obrysy a na okrajích začíná být nezřetelné.

Nad kůži střevců stoupá dech travin, do vlněných pórů obleku vniká vůně země, mými vlasy vane plující nebe: vítr — a krev mi buší zevnitř do kůže, stoupá a jde vstříc všemu tomu, co do mne vniká, konečky nervů se zvedají a chvějí, už cítím na hrudi motýlí nohy a chůze mravenců se rozléhá v dutých prostorách mých žil, — potom vlna sílí, poslední odpor taje a jsem už jenom bezejmenný rov, louka, země —

Neslyšné proudy země stoupají a klesají v kolo běhu, má krev kolotá s nimi. Je unášena a má podíl na všem. Teplou tmou země proudí s hlasy krystalů a křišťálů, je v tajemném zvuku tíhy, jenž volá kapky dolů mezi kořeny, kde se spojují v úzké praménky, hledající cestu k pramenům. S nimi opět vyrazí na povrch, je v potocích a řekách, v jasu břehů, v dálavě moře i ve vlhkém stříbru par, které slunce zase zvedá do mračen — krouží a krouží. pořád víc a víc toho ze mne bere a odnáší s sebou do země a podzemních řek, pomalu a bezbolestně mizí mé tělo, je pryč, jenom hmota a háv, látka a lastura tu zbyly, je z něho prýštění podzemních pramenů, hovor travin, vanoucí vítr, šumící listí mlčenlivě zvučící nebe.

Louka se blíží, květiny prorůstají, květy se nad ní kolébají, jsem zapadlý zapomenutý, rozdaný mezi vlčí máky a žluté blatouchy, nad nimiž se vznášejí motýlí a vázky —. Nejtišší pohyb — nejněžnější záchvěv — Je to poslední zakolísání před koncem? Jsou to ty květy máků a trávy? Je to jen zurčení mezi kořeny stromů?

Ale pohyb sílí. Nabývá rytmu, přechází v dech a tep. Vlna za vlnou zase přichází a vrací se — vrací se z řek, stromů, listí a země —. Koloběh začíná znova, ale nebere, neodnáší, přináší, a co přináší, zůstává, je z toho mrazení, pocit, citění, ruce, tělo, lastura už není prázdná — volně, lehce a plavně mi země po vlnách posílá zpátky mé tělo — otevírám oči — Kde jsem? Kde jsem byl? Spal jsem? Pořád je tu ještě záhadná spojitost, naslouchám a neodvažuji se pohnout. Ale zůstává, a pořád silnější je štěstí a lehkost, beztlíže a jas, ležím na louce, motýli jsou pryč a dál, šťovík se kolébá a slunéčko sedmítečné dosáhlo vytouženého vrcholku, nitě Panny Marie visí na mých šatech, pocit volného rozmachu zůstává, stoupá mi do hrudi, do očí, pohybují rukama, jaké to štěstí! Zvedám kolena, sedám si, tvář mám vlhkou: — a teprve potom cítím, že pláču, že pláču bezbřehým pláčem, jako by mnohé bylo přetřpět.

* * *

Nějaký čas odpočívám. Potom vstávám a jdu směrem ke hřbitovu. Dosud jsem tam nebyl. Od Ludvíkovy smrti jsem dnes poprvé směl vyjít sám.

Nějaká stařena jde se mnou, ukázat mi Ludvíkův hrob. Leží za živým plotem a je osázený brečťanem. Hlína je ještě sypká a tvoří kopeček. Několik zvadlých věnců je o něj opřeno. Zlacené nápisy stuh jsou už vybledlé, nedají se přečíst. Trochu jsem se bál sem jít. Ale toto ticho je prosté hrůzy. Vítr vane nad hroby, zlatě se nad kříži klene zářijové nebe a v listí platanové aleje zpívá kos.

Ach, Ludvíku, dnes poprvé jsem cítil něco jako domov a mír a s tebou jsem se o to už nemohl rozdělit. Ještě se neodvažuju v to věřit, ještě to považuji za slabost a únavu; — ale snad z toho jednou vzejde odevzdanost, snad musíme jenom čekat a mlčet a pak to k nám přijde samo od sebe; snad jediné, co nás neopustilo, je opravdu jen naše

tělo a země a snad nepotřebujeme dělat nic jiného než naslouchat a jít za jejich hlasem. Ach Ludvíku, tolik jsme se nahledali a nahledali, bloudili jsme a padali, chtěli jsme cíle a klopýtali sami přes sebe, nenašli jsme, co jsme hledali, a ty ses zhroutil; a teď že by to byl dech vánku nad travinami, kosí volání v podvečer, co nás jímá a co násuž vede domů? Což může mračno na obzoru, strom v létě mít větší moc než sebevíc chtění? Nevím to, Ludvíku. Ještě v to nemohu věřit, neboť jsem už neměl prázdnou naději. Ale vždyť my ani nevíme, co to je odevzdání, a neznáme jeho sílu. Známe jen násilí. Ale kdyby to byla cesta, Ludvíku, — co je mi už platná — bez tebe — Večer se pomalu zvedá za stromy. Přináší s sebou zase dřívější neklid a smutek. Strnule se dívám na hrob.

* * *

Kroky skřípají na šterku. Zvedám hlavu. Je to Jiří Rahe. Starostlivě se na mne dívá a domlouvá mi, abych šel domů. „Dlouho jsem tě neviděl, Jiří," říkám, „kde jsi byl?" Odpovídá neurčitým gestem. „Zkusil jsem několik povolání —" „Copak už nejsi na vojně?" ptám se. „Ne," odpovídá tvrdě. Dvě ženy ve smutku přicházejí cestou mezi platany. Mají zelené konvičky a začínají zalévat květiny nějakého starého hrobu. Sladce k nám vane vůně rezedy a zlatých fial. Rahe zvedá hlavu. „Myslel jsem, že tam najdu zbytek kamarádství, Arnošte. Ale byl to už jenom zpustlý pocit pospolitosti, strašidelná karikatura války. Lidé, kteří si myslí, že spasí vlast, když schovají pár tuctů pušek; — nezaměstnání důstojníci, kteří neznají nic lepšího než účastnit se kdejakého brajglu; věční lancknechtí, kteří ztratili všechno spojení a přímo se děsí, že by museli zpátky do občanského života; — poslední, nejtvrďší strusky války. A mezi tím pár idealistů a hromada zvědavých kluků, toužících po dobrodružství. A to všechno rozeštvané, zatrpklé, zoufalé, jeden nedůvěřuje druhému. No, a pak —" Chvilí mlčí a dívá se strnule před sebe. Prohlížím si profil jeho tváře. Je nervózní a rozervaná, oči zapadlé v hlubokém stínu. Pak se Rahe trhnutím narovná. „Proč bych ti to neřekl, Arnošte, — dost dlouho jsem se snažil to překousnout. Jednoho dne jsme prováděli bojovou akci. Prý proti komunistům. Ale když jsem potom viděl ty mrtvé, dělníky, a někteří měli na sobě ještě své staré blůzy z fronty a na nohou vojenské boty, když jsem viděl ty bývalé kamarády, něco ve mně ruplo. Já jednou z letadla odpráskl půl roty Angličanů — nic mi to nevadilo, válka byla válka. Ale ti mrtví kamarádi v Německu — zastřelení bývalými kamarády — nemelem, Arnošte!" Musím myslet na Weila a na Heela a mlčky přikývnu. Nad námi začíná pípat pěnkava. Slunce je už večerní a zlatné. Rahe nervózně drtí cigaretu v zubech. „Ano — a potom — potom u nás zčistajasna chyběli dva lidé. Měli prý v úmyslu vyrazit skladiště zbraní. Kamarádi je v noci odvěkli od lesa a tam je bez vyšetřování ubili pažbami. Féma tomu říkali. Jednoho z těch mrtvých jsem měl za války v poli jako poddůstojníka. Zlato člověk. Tak jsem se všim praštil." Dívá se na mne. „Takhle to dopadá, Arnošte — A tenkrát — tenkrát, když jsme šli do pole, jakou vůli jsme tenkrát měli a jaké nadšení!" Odhazuje cigaretu. „Ksaku, kam se to všech- no podělo!" Potom za chvíli říká tiše: „Jenom to bych ještě rád věděl, Arnošte — jak se něco může tak zvrhnout —" Vstávám a jdeme platanovou alejí k východu. Slunce si pohrává v listí a přelétá po našich tvářích. Všechno je tak neskutečné — to, co mluvíme, a měkký teplý vzduch pozdního léta, kosi a chladný dech vzpomínky. „A copak děláš teď, Jiří?" ptám se. Za chůze stíná holí huňaté paličky bodláků. „Všechno jsem si prohlédl, Arnošte — povolání, ideály, politiku; — ale já už se do toho provozu nehodím. Co bych v tom hledal za štěstí — kam se podíváš, samé podtrhy, nedůvěřivost, lhovost a bezmezná sobectví —" Jsem chůzí trochu vyčerpaný a vybíráme si na Klášterním vrchu lavičku. Věže města se zeleně lesknou, střechy se paří a stříbrně stoupá z komínů kouř. Jiří ukazuje dolů. „Jako pavouci tam číhají ve svých kancelářích, v obchodech, v povoláních, každý je připraven a ochotný vysát toho druhého. A co toho ještě visí nad nimi — rodiny, spolky, úřady, zákony, stát! Jedna pavučina nad druhou! Ovšem, může se tomu říkat život a člověk může být pyšný na to, že se pod tím čtyřicet let hemžil. Ale já jsem se v poli naučil, že čas není měřítkem života. Nač se tedy mám usazovat na čtyřicet let? Léta letoucí jsem sázel všechno na jednu kartu a v banku byl vždycky život; proto teď nemohu hrát o grešle." „Ty jsi poslední rok už nebyl v zákopech, Jiří," říkám, „u letců to asi bylo jiné. Ale my jsme často po měsíce neviděli ani jediného nepřítele, my byli pouhé terčové figuríny pro jejich dělostřelectvo. Nikdo nemohl na nic sázet — nikdo nemohl dělat nic jiného než čekat, až ho to klepne." „Vždyť já nemluví o válce, Arnošte, — mluvím o mládí a o kamarádství —" „Ano, to je pryč," říkám. „Žili jsme jako v pařeništi," říká Jiří zamyšleně, „rychlili nás, a dnes jsme staří lidé. Ale je dobře, když člověk ví, na čem je. Ničeho nelituji, jenom pod to všechno dělám čáru. Všechny cesty jsou pro mě zataraseny. Zbývalo by pouhé živoření. Ale to nechci. Chci zůstat volný." „Och, Jiří," volám, „co tady říkáš, to přece znamená konec! Ale vždyť i pro nás musí být ještě nějaký začátek! Dnes jsem to cítil. Ludvík o začátku věděl, ale byl příliš nemocný —" Rabe mě bere paží kolem ramen. „Ano, ano — jen hled, aby se z tebe stal užitečný člověk, Arnošte —"

Nakláním se k němu. „Když to říkáš, zní to ošklivě a bařtipánsky. Ale za tím přece ještě musí být nějaké kamarádství, o kterém teď ještě nevíme.”

Rád bych mu pověděl něco z toho, co jsem předtím pocítil na louce. Ale jaksi to neumím vyjádřit slovy.

Mlčky sedíme vedle sebe. „Tak co teď chceš doopravdy dělat, Jiří?” ptám se po chvíli znova.

Zamyšleně se usmívá. „Já, Arnošte? Já jsem nepadl jenom jakýmsi nedopatřením — a proto jsem tak trochu směšný.” Odstrkuje jeho ruku a vyjeveně na něho civím. Uklidňuje mě. „Především zase na čásek odjedu.”

Hraje si se svou špacírkou a dlouze hledí před sebe. „Pamatuješ se ještě, co jednou řekl Giesecke? Tam nahoře v ústavu? Chtěl do Fleury — Zpátky, víš. Věřil, že by mu to pomohlo.”

Přikyvují, že se pamatují. „Je tam ještě pořád. Karel byl nedávno u něho —”

Tiše se zvedá vánek. Díváme se na město a na dlouhou řadu topolů, pod kterými jsme dříve stavěli stany a hráli si na Indiány. Jiří byl vždycky náčelníkem a já ho miloval, jak dovedou milovat jenom chlápci, kteří o tom nemají tušení.

Naše oči se setkávají. „Old Shatterhand,” říká Jiří tiše a usmívá se.

„Vinnetou,” odpovídám stejně tiše.

II.

Čím více se blíží den přelíčení, tím častěji myslím na Alberta. A jednoho dne vidím najednou jasně a zřetelně před sebou jílovou stěnu, střilnu, pušku s dalekohledem a za ní chladně číhající, napjatou tvář: Bruno Mückenhaupt, nejlepší odstřelovač praporu, který nikdy neminul cíl.

Vyskakují; — musím se podívat, co dělá a jak se s tím vyrovnal.

Vysoký dům s mnoha byty. Schody cákají mokrem. Je sobota, a kam se člověk podívá, tam jsou džbery, rýžáky a ženy s vykasávanými sukněmi.

Pronikavý zvonek je příliš silný pro takové dveře. Kdosi váhavě otevírá. Ptám se po Brunovi. Žena mě pouští dovnitř.

Mückenhaupt sedí bez kabátu na zemi a hraje si se svou dcerou. Může jít být kolem pěti let, vlasy má žluté jak sláma a v nich velkou modrou mašli. Mückenhaupt jí na koberci vyrobil ze staniolu řeku a na řeku posadil papírové lodičky.

Některé mají nahoře chomáčky vaty, to jsou parníky, a na nich se vozí malé celuloidové panenky. Bruno spokojeně bafá z polodlouhé dýmky. Na porculánové hlavičce je obraz vojáka střilejícího v kleku a kolem nápis: Oko tuž, vlasti služi!

„Hele, Arnošt,” říká Bruno, něžným plácnutím vybízí dítě, aby si hrálo samo dál, a jdeme do parádního pokoje. Pohovka a židle jsou z červeného plyše, háčkované dečky chrání opěradla a podlaha je tak navoskovaná, až kloužu. Všechno je čisté a na svém místě; mušle, porculánové drobnosti a fotografie stojí na kredenci a uprostřed nich, na červeném sametu a pod skleněným šturcem Brunovy řády.

Mluvíme o někdejších časech. „Máš ještě svůj Průkaz zásahů?” ptám se.

„Ale člověče,” odpovídá Bruno vyčítavě, „ten přece má své čestné místo.”

Vytahuje knížečku z kredence a labužnický v ní listuje. „Moje nejlepší sezóny byly samozřejmě v létě, protože bylo večer ještě dlouho vidět. Tady — moment — červen — 18. čtyři zásahy, samé hlavy, 19. tři, 20. jeden, 21. dva, 23. žádný, hlášení o chybné ráně. To ty svině totiž už něco zmerčily a začaly si dávat pozor, — ale tady, podívej se, 26., to právě měli střídání a přišla nová várka, která z odstřelovače Mückenhaupta ještě neměla pojem, devět kusů, samá hlava, co tomu říkáš?”

Dívá se na mě a září. „A to všechno za pouhé dvě hodiny! Byla to psina, nevím, jestli to bylo tím, že jsem jim to foukal zdola pod bradu, ale vyskakovali ze zákopu jeden po druhém jako kozli až po prsa. — A tady, koukej — 29. června 10,02 hodin večer, zásah přesně do hlavy, nedělám si legraci, Arnošte, vidíš, že jsem na to měl svědky, tady to stojí: Správnost potvrzuje podšikovatel Schile. Deset hodin večer, skoro za tmy, výkon, co? Člověče, to byly časy!”

„Poslyš, Bruno,” ptám se, „výkon to byl opravdu velkolepý, ale teď — myslím, není ti těch chudáků někdy trochu líto?” „Co?” ptá se vyjeveně.

Qpakují, co jsem řekl. „Tenkrát jsme v tom byli až po uši — ale dnes, dnes je to přece všechno jiné.”

Odstrkuje svoji židli. „Člověče, nestal se z tebe náhodou bolševik? To přece byla povinnost! Rozkaz! Něco takového —” Uraženě balí knihu zásahů do hedvábného papíru a vrací ji do kredence.

Uklidňuji ho dobrým doutníkem. Usmířeně chvíli pokouje a pak vypráví o svém ostrostřeleckém spolku, který se schází každou sobotu. „Nedávno jsme měli ples. Řeknu ti jenom: prima! A příště máme kuželkářské odpoledne. Koulení o ceny. To musíš přijít, Arnošte, tam v tom lokále ti mají pivo tak bezvadně ošetřené, jaké jsem pil málokdy. A k tomu ještě tuplák o deset feníků lacinější než jinde. To se za takový večer pozná. No — zábava tam je řízná a fidelní. Tady —” ukazuje na pozlacený řetízek — „střeleckým králem se pán stal! Bruno I. Parádní, co?”

Dítě přichází do světnice. Jedna z lodiček se porouchala. Bruno jí pečlivě opravuje, a když je hračka zase v pořádku, hladí děvče po vlasech. Modrá stuha šelestí.

Pak mě vede k šifonéru, který je přeplněný všemi možnými věcmi. Vyhrál to na jarmarečních střelních. Tři rány stojí pár grešlí, a kdo se strefí do černého na určitém počtu terčů, smí si vybrat cenu. Bruno se celý den od těch bud nehnul a nikdo by ho odtamtud nebyl dostal ani párem koní. Vystřílel si hromadu medvídků, křišťálových mís, pivních žejdlíků, kávových konvic, popelníků, a dokonce dvě proutěná křesla.

„Nakonec už mě nikde nechtěli pustit k lizu,” směje se spokojeně, „já bych tu celou bandu byl odpráskal na mizinu. Jo, co člověk umí, to umí!” —

Jdu tmavou ulicí. Z domovních dveří teče světlo a špinavá voda. Bruno si zase bude hrát se svou holčičkou. Pak přijde

žena s večeří. Potom půjde na pivo. V neděli chodí s rodinou na výlet. Je to dobrácký muž, dobrý otec, vážený občan. Nic se proti tomu nedá říct. Nic se proti tomu nedá říct.
A Albert? A my? —

* * *

Už hodinu před začátkem přelíčení proti Albertovi stojíme na chodbě soudní budovy. Konečně volají svědky. S tlukoucím srdcem vstupujeme do soudní síně. Albert, bledý, sedí na lavici obžalovaných a dívá se před sebe. Chceme na něho očima zavolat: Nedej se! Nenecháme tě na holičkách! Albert se však vůbec nedívá.

Když přečetli naše jména, musíme porotní sál zase opustit. Cestou ven vidíme, že načisto vpředu, v první řadě auditoria, sedí Tjaden a Valentin. Mrkají na nás.

Svědci jsou vpouštěni jeden po druhém. Vilík je tam obzvlášť dlouho. Potom jsem na řadě já. Honem se dívám na Valentina — nenápadně potřásá hlavou. Albert tedy pořád ještě odmítá vypovídat. To jsem si beztak myslel. Duchem nepřítomen sedí vedle svého obhájce. Vilík však má rudou hlavu. Ostražitě, jak řeznický pes, pozoruje státního zástupce. Jak to tak vypadá, ti dva se asi už porafali.

Předříkávají mi slova přísahy, opakuju je. Potom se mě předseda začíná ptát. Chce vědět, zda Albert už někdy předtím říkal, že chce dát Bartscherovi na pamětnou. Když odpovídám záporně, podotýká, že několika svědkům bylo nápadné, jak pozoruhodně klidný a uvážlivý byl Albert.

„Takový je vždycky," říkám.

„Uvážlivý?" skáče do toho pichlavě státní zástupce.

„Klidný," odpovídám.

Předseda se naklání dopředu. „I v takových situacích?"

„Samozřejmě," říkám, „byl klidný i za okolností ještě načisto jiných."

„Za jakých jiných okolností?" ptá se státní zástupce a vymršťuje ukazováček.

„Za bubnové palby."

Ukazováček mizí. Vilík spokojeně chrochtá. Státní zástupce po něm hází vzteklým pohledem.

„Byl tedy klidný?" ptá se předseda ještě jednou.

„Byl zrovna tak klidný jako teď," odpovídám dopáleně. „Copak nevidíte, že tu sice klidně sedí, ale že to v něm přesto vře a bouří? Byl přece voják! Tam se naučil neposkakovat v kritických situacích a nezvedat zoufale ruce k nebi. Jinak by totiž už žádné neměl!"

Obhájce si zapisuje poznámky. Předseda se na mne chvíli dívá. „Ale proč musel hned střílet?" ptá se. „Tak hrozně zlé to snad nebylo, že to děvče šlo jednou do kavárny s někým jiným."

„Bylo to pro něho horší než průstřel žaludku," říkám.

„Proč?"

„Protože to děvče bylo první poslední, co měl na světě."

„Měl přece ještě matku," mísí se do řeči státní zástupce.

„S tou se přece nemůže oženit," odpovídám.

„A copak se musel za každou cenu ženit?" ptá se předseda, „není na ženění ještě příliš mladý?"

„Nebyl příliš mladý, aby musel na vojnu," odpovídám. „A ženit se chtěl proto, že si po válce nevěděl rady se životem, protože dostal strach sám před sebou a před svými vzpomínkami a že hledal oporu. To všechno pro něho znamenalo to děvče."

Předseda se obrací k Albertovi. „Obžalovaný, nechcete konečně přece jen odpovědět? Je pravda, co zde vypovídá svědek?"

Albert chvíli váhá. Vilík a já na něho úpěnlivě hledíme. „Ano," říká potom zdráhavě.

„Nechtěl byste nám teď také říct, proč jste u sebe měl revolver?"

Albert mlčí.

„Měl ho přece u sebe vždycky," říkám.

„Vždycky?" ptá se předseda.

„Samozřejmě," odpovídám, „zrovna tak jako kapesník a hodinky."

Předseda se na mě udiveně kouká. „Revolver je přece jenom něco jiného než kapesník."

„Tak jest," říkám, „kapesník tak nutně nepotřeboval. Také někdy žádný u sebe neměl."

„A revolver —"

„Ten mu několikrát zachránil život. Revolver nosí u sebe už tři roky. To je zvyk z pole."

„Ale teď ho přece už nepotřebuje. Vždyť je mír."

Krčím rameny. „To nám jaksi ještě nedošlo."

Předseda se zase obrací k Albertovi. „Obžalovaný, nechcete konečně ulehčit svému svědomí? Cožpak svého činu nelitujete?"

„Ne," říká Albert tupě.

Hluboké ticho. Porotci bystří sluch. Státní zástupce se předklání. Vilík se tváří, jako by se chtěl na Alberta vrhnout. Já se na něho zoufale dívám.

„Ale vždyť jste usmrtil člověka!" říká předseda skorem úpěnlivě.

„Usmrtil jsem už mnoho lidí," říká Albert lhostejně.

Státní zástupce vyskakuje z křesla. Porotce u dveří si přestává okusovat nehty.

„Co jste udělal?“ ptá se předseda zděšeně.

„Ve válce,“ doplňují! rychle Alberta. „To je přece něco docela jiného,“ prohlašuje státní zástupce zklamaně.

Ted' Albert zvedá hlavu: „Proč by to mělo být něco jiného?“

Státní zástupce povstává. „Chcete snad boj za vlast srovnávat s tímto svým činem?“

„Ne,“ říká Albert, „ti lidé, které jsem tenkrát zastřelil, ti mi nic neudělali —“

„Neslýchané,“ říká státní zástupce zhnuseně a obrací se k předsedovi, „musím skutečně prosit —“

Ale předseda je klidnější. „Kam bychom přišli, kdyby všichni vojáci smýšleli jako vy!“ říká.

„Správně,“ říká, „ale za to my přece nejsme odpovědní. Kdyby toho tady“ — ukazují na Alberta — „nebyli tenkrát naučili střílet po lidech, nebyl by to udělal ani ted'.“

Státní zástupce je rudý jako krocan. „Není přece přípustné, aby svědek netázán a o vlastní újmě —“

Předseda ho chlácholí. „Myslím, že v tomto případě snad můžeme dopustit výjimku z pravidla.“

Mě dávají až na další k ledu. Posílají mě, abych si sedl, a zřízenec vyvolává jméno toho děvčete. Albert sebou trhl a stiskl rty. Slečna má na sobě černé hedvábné šaty a je čerstvě naondulovaná. Sebevědomě předstupuje. Je znát, jak důležitá si připadá.

Soudce se jí ptá na její vztahy k Albertovi a k Bartscherovi. Slečna líčí Alberta jako nesnášenlivého, Bartschera naproti tomu jako milého, příjemného člověka.

Na sňatek s Albertem že nikdy nepomýšlela, naopak, že byla s Bartscherem prakticky už zasnoubená. „Pan Trosske je přece na ženění ještě příliš mladý,“ míní a kolébá se v bocích.

Pot se řine Albertovi z čela, ale ani se nehýbá. Vilík hněte své ruce, jako by jim chtěl dát jiný tvar. Stěží se ovládáme.

Předseda se ptá, jaký byl její poměr k Albertovi. „Úplně nevinný,“ říká, „prostě jsme se znali, nic víc

„Byl obžalovaný tenkrát rozčilený?“

„Přirozeně,“ odpovídá horlivě. Zřejmě jí to lichotí.

„A proč byl rozčilený?“

„Inu, tedy —“ usmívá se a koketně sebou vrtí, „on byl do mě přece hrozně zamilovaný.“

Vilík temně sténá. Státní zástupce na něho skřípcem výhružně výrá.

„Arcisvině!“ burácí dvoranou čísi hlas.

Všechno je vzhůru. „Kdo to volal?“ ptá se předseda.

Tjaden se pyšně zvedá.

Dostává napařeno padesát marek disciplinární pokuty.

„Vyložená láce,“ říká a vytahuje prkenici, „mám hned platit?“

Načež následuje další pokuta padesáti marek a vyhoštění ze soudní síně.

Slečna vůči hledě zkrotla.

„Co se kritického večera zběhlo mezi vámi a Bartscherem?“ vyptává se předseda dál.

„Nic,“ odpovídá nejistě, „jen jsme tak spolu seděli.“

Soudce se obrací k Albertovi: „Můžete k tomu něco dodat?“

Provtávám ho očima. Ale on říká tiše: „Ne.“

„Údaje svědkyně se tedy zakládají na pravdě?“

Albert se trpce usmívá, je šedý ve tváři. Slečna se strnule dívá na Krista, jenž visí nad předsedou na zdi. „Je možné, že se zakládají na pravdě,“ říká Albert, „slyším je dnes poprvé. V tom případě jsem se tedy mýlil.“

Slečna si oddechne a okřívá. Ale příliš brzo. Neboť Vilík je na nohou. „Ona lže!“ volá, „prachšprostě lže! Kurvila se s tím chlapem, vždyť byla ještě polonahá, když tamodtud vyběhla!“

Povyk. Státní zástupce vřeští. Předseda udílí Vilíkovi nos. Ale nic nemůže Vilíka zadržet, ani Albertovy zoufalé pohledy.

„A kdybys tady přede mnou klekl na zem, pravda musí ven!“ volá na něho.

„Kurvila se, a když Albert stál před ní, vykládala mu, že ji Bartscher opil. A teprve potom se Albert zjančil a střelil. Sám mi to říkal, když šel na policii!“

Obhájce se do toho vkládá, dává protokolovat, slečna zmateně ječí: „Však on opravdu — však on opravdu!“ Státní zástupce šermuje pažema. „Vážnost soudu vyžaduje —“

Vilík se proti němu obrací jako býk: „Jenom se tady na nás nevytahujte, vy pokroucený paragrafe, nebo si snad myslíte, že nám tím svým opičím talárem můžete zacpat hubu? Zkuste nás odsud vyhodit! A co vůbec o nás víte? Ten chlapec tady byl něžný a tichý, jenom se zeptejte jeho matky! Ale dnes stílí, jako dřív házel oblázky. Lítost! Lítost! Jak může pociťovat lítost, když ted' pro změnu odrovnal někoho, kdo mu všechno rozbil na cucky? Jediná chyba, které se dopustil, je, že střílel po nepravém. Tu ženskou měl odrovnat! Myslíte si snad, že je možné smazat z mozku čtyři roky zabíjení tím přitroublým slovem mír jako mokrou houbou? My sami dobře víme, že nesmíme po libosti odstřelovat své soukromé nepřátele, ale když nás popadne vztek a všechno je vzhůru nohama a my nevíme kudy kam, tak si také uvažte, odkud se to v nás bere!“

Divoký zmatek vládne v soudní síni. Marně se předseda snaží zjednat klid.

Stojíme v sevřeném houfu, Vilík vypadá, že z něho jde hrůza, Kosole má sevřené pěsti, v tuto chvíli jsou proti nám bezmocní, jsme příliš nebezpeční. Ten jediný strážník v sále si netroufá ani do naší blízkosti. Běžím a stoupám si před lavici, v níž sedí porotci. „Jde o našeho kamaráda!“ volám, „neodsuzujte ho! Ani on nechtěl tak zlohostejně vůči životu a smrti, žádný z nás to nechce, ale tam venku v poli jsme přišli o všechna měřítka a nikdo nám nepomohl! Vlastenectví, povinnost, domov, to jsme přece pořád říkali sami sobě, abychom vydrželi a abychom to ospravedlnili! Ale byly to jenom pojmy, příliš mnoho krve tam venku teklo a krev je odplavila!“

Najednou stojí Vilík vedle mne. „Ještě před rokem ležel ten tady“ — ukazuje na Alberta — „se dvěma kamarády sám v

kulometném hnízdě, měli jsme už jenom to jediné na celém úseku, a přišel útok, ale ti tři byli načisto klidní, zamířili a čekali a nezačali střílet příliš brzo, mířili přesně na výšku břicha, a když kolony před nimi už myslely, že cesta je volná, a přешly na zteč, teprve pak ti tři zahájili palbu a stříleli a stříleli a teprve mnohem později dostali posilu. Útok byl odražen. Potom jsme mohli dojít pro ty, které ten kulomet odpráskl, jenom bezvadných průstřelů břicha bylo sedmadvacet, jeden přesný jako druhý, to znamená vesměs smrtelných, a to nemluvíme o těch ostatních věcech, o průstřelech noh, varlat, žaludků, plic a hlav. Ten tady" — ukazuje znova na Alberta — „ten tady sám se svými dvěma kamarády stačil zásobit celou nemocnici, ačkoliv většina průstřelů břicha to až do nemocnice vůbec nedotáhla. Za to dostal Železný kříž I. třídy a pochvalné uznání plukovníka. Chápete teď, proč ten člověk vůbec nepatří před vaše paragrafy a před civilní soudy? Na vás vůbec není, abyste ho soudili! Je voják, patří k nám, a my ho od žaloby zprošťujeme!"

Ale teď se konečně dostává ke slovu státní zástupce. „Tato katastrofální zvlčilost —" supí a křičí na policistu, aby zatkl Vilíka.

Nový kravál. Vilík drží všechno v šachu. Dávám se do toho poznovu.

„Zvlčilost? Kdopak ji zavinil? Vy jste ji zavinili! Vy všichni patříte před náš soud! Vy jste svou válkou z nás udělali to, co jsme. Tak tedy zavřete s ním i nás všechny, bude to nejlepší! Co jste pro nás udělali, když jsme se vrátili? Nic! Nic! Hádali jste se, kdo co vyhrál, odhalovali jste válečné pomníky, mluvili jste o hrdinství a ulili jste se od odpovědností! Vaši povinností bylo nám pomoci! Ale opustili jste nás v nejtěžší době, kdy jsme museli hledat cestu zpátky! Z kazatelen jste to měli dát hlásat, při propouštění z vojny jste nám to měli dát na cestu, znova a znova jste nám měli říkat: Všichni jsme se přišerně mýlili. Přišerně jsme zbloudili. Pojdte, budeme společně hledat cestu zpátky. Mějte odvahu! Pro vás to je nejtěžší, protože jste nezanechali za sebou přístav, který by vás znova přijal! Mějte trpělivost. Vaši povinností bylo ukázat nám zase život! Naučit nás zase žít! Ale vy jste nás nechali na holičkách. Přenechali jste nás osudu a pustili nás k vodě. Místo abyste nás učili věřit zase v dobro, řád, obnovu a lásku, místo toho jste zase začali falšovat a štvát a roztáčet mašinérii vašich paragrafů. Jeden z nás už na to zašel. Tady stojí druhý!"

Jsmě úplně bez sebe. Všechn vzték, všechna za-trpklost, všechno zklamání z nás kypí a přetéká. V soudní síni vládne divoký chaos. Trvá dlouho, než nastává aspoň částečný klid. Dostáváme jeden vedle druhého den vězení pro nepřístojné chování před soudem a musíme hned opustit dvoranu. I teď by-chom si snadno poradili s tím jedním policistou a dostali se beze všeho ven; ale nechceme. Chceme s Albertem do vězení. Vycházíme těsně kolem něho, abychom mu ukázali, že jsme všichni na jeho straně.

Později slyšíme, že byl odsouzen ke třem letům vězení a že trest přijal mlčky.

II.

Jiřího Rahe posedla utkvělá myšlenka. Chce ještě jednou stanout tváří v tvář své minulosti. Podařilo se mu sehnat pas cizího státního příslušníka a dostat se tak přes hranice.

Projíždí městy a vesnicemi, postává na velkých i malých nádražích a večer je konečně tam, kam chce.

Nikde se nezdržuje, putuje ulicemi ven za město, k výšinám. Potkává vracející se dělníky, děti si hrají v kalužích světla pod kandelábrů. Několik aut fičí kolem. Pak krajina tichne.

Světlo soumraku ještě stačí, aby viděl. Krom toho jsou Rabovy oči unykly temnu. Opouští cestu a vydává se přes pole. Za nějaký čas klopýtá. Rezavý drát vězí v nohavic! kalhot a natrhl látku. Je to ostnatý drát zátarasu, který se táhne podle nějakého rozstříleného zákopu. Rahe se napřimuje. Před ním leží holožír války, pustá pole bitev.

V nejistém šerosvitu je to vybičované a strnulé moře, zkamenělá bouře. Rahe cítí sinalý opar krve, prachu a hlíny, divoký pach smrti, která pořád ještě je v této krajině a má zde moc.

Bezděky stahuje hlavu, ramena se nadzvedají, paže visí volně dopředu, ruce jsou v kloubech připraveně k pádu; — není to už chůze obyvatele měst — je to znova přikrčené, opatrné plížení zvířete, ostrážitě jištění vojáka —

Zastavuje se a pozoruje terén. Před hodinou ještě mu byl cizí, ale nyní ho zase zná, každý vrch, každou terénní vlnu, každé údolí. Nikdy nebyl pryč, měsíce se scvrkají při vzplanutí vzpomínky jak papír, jenž shoří a mění se v troud a dým, kořist větru — zde se zase plíží na večerní průzkum poručík Jiří Rahe a nic jiného mezi tím nebylo. Kolem něho je jenom mlčení večera a slabý vítr v trávách; — v jeho sluchu však zase řve bitva, vidí blesk výbuchy, osvětlovací rakety visí jak obloukovky nad zkázou, černě a řeřavě vše nebe, a země se fontánami a sírovými krátery hřimavě přelévá z obzoru na obzor.

Rahe zatíná zuby. Není fantasta, ale nemůže se ubránit: vzpomínky ho zaplavují jako mořská smršť, zde ještě není žádný mír, ani ten zdánlivý mír ostatního světa, zde je pořád ještě boj a válka, zde řádí zkáza přízračně dál a její víry se ztrácejí v oblacích.

Země se ho zmocňuje, sahá po něm jako rukama, žlutý, hustý jíl se mu lepí na boty a ztěžuje mu chůzi, jako by mrtví s temnými reptajícími hlasy chtěli k sobě stáhnout toho, kdo je přežil. Běží přes černá kráterová pole. Vítr sílí, oblaka putují a občas rozleje měsíc své sinalé světlo po krajině. V takové chvíli Rahe pokaždé ustrne se stisnutým srdcem, vrhá se k zemi a lpí nehnutě v hlíně. Ví, že to nic není, ale hned příště zase s leknutím skáče do kráteru. S otevřenými očima a vědomě propadá zákonu této země, po níž není možno jít vzpřímeně.

Z měsíce se stala obrovská světlice. Pahýly lesíku stojí černě před plavým světlem. Za troskami statku se táhne ta roklna, kterou žádný útok nikdy neprošel. Rahe dřepí v zákopu. Cára opasku zde leží, pár jídelních misek, lžice, zabláčené ruční granáty, sumky a vedle toho šedě zelené mokré sukno, vylouhované, změněné už napolo v jíl, pozůstatky nějakého vojáka.

Jiří Rahe uléhá na zem, tváří k půdě; — a mlčení počíná mluvit. Temné olbřímí hučení je v zemi, nepravidelný dech,

dunění a zase hučení, klepání a řinčení. Zatíná do toho prsty a tiskne k tomu hlavu, zdá se mu, že slyší hlasy a volání, chce se mu ptát, mluvit, křičet, naslouchá a čeká odpověď, odpověď na svůj život. —

Ale to jenom vítr sílí, mráčna táhnou rychleji a níže a stín za stínem se žene po polích. Rahe vstává a jde dál, bez cíle, nazdařbůh, jde dlouho, dlouho, až se ocitá před těmi černými kříži, které zde stojí v hlubokých řadách přesně vyřízené jako rota, prapor, pluk, armáda.

A pojednou ví všechno. Před těmito kříži se s rachotem hroutí celá stavba velikých slov a pojmů. Jedině zde je ještě válka, není už v mozcích a skreslených vzpomínkách těch, kdo vyvázli! Zde stojí ta ztracená léta, jež nebyla naplněna, a vznášejí se nad hroby jako přízračná mlha, nežitý život, jenž nenalézá klidu, křičí zde dunivým mlčením k nebesům, jako úděsný nářek a žaloba proudí nocí síla a vůle jednoho mládí, jedné generace, která zemřela dřív, než mohla začít žít.

Mrazí ho. V oslnivém záblesku vteřiny náraz poznává svůj heroický omyl, prázdný chřtán, v němž zapadly věrnost, udatnost a život jedné generace. Poznání ho rdousí a drtí.

„Kamarádi!“ křičí do větru a noci: „Kamarádi! Byli jsme zrazeni! Ještě jednou se musíme dát na pochod! Proti tomu! — Proti tomu — kamarádi!“

Stojí před kříži, měsíc proráží, vidí, jak se lesknou, zvedají se ze země s rozpřaženými rukama, teď už duní jejich krok, stojí před nimi a pochoduje na místě, jeho pravice letí vzhůru: „Kamarádi —v chod!“ —

Sahá do kapsy a znovu zvedá paži. — — Unavená, osamělá slabounká detonace, nárazy větru ji chytají a odvlékají, — a pak klesá na podlomená kolena, paže opírá o zem a s posledním vypětím sil se obrací ke křížům — vidí je pochodovat, dusají a postupují, pochodují pomalu a jejich cesta je daleká, dlouho bude trvat, ale jde to kupředu, dosáhnou cíle a svedou svou poslední bitvu, bitvu o život, pochodují mlčky, temná armáda, jdou nejdelší cestou, cestou do srdcí, která potrvá mnoho let, ale čím je pro ně čas? Povstali, pochodují, přicházejí.

Hlava mu klesá, stmívá se kolem něho, padá na tvář, pochoduje s kolonou. Jako poutník, jenž pozdě našel cestu domů, leží na zemi, paže rozestřené, oči už nevidomé, jedno koleno přitažené. Tělo sebou ještě jednou zacuká, potom je všechno spánkem učiněno, a jenom samojediný vítr tu ještě je nad pustou temnou dálavou, vane a vane nad mraky a nebem, přes pole a nekonečné roviny s hroby a krátery a kříži.

DOZNÍVÁNÍ

I.

Země voní po březnu a fialkách. Petrklíče vystupují z vlhkého listí. Fialově se lesknou brázdy lánů. Jdeme lesní cestou. Vilík a Kosole vpředu, Valentin a já za nimi. Po prvé za dlouhou dobu jsme zase spolu. Teď se vidáme málokdy.

Karel nám dal na dnešek k dispozici své nové auto. Ale on sám nepřijel, má příliš málo času. V posledních měsících vydělává mnoho peněz, neboť marka padá, a to je pro jeho obchody výhodné. Sem nás dovezl jeho šofér.

„Co vlastně děláš, Valentine?“ ptám se.

„Jezdím po jarmarcích,“ odpovídá, „s americkou houpáčkou.“

Udiveně na něho koukám. „Odkdy, prosím tě?“

„Už hodně dlouho. Má partnerka, cos ji viděl, mi brzo potom dala kvinde. Teď tančí v nějakém baru. Foxtroty a tanga. To se dnes víc žádá. No, a na takové věci není vysloužilý vozembouch jako já dost nobl.“

„Copak taková houpáčka něco vynáší?“ ptám se.

Laher mává rukou. „Ani se neptej. K životu je to málo, na umření je to moc! A pak to věčné stěhování. Zítřka ráno musím zase na vandr. Do Krefeldu. Daleko to člověk dotáhl, Arnošte! Je to život pod psa! A kde vlastně vězí Jupp?“

Krčím rameny. „Odstěhoval se. Zrovna tak jako Adolf. Vůbec už o sobě nedali vědět.“ „A Artur?“

„Ten bude co nevidět milionář,“ odpovídám. „Ten se v tom vyzná,“ pokyvuje Valentin smutně hlavou.

Kosole se zastavuje a protahuje paže. „Lidičky, chodit špacírem je sice docela hezké — jenom kdyby člověk přitom nebyl nezaměstnaný.“

„Nemyslíš, že brzo zase něco seženeš?“ Ferdinand pochybovačně potřásá hlavou. „Snadné to nebude. Zapsali mě na černou listinu. Nejsem jim dost krotký. No, hlavně že je člověk zdravý. A zatím беру na futro u Tjadena. Tomu je hej.“ Na nejbližší mytíně se zastavujeme. Vilík vytahuje krabičku cigaret, kterou mu dal Karel na cestu. Valentinova tvář se jasní. Sedáme si a kouříme.

Koruny stromů tiše vržou. Pár sýkorek štěbetá. Slunce je už silné a teplé. Vilík s gustem zívá a uléhá na rozprostřený plášť. Kosole si z mechu pořízuje podhlavník a rovněž se natahuje. Valentin sedí, opírá se o kmen buku a zamyšleně pozoruje zeleného střevlíka.

Dívám se na povědomé tváře a chvíli se všechno divně točí — tak tu zase dřepíme pohromadě, jak jsme dříve tak často spolu sedávali — už je nás málo — ale jsme my sami skutečně ještě spolu?

* * *

Kosole najednou zvedá hlavu. Z dálky sem doléhají hlasy. Chlapecké hlasy. Bude to asi nějaká družina mladých turistů, která v tento stříbrně zamžený den podniká první výlet roku. Před válkou jsme to také dělávali — Ludvík

Breyer, Jiří Rané a já.

Uléhám zase naznak a vzpomínám, myslím na večery u táboráku, na lidové písně, na kytary a velebné noci před stanem. To bylo naše mládí. —

Za oněch předválečných let žilo v romantice tohoto trampingu nadšení pro novou, svobodnou budoucnost, nadšení, které potom ještě na čas planulo v zákopech a zhroutilo se 1917 v hrůze materiálových bitev.

Hlasy se blíží. Opírám se o lokte a zvedám hlavu, abych viděl průvod, až půjde kolem. Je to divné — před několika málo lety jsme ještě patřili k tomu, a teď se nám zdá, jako by to byla generace už úplně nová, generace po nás, která může zvednout, co my museli odhodit a opustit.

Je slyšet volání. Celý příval, skoro jako sbor. Pak už jen jeden jednotlivý hlas, nezřetelný a ještě nesrozumitelný. Větve se lámou a půda se temně otrásá množstvím kroků. Další volání. Další kroky, další praskání lámaných větví, mlčení. Pak jasně a zřetelně povel: „Zprava postupující jezdeckvo — poločety vpravo zatočit — během v chod!”

Kosole vyskakuje. Já také. Díváme se jeden na druhého. Je to smyslů mámení, které si z nás dělá blázný? Co to má znamenat?

Ale vtom to už před námi vyrazí z křoví, pádí to na okraj lesa a tam to zaléhá k zemi. — „Hledí čtyři sta!” křičí plechový hlas, který jsme slyšeli předtím. — „Jednotlivě pálit!”

Klepot a rachot se rozléhá. Dlouhá řada chlapců patnáctiletých až sedmnáctiletých leží coby rojnice na okraji lesa. Mají větrovky přepásané řemenem jakoby opasky. Všichni jsou stejně ustrojeni: šedé kazajky, ovinovačky a čepice s odznaky — uniformita je úmyslně zdůrazněná. Každý má turistickou hůl s kovovým bodcem. Tou holí tloučou do stromů a napodobují tak palbu z pušek. Zpod válečnických čapek však koukají mladé, růžolící dětské tváře. Pozorně a vzrušeně vyhlížejí zprava postupující jezdeckvo. Nevidí něžný zážrak fialek pod hnědým listím, ani fialový opar zrodu nad lány, nevidí hebouňky kožíšek zaječího mláděte, které nemotorně hopsá brázdami. Ba jo — toho zájčka vidí — a už také na něho míří těmi čakany a silněji se rozléhá klapot holí o pně stromů. Za chlapci stojí silný mužský s náběhem k břichatosti, má rovněž větrovku a ovinovačky a dává jim energické povely:

„Klidněji pálit! Hledí dva sta!” Má u sebe triedr a pozoruje nepřitele.

„Prokristapána!” říkám zděšeně.

Kosole se zotavil z ohromení: „Co to je za bohapustou blbost?” nadává vztekle.

Ale kosa naráží na kámen. Vůdce těch chlapců, k němuž se přidávají dva další, dští oheň a síru. Měkký jarní vzduch se jen hemží jadrnými slovy:

„Tlamu držet, ulejváci! Nepřátelé vlastí! Hniličky! Zrádcovská pakáž!”

Hoši si horlivě přísazují. Jeden hrozí drobnou pěstičkou. „S vámi budeme muset trochu zamávat, žejo?” křičí chlapeckým hlasem. „Zbabělci!” přidává se druhý. „Pacifisti!” třetí. „Bolševici musí být všichni odrovnáni, neboť dříve se Německo neosvobodí,” odříkává čtvrtý hlasitě a hbitě naučenou průpovídku.

„Správně!” Vůdce mu klepe na rameno a pak postupuje proti nám. „Zažehně je, hoši!”

V tu chvíli se probouzí Vilík. Dosud spal. V tom ohledu je pořád ještě stará vojna, jak se natáhne, už chrní.

Vstává. Vůdce v mžiku přestává postupovat. Vyvalenýma očima se Vilík rozhlíží a propuká v řehot:

„Je tady maškarní bál?” ptá se. Pak mu dochází, oč jde. „Tak je to v pořádku,” vrčí na vůdce, „vy jste nám už opravdu zase dlouho chyběli! Jo, jo, vlast — tu máte jenom vy ve výhradním dědičném pachtu, vidíte? Všichni ostatní jsou zrádci, že ano? To je legrace, že tím pádem byly tři čtvrtiny německé armády zrádci! Hleďte zmizet, vy strašidla! Cožpak nemůžete chlapcům dopřát těch pár let, kdy o tom ještě nevědí?”

Vůdce stáhl svou armádu. Ale les se nám zprotivil. Vracíme se do vesnice. Leč za námi zní rytmicky a úsečně sborové volání: „Frontě zdar! Frontě zdar! Frontě zdar!”

„Frontě zdar —” Vilík si rve vlasy. „Tohle tak někdo říct vojnovi v poli!”

„Ano,” říká Kosole zlostně, „tak už to chvála pánu bohu začíná zase znova.”

* * *

NA kraji vesnice nalézáme malou hospodskou zahradu. Už je v ní pár stolů. Ačkoliv Valentin musí být do hodiny zpátky u té své americké houpačky, rychle si ještě na chvíli sedáme, abychom využili času — kdoví, kdy se zase takhle sejdeme. —

Bledé červánky barví oblohu. Pořád mi ještě tane na mysli scéna v lese. „Proboha, Viliku,” říkám, „vždyť my všichni, co žijeme, to ještě pamatujeme a ještě jsme se z toho ani pořádně nevymotali — jak je možné, že se najdou lidi, kteří dělají něco takového?”

„Taková lidé budou na světě vždycky,” odpovídá Vilík nezvykle vážně a zamyšleně, „ale na světě jsme i my. A jako my, tak smýšlí velická hromada lidí.

Ba velická většina lidí, na to se můžete spolehnout. Posledním časem — víte, od doby, co se to stalo s Ludvíkem a s Albertem — mi ledaco prošlo palicí a přišel jsem na to, že každý může svým způsobem něco udělat, i když má místo hlavy zelnou hlávku. Příští týden mně končí prázdniny a musím zase zpátky na vesnici, kantorit. Přímou se na to těším. Já těm svým klukům vpravím do hlavy, co že je jejich opravdová vlast. Míním jejich domov, ne některou z politických stran. Jejich domovem však jsou stromy, pole, země — a žádná velkohubá hesla. Dlouho jsem to rozebíral ze všech stran, a když jsem si to nakonec sesumíroval, vyšlo mí, že jsme dost staří, abychom měli nějaký úkol. To, co jsem řekl, je můj úkol. Není velký, to připouštím. Ale na mě je to dost. Koneckonců nejsem žádný Goethe.”

Přikyvuju a dlouze se na něho dívám. Pak vstáváme a chystáme se k odchodu.

Šofér na nás čeká. Tiše klouže vůz soumrakem, jenž pomalu houstne. Jsme už blízko města a první světla tam již planou, když se do šelestu a šumění pneumatik mísí táhlý, chraptivý hrdelní zvuk — po večerní obloze táhne k východu hákovitý klín — hejno divokých husí.

Díváme se jeden na druhého. Kosole chce něco říct, potom však mlčí. Všichni myslíme na totéž. Město přichází, s ulicemi a hlukem. Valentin vystupuje. Potom Vilík. Potom Kosole.

II.

Byl jsem celý den v lese. Potom jsem, unavený, vyhledal malý venkovský hostinec a vzal si pokoj na noc. Postel je už rozesílaná, ale ještě se mi nechce spát. Sedám si k oknu a naslouchám zvukům jarní noci.

Stíny tekou mezi stromy a od lesa zní volání, jako by tam leželi ranění. Hledím do tmy klidně a bez bázně, neboť se už nehrozím minulosti. Dívám se jí do vyhaslých očí, aniž se odvracím. Ba jdu jí dokonce v ústrety, posílám své myšlenky zpátky do krypt a do kráterů; — ale když se vrací, už odtamtud nepřináší ani strach ani děs, nýbrž sílu a vůli k životu.

Čekal jsem vichřici, která by mne spasila a strhla s sebou; teď to však přišlo tiše, aniž jsem to cítil. Ale je to tu. Zatímco jsem si zoufal a myslel, že všechno je ztraceno, tiše to rostlo a dorostlo ke mně. Věřil jsem, že loučení znamená vždycky konec. Dnes vím: i růst je loučení. I růst znamená opouštět. A konce není.

Část mého života byla ve službách ničení; patřila nenávisti, nepřátelství, zabíjení. Ale život mně zůstal. Už to je skoro úkolem a cestou. Chci se zdokonalovat a být připraven, chci k dílu přiložit ruce i myšlenky, nechci přikládat důležitost sobě samému a chci kráčet dál, i kdybych někdy rád setrval na místě. Mnohé je třeba stavět a skoro všechno je třeba odčinit, nutno pracovat a vykopávat, co bylo zasuto v letech granátů a kulometů. Ne každý musí být průkopníkem — bude potřeba i slabších rukou a nevelkých sil. Tam si chci hledat místo. Pak mrtví zmlknou a minulost mne nebude pronásledovat, ale bude mi pomáhat.

Jak prosté to všechno je; ale jak dlouho trvalo k tomu dojít. A snad bych byl přece jenom zabloudil v předpolí a padl za obět' drátěným smyčkám nebo nášlapným minám, nebýt Ludvíkovy smrti, jež před námi vyšlehla jako světlice a ukázala nám cestu. Zoufali jsme si, když jsme viděli, že proud naší pospolitosti, že vůle velkolepě prostého života, znovuzískaného na hranici smrti, nesmetly přežité formy polopravdy a sobectví, že si nehledaly nové břehy, nýbrž se ztrácely v slatinách zapomnění, že byly odváděny do bažin frází, že se rozbředly ve škarpách poměrů, starostí a povolání. Dnes vím, že všechno v životě je snad jen průpravou a drobným působením, v mnoha buňkách, v mnoha průlinách, vždy samo o sobě — a jako stačí, když buňky stromu a pletivo průlin přijímají stoupající mízu a vedou ji dál, tak snad i z toho jednou bude šumění a listí sluncem ozářené, koruny stromů a svoboda. Chci začít.

Nebude to naplnění, o kterém jsme snívali v mládí a které jsme po letech prožitých tam venku čekali. Bude to cesta jako každá jiná, s kamením a s dobrými úseky, s místy plnými výmolů a děr, s vesnicemi a lány; cesta práce. Budu sám. Snad tu a tam najdu někoho, kdo půjde se mnou kus té cesty; navždy asi sotva.

Je možné, že ještě často si budu muset nadhodit tornu, když ramena umdlí; a jistě často ještě i zaváhám na rozcestích a hranicích, budu muset zanechávat za sebou, co mi je milé, budu klopýtat a padat, ale vždycky zase vstanu, nechci zůstat ležet, půjdu dál a nebudu se vracet. Snad už nikdy nebudu moci být dokonale šťastný, tuto možnost snad rozbila válka, budu vždycky duchem trochu nepřítomný a nikde docela doma; ale patrně nebudu nikdy ani dokonale nešťastný, neboť vždycky tu bude něco, co mne udrží, a byť to byly jen mé ruce nebo strom nebo dýchající země.

* * *

Míza stoupá v kmenech, se slabými zvuky praskají poupata a tma je plná šelestů růstu. Noc je ve světnici a měsíc. Život je tady ve světnici. V nábytku to vrní, stůl rachotí a skříň vrže. Před lety letoucími je pokáceli a rozřezali, zhoblovali a sklízili v předměty služebnosti, v židle a postele; avšak každého jara, za noci mízy se zase probouzejí, život v nich raší, pracují, nejsou už náradím, židlí či účelem, zase mají podíl na proudech a kolotání života tam venku. Pod mýma nohama vržou dlahy a pohybují se, pod mýma rukama praská dřevo římsy a při cestě přede dveřmi dokonce i roztříštěný, trouchnivý peň lípy vyhnal tlusté hnědé pupence — za několik málo týdnů bude mít hedvábně zelené lístečky, stejně jako je mají rozložené větve platanu, který ji stíní.